

[India Orientalis]. Pt. 3. Latin] [Voyages] Tertia pars Indiæ Orientalis. Qua continentur I. Secunda pars nauigationum à Ioanne Hvgone Lintschotano in Orientem susceptarum ... II. Nauigatio Hollandorum in insulas Orientales, lavan & Svmatram ... III. Tres nauigationes Hollandorum in ... Indiam per Septentrionalem ... Oceanum [Gerardo de Veer auctore] ... De Germanico in Latinum. Translata, et bono ordine disposita à Bilibaldo Strobæo Silesio [etc.] Adiectæ svnt tabluæ, cum iconibus alijs, in æs incisæ per Ioan.

Contributors

Bry, Johann Theodor de, 1561-1623?

Linschoten, Jan Huygen van, 1563-1611. Secunda pars nauigationum.

Lodewycksz, Willem, active 16th century. Navigatio Hollandorum in insulas Orientales.

Veer, Gerrit de. Tres navigationes Hollandorum.

Bry, Johann Israel de, -1611.

Publication/Creation

Francofvrti : Excudebat M. Beckerus, 1601.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/jfc99xyx>

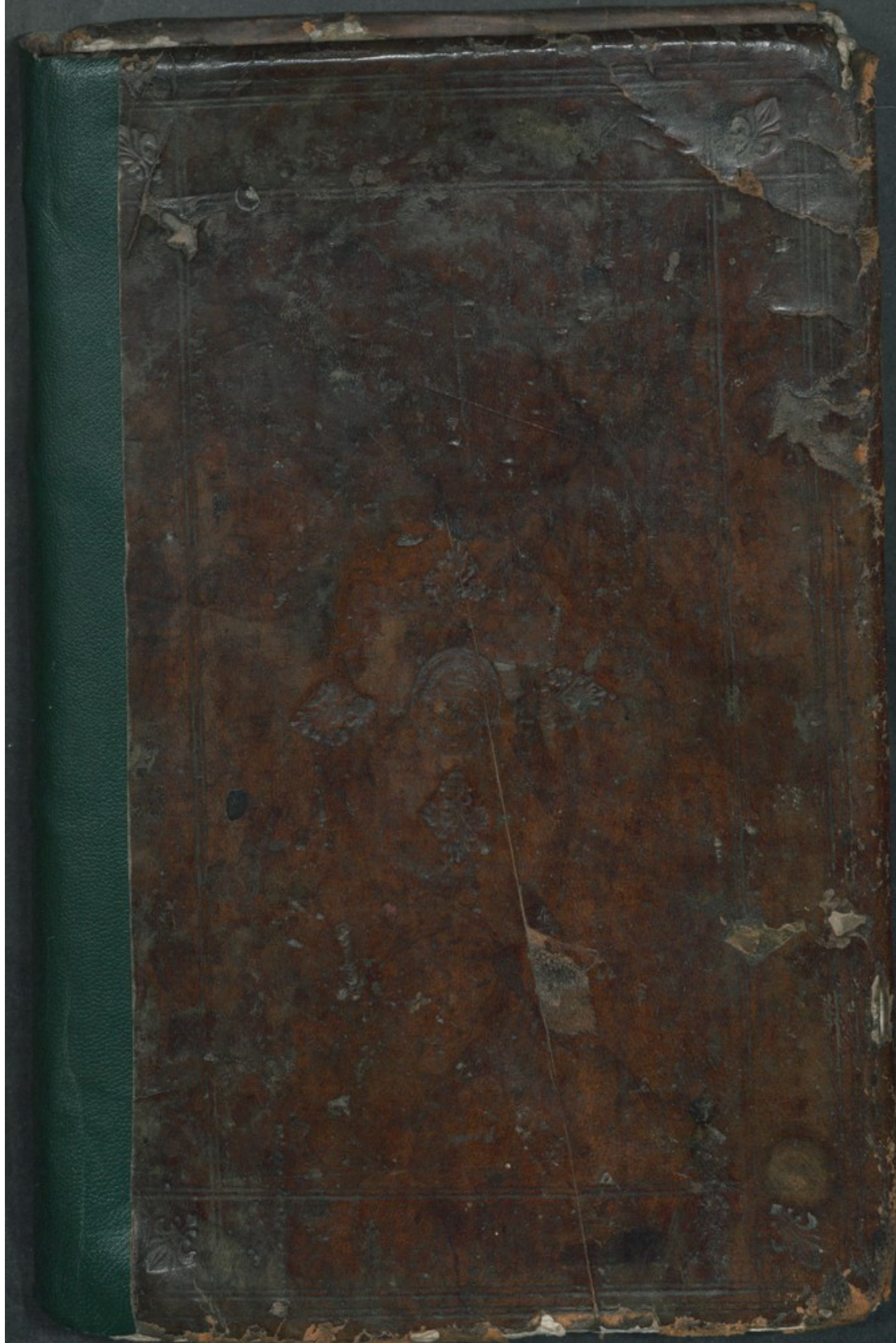
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

1129

1006
1601
—
205

Bay (J.T.) & Bay (J.L.)

TERTIA PARS
INDIÆ ORIENTALIS:

Qua continentur

- I. *Secunda pars navigationum à IOANNE HVGONE LINTSCHOTANO Hollando in Orientem susceptarum; & maximè situs illarum regionum, & in his insularum, fluminum, riparum, portuum, &c. tum in transitu, tum ipsa INDIA sitorum: vbi iuxta etiam vniuersa, quæ autor illic, & postea in reditu versus Hollandiam vidit & notauit, diligenter designantur.*
- II. *Navigatio Hollandorum in insulas Orientales, IAVAN & SUMATRAM: vbi pariter de moribus, vita, & religione incolarum quadam haud iniucunda traduntur.*
- III. *Tres navigationes Hollandorum in modo dictam Indiam per Septentrionalem seu glaciale Oceanum, vbi mira quadam & stupenda denarrantur.*

FIDELI STUDIO ET OPERA DE GERMANICO in Latinum translata, & bono ordine disposita à

BILIBALDO STROBÆO SILESIO.

ADIECTÆ SVNT HVIC OPERI MVLTÆ EÆQVE ACCURATISSIMA tabula seu mappa chorographica, cum iconibus alijs quoque elegantissimis, exacta industria in æ incisæ per IOAN. THEODOR. & IOAN.

ISRAEL. de BRY fratres: quorum sumptibus quoque hoc opus editum est.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, AC DN. DOMINO FRIDERICO IV. Comiti Palatino ad Rhenum, S. Imp. Archidap. & Elect. &c. nuncupata.

FRANCOVRTI excudebat Matthæus Beckerus,

Anno M. DCL.

INDIA ORIENTALIS
TERTIA PART

Qua continetur

I. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Britannico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

II. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Francico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

III. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Siamico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

IV. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Siamico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

V. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Siamico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

VI. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Siamico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

VII. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Siamico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

VIII. Descriptio provinciarum Indiarum Orientalium
quae sub Imperio Siamico continentur
et quae sunt in Asia Orientali
et quae sunt in Oceano Indico
et quae sunt in Africa Orientali
et quae sunt in Europa Orientali

BENEVOLO LECTORI, RERVM NOVARVM STUDIO. S.

LIBERALE sane & laudatissimum istud maiorum nostrorum institutum fuit, ut, si qui Rempubl. inuentis nouis meritisq, solennibus liberaliter excoluissent, aut fines patrie gestis bellicis extendissent, eos non solum singulari laude & honore exornarent, verum etiam memoria ipsorū Tempia, Colossos, triumphos, & monumenta huius generis alia magnis sumptibus erigerent statuerentque: ut illis commonefacti posteritatem tam virtutem istorum admirabundi depradicarent, quam ad facinora similia egregia feruidi excitarentur. Et si vero multa eademque generosa & Heroica facinora priscis seculis, passim à diuersis diuersa designata sint: ex illis tamen omnibus nullum adeo sublime aut tanta commemoratione dignum, quam ars tentata & inuenta nauicularia est. Cuius quidē beneficio his postremis temporibus à parta humana salute non solum omnes terra & regna rebus omnibus necessariis cumulatisime instruuntur, verum etiam indies noue regiones & tota recentia regna, antea incognita, gratia diuina latissime aperiuntur & deteguntur: adeo, ut iam sanctum Dei nomen in omnibus terrarum angulis letissime personet, & inter barbaras gentes quoque religiose colatur inuoceturq, Pro quo immenso Dei bono nullae laudes, nulli hymni, nulla erecta monumenta satis esse queant. Illustri huiusce rei documento inter cetera hac quoque nauigatio est, quae à nobili & experientissimo Heroe Joanne Hugone de Lindschoten in Orientem instituta fuit.

P R A E F A T I O

qua totius historiae Orientalis pars in ordine tertia est, Lectori beneuolo descriptam offerimus: ut ex ea non minus, quam prioribus duobus libris mundi mirabilia, adeoque diuinae maiestatis inexhaustam potentiam & sapientiam cognoscere liceat.

Cum verò in hac secunda Lindscotani nauigatione edenda occupati essemus, eiusdem argumenti opuscula quoque alia sub manus nobis data sunt, nimirum quomodo Hollandi in insulas Fauam & Sumatram contenderint, & praeterea discretis temporibus vias nouas in Chinam versus orientem per mare Tartaricum tentauerint, tam successu prospero, ut spes haud temeraria sit, futuris seculis posterorum simili ausu cursum illum seu viam plane & omnimodo compertum & cognitum iri. Quae res non solum famam immortalem Hollandicae nationi, verum etiam vniuerso terrarum orbi inestimabile commodum, utilitatemque, nullo dubio paritura esset.

Quod autem dictae haec nauigationes ab vna eademque gente Hollandica, ut & ad scopum seu terminum eundem, nimirum in Orientem susceptae essent: ob id easdem discretas non tantum in vnum quasi corpus cogere, sed & si quae deinceps aliae eiusdem materiae nobis occurrerent, addere, consultum & iustum visum est. Quo nos studio Lectori beneuolo comprimis commodaturos arbitrati sumus: praecipue, cum & figuris artificiosis additis omnia summa diligentia illustrauerimus, & viuis iuxta chorographijs sculptis desiderantium oculis expressissimè singula exposuerimus: plus interim publicae utilitati & Lectoris voluptati, quam nostramet commodo aut questui velificati.

Quod si fors quispiam sit, qui sublime, accuratum & fastuosum dicendi genus expectat: hic sciat, nos prototypum vertendo adeo phaleris istis studere noluisse, ut contra potius nuda veritati simpliciter absque verborum vlllo lenocinio asserenda vacare praesumpserimus: maxime, quod in ipso quoque originali, tum ipsum systema aliquoties mirè interruptum esset, tum vocabula passim multa occurrerent, quae pura & exquisita latinitate exprimi nullo modo potuerunt.

Ceterum nos originale aliàs fideliter secutos, & ob id huic historiae fidem liberalem irrogandam esse, ex fusius percensita tragædia Francisci Königi, nostri cognati & amici aestimare licet.

AD LECTOREM.

licet. Cuius cum triste fatum in historia casu fortuito oblegere-
 mus, rem ad amussim sic esse gestam, ex notitia priore facile re-
 collegimus. Sed & autentico suo suffragio huic historia liberali-
 ter astipulatur clarissimus & summis meritis celeberrimus vir
 Bernhardus Paludanus Medicinarum Doctor, & Enckhusa
 poliatus dignissimus, Lindtschotaniq; vicinus & amicus cer-
 tissimus: qui non verbis tantum, sed & rebus ipsis, varijsq; do-
 cumentis exoticis veritatem hanc sollicitanti cuius illustrissi-
 mè attestari poterit. Nam & à Lindtschotano, innumera, ea-
 demq; varietate diuersissima ex India allata monumenta do-
 no accepit, & multo plura passim ab alijs, tum ex Fava, tum
 China mirabilia apportata collegit & asseruauit, ut prolatis il-
 lis rerum omnium fidem stabilire certissimam possit. Et si ve-
 rum fateri oportet, idem ille vir praestantissimus ad editionem
 huius historia non frequens tantum instigator & suator nobis
 fuit: verum etiam prioris partis contextum tam fidei & planis
 annexis annotationibus illustrauit, ut de studio eius erga nos
 tam propenso ipsi perpetuam gratitudinem nos debere merito &
 liberè profiteamur. Cuius vel ex parte saltem minima hoc loco
 declaranda causa de optimo illo viro istud attestari volumus,
 quod elapsis An. 98. nundinis Francofurtensibus apud eum o-
 stensarum rerum peregrinarum farraginem tantam conspicua-
 ti simus, ut nobis miraculum quoddam vidisse videremur.
 Quas ipse postea tum illustrissimo Principi VVirtembergico,
 tum Imperij proceribus alijs quoque publicè spectandas passim
 cum plerorumq; ingenti admiratione obtulit. Et tantum à no-
 bis tum pro dicti viri celeberrimi elogio, tum pro historia nostra
 fide haecenus assertum sit.

Cur vero tres distinctas istas navigationes vno hoc volu-
 mine includere voluerimus, eius facti rationem satis firmam
 supra à nobis traditam arbitramur. Quod si tamen praeterea
 quidam contenderint, sub vnum titulum India orientalis ini-
 què & inconuenienter illas à nobis conferri aut contrudi, cum
 tamen illarum quaedam non in orientem, sed in Septentrionem
 institutæ fuerint: his pro responso hoc reponimus, quod in opere
 isthoc non tam loca illa, per qua cursum suum tenuerint, quam
 ad altera, ad qua quasi ad terminum sibi praestitutum penetra-

P R A E F A T I O A D L E C T O R E M .

re aut navigare voluerint, spectari & attendi velimus. Quae ob id peregrinationes, cum in Orientem uniuersa directae fuerint, subscripti tituli ambitum redigi haud inepte possunt. Obiter autem & quasi in transcurso id quoque hic lectorem admonitum volumus, quod in huius operis prima parte duas peculiare mappas seu tabulas Geographicas ediderimus, hoc sine ut Regni Africani longo & locorum finitimorum saltem situs naturaque paucis exprimeretur. Ideoque de locis ceteris maritimis intermediis addendis operam accuratam nobis tum temporis sumere nolimus. Nunc vero in hac parte tertia in gratiam Lectoris defectum illum ita liberaliter suppleuimus, ut distinctis tabulis aliquot loca omnia & singula navigationis in Orientem per Septentrionem quoque instituta explanata & percensita iam curauerimus.

Præterea in Indiae Orientalis parte secunda, quae historiae Lindtschotanica pars prima numeratur, nos quoque promississe meminerimus, quod in hoc tertio tomo de exoticis aut Indicis aliquam multis simplicibus tractaturi simus. Cum vero hoc curaturis insperato alia haud ingrata aut omittenda historia sub manibus nata essent: ideoque admonitum Lectorem hoc loco volumus, quod simplicium istam enarrationem libro hoc differentes, illam in tomum peculiarem proximum saltem distulerimus, non vero incuria aliqua aut supinitate penitus omiserimus. Quae omnia excusatione decenti praemissa candidum Lectorem ita edocere volumus: obnixerogitantes, ut studium hoc nostrum & sumptuosissimum laborem equi bonique, consulat, applausuque suo ad alia quoque & maiora conatum nostrum constimulet. Valeat beneuolus Lector.

Ioan. Theodorus & Ioan. Israel.
de Bry, Fratres.

TERTIA PARS
INDIÆ ORIENTALIS,
QVA PARS ALTERA NAVI-
GATIONIS IOAN. HVGONIS DE
LINDTSCHOTTEN, IN ORIENTEM INSTITVTÆ,
quid item tempore eius commorationis ibidem gestum sit; quæ illarum regio-
num, insularum, portuum, peregrinantibus passim occurrentium, con-
ditio statusq; sit: tandem quæ in suo versus Hollandiam re-
ditu autor viderit & tulerit, accuratè
describitur.

Caput I.

*De rebus quibusdam eo tempore gestis, quo Ioan. Hugo
de Lindtschotten in Goâ Indica substitit.*

ENSE Decembri An. 1583. in vrbe & insula Ormo Angli 4. in
Ormum ve-
niunt.
quatuor Angli applicuerunt, Aleppo ex Syria trai-
ciantes, quo ex Anglia se primum receperant, nem-
pe per Estrecho di Gibraltar versus Tripolim, quæ
ciuitas maritima & portus est Syria, vbi merces om-
nes & deponuntur imponunturque, ac plaustris
inde per continentem in Aleppo, (quod iter no-
uem dierum est,) transuehuntur. In Aleppo mer-
catores omnium nationum, vt Itali, Galli, Angli,
Armeni, Turcæ, Aethiopes habitant, quolibet sua
religione & legibus sub tributo & vestigali magni

Turcæ gaudente. Ingens hoc loco mercatura exercetur: quod quotannis duæ
Cassylæ siue Carauanæ, hoc est, numerosa populi multitudo, Camelorum gre- Cassylæ an
nuntio ex
Aleppo bina
abeunt.
ge exercitus instar stipata, hinc eo migrat: qui postmodum in Indiam, Persiam,
Arabiam, & finitimas omnes terras negotiationis gratia, tum merces suas im-
portando, tum permutatas auhendo sese dispergunt: sicut id & alio à nobis
commemoratum loco est. Tres istorum Anglorum à societate reliqua, qui in
Aleppo morabantur, selecti sunt, & missi spectatum, si fortè in Ormo curatu-
ram (lacturas vocant) pacisci aliquam possent, vt illis non minus, quã aliis in
locis negotiari, mercesque suas venundare sibi liceret, ad exemplum Italorum
seu Venetorum, qui in Ormo, Goa, Malacaque sub specie tituloque Curatura-
rum amplissimas negotiationes, cum gemmis, vnionibus & mercibus huiusmo-
di aliis aromatibusque illic nascentibus exercent, quæ inde postea comportari
Venetias solent. Ex Anglis hisce vnus iam ante tempus aliud in Ormo vixerat, &
omnium

omnium rerum statum rationemque didicerat: cuius informatione etiam & instinctu reliqui eo sese receperunt, & ingentem vim bonorum, ut pannos, crocum, omnis generis vitra, minores etiam mercuras, ut specilla, cultellos & huius generis alia, quaecunque ibi grata futura augurabantur, eo secum aduexerunt. Et quamque istarum mercium valor per se grandem pecuniae summam excederet: nihilo tamen minus illas pro velo saltem proferebant, ne institutum ipsorum aliena suspicione periclitaretur. Priuatim enim id sibi praestitutum habuerant, ut hoc successu ingentem copiam gemmarum, Adamantum scilicet, Perlarum, Rubinorum &c. commercarentur: ad cuius rei opportunitatem quoque tam multo auri argentiue pondere (quamuis occultato & celato, ne quo res haec ipsis fors damno aut periculo esset) sese prouidi instruxerant.

*Italorum in
Anglos do-
lus malus.*

lam ergo in Ormum cum penetrasent, bona sua in publicum promentes, licitatoribus pro more vendere coeperunt. Quod animaduertentes, qui suas illic curaturas Itali habebant, iuxtaque veriti, ne, si sua Anglis mercatura hac vice pro voto caderet, illi illic loci sese insinuantes paulatim radices agerent, & numero suo quotidie inualescerent, qui euentus Italis notorio damno & probro futurus esset: collecto ad id inhibendum omni ingenio & assuto dolo, ad Ormi Capitanum, Don Gonfalo de Meneses conuesti sunt, quod in Ormum Angli quidam aduenissent, a suis regionem illam & simul perditum missi, & praeter id haeretici. Nulla itaque committendum praefecto ratione esse, quoniam quaestioni, dum adhuc calerent illico darentur, & in cautela exemplumque publicum meritas suae audaciae poenas penderent, praefectus autem, quod iam ante a quibusdam, alio tempore ibidem commoratis Anglis honorario munere adfectus esset, & ob id his illorum popularibus summam propensione optimè cuperet, ut eos examini subderet, ratione commoueri nulla potuit: sed alio apud se statuto consilio illos cum omni sua merce subfidei additam custodiam in Goam nauigio ad Viceregem siue praefectum summum misit, ut iste pro suo arbitrato in ipsos inquireret, & quod videretur, statueret.

Angli vincuntur.

Goam quam primum nauis intrassent, captiui illico in vincula dati, & an boni Christiani essent, serio & rigide rogati sunt, quibus adeo inscite & inutile portugalicum callentibus, etsi istis in regionibus aliquot annis commorati & negotiati essent, tandem Iesuita quidam Brugis ex Flandria oriundus, qui in Ormo 30. circiter annos habitauerat, super inductus est, qui ipsos in persona (quod aiunt) inuisebat cupidus, & fidei confessionem extorquebat. In qua reddenda Angli tam commodos se & industrios praestare norant, ut pro genuinis Romanae Ecclesiae membris tunc haberentur quidem, sed, quod extranei, nempe Angli essent, suspitioni sese omni non penitus eximerent. Interim nunquam non insufurrabant ipsis Iesuitae varia, victosque eos in Portugalliam missum iri, haud obscure minitabantur. Quod si verò Iesuitis nomen dare eligerent, tum curaturos sese, ut omnis tum carceris, tum accusationis, tum politici magistratus iuris per omnia securi essent, promittebant. Causa autem, cur Iesuitae tam serium & indefessum in ipsis persuadendis Anglis laborem ponerent, haec principaliter erat: quod supra dictus Iesuita Germanus clanculum & in priuato ex illis elicuerat, quod ingentem pecuniae vim eo secum aduexissent. Huic itaque praedae captandae inhiantes, ac velut ex alto insidiantes, ad rem suam faciendam augendamque hanc artem sibi palmariam esse praesenserant. Primum siquidem & maximum istorum hominum votum est, pensius habere nihil quicquam vespam, quam ordinis sui salutem, comoda, & incrementa satagere. Quocumque id verò vel modo vel arte fiat, parum ipsorum interest: modo rei certus prouentus fiat. Etsi verò Angli non semel huic illorum petitioni intrepidè refragarentur, conditionem suam institutumque longè diuersum esse attestantes: nihilo tamen minus durante eorum importunitate cò ventum est, ut Anglorum vnus,

*Illeclamen-
ta Iesuita-
rum.*

*Iesuitici or-
dinis votū.*

pietor

pictor, qui tantum experiundæ suæ fortunæ gratia coeterorum Societati sese ad-
 dixerat, metu partim, partim necessitate compulsus persuaderetur, & conceptis
 verbis Iesuitam se profiteretur. Etsi verò Iesuitæ haud ignari essent, pictorem
 hunc paratæ promptæque pecuniæ habere haud multum: attamen quod artem
 pictoriâ sciret, cuius professionis homines India daret rarissimos, illius operam
 in hoc sibi præcipuo vsui fore rati sunt, si pigmentis templum eorum gratis or-
 naret & illustraret. Ad quam rem aliâs curandam, si ex Portugallia artificem ex
 pacto accerferent alium, pecunia haud modica sibi opus fore haud stupidi præ-
 olfecerant. De hoc ergo obiter sibi nunc oblato vt apprimè gaudebant: sic & de
 reliquis Anglis progressu temporis in nassam eandem coniiciendis, deque vni-
 uersâ ipsorum pecunia tandem occupanda, spem sibi faciebant haud frigidam.
 Et vt plane breuiterque dicam, pictor iste Iesuita factus, primis illicò diebus &
 operis parandis abundè cumulabatur, & honoris tractationisque bonæ à Iesui-
 tis accipiebat quam plurimum: vt hoc exemplo deinde illicerentur etiâ reliqui.
 Angli interim in carcere relinquebantur omninò deserti: &, quod illius loci
 idioma nescirent, multo solatio à quoquam firmabantur. Tandem tamen, cum
 Archiepiscopum quosdam apud se Belgas habere comperissent, pro quibus ac-
 cerfendis mittere liceret: occasione arrepta per Belgam alium ad visendos sese
 nos officiosè inuitabant. Quod cum faceremus sine mora & tergiuersione, in-
 gressis nobis ad genarum vsque madorem iniurias illi nobis quiritabantur, & ab
 ouo ad mala rem omnem distinctè percensentes, obnixè rogabant, si pacto fieri
 villo possit, vt cõsilio & operâ nostrâ, præstito vadimonio, carcere isto liberaten-
 tur, velle se ad omnem accusationem aliam magistratus cognitionem ratam ha-
 bere, suamq; causam ita limitare, vt si vnquam vsipiam alij quam mercatores in-
 uenirentur, qui rebus suis negotiando intenderent, pro meritò seuerè plecterè-
 tur. Ita ergo, nostram fidem & diligentiam prius spõdentes, ab illis recessimus, &
 de pacto apud Archiepiscopũ rem hanc tã fideliter curauimus, vt is ad Viceregẽ
 se cõferens, libellũq; supplicem illi porrigens, liberationẽ ab illo captiuorũ facile
 impetraret, & iuxta bona illis omnia restitueret modo pro 2000. pardaui fide-
 iussorẽ statuerent, & ante causæ cognitionem vltiorem loco se non mouerent.
 De fideiussore itaq; dispicientes, haud magno labore vnum de ciuitatis primariis
 impetrauere, qui pro dicta pecunia cautionem præstaret: cui vicissim Angli 1300
 pardaui pecuniæ numeratæ illico tum appendebant. De reliquo, fidei ipsorum
 acquiescebat, postquam opulentum istum mercium apparatus, vnde pro omni
 euentu sibi satisfieri posset, apud eos conspexisset. His itaq; mediis Angli carcere
 emissi, conductis adib. suas expedite tabernas pendebant: ita, vt magno numero
 merces suas distrahentes breui tempore passim omnib. innotescerent. Respe-
 ctum enim comprimis nobilium, & eorũ qui in ciuitate primarij erant, habebat.
 studebant apprimè ciuilitati, reuerentiæ, largitionibus quo ingenio fidem
 sibi tam solidam aucupabantur, vt & ab omnib. promiscue amarentur, & omni
 tum fauoris tum officiorum delatione certatim onerarentur. Sed & nos ante o-
 mnia singulari humanitate sibi semper demerebant. Quare motus Archiepisco-
 pus, vicissim multa in ipsos beneficia cumulare, & de iis optima queq; sibi polli-
 ceri haud dubitabat. Quã eius affectionẽ, vt Angli quidẽ industrie suis honorariis
 acuire sciebant: ad acceptanda tum illorũ munera ipsum persuadere nunquam
 poterant. Adhęc ipsi valde deuotos & religiosos se Catholicos gerere didicerant:
 nec dies vnica effulserat, qua cum corollis suis precariis in publico non conspice-
 rentur, & missæ sacræ attenderent. Vt verbo vno dicam, & fama integra & bona
 existimatione breui momento apud omnes ita augebant & inualescebant, vt
 sinistri quid de ipsis suspicari aut vellet nemo, aut omnino posset. Quæ res etsi ad
 cuertendam Iesuitarum machinam operose faceret: per Iesuitã tamen Germa-
 nicum

Ex Angliã
 pictor Ie-
 suita fit.

Angli libe-
 rantur.

Anglorum
 comitas.

nicum instare, & quotidie varia, præsertim ablegationem in Portugalliam, & si quæ alia præterea ad terrendos ipsos quid momenti haberent, minitari non desistebant. Veriti itaq; Angli, ne, si assensum suum simpliciter Iesuitis inficiarētur, res manifesto periculo sibi esset, certa moderatione adhibita, illos rogitabāt, patienter vt morulam saltem aliquā ferrent, dum apud se inuito cōsilio certius quid statuere possent. Quo promisso Iesuitas iterum aliquo vsq; deliniuerant, importunius alias institutos. Tandem tamē, spe allucescente nulla meliore, vt se dubiæ fortunæ eximerent, spem (quod aiunt) omnem in pedibus habentes, per secretos à amicis prius pecuniam suam gemmis permutantes, fuga salutem querere consultius & tutius rati sunt. Itaque sub festum Pentecostes Goā ad tria milliaria exspatiantes in Insulam quādam Bardees dictam, vt factum ingeniosius occultarent, tantum cibum potumq; secum auferebant, & conductitias ædes cum resideris merculis quibusdam puero cuidam germano, omnis huius consilij ignaro, commendatas relinquebant. Iam, cum in Bardees essent vbi ex conducto Batar (ita vocant nuntios aut cursores Indicos qui per hyemē literas quoquouersum efferunt) cognouissent, intra Bardees & Continētem, exiguum saltem & ex dimidio resiccatum fluium interlabi, illum traicientes, terrestri porro itinere sese eripuerunt, & quasi disparuerunt, adeo, vt ab isto tempore de ipsis nullum nuntium quicquam certi attestaretur. Credi tamen potest, vt etiam paulo post dubia fama susurrabat, ipsos iter suum versus Aleppo deflexisse. Angli hi pro fugi salutis suæ proram puppimque in vno Ioanne Nhubers collocabant, qui inter ipsos primarius Arabicam linguam, toti illi regioni aut familiarem, aut ad minimum saltem intellectam, præ cæteris rectius callebat.

*Angli ex
Goā clam
profugunt.*

*Iesuita An-
glorum fu-
ga acriter
admorsus.*

*Pillor An-
glus ordinis
sterum de-
sert.*

Facti huius rumor quamprimum Goæ percrebuit, & nobis admirandi, & hominum reliquorum multitudini, quasi consilio & instructione nostra informati id fecissent, suspicandi occasionem dedit haud leuem. Qui autem pro ipsis fidei iusserat, taxatis, quæ post se Angli reliquerant bonis, & ad duos fere pardauos æstimatis, hanc, cum prius accepta, summā Viceregi illico denumerauit, & de residuis 500. pardauis ab eodē absolutus est. Iesuitas autē ante omnia hæc Anglorū fuga acriter mordebat, dolētes, è manibus sibi elapsos istos esse, quos tamen iam totos suos factos crediderant. Germanus comprimis Iesuita sollicitè apud nos percontabatur, an cōsiliij huius sui nō participes nos reddidissent: id addens, longe aliam se viam initurum fuisse, modo vel odorari quid de illorū animo vnde cunque potuisset. Sed & hoc percensebat, quod cum captiui illi carcere olim detinerentur, sub manibus suis saccum 40. millia Venetianorum (Venetianus autem duos pardauos appendit) continentem habuisset: quem tam promptè illis nunquam restituisset, nisi de assensu suo spem fecissent tam plausibilem. Et omnem sermonem tādē ita claudebat, vt diceret, iam se expressè compertum habere, ipsos meros hæreticos & sycophantas putidos fuisse, nulla religione seria vnquam tinctos. Hic erat exitus illorum. Ille vero Anglus alter, qui Iesuitarū ordini se addixerat, cum paulatim à primis diebus sibi de tractatione demi quid sentiret, & insuper de fuga quoq; suorum sociorum edoctus esset iam facti pœnititudine tactus, cum ne tum temporis quidem solitum ordini votum præstitisset, adeoq; à complurimis, vt verbum dictum retractaret, incitaretur, neq; à Iesuitis quoquam pacto nolens retineri posset, sententiam mutans ordini valedixit, extraq; collegium de domo conducenda operatus est. Et licet Iesuitæ manibus pedibusq; anniterentur, vt ipsum in sententia priore continerent: nihilo tamē minus ipse societate illa deserta propriam officinam sibi constituit: & cum ex arte sua quæstum faceret quotidie vberimū, tandem Mesticen quādam filiā inibi à parentibus Lusitanis progenitam, matrimonio sibi copulauit: vt omnes vitæ suæ annos illic exigere, statum decretum nunc præsumpserit.

Ab An-

Ab Anglis his, dum adhuc nobiscum essent, omnium viarum, transituum, negotiationumque intra Aleppo & Ormum, ut etiã morum, legum, & statutorum in peregrinationibus vſitatorum, item vicorum & urbium statum conditionemque exquisitè edoctus eram. A quorum discessione nemo Anglorum hætenus terrestri itinere in Ormum penetrauit, etsi Italorum quotidie multi negotiationis causã vltro citroque commeent.

Sub idem tempus in comitatu Iesuitarum tres Principes, regio sanguine nati ex insula Iaponensi Goam appulerunt, vestitu Iesuitico amicti, ætatis annum vix 15. aut 16. egressi: qui instinctu & persuasum Iesuitarum primò in Portugalliam nauigare, post inde Romanum Pontificem ad amplissima beneficia & immunitates Iesuitis emendandas inuisere constituerant. Qui cum in Goa ad an. vsq; 84. substitissent, illhinc in Portugalliam, & hinc rursus in Hispaniam velificabantur: vbi à Rege Hispano, & omnibus eius satrapis honorib. & muneribus regalibus affecti amplissimè sunt. Quæ tamen omnis præda post pro more Iesuitis cesserat. Ex Hispania ad Papam deflecebant: à quo petitis latissimis priuilegiis & libertatibus, haud ægrè donati sunt, prout in descriptione insulæ Iaponicæ superius ex parte aliqua percensuimus. Porro hinc digressi vniuersam Italiam perlustrauerunt, & Venetias, Mantuam, Florentiam, cæterasque totius Italiæ nobiliores ciuitates peruidentes, vbiuis locorum & illustri gratulatione accepti, & donariis splendidissimis onerati sunt, quod tũ virtutes eorum eximias, tum imperiorum amplitudinem roburque apud omnes Iesuitæ de ijs spargerent, parili pompa, & triumpho simili, iidem deinceps in Madrid reuerſi sunt, vbi honoribus regiis à vice Rege ornati dimissique, omnibusque Capitaneis & præfectis Indicis singulariter commendati, Vlyſbonam versus profecti sunt: & anno 86. nauem rursus conscenderunt, San Felippe dictam, qui reditu versus Portugalliam à Capitaneo Draco postea intercepta est. Itinere & laborioso & periculoso pariter confecto magno, Mozambiquen intrauere, vbi nauem suam iis mercibus onerauerunt, quas alia inibi deposuerat S. Laurenzo nuncupata, quæ breui eò malo fracto, cum ex India in Lusitaniam decurrisset, impulerat. Et quod iam opportunitas in Indiam nauigandi vanisset, S. Felippe nauis mercibus S. Laurenzo onerata, in medio cursu post ab Anglis capta & possessa est. Quæ nauis cum omnium prima ex Lusitanica India vnquam egressa occuparetur, Lusitanis varia omina & interpretationes præbuit, quia Philippi Hispaniarum Regis nomine inaugurata erat.

*Indei tres
Principes
Iesuitis socij
per Goam
Romã per-
uenerunt.*

*Dracus nauem
S. Felippe capit.*

Sed vt ad institutum nostrum, de Principibus Iaponensibus reuertamur, hoc supra dicto anno, magno omnium applausu in Goam feliciter redierunt, cum iam apud omnes extincti crederentur. Quilibet horum veste Attalica, aureo argenteoque filo intertexta, Italicoque habitu facta insignis erat, Iesuitis valde confidentibus & inflatis, quia per eos ista impetrata essent, stipati. In Goa substiterunt, vsque dum tempus in Chinam nauigandi esset, vbi pariter triumpho & apparatu solemnibus excipiebantur. Quæ res Iesuitas cum primis apud omnes magnis honoribus & dignitatibus cumulabat, sicut ex isto videre libro est, qui Hispanica lingua de eorum itineribus, tum naualibus, tum terrestribus confectis, vt etiã, qua solemnitate vbiuis locorum excepti sint, prolixè scriptus prodiit.

Anno 1584. sub mensẽ Iunium in Goam variæ & diuersæ legationes impulere, ex Persia, Cambaia, de Zamozino (Cæsare dicto) de Malabaris, de rege Cochini eò missæ, de quibus præcipuè ageretur, pax erat, quæ decerneretur inter Zamozinum, Malabaros & Lusitanos, inter quos iam diu simultas capitalis & auita gliscebatur, vix vllò medio emendabilis.

*Legati Goæ
conueniunt.*

Interea autem ad omnem euentũ, Lusitani castrum seu propugnaculum Panane dictum ad littus Malabar situm, decem milliaria à Calecutto distans, ex-

*Panane
frustra ex-
trui peti-
tur.*

truere iubebantur. Quod cum dictum factum accurarent, & impensis inæstimabilibus ædificare illico occiperent: operas tamen inceptas, quod terra nimis fabulosa, & ad fundamentum firmandum plane inepta esset, remittere breui coacti sunt. Nam quæ extruebantur, pleraque corruebant, ut ab opere omnino desistendum esset, licet impensam iam dum 3. aut 4. auri tonnarum fecissent. Et si vero sumptuum auctim superaddendorum nullum usum præviderent: videbatur tamen illud castrum ob hanc potissimum causam apprimè necessarium, ut si fors iterum Zamorinus, quod pro more solitabat, fidem datam falleret, ex eo præsidio ipsius in mare excursui resisti commodius posset. Et tamen cum mente simul agitarent, Zamorino portus etiam alios esse, ex quibus subditi plus damni, quam ipse Zamorinus, peregrinantibus intentare possit (quamuis Zamorinus assiduo prætenderat, & se inscio ista fieri, & nulla facultate eadem à se posse reprimi, aut inhiberi, quod Pyratæ nulli magistratui, nulli iuri subditi isthæc talia perpetrarent) ideoque decretum est, ut porro & de Panane extruenda nulla cura esset, & Malabaris simul non fideretur nimium, cum, quos India ferret, nulli ceruicis durioris, aut peruicacioris scirentur, aut qui oppressis innumeris littus

*Malabari
Pyrata.*

illud & mare magis intutum, minus nauigabile præstarent. Quam ob causam quotannis etiam classis in Goa Lusitanica instruitur, & ad maris liberum comeatum seruandum emittitur. Sed & aliàs Malabarorum, quoquouerfum dispersorum innumerus numerus est, qui per mare non minus, quam cõtinentem prædationibus & direptionibus omnibus infesti, certis quibusdam locis littoralibus velut in portibus suos receptus habent, & prædam partam illuc comportant, & occulunt. Aediculas ex stramine contextas, & in medias rupes, præcipientes scopulos, montesque inaccessos extructas habitant, ut à nullo commodè subigi queant, Zamorinum vel ipsum floccifacientes. Pyratæ si portum quendam versus Austrum à Goa 12. milliariibus distantem possident, *Sanguiseo* vocatum, quo loco se magno numero agglomerant, & excursionibus crebris adeo infesti sunt, ut illhac sine certo periculo nulli transitus sit. Quare ad Viceregem tunc præsentem, *Don Francesco Mascharenhas*, comitem de *Villa Dorta* querelæ innumeræ indies delatæ sunt. Qui malo huic mederi volens, Zamorino nunciari curauit, ut de istorum supplicio tandem accogitaret. Cui tamen Zamorinus nihil aliud respondit, quam quod à se isti coerceri minime possent, cum nec imperium suum agnoscerent, nec ordinario alij cuiquam subditi essent. Se tamen pro sua parte Viceregi plenam potestatem facere, ut rapinas & iniurias illas seuerè vindicet: ad quam rem nec ipse auxilio suo defuturus sit. Pensitato itaque à

*Vicerege
Goa.*

*Classis Goa
instruita
ad vindicandos
Malabarios.*

Vicerege instante periculo, classem 15. triremium instruxit, cui præfectum nobilem quendam *Don Iulianes Mascharenhas* cognatum suum addidit, cum serio mandato, ut ante omnia portum *Sanguiseo* inuaderet, oppugnaret, & si fieri posset, funditus excideret & vastaret. Hoc ergo animo ventis & fortunæ vela dantes portum egressi, cum ad *Sanguiseo* propius accessissent, vidissentque tum exiguam illam insulam esse, tum in ipsum littus profundius intrusam, adcoque aquis circumquaque perfluam, & in aditu multis rupibus arenarumque aggestionibus periculosam: collato de hac re consilio statuerunt, ut Almirans cum classis parte media vno loco impelleret: altero vero latere *Ioannes Barriga*, Vice Almirans in hanc rem designatus, sese certatim immitteret.

*Lusitanorum
arrogantia.*

Almirans itaque cum profelici auspicio ad prædestinatū suum locum, primum insultum animosè fecisset, & ad ipsum usque littus, sperans de cæteris quoque eandem virilitatem, vi penetrasset: accidit ut inter reliquos, qui plerique omnes nobiles & militiæ ignari erant, lis de prioritate concitaretur: ut defluo interea mari facto alter huic, alius alij scopulo arenarumque aceruo adhæresceret: ita ut nec Almiranti quisquam auxilio venire, nec ipsi sese porro retrove agere defixi

defixi possent. Vicealmiranti autem alterum latus pro re statuta circumnavigaturo, Capitanei ceteri ideo parere recusabant, quod ipsi ut maxime nobiles essent, adeoque Capitaneo recenti multo meliores peritioresque sibi viderentur. Sic ergo funesta ambitio Lusitanorum salutare hoc propositum turpi macula hac vice anteuertat. Quod cum Sanguisei, qui desertis casulis iam in montes profugerant, ex alto despexissent, omnesque naues hinc inde in arido defixas, Almirantemque ipsum in littore immotum herere attendissent: tunc animis & viribus recollectis, ingentibus copiis certatim Almirantis nauem impetentes, omnes ad vnũ, præter eos, qui enatando se eruebant, trucidarunt. Et quãnis Almirans, modo voluisset, se haud difficulter opera mancipij cuiusdam natando eum educaturi, saluare potuisset: ratus tamen honestius in conflictu pro causa bona vitam perdi, quam fuga turpi cum infamia eandem seruari: in medio agmine consistens, animosissime etiã post omnes iam suos stratos cum hostibus conflixit. A quorum tamen copia tandem eneruatus oppressusque; cecidit. Cui Malabari agminatim tandem insultantes, caput spectantibus è classis altera parte omnibus amputarunt, eoque hastam acumini infixam ad trepidantes illos magna & alta voce, ut suum præfectum vnã secum auferrent, cum Sarcasmo acclamarunt. Quod tamen ipsi negligentes, & cum maris aestu reciprocante retro conuersi, ut dispersa sine pastore oues Goam repetiuerunt. Quibus reuersis etsi Capitanei quidẽ in vincula illico darentur; speciose tamen sese excusantes, pedibus propediem restituti sunt. Interea Almirantem casum plerique lugebant, comprimis Vicerex, cui is cognatus, & ob generosas virtutes egregiaque merita valde charus fuerat.

*Malabari
classis Go-
anam oc-
cupant.*

*Almiranti
caput am-
putant, &
hastam in cõ-
tumeliam
imponunt.*

His ita transactis haud cunctanter noua classis instrui cœpta est: cui Almirans *Don Ieronymo Mascharenhas*, nuperrime cæsi *Don Iulianes* itidem cognatus præficietur, ut defuncti cognati mortem animosius vlcisceretur. Hi cum classe instructa recedat Sanguiseorum continentem impellentes, plenis copiis è nauibus exiliuerunt. Sed quod Sanguisei præmoniti, fuga se iterum in montes desertis suis casulis recepissent, quos propter solitudinem & loci vastitatem persequi nemo posset: ideo subdito igne crematis eoque habitaculis, & arboribus in confinio quoquoersum cæsis deiectisque, omnibusque vastatis & protrititis, nemine quoque hostium tum occiso, hac sola vindicta contentos eos illic discedere oportuit.

*Secunda
classis in-
struitur.*

Hoc ipso tempore commissarij Regis & Viceregis iussu in Cochino telonium, antea inibi non vsitatum, extruere cœperunt. Cui incepto cum se incolæ valde opponerent, mortem omnibus comminati sunt, qui ad id exequendum, vel votum suum vel operam conferrent. Ita ergo res ad noui Viceregis ex Portugallia missi, *Don Duarte de Meneses* aduentum dilata est. Quo tamen post suo tempore (ut dicetur) adueto cum tum Vicerex conuenientibus & conciliatis omnibus imperium illi imponeret, actis agendis & moderatione debita adhibita id impetratum est, ut telonium ciuibus coacte quidem assentientibus & suffragantibus propediem ædificaretur. Ex quo quod crebrè ibi negotiationes exercebantur, ad Regem prouentus redit quotannis vberimus.

*Telonium
in Cochino.*

Eodem anno mense Septembri nauis quæpiam ex Lusitania Goam incurrit, *Bon Iesus de Carania* indigetata, nuncians & alias quatuor naues, nouum Viceregem *Don Duarte de Meneses* aduehentes in via esse. Plaudentibus itaque & iubilantibus in ciuitate omnibus, impulsisque pro more campanis, primæ è Portugallia nauis appellentis signum publicum datum est. In hac naui quidam erant iclopetarij, Belgæ, qui ex patria mea cognatorum mihi literas valde expectatas afferebant.

Paulo post eodem adhuc mense alia quoque ex priore societate nauis *Boa Viagen* dicta, superuenit, multis nobilibus & *Crucigeris* Regi Indico seruituris onerata:

onerata: inter quos & Archiepiscopi, domini mei frater, Roderiques de Fonseca numerabatur. Primores reliqui erant Don Georgie Tubal de Meneses supremus Regij vexilli signifer, futurus Capitaneus in Soffola & Mozambique, ex isto merito, quod iam dudum Regi in India fidis officiis praestitis probatissimus esset. Ioan. Gomez de Silua, declaratus Capitaneus in Ormo. Don Francisco Macharenhas, caesi à Sanguifeis Don Iulianes frater.

Nouembri mensē Cochinum ingressae huius societatis tres reliquae naues sunt, quae cursum suum circa insulam S. Lorenzo circumflexerant, ne in Mozambique appellendi necessitas foret. Nomina istarum erant Santa Maria, Arreliquias, As Chagas siue quinque vulnera. Hac naui nouus Vicerex Don Quarte de Meneses vehebatur, qui diutino ante tempore Capitaneus Tangerensis in Africa seu Barbaria fuerat: qua vna naui Chagas ultra 900. nobiles & milites (exceptis nautis & remigibus) clauderantur, quorum aliqui solius honoris gratia in comitatu Viceregis se deuouerant. Qui in Cochino erant, aduentantem Viceregem magno & apparatu & triumpho acceperunt. Is in Cochinum cum vix pedem extulisset, priori Viceregi nunciari curauit illicet, vt regimen sceptrumque ad Domini mei, Archiepiscopi manus haud cunctanter deponeret. Quo praestito, resignatus Vicerex Cochinum prope se contulit, vt eadem nauis, qua successor appulerat, ipse in Portugalliam rediret, cum mos iste esset Viceregum ab antiquo, vt officio suo defuncti in India remanendi nullam licentiam haberent. Post Nouemb. 10. anno 84. Carania nauis Goa recedens, Cochinum vela expandit, piper & alias merces necessarias oneratum. Quo fere tempore factores seu curatores omnes Cochinum se conferunt, merces suas nauibus imponendi causa. Quibus è portu moris Goam redeunt, vbi pars maxima habitat. Ista naui vetus Vicerex Cochinum versus se recepit, vt inde in Lusitaniam vela faceret.

Februarij die 5. an. 85. Vicerex Don Duarte de Meneses Cochino in Goam venit, vbi ceremoniis & pompa singulari ei occursum est. Eiusdem anni mensē Aprili collega & cōseruus mecum apud Archiepiscopum Bernhardus Burchardus Hamburgensis, Goia in Ormum profectus, hinc viam per Bassora, Babyloniam, Hierosolymam, Damascum, in Aleppum capessit. Ex quo loco geminas ad me literas dedit, quibus de successu itineris & sumptuum compendio, & periculi securitate, & comitum humanitate, medio & comiteu Caffylarum praestitis abunde me certiore fecerat. Is Aleppo versus Tripolim in Syriam se contulit: vbi naues Anglicas offendens, cum illis Londinum, & hinc Hamburgum reuectus est, sicut ita omnia prospere sibi euenisse post ad me literis nunciari curauit.

Bernb. Burchard. Hamburgens.

Sub Augustum mensē ad me Venetiis datis literis nunciatum est de latrocinio & obitu Principis Auraniae, domini mei clementissimi, & Ducis item Alenconij siue de Aniou: vt etiam de nuptiis Ducis Sabaudiae cum Hispaniarum Regis filia.

In Goa 20. Octob. ex Portugallia nauis quae iam S. Francesco applicuit, in qua Belgae quidam erant, qui ex patria mea literas de obitu patris mei Hugonis Iost de Harlemo mihi tradebant.

Primo Nouemb. Cochinum nauis S. Alberto nuncupata intravit.

Primo Decemb. Cananoram ad Malabarorum fines sitam nauis S. Lorenzo ingressa, inde in Goam pertendit. In ista qui erant comites, magna ex parte morbidi & languidi venerant, cum insuper ultra 90. homines prius in ea defuncti essent. Toto in itinere nullum vsquam littus attingentes, labores, famemque inestimabilem sustinuerunt. Adhaec naues desiderabant adhuc geminas, quas ex Vlybona socias habebant, nempe vnam S. Saluatoris, alteram praetoriam S. Iago de qui-

de quibus nihil haecenus nuncijs comperiri potuit. Hoc ipso tēpore terrestri itinere aliquot Itali veniebant, de Papā Gregorij XIII. obitu, & in huius locum Sixti V. electione nunciantes. Naues quoque ex Goa iterum Cochinum se pro more colligebant, vt in littoribus Malabar oneratae, rursus Cochinum, & hinc in Portugalliam contenderent.

Anni 86. mense Maio literis Goā perlatis, & à Capitaneo in Sofala Mozambique, Vicerege & Archiepiscopo perscriptis de desiderata & perdita naui praetoria S. Iago, quae ex Portugallia superiore anno 85. soluerat. Interitus eius haec occasio erat. Cum dicta naus secundo vento angulum *De Buana Espranca* superasset, & Mosambique fines iam attigisset, nauae se extra omne periculum iam constitutos, nec porro sibi quicquam metuendum rati, vela intra insulam S. Laurento & Continentem (quarum haec ad laeuam Mozambiquen versus: illa vero ad sinistram vergit) impulerunt. Intra Insulam autem dictam & Continentem multi scopuli & arenarum cumuli interiecti sunt, ab insula fere millaria Hispanica 50. à Cōtinente autem 70. à regione terrae Sofala 22 $\frac{1}{2}$ grad. versus Aequinoctialem lineam Australem distiti: à quo loco porro vsque in Mozambiquen millaria 90. restāt. Scopuli isti magna ex parte mero corallio, eoq; acutissimo asperimoq; & omnifarij coloris, vt nigri, albi, æruginosi, seu viridis constant: qui vt transitu valde periculosi sunt, ita cauere summo studio debent. Cum itaque scopulos & arenarum globos prope Indiam sitos praeteruecti, iam se periculū omne euasisse arbitrarentur pleriq;: nihilo tamen minus rem certius sciturus Gubernator ex pyxide, cum ex illa secum rationem iniisset, iam scopulos illos à tergo relictos audacter pronunciauit. Vela itaq; pandere, & rectā citraq; omnem metum ad Mozambiquen cursum tenerent, iussit. Cum vero in naui nautarum aliqui, nec minus ceteri officiarj aliquot, instrumēta sua & mappas haberent, quas discendi & sciendi causa consulebant: hi exactius re pensitata cōmuni voto consultius arbitrati sunt, vt vela aliquandiu adhuc demitterentur, & excubiæ diligentes fierent: quod vel dum in occurſu suo scopulos dictos haberent. Quorū consilio cum solus Gubernator refragaretur, visus sibi scilicet vnus pra reliquis & sapere & autoritate valere: vt citra moram vela attollerent, serio & denuo imperauit. Pro hoc ergo mādato velis omnibus elatis, cum non malo vento ad semiluentem Lunā, mediam vsq; noctē vterentur, derepente in medios scopulos corallio albo asperimos & venti & cursus impetu acti violenter impegerunt, adeo, vt naus per mediū non secus ac à nouaculae acie discissae puppis cum geminis tabulatis ex parte inferiore fundo inniteretur, aut insisteret, prora autē cursus continuatione incitata aliquouſq; proiecta, tandē & ipsa scopulis effixa hareret. Detruncari itaq; inceptis malis, tantus subito clamor, tāta eiulatio oborta est, vt fremitus quasi de cœlo reboaret. Quod enim praetoria naus esset vltra 500. personas, 30. mulieres, cū aliquam multis leuitis & Monachis receperat & deuexerat. Quo certe casu iam spes nulla reliqua, nullū studiū supererat, quam vt certatim quisq; sua peccata confiteretur, proximis valediceret, veniā offensionis deprecaretur, ploraret & vlularet. Almirans Fernando de Mendoza, Gubernator, & cum his 10. vel 12. alij in proximā minorem scapham desilientes, illam, ne plures sese confertim ingerent, districtis gladijs tuebantur, reliquisq; in naui relictis pollicebantur, velle se circumnavigato scopulo serio inquirere, an forte quispiā supra illum locus cōmodus se offerat, vbi ex fragmentis nauis collectis scapham aliam extruere possent, qua & ipsi in Continentē euehi, & sic vitā seruare suam possent.

Sed iam iam mergendis illis hoc solatium parum cordis addidit. Scopulum itaq; vndiquaq; circumlustrantes, cum locum nullū idoneum offenderent: veriti, si ad nauem redirent, à desperata illa turba violenter opprimerentur, cui tamen & alia re nulla auxilio venire possent, coactis tandem votis remos ad Conti-

Naui S. Iago occur-
buit.

Naufragiū
miserabile.

nentem impellere decreuerunt. Cum capsulis ergo aliquot *Marmellada* (quod certum quorundam fructuum conditum est nauigatoris familiare) plenis, & vno vini doliolo, & pane modico bis cocto (quos cibos ista sub præcipitantiâ in scapham coniecerant) gratiam diuinam expectantes, littus quæsiuerunt. Quod tandem & fame sitiq; euecti, & labore immenso exhausti, post dierum septendecim continuum periculum attigerunt salui. Alteri, qui in naui deserebantur, cum scapham abs se discedentem viderent: & insuper superiorem quoque nauis partem, intra duo illa tabulata, quibus scapha maior suberat, ex latere findi rumpiq; ad eoque scapham semifractam quassatamq; sentirent: & animo & re desperata, ne manum porro cuiquam operi adiuuendam censentes, solo aspectu mutuo, coq; miserabili operabantur, vsq; dum Italus quispiam, Cyprianus Grimaldus de illarum medio exiliens, sumpto & animo & voce istam consternationem increparet, & ad manus operi iniiciendas, vitamq; quoquo modo saluandam eos animosius exhortaretur. Quin & ipse dicto citius cum gladio suo in scapham se coniecit, & illam sordibus aquisq; expurgare laboriose incepit. Quo facto cum & reliquis animus rediisset, illi auxiliari, & qua possent subitanea industria scapham sarcire contendebant. Arreptis ergo quibuscunq; rebus obuiis, ultra 90. homines in scapham se certatim præcipitabant, exceptis iis, qui forinsecus ipsi adhærescerent & annatarent, inter quos & complures mulierculæ erant. Ne vero simul & semel vniuersi perirent & mergerentur, illi, qui in naui erant, reliquis extrâ adhærentibus, manus & brachia detruncabant, illorū quoq; haud paucos, qui in naui sine armis erant, de tabulis exturbabant, & his actis à relictis cum tanto planctu & eiulatu abscedebant, vt cum fragore coelum ipsum cadere credibile esset. Postquam ergo iam dies aliquot maris arbitrio vincti fuissent, parum tamen, quia multitudo numerosa omni occasione obstaret, promouerant. Adhæc omnes scaphæ commissuræ hiantes, nauigationem laboriosiore reddebant: vt in extremis difficultatibus ista ratione omnia versarentur, donec tandem, ne suffocarentur omnes, coactis sententiis decernerent, ex medio omnium vt vnum Capitaneum seligerent, qui ex India nobilis erat, cui vni imperare, vetare, quicquid ex re & vsu esset, citra cuiusquæ perplexationem liceret. Quibus ratis, mandabat ille ex tempore, vt aliquot de superfluis è naui eliderentur, & digito circumactio in eos potissimum intendebat, qui inermes excussoribus minus resistere valerent. Ex eorum numero faber quidam erat lignarius, qui paulo ante in sarcienda scapha ante alios strenuus erat. Qui cum in se quoq; intendi digitum cerneret, exorato prius *Marmellada* frustulo & vini hauustu, nihil recalcitrans, in mare se præcipitari & suffocari facile passus est. Sed & alius quispiam erat eorum, qui in Portugallia noui Christiani vocantur. Quo ad eiectionem prehensio & iam cõposito, frater ipsius eadē scapha cõsertus, annis minor, intentis precibus obsecrabat, vt fratre suo seruato, ipse in mare præceps eius loco daretur: rationē hanc afferēs, quod vt ille annis, sic sapientia se maior esset. Ad hæc, aiebat, seruatus iste, fratrum meorum, sororumq; necessitatibus feliciter prospicere, quam ego, poterit: vt æquius sit, me pro ipso mori, quā sine ipso viuere. Sic ergo seruato fratre seniore, iuniorē mari nuncuparunt, qui eiectus ultra sex horas scapham natando cõsecutus est. Et quanquam districtis gladiis illū acriter atcerēt, ne naui appropinquaret: ipse tamen nuda palma arreptū gladiū mordicus tenens, etsi iam media manu profunde vulneratus esset, illū tamen relinquere nullo modo voluit: dum tandem à misericordia tactis cæteris in scapham receptus fuisset. Quos geminos fratres in Goia ipse his oculis vidi, & familiariter ipsis vsus sum. His fere lamētosis actionibus. 20. circiter dies confecerunt: dum tandem optato littore conspecto, reliquos priore scapha allatos inibi offenderent, & salutarerent. In naui autem qui destituti relinquebantur, tabulis, asseribus, transtris & antennis coactis & colligatis, vt cuiq; quodlibet sub ma-

*Fraterna
charitatis
mirū exem-
plum.*

num veniebat, quo vitæ suæ consulere posse fideret, extremâ aleam experti sunt. Primi autem, quos diximus, ante nos littus attigisse, ærumnarū & periculorum nobis multo plus exantlare coacti sunt. Ab Aethiopibus enim istius regionis, Caffres dictis, spoliati, & omnibus vestimentis suis exuti sunt, vt ne ad pudenda velanda quidem quicquam ipsis relictum fuerit. Qui vix tandem post multos errores, famem & inedia[m] perpessi incredibilem, littori tandem applicuerunt: vbi factorem Capitanei ex Sofala & Mozambique offendentes, reficiendi sui spem hauserunt aliquantulum. Capitaneus iste pro viribus & facultate sua ipsis largus erat, & vt Mosambiquen indeq; in Indiam, vbi eorum quamplurimos noueram, porro prouherentur, fideliter curabat. Istorum aliqui in via moriebantur, prius quam Mosambiquen viderēt. Vt in summam rem conferam, ex omnibus, nauis prætoriam dicta vectis, vix 60. homines seruati sunt: reliqui ad vnū omnes partim vndis perierunt, partim fame miserabiliter cōtabuerunt, vt nec de hominibus, nec nauis postmodum documentū vllum hauriri potuerit. Acciderūt ista mense Augusto an. 1585. de quibus nō nihil prolixius excurrere collibuit, vt peregrinantes, hoc exemplo quasi ex speculo edocerentur, quam necessarium sit interdum, præfactorum gubernatorum confidentiam reprimi & castigari, ne tot animæ ob vnus præsumptam inscitiam miseris modis periclitentur.

Admonitio de gubernatoribus interdum reprimendis.

Maio mense an. 86. binæ naues bonis & diuitiis immensis confertæ, ex portu Indico Chaul soluebant, quæ Lusitanorum aliquot Chaul incolentium, propria erat, cogitantium scilicet per Estrecho siue Isthmum Mecca vsque ad mare rubrum penetrare, vbi suas negotiationes potissimum exercere solebant. Sed in via à triremi Turcica intercepta est. Triremes istæ in interiore Isthmo ad Meccam, non procul à Cairo ad rubri maris littus, in Sues ciuitate appellata extructæ erāt. Quibus hoc fatum expertis, casus iste simul, & quod prædatoria dicta nauis latius etiam aliouorsum grassaretur totam Indiam rumore perculit, & in metum coniecit.

Nauis dua opulentissima à Turcis capta.

Eodem mense in Goa instructissima classis tum ex triremibus, tum liburnicis collecta est, qualis multis retro annis non visa est. Hæc ad mare rubrum emissâ erat, Turcicas triremes aut fugatum, aut si fieri posset, omnino casum &mersum. Hisce Vicerex etsi expresso mandato iniungeret, vt in Ormo hybernerent, & postea angustias maris Persici perfringentes, suas operas, auxiliumq; Regi Persico Xatamas aduersus Turcam vtriusq; partis cōmunem hostem addicerent & offerret, vt hoc studio ab vtraq; parte ipsius vis & impetus infringeret: euentus tamen deliberationi huic longe contrarius, vt deinceps narrabitur, sese ostendit. Potenti & instructissimæ huic classi præfectus aut Admirallius nobilis quidam, Gonçaluas de Camera datus est, qui ante hoc tempus Capitaneum in Ormo functus erat, homo obesus, pinguis, & aqualiculofus, quæ ipsius constitutio futuræ cladis ansam quoq; præbuit haud minimam. Classi huic, quod famam & immortale decus parandum sibi pollicerentur haud trepide, milites peritissimi, & Indianorum nobilium pars maxima, sese volens lubensq; addixerat. Rebus itaq; omnibus pro necessitate instructis, classe cursum suū rectā versus mare rubrum tenente, accidit, vt tranquilla nimis maris tēpestate glifcente, ærumnis excercerentur infinitis, & tum fame, sitiq; tum rerū aliarū inopia eiecū, turmatim caderent, & animam expiraret. Non enim secum hanc rationem iniuerant, fieri posse, vt in via tamdiu morandū esset. Hæc prima eorū clades, occasionem dedit etiam futuræ. Cum enim iam fauces maris rubri tenerent, occurrente illis dicitur etiam futuræ. Cum enim iam fauces maris rubri tenerent, occurrente illis triremi Turcica, & contra eos aciem instruente, Lusitani vndiquaque cæsi & fugati, cum magna infamia suorumque iactura retrocedere coacti sunt. Cuius victoriæ commoditatem persequentes Turcæ, littus prope *Abex & Melnde* occuparunt, vbi ciuitatibus aliquot cum Lusitanis foedere iunctis vt *Pato & Brana* ob-

Classis potentissima aduersus Turcas prædadores.

sessis expugnatisque, ut ex illis in posterum Lusitanis praesentius incommodare possent, locum praesidiis & necessitatibus omnibus munierunt. Hoc pacto classis Lusitanica profligata, disiecta, & misere contracta in Ormum rediit, ut hybernando illic vires novas colligeret, vulneratosque & aegros alios, quorum numerus haud temnendus erat, rebus idoneis curaret, ut commodiore post alio tempore Viceregis mandatum confectum dantes Regi *Xatamas* auxilium ferrent, & ita nuper acceptam cladem vindicarent, resarcirentque.

Redintegratio classis prioris astituta.

In Ormo itaque hybernantibus, & necessaria omnia accurantibus cum iam tempus appelleret, Capitaneus corporis obesitate seignior, & ad singula adornanda ineptior in Ormo remansit, & suo loco militiae supremum praefectum constituit quendam *Pedro Homen Pereira* nominatim. Qui licet saltem nobilis esset, strenuus tamen & militiae peritissimus vir ab omnibus habitus est. Huic per omnia parere milites non secus ac ipsi Capitaneo, iussi sunt. Sed & hoc iuxta imperabatur, ut nauigantes in via ad latus sinus Arabici applicarent, & pyratas quosdam, qui inibi loco quodam *Nicolu* dicto se fouebant, omnes inuadebant, spoliabant, nihil non vastabant, tum naues omnes, tum homines ex *Bessora* negociandi gratia in Ormum & comentes, & remeantes adoriebantur, vindicarent & exciderent.

His itaque praesumptis soluentes breui in *Nicolu* applicuerunt, ubi Carauelli littori admotis, illas sine omni ordine glomeratim pro more suo transilierunt, & in Continentem se extulerunt. Quo viso, cum praefectus autoritate officij sui fretus, illos pro iure & more belli, in ordinem cogere & recolligere vellet, non solum autoritatem eius nemo rata habere voluit, verum etiam contemptum ipsum rusticum, & virum rerum ignarum criminabantur, se vero vere nobiles, & rei bellicae multo peritiores ambitiose iactabant. Istiusmodi itaque conuitiis esseri, sparsim sese & nulla lege quoquoersum, ut oves pastore suo orbam diffuderunt, quasi vel ipsorum multitudini capiendae vix orbis satis pateret, vel Lusitanorum quilibet Herculis robur haberet. Arabes siue *Nicolai* itaque magna ex parte equis vecti, qui retro non nihil ad horum primum impulsu se in tutum receperant, cum dispersos Lusitanos hoc pacto viderent, & omnes Carauellas ipsorum in aridum impulsos sine immenso labore tam facile in Oceanum reuolui non posse expenderent, collectis & vnitis suis, agmineque facto Lusitanos vndiquaque circumdederunt, & plenis tum animis, tum copiis in eos irruentes obuios quosque facile trucidauerunt, instantesque usque ad ipsum littus repulerunt. Et cum Lusitani Carauellas suas sine euidenti discrimine in vndas retrò agere non possent, & necessitate & mortis formidine stare pugnaeque coacti, aperto conflictu omnes prostrati & caesi sunt, praeter 50. circiter milites, qui tepestiuus aliquot nauiculas in vndas retruserant, & remis impulsis ita aufugerant. Qui vero 800. Lusitani hac strage interierunt, selectissimi & antiquissimi milites passim ex vniuersa India ad hoc suum fatum confluxerant. Ex horum numero tubicen quidam Belga natione, cum in media acie non procul a vexillo Lusitanico classicum canens videret, vexilliferum abiecto signo in fugam se dare, quod Arabum quidam dein sustuli tet & vibrasset: ira inflammatus: tubam expedite post tergum reiecit, stringensque gladium & in medium se agmen inserens, illum qui vexillum gerebat, medium perfodit, signoque ad Lusitanos relato illos de ignauia acriter obiurgauit. Vexillum hic in mediis hostium turmis ultra horam tutatus, multos eorum, qui illuc eruptum contra pugnant, confecerat, ut cadauerum tumulo circumquaque quasi vallatus esset. Et licet fuga, si vexillum abijceret, se seruare haud incommodè potuisset, stare tamen honestius arbitratus ab insultantium copia tandem obtruncatus est. Iam ergo vitam positurus, cum vexillo, vel dum in hostes adhuc moribundus corruit, fortitudinem suam etiam extremo lapsu attestaturus. Quam historiam mihi ab ipsissimis tum profugis Lusitanis saepius iurato denarratum, quod memorabilis esset, in perpetuum istius bellatoris encomium huic libro inferenda putauit.

Belga tubicenis animo sum facturus.

Dictus

Dicitur vero præfectus, cum inobedientiam suorum militum confusionemque à prima statim acie doluisset, & præter id auguraretur, victoriam hic partum iri haud admodum gloriosam, à principio statim stationem nauium repetens, ex remotiore loco desuper pugna attendens, tandem vacua Carauella in Ormum reuersus est, nec præter dolorem & dedecus ad Indianos quicquam retulit. Erat enim strages ista omnium maxima, quam Lusitani in India vnquam perpeffi sunt. Nec vllus confictus alius eorum plures simul absorpsit: inter quos primo quoque frater Archiepiscopi, & potentissimorum nobilium quamplurimi ceciderant.

Goa Regina
Indiae bap-
tizatur.

Sub idem tempus Goam Regina quæpiam ex Ormo deuenerat. Quæ prius Mahumetanæ hæresi ad exemplum parentum & proauorum omnium addicta, sacro baptismatis lauacro se initiari petiuit. Ob id igitur Goæ solemnitate publica admissa, susceptoreque; Vicerege baptisata, Hispaniarum Regis nomine *Dona Felippa* insignita est. Mulier sane prudens & formosa, proceri corporis: quæ secum vna filium, annis minorem habebat, quem & ipsum baptizatū cum superiore Capitaneo ex Ormo, *Matthia Dalburgoverck* in Portugalliam, miserat, vt Regi & se ostenderet, & sua officia voueret. Ipsa vero Regina Lusitano cuiusdam nobili, *Antonio Da Ce-*

Regina no-
bilis Lusita-
nico nubis.

uedo Coutinho matrimonio copulata, à Rege pro dote sponsa nomine præfecturam Ormi sponsus fortitus accepit: quæ vt alio loco dictum est, annuatim ad 2000000 Ducatos prouentui habet. Nobilis iste, postquam cum Regina dimidium annum omni gaudio & amore ardentissimo exegisset, nauem in Ormum traiectionem instruere cœpit, vt Regina nomine reditus quosdam cogeret & necessaria alia pro vsu componeret. Etsi vero hunc insperatum discessum Regina ægerrime ferret, maritumque, vt se vna secum aucheret, cum sine illo ne viuere quidem posset, impendio & peramantissimè rogaret: attamen quod res & ratio id nõ ferret, quocunq; studio poterat, eius petitionem deliniuerat, pollicitus, se prima quauis occasione ad illam remeaturum. Ita ergo nauim ingressus, in *Bardees*, tria milliaria à Goa, & ad ostium fluminis in mare se exoneratis sitam delatus est. Vbi cum secundos ventos expectaret: Reginam ex dolore & cardilogmo, quem discessus eius ipsi attulisset, eo ipso die, quo abiuerat, derepente expirasse, tristi nuncio accepit.

Regina do-
lore ex abi-
tu mariti
concepto ex-
sanguitur.

Quæ res omnibus admirationi & luctui fuit: quod ista illarum regionum prima Regina fuisset, quæ Christianam fidem agnouisset: quæque; adeo suum ipsius regnum & pereclsum statum spreuisset, saltem vt Christiane ei mori liceret. Quæ post id eo planctu & solemnitate Regia ibi sepulta est.

Mense Augusto An. 86. Goæ nuncius quidam comparuit ex Mozambique & Portugallia profectus, nauisq; illa aduectus, quo nuper in Malaccam solueret. Iste, cum secretis aliis ad Regem pertinentibus, etiam de interitu triremis, *Boa Viagen* dictæ, quæ elapso an. 85. ex India in Lusitaniam soluerat, attestabatur. Coniecturæ erant apud plerosque; illam ad *Cabo de Buona Esperanca* ex nimio onere labefactam crepuisse. Pro vero etenim narrabant, quod cum ex Cochino primum egrederetur, iam tunc vltra nouem Lichas illa aquis plena fuerit. Cū hac naui perierent nobilium quamplurimi; qui, postquam longo tempore in India militassent, cum testimoniis suis in Portugalliam tandem redire voluerunt, vt suorum meritorum recompensationem aliquam (vt ibi moris est) à rege impetrarent. Hac ipsa nauis, quod omnium solidissima & velis copiosissimis munita fuerat, Legatus etiã Regis Xatamas ex Persia vchebatur, vt apud Hispaniarum Regem contra vtriusque communem hostem Turcam foedus sollicitaret. Qui legatus, quod hoc casu pessimum iuisset, *Rex Xatamas* in posterum nullum in Hispaniam amandare voluit, & nihilominus interim amicitiam & foedus cum Lusitanis accoluit. Quæ ex Cochino in Lusitaniam naues soluunt, earum minima millionē auri exequat, vnde coniectura sumi potest, detrimenti illius, quod tum ad pecuniã tū homines redundat ex vni? interitu. Nec quisquã ferè annus est, quo nõ vna atq; altera occumbit.

Navis Boa
Viagen pò-
derit grauis
re mergi-
tur.

Legatus
persicus
mergitur.

Septembri menſe 86. Goam inuectæ. 4. triremes ſunt ex Portugallia egreſſæ, quarum nomina prætoria *S. Thoma S. Saluador*, *Arreliquias* & *Bon Ieſus de Carania* erant. De nauī *S. Felippe*, quæ cum ipſis ex Vlyſbona ſoluerat, his nihil compertum fuerat.

Exeunte menſe Nouembri, eadem naues Goâ iterum ſoluerunt: quarum aliquę oram prope Malabar tenentes, & inibi pipere oneratae Cochinum vela fecerunt. Inſtruebatur & Goæ alia nauis, *Aſcenſion* dicta, quæ iam ante aliquoties ex China & Iapana redierat. Hæc à nauarchis redempta fuerat, quod *Carania* nauis, præ vetuſtate tota cariola, ante in Cochino per ipſos diſſecta & confracta eſſet. In cuius quidem locum etſi eiufdem nominis extruere nouam ocepiffent, attamē propter diſſidiū quoddam abortū illa omiſſa, altera adempta erat. Naui vero illa quæ Noſtra *Sennora de Sencao* vocatur, dominus meus, Archiepiſcopus propter exorta quædam inter ipſum & Viceregem, ſenatores aliquot diſſidia verſus Luſitaniam vectus eſt. Et quamuis ab omnibus nobiles, Vicerege ipſo & officiariis cæteris omnib. obnixè rogaretur, ne ipſos deſereret: nihilo tamē minus, perſtante ſententia, omnino ad Regem, à quo ſe & valde amari & pariter magnifici ſciebat, pergere ipſi decretum erat. Quæ res Viceregi & cæteris animum valde dubium præſtitit. Verebantur enim, vt per ipſum Rex forſan ea doceretur, quæ ad ipſorum gratiam parum factura videbantur. Dimiſſis itaque à ſe omnibus fere ſeruis ſuis & domeſticis adeoque vix paucis, ad officia neceſſaria exequenda neceſſariis, retentis, memet cum Aulę præfecto ſolos illic reliquit, vt reditibus colligendis operaremur, & domum habitatione noſtra ad acceſſam præſtarem. Cumque ſimul Iubilæum ſine Indulgentiæ Roma in Indiam miſſæ venirent, quas *La Santa Cruſada* vocitabant: illis que annexum eſſet, vt pecunia illa, quæ ex indulgentiis reditura ſit, captiui & capite cenſi, qui exitiali illa in Africa ſeu Barbaria commiſſa pugna ſub Rege *Don Sebaſtiano* capti ſunt, redimerentur, quæ omnis pecunia collecta ſub domini mei, Commiſſarij ſcil. Apoſtoli Romani manus veniret: tum iſtius rei Regiſtraturam adminiſtrationemq; mihi tradidit. Clauem etiam eius Ciſtæ ſeu arcæ, in quam omnis pecunia colligenda fuerat, cum promiſſione ampli ſalarij commiſit, nimirum vt me iſthoc officio ſibi arctius ligaret, & ad reditum ſuum beneficiis quali diſtringeret. Cui meam quoque fidem ob id lubens deſpondi. Januario itaque menſe An. 87. nauem ingreſſus, pilotum ſeu gubernatorem eundem habuit, qui ante octiduum nauem ſuam ſcopulis prope Indiam illiſam perdidit, ſicut paulo ante commemorauimus.

Fonſeca Luſitaniam petiit.

Lindſcota nou ſcriba & curator totius India conſtituitur.

Onerandi naues modice.

Cum vero nauium alia poſt aliam oneraretur, ita vt prima ante ſecundam quatuor aut quinque diebus citius ſolueret (quo facto nempe ita opus eſt, vt in diſponendis bonis omnia certo ordine agantur, nihilque mercium catalogo ſeu diario non inferatur) factum eſt, vt oneratis & inſtructis nauibus omnibus, poſtrema *Arreliquias* ſuper-eſſet. Qua tamen tandem & ipſa onerata ad dimenſum ſuum ſolium, officiarij & prouiſores largitionibus corrupti, aliquot grauamēta ex illa ruruſus extrahi, & horum loco Cinnamomum importari curarūt: quod Cinnamomum valde auctum pretio & in Portugallia carius factum eſſet. Itaque dicti prouiſores nauium quod nec nauis alia hac vice, nec locus ſuper-eſſet, hoc aſtu nauem *Arreliquias* ita inæquali pondere onerare voluerunt. Hic operæ eſt pretium ſcire, quod naues integro milliari ab vrbe anchoris in Oceano deſixæ & firmatæ onerari aſſolent, hanc ob cauſam, quod per æſtatem mare omnino placidum tranquillumque fluminis aut ſtagni inſtar eſſe ſolet. Appellente itaque tempore, quo ſoluentes iam vela facturi ſunt, tuba per ciuitatem Cochini perſonante, ſignum omnibus futuræ rei dari ſuetum eſt: ita, vt qui nauigaturi ſunt, omnes cateruatim, ſuis amicis & familiaribus, ſe ſe hac vice vltimum ſalutaturis, ſi-

ris, stipati appropereant, nauemq; pane, fructibus & rebus similibus aliis compleant. Quo tēpore plerunq; vltra 300. aut 400. Cymbas, *Tones* aut *Pallenges* dictas, circa nauem principalem cum tumultu & versatione creberrima agitari aut fluctuare, cum admiratione videre est. Ipsa nauis vsque adeo mercibus grauata & onusta est, vt rudentibus siue funibus infra nauem extensis, superius vniuersa bonis contacta & quasi oppressa sit. Alius enim nauis bonis ita prægna & suffarta est, vt ne angulus quidem minimus inanis relinquatur: vt etiā iam è littore in altum emotis quatuor circiter septimanis ad singula disponenda & colligēda opus sit. Hęc & huius nauis ratio erat. Qua iam itura, *Viador de Fazenda* siue Visitator Regius ad eam visendam accedēs, solemnī protestatione prægmissa, An nauis ad iter istud satis instructa & munita esset, interrogauit. Quo asserto, protestatio subscripta est: etsi quidam id ita factum inficiarentur. Mandata itaq; de prægcidendis funibus & velis iam demittēdis, illico audito, qui extra nauem in cymbis erant, *Boa Viagen, Boa Viagen* (quo precabantur felix nauigantibus auspiciū) intento clamore vociferabantur: & nihilominus tamen, quod mare trāquillum esset, ad latera nauis, remis impulsis cymbis suis milliare prope vnum illam comitabantur. Naui ergo iam ventis credita & impulsā, cum inter cetera onera, superiori nauis parte posita, corbes etiam aliqui, gallinis referti essent, ex quib. se aliquot iam gallinæ extricauerant & euolauerant: quolibet illas sibi vendicante & ascribente, ingens tumultus inter nauigantes concertatioq; desubito coorta est. Omnibus itaq; vt sit, concurrentibus, & in vnum latus se dantibus, commotione ista & immenso pōdere impulsā & titubare coacta nauis. (Nam, vt diximus ingrauentorum seu ballasti exempti locum cinnamomum, moschum & res alias leuiore suffecerant, nauemq; ita pondere inēquali onerauerant,) paulatim se reclinauit, & adeo profunde tandem submersa est, vt mali altissimi apex vix spithamā vnicam promineret. Quo siente, quæ quot inibi erant homines, prope se in cymbas dictas, adhuc bono fato comites, deiecerunt; omnes alias perituri, nisi in proximo illæ fuissent. Ad vnum ergo sic omnes euaserunt exceptis mancipiis, quos sclauos nuncupant, ne quō fors perfugerent, illic catenis ferreis reuinctos. Iam, quis hominum diuitias, hoc casu merfas, facile censere aut aestimare queat? prater enim paucas cistulas, summo loco fere positas, nihil quam seruatum est. Ex quo iam videre est, quantopere Lusitani in onerandis nauibus instruendisque conscientia suā studeant. Nec dubium est, quin per eorum istiusmodi negligentiam & incuriam multæ sæpe naues damnum sumpserint, & penitus merfsæ sint. Vt officarios & prouisores de hoc facto lecti aliqua occasio esset, examinandis testibus & coniecturis aliis valde laboratum est. Sed quod solidi extorqueri nihil possēt, silentio tandem factum & ipsum sepultum est, illis interea, quorum bona pessum iuerant, damnum acceptum secum in sinu suo singulantibus.

Fonsca nauis cū grandibus diuitiis perit.

Eodem hoc mense, de Malacca valde periclitante, multisq; fame cadentibus, nuntium ferebatur. Sed & quæ ex Lusitania eo nauis impulerat, quod, quo instrueretur, commeatus deesset, & angustia insuper prope *Sumatram* ab hostibus obsessæ nauibusq; in Chinā & Iaponiam ituris transitus obseptus esset, immota in littore quiescere coacta est. Committebantur autem ista à Regib. in *Sumatra*, nempe à *Rege de Achein, de Soy*, in Continenti prope *Malaccam*. Hi ob certas causas & iniurias, quibus ipsos prægfectus in Malacca affecerat, contra Lusitanos seditiosi, conspirauerant. Quo rumore audito, Goa omnis trepidatione percita est, quod diuitias suas vniuersas de nauigationibus ex *Malacca, China, Iaponia*, cæterisque finitimis Insulis haurirent: quæ commoda ipsis isto bello præcisum & derogatum iri, præsentiebant. Itaque citra moram classe valida ex triremibus, Carauallis & nauibus aliis constructa, ad *Malaccam* præsidio firman-

firmandam properatum est. Et cum superiorum annorum bellis, acceptaque multoties clade India & pecunia & hominib. valde exinanita esset, ciues in Goa omnes & singuli ob id cēlebantur, & collybo passim à mercatoribus pecunia ingentis numeri ad milites scribendos colligebatur.

Maio mense Ann. 87. Goam ex Mozambique triremis quæpiam inuecta est, nuncians, in Mozambique nauem S. Felippe incurrisse, & nauem aliam S. Lorenzo dictam, in cursu versus Lusitaniam eo impulsam, exonerasse. Hæc quoque uersum patuerat ingressa, quod antea tempestatibus iniquis actæ malos uniuersos detruncari, opus fuerit, potissima nimirum mercium parte in mare excussa, hominibus ipsis mirabiliter seruatis, & in Mozambique delatis. In S. Felippe naui regij illi filij, superius recensiti, venerant: & cum triremi ista; horum actorum nuncia, Goam redierant. Hæc eadem nauis nunciabat quoque de classe illa, quæ mense Decembri An. 86. ex Goa emissâ ad littus *Melinde & Abex* fuerat, cladem illam, quam classis *Rui Gonçalues de Camara* acceperat, ultum, & ciuitates aliquot, cum Turca illicite fœdus pactas, vindicatum. Huius classis præfecto nobili quodam, Martino *Alfonso de Mello* constituto, cum ad littus *Melinde & Abex* intra Mozambique & mare rubrum situm appulissent, in Continente egressi, cum quos impetebant Turcas, iam dum profugos, & turpi fuga per mare rubrum in regnum suum regressos intelligerent: Lusitanis tamen animus perstitit Reges & ciuitates illas obtruncandi, qui fœderis violatores suppetias nuper Turcæ contulissent. Iuxta ciuitates itaque *Pate & Brana* copias suas educentes, incolas, nihil horum quicquam suspicatos, inuasērunt: qui tamen desertis suis urbibus, retro in terræ penitioris abdita sese receperunt. Nihilominus tamen Lusitani animos suos, vindictæ plenos, exultis & vastatis, soloque adæqualis obuiis omnibus, abunde explebant: & in fuga captum & arreptum Regulum *de Pate*, irarum pleni capite minuebant, quod post Goam secum importantes, supremo malo infixum per dies aliquot ad exemplum & victoriæ partē signum, in publico omnium oculis spectandum relinquebant. Quæ res Lusitanis, prius non leuiter percussis, paulatim animum reddidit. Quibus omnibus peractis, in Ormum traicientes, pro Viceregis mandato, auxilium Persarum Regi præstitum properauerunt. In Ormum itaque traecti, morbisque inibi concussi, magno numero mori cœperunt. Quod fatum cum & præfectum ipsorum Martinum Alfonso de Mello tetigisset, viam in Goam repetentes, infœta re discesserunt. Classis hæc, cum iuxta littus *Abex* nauigaret, & prope Insulam *Zamzybar*, quæ ad Austrum sex gradibus vergit, & 70. ferme miliaria *de Pate* versus *Mozambique* declinat, deflecteret, nauim *S. Salvador* vocatam sibi obuiam habuit, quæ ex Cochino antea in Lusitaniam soluerat. Nauim hanc nauitæ penitus detexerant, & vix piperis aliquo pondere reseruat, reliquas merces omnes in mare deturbauerant. Ipsi vero nauitæ situ & squalore deformes, vni nauitæ exigendæ aut exinanendæ addicti, iam omnem animum desponderant, & præter mortem insultantem spem nullam reliquam habuerant. Quam quoque nulla vnquam industria euitare potuissent, nisi classe hac obuiante nunquam sperata, seruati periculoque exempti essent.

In Ormum nauem hanc secum auexerant: vbi pipere & relictis aliis bonis redemptis, illam confregēte, & nouam aliam minorem extruxēte, quâ superstites ex priore homines cum asseruatis dictis bonis in Portugalliam nauigauerūt, & exantlatis multis periculis inibi tandem feliciter appulerunt.

Septembris die 7. An. 87. alia ex Mozambique triremis appulit, significans ibi naues Lusitanicas, Almirantem *S. Antonio*, *S. Francisco*, *S. Maria de Nazareth*, *S. Alberto*, incurrisse. De *S. Maria* naui, *Vlysbona* vna simul egressa tum quidem nihil certi narrantes, post tamen comperere, illam rerum quarundam inopia,

tempe-

Lusitani regem de Pate captum de collant.

tempestatisq; iniuriis afflictam, cursum suum in Lusitaniã deflexisse. Posto-
tiduum dictæ naues Goam inuectæ, gratulatione publica acceptæ sunt.

Sub idem tempus castellum *Columbo*, quod Lusitani in Insula *Seylon* possi-
debant, à Rege *Seylon Raiu* vocato, obsessum est. Obsidione locus iste potentif-
sima infestabatur: ita, vt ad illam immisso præsidio firmandam classè Goæ in-
structa opus esset, cui præfectus *Bernardin de Carualdo* dabatur. Sed & Goæ rursus
alia instructissima classis adornabatur ex multis Carauellis, triremibus, Liburni-
cis, & nauibus necessariis aliis, militibusq; & cætera apparatu nobilissima, *Ma-
laccam*, ex obsidione forte valde periclitantem, auxilio firmatum emissã. Isti præ-
ficietur *Don Paulo de Lyra Pereira*, & generis nobilitate, & bellicarum virtu-
tum laudibus prælustri: qui breui ante tempore Capitanei in *Chaul* officio fun-
ctus consiliorum omnium successu prosperrimo semper vsus erat. Qua de causa
etiam ad expeditionem hanc ex cæteris selectus fuerat.

*Columbo
castrum à
Rege Seylon
obssum.*

Vltimo Nouembri supra dictæ quatuor naues Goã iterum in Cochinum
soluerunt: vbi rebus suis impetratis dimissi in Portugalliã redierunt. Insecuro
post mense Decembri, obsidione castelli *Columbo* in *Seylon* vrgentius conti-
nuata Goani præter Classẽ superiorem, etiam potentiorẽ aliam apparantes,
cum militum ingens defectus esset, quamplurimos vi correptos & nauib. impo-
sitos, cum pecuniã, quam passim à mercatorib. & incolis suis extorserant, ingenti
vi illos in *Seylon* amandarunt. Horum supremus dux *Mannel de Sousa Coutinho* no-
bilis & bellator illustrissimus, quondam etiam in *Columbo* Capitaneus defun-
ctus, constituebatur. Quo tempore officij sui, cum obsidionem *Columbo* valida
manu profligasset, à Rege quam plurimis donis affectus, status & dignitatis suæ
auctionem accepit, & ab obitu Viceregis totiũs Indiæ Gubernator, vt post dice-
tur, constitutus est. Hic itaq; Goa soluens, quam primum Insulam *Seylon* attigit,
Copias suas cum classè reliqua coniunxit, acieq; ad leges belli accurate instructa,
cum *Raiu* confligere vnice optauit. Qui Rex, cum ingentes Lusitanorum copias
peruidisset, castris desertis castellum cum Lusitanorũ magno gaudio dereliquit,
& fuga periculum anteuertit, Castello itaq; rebus omnibus necessariis, & præsi-
dio forti rursus munito, Goam suas naues & milites retro iterum egerũt, & cum
triumpho iubiloque publico ibi accepti sunt, Martio mense, An. 88.

*Malacca
præsidium
missa.*

*Malacca
præsidium
missa.*

Eiusdem anni mense Aprili Goam quoque reuectæ est classis *Don Paulo de
Lyra*, quæ *Malaccam* missa, ipsa milite præsidario resecta, viusq; versus Chinam
& loca alia tutis restitutis, victrix Goæ salutata est. Id hoc fere modo transactũ est.

*Malacca
præsidium
missa.
Cum filia
Regis
Achein tor-
mentum
miramã
gnitunã
capitur.*

Postquam dicta classis angustias maris prope *Malaccam* attigisset, nauis quæpiam
Regis *Achein* ex *Sumatra* ipsi obuia facta est: qui Rex iuratus hostis Lusitanorum,
ideoq; palmaria causa huius arctissimæ obsidionis fuerat. Naui hac obuia huius
Regis de *Achein* filia vehebatur, quam *Regi Ioor* sponsam tramittens, contra Lu-
sitanos hoc pacto ipsum in confœderationẽ pellicere cogitabat: simulq; hono-
rarij loco tormentum æreum inusitatæ magnitudinis, quale India nunquam vi-
dit, ipsi transmittibat. Quod etiam postmodum à Lusitanis Regi Hispaniarũ do-
natum, & ea naui ex *Malacca* aduectum est, quæ deinde prope Insulam *Teneram*
submersa est. Vbi tormentum tandem machinis ingeniosis laboriosissime extra-
ctum, quod præim mense pondere vsq; in Portugalliam promoueri non potuis-
set, in castellum eiusdem Insulæ depositum est. Sed vt ad institutum reuertamur,
nauis ista vna cum filia capta & occupata, omnibusq; inualis, cum ex deuictis mi-
litibus intellexissent, quæ inter Regem vtrumq; molitiones agerentur: recta pro-
ra versus *Ioor* directã, militem ibi omnem in littus exposuerunt, & collecta Coro-
na, yrbem *Ioor* palis circumcirca obseptam, ædib. magna ex parte stramineis, ex-
pedite inuasert & oppugnarunt. Urbani itaque, visa ista ingenti copia, & illius
impetu intellecto, quotquot poterant, rebus diffidentes fuga sese eruerunt, ciui-
tatemq;

*Ioor ciuitas
obsidetur
& occupa-
tur.*

tatemq; inanem post se reliquerūt: quam tamen Lusitani subiecto Vulcano cremantes, omnia diruere & prostruere, & quoscunq; fuga reliquerat, omnes aut trucidare, aut captiuos in vincula dedere. Et quod mirum est, in ipsa vrbe vltra 2500. tormenta aerea, maiora minoraq; nacti sunt, quae omnia post in Indiā traucta sunt. Tormentorum autem istorum nonnulla *Muscetta* magnitudine, alia maiora caetera maxima fuerant, torcumatis illustrissime caelata: quam arte à Lusitanis & Italis, fidem Christianam inficiatis ante didicerant. Horum cū tota India passim multos ferat, fit, vt ab illis nihil incommodi non emergat. Quod si qui homicidij aut alteri criminis rei, magistratus vindicias metuunt, tum eo profugiunt, & à Mahumetanis & Aethiopibus pulchre habiti, magna salaria impetrant. Sed ad rem. Tormenta haec, relicta, etsi ab incolis bono quidem & legitimo ordine collocata essent: nihilominus tamen explodendi ea dexteritatem ipsos non habuisse, praecise apparebat, vt ex aspectu, sic etiam illorum repentina desertione, qua viam ad ea inuadenda facilem Lusitanis praebuerant. Parta hac victoria animo Lusitanis & furore addito, porro in Malaccam progressi ab iis, qui ipsorum suppetiis auxiliariis iam omne periculum euaserunt; valde honorifice & pompacite accepti sunt. Rumore porro isthoc de captiua filia ad Regem de *Schein* delato, dicto citius Legatos suos ad Capitaneum *Don Paulo de Lyra* cum amplissimis honorariis & praesentis amandauit, qui de pace asserenda laborarent. Quam vt facile impetrauit à Lusitanis, sic viae illico omnes iterum reclusae sunt, vt in Malaccam negotiaturis vndiquaque com meatus tutus esset: cuius interceptio paulo ante Lusitanis detrimētum praestiterat haud minimum. Votiuē itaque de hoc felici successu omnibus gratulantibus, & in statum com modum omnibus repositis, pace firmata sub Aprilem mensē (vt dictum erat supra) classis Goam sese recepit, & hymno sacro, Te Deum Laudamus succentato, triumphus sollemnis statutus est.

*Pax inter
Achein re-
gem & Lu-
sitanos fir-
matur.*

*Vicerex
mœrore ta-
bescent obit.*

Insequenti mense Maio Vicerex Don Duarte de Meneses supremum vitae diem obiit, postquam continuam, eaq; acutissima febris (quae Indiae Endemia & plerunq; lethifera esse solet) correptus, vix quatrduo decubisset. Mœrore cum in hunc morbum coniectum esse plerique suspicabantur, quod à Capitaneo in Ormo literis edoctus esset, Archiepiscopum ad Vlybbonam mature appulisse, & cum bona gratia à Rege admissum esse. Qui quod à Vicerexe cū similitate haud obscura abscessisset, ob id illum, hunc dolorem, metumque, ne de gratia Regia periclitaretur, concepsisse, asseueranter pronuntiabant. Sed rumorem hunc fictitium fuisse, paulo post certiore fama cōpertum est. Archiepiscopus enim antequam in Portugalliam penetrasset, octiduo ante in nauī extinctus est: ita vt disfidium discordiamque suam vtrique vita posita finierint. Sepultura & funebris pompa Viceregis ad hunc se fere modum se habuit.

*Ponsica na-
uigans mo-
ritur.*

*Sepultura
Viceregum
ordinaria.*

Tumba seu monumentum defunctorum Viceregum in Cœnobio quodam, ad *Trejs magos* id est, ad tres Reges dicto, monachis nudipedalibus sacro in regione *Bardees* ad aditum Goæ sitū est. Eo itaq; Viceregis cadauere triremi, regie exornata, & pulla veste vndiquaq; cōtecta, nobilitateq; vniuersa stipata, deuēcto, perlatoq; priusq; Cœnobiū inferretur, à monachis ductis susceptū, & in tēpli paumentū, statutum necdū illico terra obrutū est. Ad illud itaq; cū magna deuotione pri^o Missa celebrata, manipuli aliquot seu fasciculi ob signatarū literarum afferebantur (*Vias* vocitāt) q̄ ita oclusae à Iesuitis asseruatae referari nunq; solent, nisi ad sepulturā Viceregis aut Gubernatoris defuncti: quales *Vias* quotānis à Rege eo missitātur, & numeris 1. 2. 3. 4. &c. inscribūtur. Quod si itaq; Viceregū q̄ spīa suo fato functus est, tum *Vias* numeri. 1. aperta & visa, q̄ in ea p̄sona scripta est, illa deinceps defuncti Viceregis *Locumtenens* statuitur. Quod si vero, qui in *Vias* prima designatus est, tū absens sit, tunc reclusa altera *Vias*, si, quisq; ibi nominat^o est, praesens

*Vias, litera
regia obfi-
gnata Vice-
regem eli-
gentes.*

præfens fit, illico officio illo insignitur, & ei quasi Viceregi ab omnibus paretur. Quod si porro & secundo descriptus, loco absit, singulæ posteriorū successiue eo usque aperiuntur, dum de præfente certo quodam pronūciatio rata sit. Quo facto, *Vias* posteriores intactæ relictæ, à Iesuitis posterum, in Cœnobio rursus asseruatae diligenter custodiri solent. Nec ante *Vias* has referatas quisquam est, de futuro Rege quicquā compertū habeat. Quæ ob hanc quoque causam à Iesuitis in præfentia omnium nobilium, Capitaneorū, præfectorum, & officiariorū solemnitate publica resignari sueuerunt. Quod si autem, qui in *Vias* nominatus est, illodem tempore fors in India aut alia quapiam Orientis regione absit, ut est Capitaneus in *Soffala*, *Mozambique*, *Ormo*, *Malacca*, & locis similibus: tum read illū expedite nunciata, citra excusationem cætera officia omnia destituere, seq; ad acceptandū regimen, dum à Rege ex Portugallia alius mittatur, præfentare cogitur. Aliis autē in locis, ut in Portugallia, *China*, *Japonia*, aut ex aduerso promontorij *Buono Esperanza* si sese contineat, qui in *Vias* delectus est: tum sequente altera effracta eo, quo diximus, modo proceditur. His præmissis itaque iam ad id, vnde digressi sumus, redeamus. Missa, ut diximus, celebrata, & Iesuitis fasciculos illos seu *Vias*, Regis sigillo munitas proferentibus, & ante Viceregis contumulationem aperiuntibus, omnibusque adstantibus de futuro Vicerege audiendo valde sollicitis. Tandem eius titulo pronūciatus & salutatus est quidam *Matthias Alburquerque*, olim in Ormo Capitaneus, & eodem ipso anno, (quod crus fregisset, ac illud domi commodius curari posse putasset) cum Archiepiscopo in Lusitaniam profectus. Hoc itaque tum absente, & via secunda aperta, *Manuel de Sausa Coutinho*, supra quoque nominatus, delectus est: quæ res, quod ille genere nobili non admodū præclaro natus esset, admirationi fuit haud paucis. Et quamquam alij quam plurimi genere multo præstantiores se per hoc excludi inique & simultanter ferrent: coacti tamen sensum suum reprimere, ipsum ut valde optatum honorifice salutarunt, & osculo eius manibus oblato, ceu designato Viceregi ipsi sacramento obedientiam suam stipulati sunt. Quibus ita exactis, adhuc inhumatū Cadauer deferentes, cumque nouo Vicerege nauim redintrans, pulas lugubresque vestes omnes abiecerunt, & nauem votiuis genialibusque vexillis & operimentis, ex serico industrie intertextis, infrantes, tubis & lituis streperi Goã redierunt. Vbi porro Vicerex solemnè pompa acceptus, & pro more in loci supremum templum (vbi hymnus, Te Deum Laudamus, personuit) deductus, iuramentum præstitit, quod omnia priora priuilegia & libertates patris loco fideliter tutaturus sit. Inde porro in Viceregis palatium progressus est: quod ab antecessoris domesticis desertum, illi vacuum traditum est. Interim defunctus Vicerex ab aliis omnibus neglectis, à suis famulis tandem terræ datus, & nulla cuiusquam lamentatione desletus sepultus est.

Manuel de Sausa nominus Vicerex.

Novi Viceregis agnoscendi & saluandi mos.

Mensib. sequentib. Iunio, Iulio, Augusto An. 88. in Goa & Indicis finitimis oris omnibus asperrima & rigidissima hyems increbuit, qualis annis aliquā multo non visā est. Sed & continuis tribus his mensibus, absque vlla ne ad semihorulæ spatium facta intermissione dies noctesque imbribus, aer ita molestus fuerat, ut hoc madore labefactatæ ædes innumera corruerent: quod lapides, quibus illic extrui solent, plerunque friabiles, præterea etiam ex parte dimidia terra pro cemento conglutinantur.

Augusto mense in ipsa Goã horredum quoddam, & narratu dignissimum homicidium in Belga quodam commissum est. Quod propter Indicarum mulierū effrenem & dissolutissimam libidinem, quā promiscue omnes quasi in vno ludo literatio edoctæ sunt, & noscendam omnibus, & caute fugitandam hic multis paucis recensere libuit. *Antverpius* quidam adolescens, Franciscus Koning, poliendis & læuigandis Adamantibus deditus, cum peregrinandi studio teneretur

*Nefaria ob
truncatio
Francisci
Koningi.*

tur Venetiis à cognato suo 5000. Coronatos pecuniæ numeratę accepit, vt gem-
mis emendis vendendisq; quęstū faceret. Quo ille instituto cum in Aleppum se
recepisset: prauo sodalitiō illeçtus, pecuniæ eius dimidium, neglecta negotiatiō-
ne, abliguriendo confecit: vt reditus ad cognatum tempore relapso, cum comiti-
bus Venetias reuerti suppudesceret. Perditi itaq; reparandi causā suā quorundam
cum Caffyla in Bassoram (ciuitas est eius regionis opulentissima, ad fauces
sinus Persici sita) profectus, & inde in Ormum delatus, cum ad Genium rediret,
nec naturā mutaret, inibi de summa quod reliquū fuerat, plane pleneq; decoxit
& absorpsit. Tum vero primū de vitæ anteaçtę, & iam porro seruandę sustendę-
dęq; ratione cogitans, cū re perdita ad cognatū redire nulla venia liceret, exercē-
do artē, quā didicerat, vitæ suę cōmodis velificari deinceps statuit. Quam cū in
Goa fieri magni à quibusdam intellexisset: eo profectus, quotidie pecuniā haud
temnendā promerens, spe sua frustratus haud quāq; est. Sed & hic à cōpororibus
sodalib. quotidie obrutus, q̄ rationib. diariis sufficeret, vix corradere potuit: ne
dicā, vt ad cognati summā redire valuerit. Ad quē itaq; redeundi cum iam spes &
ocçasio omnis vanuisse ipsi videretur: morādī illic in Goa, & aliud vitæ genus in-
cundi incessente animo, de matrimonio cogitare cœpit: q̄ videret, ex diligēti ar-
tis suę exercitiō prouentū familiæ nutriendę satis amplum emergere. Quod ho-
minis institutū, cum Gallo cuipiā, Ioanni Duxenę (qui iā olim in India inquilin^o
factus, vxorē ex *Bellagatte*, natione Aethiopē quidem sed professione Christianā
duxerat, ex ea; præter filios geminos filiā quoq; susceperat) innotuisset, sciretq;
q̄ ille teneret artē, in Goā quęstus longe maxima esse, de inescando illo, & cū filia
copulando, vxoris opera adiutus, omnē viā ingressus est: nec à cœpto isto destitit
prius, q̄ omnib. illecebris & blandimentis vbicunq; locorū adhibitis, eius animū
quasi cuniculis effodisset, & in ducendā filiæ consensum eū pellexisset. Cōsensit,
duxit, accubuit. Sponsa quidē, etsi annorū vix dū esset vndecim, & ob id venustu-
la purpurascens, amabilis: ad fraudes tamē, & illecebras velandas ingeniosissima
magistra, sui similit̄ vix toto orbe habuit. Hac ergo ducta, cū paulo post de dote, p
cōtractū nō p̄stita, inter socerum & generū simultas oriretur, & ex hac (vtriusq; si-
mul vnīs ædib. cohabitantib.) exacerbationes quotidie (vt fit) alię subinde post a-
lias pullularēt, tandēq; socero mortuo difficultates nouę, vniuersā socrus domo
& familia alēda genero obruderentur, pertæsus ille incōmodorū istorū omniū
indignabund^o illis se ædib. cū vxore, liberis, sclauisq; suis extulit, & cōductis aliis
ppriis opificio suo vacauit, & q̄ industri^o esset, æs breui lucratus est amplissimū.
Quid sit? Socr^o, vt erat à natura indolis pessimæ cogitās generi sui factū quoquo
modo vlçisci, filiā suā alias in hanc rē haud difficilē, illicito amore quasi aperte ir-
retit & cōglutinat cū Lusitano quodā milite, iuvene, *Antonio Fragofo*, qui & alias
genero familiariter vtebatur, & ceu secretior quispiam eius fidiorq; amicus, etiā
tum, cū apud socerū adhuc habitaret, ad epulū subinde ab eo vocabatur. Cū hoc
Fragoso filia matris institutione & opera nō saltē iam quotidie clā marito scēdis-
simo & spurcissimo adulterio cōmisceri occeperat: verū etiā, vt fama erat, iā ante
initū quoq; matrimoniū, vix annos octo dū nata (maxima. n. illarū pars hac æta-
te iā & pruriunt, & corrūpi solent, & tamē, qua futuris sponis se virgines p̄bent,
artem cōmodam norunt) eodem nebulone ad libidinē suam explendā mature
abusa fuerat. Prætextu itaq; familiaritatis Fragofo hic nihil quicquā tale suspi-
cantē Franciscū multoties inuisens, hac occasione & socrus nefaria opera adiut^o
vltra annos quatuor iā cū vxore hunc ludū luserat: vni illi interim Francisco sua
secretissima concedente, eumque fratris loco habente. Quodam vero tempo-
re, cum vir ipsius conuocatis quibusdam amicis suis, & socru epulum illis in
suo horto seu viridario daret, & hospitibus vniuersis latis, absens eius vxor intus
in ædibus necessariā parare & adornare ab omnibus crederetur: Fragofo inter-
im destriçto sub tōga gladio ad illam intro ingressus, manu arreptā secum in

*Virginitatē
mentiri In-
da dociles.*

lacræ proxima: adicula & vsque quaq; patentis, vixq; quatuor gradus à discumbentib. in horto cōiuiis distita vacuū, citra omnē merū abduxit. Vbi ipsa pudoris velamēto detractō, inq; terrā corpori substrato, clara luce & splendēte die ad oculos & conspectū tum seruorū, tum famularū inaudita cōfidentia se subagitari passā est. De qua re cum post à spectatorū illorū aliquib. reprehēderetur, & vt cautius vitæ suæ cōsulendo sibi caueret, admoneretur, respōdit, modo ad satiētā si ista voluptate frui possēt, vitæ suæ iam altā iactā omnē esse: quam causā amatoris istius sui, iam vltra quadrienniū delectanter habiti, vltro positura sit. A quo etiā factō adhuc calens bestia ad cōiuias post se nihil verita intulit, & quasi probere acta horē cū cōiuiis genialiter indulgit. De hoc itaq; facinore deinceps passim, quāuis obscure, musitantib. plerisq;, & de obseruanda attētius cōiuge Franciscū amicē cohortātibus, cū ipse iam de illius libidine improba nō nihil suspicari cepisset, diffusus amicis ceteris omnib. vni *Fragosō* vt intimo & fidissimo suo, hāc iniuriā questus est: addēs de adultero se quidē hactenus sciscitari nihil potuisse, daturū se tamen quasi ex insidiis operā accuratissimā, vt illo aliquādo peruestigato & cū vxore cōprehensō, vtrosq; in ipso factō trāsfingat & obrūcet. Quod consiliū *Fragosus* nō modo vt appositū probabat, verū etiā, si opera sua opus futurū sit, ad hanc rē illā ipsi iurato pollicebatur. Interim ipse adulteram amicā se cōferens, & rem proditā maritiq; consiliū ipsi denarrans, prouenire, maritumq; priorē cōficere, cōsultius cū ipsa ratus est. Id quod in tēpus cōmodum destinantes, sic quoq; decretū fecerunt. Itaq; cum paulo post *Franciscus* quosdā cum focu sua cūscia amicos ad cenā inuitasset: omnibus hilariter & genialiter se gerentibus, ipse singulariter *Francisci* poculū *Dutroa* (herba est, stupidos & insensatos potores præstans) dilutū permixtumq; accurarunt. Quo hausto, & conuiuis breui à se dimissis, ipse cum coniuge, interioris scalæ ianua pro more prius occlusa, & clauē puluinarī supposita, lectō se intulit. Quo breui, tum vini copia madidus, tum *Dutroa* vi obtupescactus, velut exanimis profundissime indormiit. Sub ii. ergo noctis horam armatus appropērās *Fragosus* geminis sociis cōmitatus, cum per ianuam impulsam ingredi non posset, adulterā de fenestra desuper prospectantis voce & monitu scalas patulis cubiculi fenestris admouit, & ope manuq; ipsius iutus camera se inseruit. Quem venientē, cum manu prehensum molliter accepisset & salutasset: ad lectū stertentis adducto, En tibi, inquit, stipitem hunc & truncū, virum hereticū, nostrę vitæ insidiatorē, amorisq; & voluptatis muute perturbatorē. Qui, si tibi amor meus cordi est, quin eum nihil porro cunctatus expedite obrūcas? Ad quæ verba adulter euaginato gladio pectus dormienti ita transfodit, vt ex dorso ille longe promineret. Nec hoc contentus, pari crudelitate vtrumq; quoq; latus ipsi pertudit, & vel dū mortuo illi insuper punctus quatuor aut quinque illi ingeminavit: adeo, vt miser iste homo sub ipsum profundissimū somnum insensatus vitam suam posuerit. Latrocinio patrato, cōuasatis omnibus gemmis & adamantibus, quorū pretium 40000. pardauros excesserat, postquā gladiū defuncti manibus inseruissent, vt à spectantib. *Fragosō* vim illaturus, ob id iusta vindicta oppressus crederetur, fuga sese domo efferentes, bimestrē infantem secum abripuerunt: quem tamen in festinando tandē limini cuidam remotiori appositū, præteriens manē turba sustulit. Maritidæ hi Goa ita elabētes, nec vlla magistratus indagine expiscabiles, tandē in *Choul* ab aliis, à me vero ipso in insula *S. Helena* visi sunt, adeo adhuc insolentes & iactabundi, vt & rē bene gessisse sibi viderēt, & de enormi hoc facinore ne cōpellari quidem metuerēt. Hæc de *Francis.*

*Belluina
impudentia
Indica mulieris.*

*Dutroa herba
seporifera.*

*Indicarum
mulierum
effrenis
libido, & in
vires ma-
litia.*

ut posterum licentius ipsis scortari & voluptuari promptum sit. Nec quam vllam aliam mortem suaviorem aut dulciorem esse citra omnem frontem & pudorem libere pronunciant, quam si ista in mediis plexibus, & voluptatum titillationibus ingruat. Sed & mariticae istius frater annos 14. vel 15. primùm natus, propter Sodomiam viuente adhuc patre & affine Francisco dicto, publico rogo crematus est: adeo mala mens, malus animus totius istius familiae fuerat.

*Sodomita
accurritur.*

Septemb. 16. an. 88. ex Lusitania Goam nauis S. Thomas applicans, de quibusdã aliis nauibus Portugallicis in Mozambique morantibus retulit: quæ post & ipsæ inibi inuectæ sunt. Nauium nomina erant, *Almirans S. Christophoro, S. Maria, S. Antonio, Nostra Sennora da Concepraõ*: quæ simul nunciabant de obitu Archiepiscopi domini mei *Don Fray Vincente da Fonseca*, qui vt recensitum est, in itinere Lusitanico defunctus est, 4. August. anno 1587. Credidere plerique, contagium fuisse, quo is abreptus sit, aut certe Apostema abscessum que in corporis viscere quopiam defubito ruptum. Illo ipso etenim die, quo exspirauit, horam ante mortem vnicam, per omnia prope adhuc sanus & alacer videbatur: & in sperato syncope tam subitanea inuadebatur, vt nec de condendo testamento cogitare possit: adeoque breui momento prius quam spiritum vltimum duceret, integram mensuram virulenti & foetidi puris excernebat. Ipse vero Episcopus cum Episcopali habitu suo, pedo & annulis capse seu cistæ inditus, in mare deiectus est. Eum qui amauerant, hos rumor iste valde perculit, pacis scilicet & concordie studiosos. Contra quibus odio erat, quosque viuis de malefactis pro officio actiter obiurgauerat, hi de eius obitu lætabantur. Nobis autem eius ministris comprimis casus iste acerbis euenit, qui promotiones & commoda ab eo largissima expectabamus, quæ etiam nullo dubio à Rege nobis facile impetraturus fuisset, cum hac fere de causa potissimum iter illud suscepisset. Quæ tamen deinde morte eius immatura omnia euersa sunt.

*Archiepiscopi
Fonseca
obitus
qualis.*

*Mortuo Fonseca Landi
scortans India nauis
re, & patriam
suis incipit.*

*Vilhelmus Zin
post Angliam
mergitur.*

De me autem, vt quid priuatim dicam, nuncium hoc animum sensum que mihi omnem adeo obturbauit, vt quæ antea mihi charissima & iucundissima viuente ipso fuerant, ad omnia ista mire nauis rem iam eo defuncto. Et quamuis mihi conditiones manendi illic tam honestæ & quæstuosæ à multis deferrentur, ex quarum administratione & viuere, & in honore esse abunde possem: nihilo minus tamen ex hoc fastidio patriæ meæ amor in me tantopere exardescere cepit reuifenda, vt spretis omnibus iam in hoc vno proposito tenaciter hærerem. Sed & insuper fratris mei *Wilhelmi Zin*, qui ex India à me soluens Angliamque obiens cum nauis & omnibus Contentis submersus erat, annunciatum triste fatum, in hoc meo præsumpto penitus induratum me reddidit. Stante itaque hoc pacto mea sententia immota, commodum accidit, vt nauis quæpiam *Santa Cruz* vocata Lusitano cuidam venderetur. Quæ quod satis solida & robusta, adeoque ad iter in Lusitaniam conficiendum peridonea videretur, cum hoc soluere peropportunum putabam. Rebus itaque meis omnibus confectis & collectis comiteatue (sine quo nulli ex India discedere licet) à Vicerege impetrato, & insuper rationum mearum omnium absolute matricula reddituarum testimonio honorifico mihi donato, cæterisque pro more & consuetudine loci necessariis omnibus & singulis procuratis & proexpeditis, discessionis etiam venia & pace ab ordinariis pro rato exacta, postquam amicis, familiaribus, notisque omnibus supremum valedixissem, non leui plerorumque cum dolore & singultu 23. Nouemb. nauem dictam *S. Cruz* ingressus sum, vt eam in Lusitaniam trajicerem. Littore ergo amoti, die eius mensis 28. in *Honor* peruenimus, quod Lusitanorum castellum vndiquaque bene munitum ad littora Malabar, & à Goa austrum versus 18. milliaria distitum est. Ibi 6. Decembr. nauem pipere instruximus, & 6700. quintalia illi imposuimus, quod optimum & solidissimum ex omni illic in Malabar nato accepimus. Eodem itaque plene con-

*Landschot.
ex India
discedit.
Honor ea
stellum.*

oncratæ

onerata natis die cum vela iterum faceremus, loco & re ita exigente, oram continenter legimus, spectaculo quidem lætissimo. Vniuersum enim in Malabar litus aspectu iucundissimum, longo tractu in nauigantium oculis tam propinque adfistit, vt omnes monticuli, iuga, collesque, imo singulæ arbores distincte numerari queant: terra ipsa insuper vidissima, plana & æquabili, rerumque petitarum fere omnium feracissima.

Decembri 11. in *Cananor* Lusitanorum propugnaculum appulimus: vbi nauem nostram scsqialtero die anchoris defixam, malis aliquot recentibus, & præterea necessario cōmeatu renouauimus, quarum ibi rerum abundantia largissima est. Postea cursum redintegrantes, & *littus Calecut, Panane,* & alia plurā legentes, 24. Decemb. in Cochinum inuesti, illic propter alias iam dudum ante nos appulsas naues, mercibus adhuc onerandas, adeoque ex lege & prioritatis *Mor nauis soluentium,* contractu portum ante nos egressuras, vsque ad Ianuarij diem 20. ann. 89. subsistere coacti sumus, necessaria interim & nostræ nauis accurantes. Non enim pro arbitrio cuiuslibet vel manere, vel soluere, aut nauibus pluribus simul vnā portum egredi licitum est. Verum, vt ex ordine & statuto aliæ post alias onerantur, ita primæ prius postremæ posterius soluere, aliæque alias sequi ex pacto publico assolent.

Caput II.

De Lintshotani ex India in Portugalliam nauigatione, & qua in illa acciderint.

DRIMA Ianuarij die anni 89. nauis S. Maria, quod cæteris antiquior esset, è portu soluit; hac ex causâ nonnihil maturius, vt occasione commodiore vti posset. Quo enim maturius & citius Cochino soluitur, eo melior tempestas & ventus ad promontorium *de Boana Esperanza* sese offert. Et pariter, quo serius ibi impellitur, eo inclementior fortuna sustinenda est: quod tum temporis Sol ab Austro seu meridie ad Septentrionalem se reclinat. Qua de causâ plerunque solidiores & robustiores naues ad extremum tempus differuntur, quia procellis & violentis tempestatibus constantius reniti possunt. In insula autem *S. Helena* sese inuicem expectantes conueniunt omnes, vsque ad Maij 25. diem, nec serius, quod ista à Rege dies extrema ita constituta est: quo se tum tempore & loco mouere vniuersæ, vnoque quasi in comitatu in Lusitaniam protendere solent. Nam ab India vsque ad *S. Helenæ* insulam ipsis nullo comitatu opus est, quod à pyratibus hæc interuallo nullum periculum sit: adeo, vt & ad euitandam prope *Buona Esperanza* periclitationem tormenta sua inibi nauibus omnia recondant. Nauis nostra *Sennora da Consepcao*, Ianuarij die sexto ex portu se extulit: quam 10. eiusdem Almirans *S. Christophorus*, 12. *S. Antonio*; 15. *S. Thomas*, quæ cæterarum omnium maxima & fortissima, pariterque ditissima erat, insecutæ sunt. 20. Ianuarij has omnes, postrema nostra excepit: in qua numeratis nautis, militibus & Sclauis, homines circiter 200. vehabantur. Ex India milites pauci emitti, nec sine Vice Regis venia solent: qui tamen deinde in Portugallia Regi sua officia deferunt, & de recompensatione præteritorum meritorum ipsum salutant. Quam præsertim qui in India aliquam diu fideliter meruerunt, & sumptus in Portugallia perueniendi sufficientes habent, facile impetrant. Cæteri qui pauperiores ad hoc audendum nihil præsidij habent, nec ad traiiciendum quicquam corradere sumptuum

sumptuum possunt, egestate ibi quasi defixi & religati, cum Indianis tandem & Aethiopicis mulieribus sese copulare coguntur, saltem, vt victum apud eas quotidianum habeant, quem tamen & ipsum difficilem tenuemque experiuntur. *Mitnoris enim quam 200. aut 100. pardavis in Portugalliã nemo trauchi solet: quæ pecunia pro cibo potuque expendenda est: quam ob id summam militi aut alij cuipiam priuato pendere perdifficile accidit, nisi aut amici cognati que alicuius ope aut fauore nobilis capitanei que, alteriusve potentioris personæ suppetiis adiutus traijciatur.* In hoc itinere Portugallico Rex liberum nihil largitur, nisi veturam, milites & peregrinatores, & cistam seu arcam vacuum 4. spithamas altam latamque, & 7. longam, quæ istorum libertas est, qui Regi in Indiam triennio deseruierunt. Præter hanc cistam habent suo in conclauis, & aliam à vectigali pendendo immunem, quam in India mercatoribus vendere, si, vt plerunque solent, cupiant, ipsis permissum est. Loca hæc seu libertates plerunque 40. aut 50. pardavis veneunt, quas qui redimit aut conducit, nomine venditoris inscribi curat: vt postmodum priuilegio isto & libertate in suum commodum vti frui queat. Pari ratione nauarum quoque & officiarum in nauibus reliqui, qui inscripti sunt, iuxta cubicula sua aut conclauia quilibet cistam eiusdem quantitatis à vectigali dando a symbolam possidet: quæ postmodum tamen omnes & singulæ, vbi Vlyssobnam delatae sunt, in formicem Regiũ, quem domum mercatoriam Indicam vocant, deponuntur: vbi visitatae ex ordine, an vetitarum quid mercium, vt piper, Anyb, Indigo, &c. insit, examinantur. Quod si quid huius conditionis insit, tum regi accensetur. Sed & Ecclesiæ appertinentia bona ibidem æstimari solent: quæ si 100. Milrifas, id est, 200. floren. superant, de reliquo vectigal pendendum est. Quod priorum tempore Regum fieri non solebat: vbi rectè à quolibet cista sua domini importata, saltem indicium nauis curatoribus fiebat. De qua inuouatione etiam si nauarum subinde ad Regem quiritentur, de restituendis tamen libertatibus dictis nihil hæctenus ab eo consensum est. Hinc itaque fit, vt milites ex India paucissimi in Portugalliam remeare possint. Nam ex 1,000. militibus, qui quotannis in Indiam transmittuntur, quouis anno vix 100. in Portugalliam remeant: etsi id sibi contingere posse optent modò nõ omnes. Nec eò qui redeunt alio fere modo traijciunt, quam quod in comitatum aut ipsius Viceregis aut Capitanei nobilisve cuiusdam aut officiarum asciti & cooptati sunt. Hæc de numero nauigantium dicta sint. lam ad nauem ipsam veniamus, quæ ita fere diuisa & disposita est.

Nauis officiorum nauarum partitio. Gubernatoris officium.

Naucleri.

Gubernator stationem suam in suprema puppis parte ad dextram habet, duabus tribusve cameris constantem. Quo loco ipse nunquam descendit, hoc interrim vnum agens, vt pro temporis ratione nauita præstituat, quãdo velum vel demittere vel attollere debeat, in cæteris suo saltem officio vacans, & expendens, quo cursus agendus, quæ dimensio Solis sit, cõsignans pariter & annotans, quid quotidie accidat, quam viam iam teneant, quo signo, quo vento, & qua tempestate cuiuslibet diei nauigatio exacta sit.

Nauta primarij.

Nauarum primus locum in priore parte seu castello nauis tenet, cuius officium est, malum & vela priora minoraque regere, cui & ipsi cum argentea fistula stanti cura est, malum dictum attendere, & anchoras deligari cõmode mandare.

Guardia

Guardianus propter malum maximum ad læuam extrorsum diuertit. Guardiani.
 Nam parte dextra antlia & focus coquendo necessarius posita sunt. Hic cameram
 vnam habet: & itidem argentea fistula instructus imperium in sentinatores ha-
 bet. Huius cura est, nauim sentina exinaniri eluique, funes asseruari, scapham
 maiorem commode regi.

Connestablij seu armamentarij præfeti introrsum à malo ad gubernaculum in primo tabulato confidentis officium est, assidue iuxta malum noctes
 diesque ad nautam conuerti, vt, si iste fistula signum det, tormentorum explo-
 sores tormenta aut educere aut recondere iubeat. Sed & alia omnia ad hanc rem
 necessaria procurat. Connestablij.

Vicegubernator gubernatorem adiuuat, & absentis locum tuetur. Sed Vicegubernatoris.
 & duo tresve peritissimorum nautarum è medio eliguntur, qui quiescentis,
 aut dormientis gubernatoris sedem tenentes, communi studio necessitatibus
 prospiciunt.

Nautæ cæteri in proræ castello, & circa illud prorsum vrsus confident. Nautavulgarium.

Sclopetarij seu tormentarij post Connestablium infra eius tabulatum cu-
 ram & operas nullas habent alias, quam vt tormenta ad imperata eius aut profe-
 rant, aut reducant. Sclopetariorum.

Butgeri, quicquid ab officiariis cæteris ipsis imperatur, confectum dare co-
 guntur. Sed ad remos non obligantur, quod officium solorum nautarum est: vt
 contra si nec sentinare solent, nec velum attollunt, quorum hoc militum Scla-
 uorum que, illud sentinatorum opus ordinarium est. Butgerorum.

Tignarius, victor, calefactor, hi discreti suas quique operas curant, vt sum-
 matim dicam, suo officio quilibet ita præcise vacat, vt nemo quisquam acturus
 aliud sibi non imperatum sit, etiamsi iam iam peritura nauis videatur. Non im-
 peratum ne attingunt quidem. Caterorum.

Nauarchus seu Centurio Galeriam siue pergulam & cubiculum posterius Capitanei.
 occupat, solis militibus ad excubias nocturnas agendas imperat.

Gubernator, nauclerus, & nauta primarius valde se splendidos & ampulla-
 tos gerunt, à Sclauis & ministris eorum argenteis, malluuis, poculis & pateris,
 quorum abundantia apud eos est singularis, prolatis & porrectis. Sed nautæ, &
 qui in nauis sunt cæteri, cum inopia plerumque consistantur grauissima, quod
 cuilibet, vt diximus, de suo viuendum, comæatusque quotidianus numerata
 pecunia redimendus est.

Hoc ergo modo instructi, austrum versus ad lineam æquinoctialem 150.
 milliaria progressi sumus, & inde porro gradibus septem ad *Cabo de Boiona Espe-
 ranca* declinauimus.

Hæc via ante nos à nemine nauigata erat: cum ex Cochino alias ad solsti-
 tium hybernium per mediam *Maldinam* insulam & alias innumeras, tumulosque
 arenarum iuxta insulam *S. Lorenzo*, & porro ad promontorium cursum suum
 agerent. Viam hanc gubernator iste aperuit, qui olim nauem *S. Iago* scopulis (vt
 diximus) illisit, & paulo post etiã nauis *S. Thomas* gubernator constitutus, vt prio-
 rem maculam nouo inuento elueret, 200. aut 300. milliaria circumuectus, hunc
 cursum primus & tentauit, & tutorem inuentum adseruit: quod nec vllæ insu-
 læ nec scopuli, nec arenarum tumuli ita obstarent, aut nauibus periculum in-
 tentarent. Post etiam Regis mandato publico hæc teneri via communiter cœ-
 pta est. Ianuarij 30. die sub noctem lineam æquinoctialem transcendentibus, po-
 stero die nauem quampiam in conspectum datam habuimus, quam tum tem-
 poris *S. Thomas* dictam arbitrabamur. Eodem die puer quidam è nauis tabu-
 lis in mare elapsus est: quem vt scapha religata redimeremus, cum omnem di-
 ligentiam impenderemus: priusquam tamen illam extricarem, & plane ex-
 pedire. Noua & tutior via in Portugalliam. Puer submersus.

pediremus, iam puer ultra milliaria duo post nos relictus, ibi suffocatus est.

Februarij 3. die ad nauem dictam proxime accessimus, & quod intelligeremus, vere esse S. Thomas, quod antea saltem opinabamur, vt colloqueremur inuicem, propius ad eam impulimus. Naue autem nostra ab ipsis ex albis rudentibus ex Cayro Indico confectis agnita, cum repararent secum, quod certo post ipsas interuallo primum ex Cochino soluissemus, dolerentque nauem suam, quæ nostra & velis instructior, & reliquo apparatu munitior fuerat, non longo nos interstitio anticipasse: ideo contemptu odioque nostri perciti sese à nobis euertentes colloquium detrectarunt. Quod & nostri videntes officarij, nauem desecti iusserunt: & sic ab vtraque parte deinceps certatim de altera longius anteuertenda laboratum est. Sed factum hunc breui tempore non sperato quidem, sed luctuoso tamen interitu illi expiarunt. Nam cum hoc vnum agerent, vt velis incitatissimis promontorium ante nos exuperarent, accidit, vt ad ipsum promontorium aduersa tempestate defubito coorta, velis contractis nihilominus tamen contra fluctus quoquo modo pugnarent, saltem vt citius traiecti promontorij gloriam tenerent. Nostra vero nauis iisdem procellis acta, cum ad tam violentum impetum sustinendum longe infirmior esset, saniore consilio à nobis ventis credi, interdumque longo spatio retroagi, quam tempeitati frementi reluctari maluit. Illa autem altera iam diu absque velis fluctuans, suoque robori & firmitati vnice fisa, violenter turbini contrapugnans, tandem & maris impetu & ponderis grauitate impulsa, fracta & contrita, adeoque maris aluo absorpta est, mersis vnà vniuersis & hominibus & diuitiis, vt postmodum nos ipsi ad promontorium ex arcis, vasculis, tabulis, malorum fragmentis, cadaueribus naturalibus, cæterisque tristissimi aspectus signis intelleximus, & præter id post in S. Helenæ insula à cæteris nautis secutis confirmatum accepimus. Fuit hæc omnium opulentissima nauis, qualis permultis annis in Oceano Indico non visa est. Quæ, quod & magni nominis esset, & adhuc solidissima fortissimaque, plerique omnes ista & se, & sua bona vbihi, quasi certatim contenderant. Hac ipsa naui vehebatur quoque *Don Paulo de Lyra pereira*, qui *Malaccam* nuper obsidione liberauerat, & ultra 30. annos Regi in India fideliter meruerat, victoriasque quam plurimas numerauerat: quatum cum iam recompensationem à Rege quaereret, misere hoc facto suo frustratus occubuit. Ex Indis secum pecuniæ, gemmarum, cæterarumque diuitiarum immensam vim, vt & dilectissimam suam coniugem cum liberis, fratre, & aliis nobilibus ministrisque auexerat quam plurimis. Sed & nobili stemmate prognati inibi 10. vel 12. mulieres fuerant, suos viros partim secum, partim in Lusitania relictos habentes. Et vt compendio dicam, nauis hominum selectissimo numero prægnans erat: quos omnes vna hora tam miserabili fato occumbere, plus quam dolendum merito erat. Sed etiam nobis 5. Martij ad 25. gradus eleuatis & euectis, ventus ab oriente ingenti turbine & nimbo obortus, gubernaculi firmamentum, cum omnibus adnexis violento impetu perfregit, ita vt procellarum insultibus nauem vndiquaque tentantibus & infestantibus, vix vllus in nauis locus aridus superesset, nosque integrum biduum ista tempestate vnus fortunæ arbitrio circumageremur. Nocte vero nouissima ex mali maioris corbe, vt & aliis nauis locis signum illud nobis dispiciebatur, quod *Corpo Santo* Lusitani, Hispani *S. Eho* vocitant. Græci, ceu Ouidius meminit, olim *Hellen* & *Phryxum* appellauerunt. Quo viso plerisque persuasum est, tempestatem tranquilliolem sponderi, & denunciari. Eodem primum notato, fistula inflata nauta primarius illico signum dat, & illud cum veneratione, & *Salue corpe santo & misericordia* pene accenta magno clamore saluari iubet. Nostri itaque instantis turbine violentia prope cuncti,

Nauis S. Thom. possumit.

Don Paulo cum nobilib. multis, & viris et feminis suffocatur.

Nauis S. Crus fortu. va.

Helle & Phryxus duo altra felicia.

enecti, eo spectaculo nūc iterum animati & refecti, iam omnem periculi metum cordibus exegerant. Nec spes vana erat. Nam 7. Martij è vestigio tempestas optatior se offerens, dubios adhuc plenius confirmauerat. Sed de gubernaculo refarciendo, deficientibusque cæteris reponendis, variæ distractæque opiniones nauigantium oboriebantur. Plerique in Mozambiquen excurrendum, clauumque funibus interea firmatum regendum esse senserant. Alij cōtrarium asserebant, consultius rati, vt in ipso mari clauo refecto iter institutum rectà continuaretur. Quorum sententia inualecente, cum costis è naue quibusdam auulsis, hoc modo asutis illis nihil profici videremus, aliam rationem meditantes, incudem ex tormenti paxillo fabricauimus, carbonesque ex exustis lignis colligentes, follem ex confutis duobus taurorum coriis fabricauimus. Hoc instructu ad opus accedentes remos, qua poteramus diligentia, refarciebamus, clauique receptaculo recenti ferreo vinculo firmato & coacto, euentum reliquum in Dei manus collocauimus. Isto itaque opere conficiendo postquam biduum elapsū esset, vela nostra de nouo pandentes, largasque eleemosynas & missas diuerforum diuorum vouentes, fortunam nouam tentauimus.

Subitaneū
artificium.

Postero die Solis altitudinem dimetientes, gradus 28 $\frac{1}{2}$. ad eleuationem *Terræ de Natal* inueniebamus, licet iam 400. milliaria à littore in mari alto abessemus: vento tamen vsi non incommodo. In confinio regionis *de Natal*, quæ ad gradum 32. vsque extenditur; transitus laboriosissimus & periculosissimus iuxta promontorium *de Buona Esperanza* est, qualis in tota nauigatione non occurrit: adeo, vt plus interdum periculi à regione ista *de Natal*, quam à promontorio ipso metuat, quod eo plerunque loco tempestas horrenda excitata, multas naues absumpserit, sicut annales Lusitaniçi abunde huius rei fidem faciunt, & nos quoque illic ibidem vestigia adhuc seu documenta quædam submersæ nauis S. Thomas offendimus. Hæc ergo transituri, non sine metu, cura & prudentia id aggreduntur. Excubiæ aguntur perpetuæ, rudentes omnes sarciantur, & solidantur: tormenta in imum nauis demittuntur: cistæ, ollæ, dolia, & cætera inania, locum in nauis ventre non habentia, inde in mare ex turbantur: reliqua etiam omnia optimo ordine & loco conueniente disponuntur. Vt enim hac quidem hora serena & commoda tempestas sit: in momento tamen procellæ insurgunt tam vastæ & præcipites, vt cælum cum terra commiseri haud inepte iudicari queat. Tempestas ea per clarum & serenum aerem nubeculam quandam ad formam pugni inuehit, vnde à Lusitanis etiam *Olho de Boy*, id est, oculus bouinus appellari solet. Quæ etsi sine vento omnique velorum aut malorum allisione propinquet: nihilominus tamen ad eam vix obscure adhuc obseruatam, incredibili celeritate & industria vela repente decutienda sunt. Prius enim quam speres, aut metuas, nubecula ista supra nauim conuoluta tanto cum fragore & sonitu perstrepat, vt nullo dubio nauem in profundissimum mare abruptura sit, nisi diligentia attentissima caueatur: Sicut primò inueniendæ aut indagandæ Indiæ nauigatione altera accidit. Cum enim decem, aut duodecim naues optatissimo & ad opinionem innocentissimo vento impellerentur, & ob id demissis pansisque velis securi, oscitantesque prouherentur, irrumpens & ingruens ista nubecula, cautione omni celerius, vniuersas naues tanta illico violentia corripuit, vt illarum septem funditus mergerentur, reliquæ vix cum labore & miseria inenarrabili eriperentur. Quo exemplo posteri deinde moniti, loco isto cautius didicerunt vti: etsi ne sic quidem vsquequaque se tutos præstare possint. Repentina istæ procellæ in vniuersa illa regione *de Natal*, furere assolent: vsq; dum promontorium *de Buona Esperanza* exuperatum sit.

Terra Na-
tal transitu
periculosissi-
sima.

Olho de
Boy tempe-
stas pernici-
osissima.

Apud Olho
de Boy 7.
naues ser-
pæ.

Martij 12. die altitudinem 31. graduum tenentes, primo ventum placidum, deinde plane tranquillum habebamus. Ideo velis elatis integrum quatrimum mare sulcabamus, quod Lusitani *payrar* appellare solent. Quo exacto, nouis procellis nauis nostra tentabatur vsque ad 17. diem dicti mensis, cum iterum vento ingruente æquiore vela pandebamus. Sed eodem non diu durante, dubia nauigatione vsque ad 20. diem vsi sumus: quo tempore ingens copia volucrum, *Antenales* Lusitanica voce dictarum sese nobis in conspectum dedit: quæ anatis magnitudinem fere referebant. A 20. die vsque ad 22. cum vento ambiguo & non admodum constanti vteremur: tandem periculosissima tempestate coacti, nauem multis partibus fractam, nonnullis rebus ciectis alleuiuimus, retro à promontorio longo interuallo reiecti, vento tamen ad 25. eiusdem meliore secuto, velis ad promontorium iterum contendimus.

Pleura oris. Circa hoc tempus inter nos in nauì morbus quidam grassabatur, ora, labia, linguam & guttur occupans, quibus in tumorem elatis, cutis dein istarum partium distringebatur, vt nō nisi cum cruciatu & dolore immanissimo esitare possemus. Obnoxij huic morbo eramus fere, quotquot in nauì fueramus.

Mangas de Velludo, a nō. Aprilis octauì bono mane, cum 15. dies postico vento vela fecissemus, signa quædam notabamus eius terræ, quæ aquam viridem ferebat. Sed etsi fundum nullum attingere possemus, pilotorum tamen seu nautarum iudicio vltra 40. milliaria inde non aberramus, vbi auium quoque istarum aliqua volitabant, quas *Mangas de Velludo* nuncupant, quod ad fines alarum maculas nigras, holosericum referentes præferebant. Ipsæ autem de cætero vel albæ, vel cineritiæ sunt, à plerisque certæ habitæ indices promontorij interioris, nempe *Baia de Lagoa*, quod à littore Mozambiquen versus se extendente 33½. gradibus abest.

Nono Aprili sub noctem iterum aduerso vento cum turbine sæuo impetiti sumus, qui ad 14. vsque continuans nauim nostram longissime disiecit. Nec minus interim procellæ à tergo æstuantés aliquoties vniuersam nauem obtexerant: ita vt diu noctuque nauetæ exigendæ dediti esse cogeremur. Variis itaque miseris infinitisque laboribus exerciti, cum nec ad cibum aut somnum capiendum spatij vel tantillum daretur, nec ad madidas vestes ponendas innouandasque cuiquam otium esset: tandem hoc modo pro summis viribus quolibet adnitente, & operas in commune commodum conferente, accidit, vt clauì retinaculo violenta effractione dirupto, tres è proximis tabulato illis, propè comminuerit. Instante itaque vsque ad 14. eiusdem mensis diem hac tempestate, nec vlla spe meliore allucescente, conuocatis & coactis officariis deliberatum est, porro quid agendum esset. Nec enim ad obtinendum promontorium satis robusta nauis videbatur: & ad reedificanda, quæ confracta & comminuta fuerant, nulla occasio, nullus apparatus sciebatur. Comuni itaque suffragio, & protestatione ab omnibus subscripta decreuerunt, in Mozambiquen reuertendum omnino esse: vt & hyemis ibi incommoditates moderarentur, & nauem laceram refarcirent, necessariisque omnibus instruerent. Decretum vero hoc etsi pro omnibus facere, non temere videretur: populo tamen cætero moerorem incussit non modicum. Sciuerant enim ad repetendam Mozambiquen nō minus periculi esse, quam ad promontoriū ipsum transiliendum: cum in reditu versus Mozambiquen releganda terra *de Natal* sit, cuius exuperatio tot ipsis ærumnas peperisset. Sed & si prospero vëto Mozambiquen redadiissent, de toto instituto suo tamen omnino actum esse præferant: quod ibi ad futurum vsque annum expectandum sibi, & quæ ex tot periculis reliqua haberent, omnia consumenda & impendenda sint. His itaque de causis variis varia cogitantibus Nauarchum cum officariis reliquis plerique diris execrabantur. Sed & Nauarcho cum

cum Nauta de non curatis necessariis volitatio non leuis erat: qua tamen profectum nihil aliud est, quam rebus ita stantibus proram retro flectendam, & iter tritum remeandum esse. Sic ergo in Mozambiquen cum magna plerorumque desperatione recurri ceceptum est, nullo quoque ad vllum opus agendum profecto, sed officariis fere omnibus contrariis. Aliquousque progressi, in transitu doli, assieres, & cadauera quamplurima in mari fluctuantia animaduertentes, rati sumus nauem quampiam aliam, eodem infortunio nobiscum multatam, nos in proximo Mozambiquen antegredi, quæ ad nauis onus alleuiandum isthæc talia cieciisset. Nos itaq; ipsis malorum sociis non nihil solati, post tamen accuratius perstantes obseruauimus, signa ea submersæ nauis *S. Thomæ* esse, vt plenius post in insula *S. Helenæ* nobis à cæteris confirmatum est. An. 15. die eiusdem mensis vsq; ad 17. iterum summa tranquillitate vsi, altitudinem solis 37. graduum inuenimus, quæ res admirationi omnibus erat, nostram nauem continuis prioribus turbinibus impulsam, longius non progressam eo. Quæ tamen quod à reuersionis loco tam breui spacio abiisset, pleriq; ominabantur velle Deum singulari consilio nos à Mozambique abstinere, & ad promontorium relegendû quasi reuocare. Eodem die iterum aquas virides, & aues *Mangas de Velludo* dictas, in conspectum datas habuimus, quæ certo promontorii *Bonæ Spei* indicio sunt. Ex quo ad transmittendum promontorium nobis animus certior redire iam cœperat. Ad vesperam prope *Capo* nauis nostræ hirundo quæpiam imminebat, quæ huc illuc volitando & circumuertendo, omnibus in nauis nouo gaudio fuit. Ex isto enim volatu augurabantur illam esse nunciam à virgine *Maria* missam in solatium nostrum, & attestationem, quod promontoriû certo exuperaturi simus. Consiliû ergo de nouo mutantes denuo decreuerunt: vt, cum tot auguria bona sese nobis offerant, nauim replicantes ad transmittendum promontorium nos vice secunda accommodaremus. Quæ sententia ob id apud omnes rata, *Litania* & hymno *Ora pro nobis* decantatis, multisque *Elemosynis* & religionis causa suscipiendis peregrinationibus præuotis, vniuersi ad opus nunc suum animosissime redaccingebantur, mutuoq; paciscebantur, velle se lubentius vitam ipsam in promontorio traiciendo ponere, quam in Mozambiquen reuerti. Itaque 18. dicti mensis die cum nauem reflexissemus, paulo post iterum aduerso vento ingenti impetu & fragore, quo toto cursu ante incitatioem nullum habueramus, ingruente, iam nos vniuersos perditos & deploratos credidimus: ideo comprimis, quod crebræ procellæ altissime insurgentes nauem nostram subinde totam obtegerent. Ad nauem ergo non nihil alleuiandam, multa *Cinnamomi* pondera, cum cistis doliisque & mercibus aliis quamplurimis, exonerare & in pontum excutere coacti sumus. Et vt paucis dicam, rebus omnibus plane in extremo ita positis, cum iam omnes sacrificio sua peccata confessi, multoque sibi inuicem patratorem veniam deprecari essent, mortem hiantem animo iam omnes expectabamus. Fortuna ista vltra horas 24. cum durasset: tandem precibus nostris clemens *Deus* motus, tranquillius mare nobis præstitit.

Die 20. Solis altitudinē metientes, gradus 36. notauimus, & virides aquas iterum, volucresq; nonnullas *Alcatrafes* dictas, & lupos quosdā marinos vidimus: quæ certa *Bonæ Spei* promontorii signa esse solent. Aprili 22. cum perpetuas virides aquas teneremus, plumbo ciecto nihilominus tamen fundum nullum reperimus, quod bonum signum promontorii, quod *Cabo das Agulhas* vocant, iam superati & à tergo relictū esse solet. Promontorium hoc altitudinis est graduum 35 $\frac{1}{2}$, & à *Bonæ Spei* promontorio 24. miliaribus distat. His traiecti *Agulhas* signis & documentis nobis sufficientibus, hoc etiam pro additamento accessit, quod procellæ quoq; paulatim residerent, & ventus multo lenior placidiorque spiraret: adeo vt ex inferno quasi ad paradysum reducti nobis videremur.

Nauis S. Thomæ
crus miris
agitata pro
cellis, in Mo
zambiquen
retendit.

Hirundo
iuxta Capo
apparet
boni omni
nis, institu
tum iterum
mutat no
strum.

Hirundo
iuxta Capo
apparet
boni omni
nis, institu
tum iterum
mutat no
strum.

Jerch

Volucres Al
catrafes &
Lupimari
ni bona s-
gna.

April. 23. promontorium Bonæ Spei cum solemnibus & publico gaudio præternauigauimus, cum à primo ex Cochino egressu menses tres totidemque dies ineffabilibus ærumnis exegessimus, interea temporis nec terram ullam nec littus (exceptis quibusdam promontorij signis) conspicati. Transmissio itaque promontorio tum è vestigio secundus à tergo ventus sese nobis obtulit, ut iam pro voto nostro vela ad præstitutam metam properarent.

Signa certiora transmissi promontorij.
Algetum.
Volueras
Feysonis.

Insula S. Helena prærupta.

April. 24. gubernator ex more antiquo ad promontorium Bonæ Spei Salutem à nauigantibus clamari mandabat: quod illico etiam clara omnium eorum voce fiebat. Hoc enim loco & tempore iam itineris in Portugalliam securi, certo sciunt, à ventis se in Indiam retropelli non solere: cum ante transmissum promontorium omnia adhuc alias dubia sint. Vere autem traiectionis promontorij, certissima nobis signa erant, congeries primo quæpiam late ex arundine & alga extensa, quæ inibi 15 aut 20. à Continente milliariis, magno numero fluctuare solent. Deinde & apparentia quarundam volucrum, *Feysonis* Lusitanis dictarum, quæ hirundinis magnitudinem non nihil excedentes in colore candido quam plurimis per vniuersum corpus nigris maculis interstinguuntur, quibus ab auibus cæteris internosci per facile queunt. Quæ dicta signa, à nautis semper certissima, nec vniquam fallacia deprehensa sunt promontorij iam à tergo relictæ. Quo facto, S. Helenæ insulam tum recta impellunt. Eiusdem mensis 27. die aduerso vento vsque ad diem sequentem vsi sumus quo sese iterum tranquillitas nobis obtulit, cum à latere Lusitanico gradibus 30. adhuc abessemus. An. 29. Martij die secundo vento aliquot diebus vecti, 12. Maij mane aurora promicante insula S. Helenæ nobis in conspectum data est, qua visa exultatio publica apud omnes excitata est. Cuius cum angulum non omnino nullo cum periculo circum nauigassemus, tandem tam cum felici successu nauem nostram in solitam stationem adegimus, eo loco, qui intra altissimos duos montes interfitus est: vbi ædicula S. Helenæ sacra posita est. Vbi cum anchoras fixissemus, naues ibi quinque ostendimus, vnam, quæ ex Malacca soluerat: alteram S. Maria, quæ dies 15. ibidem ante nos inuicta priori ad promontorium Bonæ Spei sese adiunxerat: tertiam S. Antonio, quartam S. Christophoro, quæ binæ iam dies 10. ibidem steterat: quintam Conceptionem, quæ ibi diem vnum ante nos appulit. Sola nauis S. Thomas desiderabatur, quam submersam & superius diximus, & hic plenius edocti sumus.

Anglica nauis per Magellanicum mare insulam S. Helenam adiit.

Sed & Almirans nostra interitus periculo non omnino vacauit. Ersi enim noua adhuc & solidissima vix iam prima vice egressa esset: nihilominus tamen cariota facta, iam aquam 20. lictarum altitudine imbiberat: ita, ut ad promontorium dimidiam bonorum partem in mare exturbari, nauteamque, diurna nocturna que indefinente opera exigi oporteret. Quæ etiã in ipso ad S. Helenam impulsu procul dubio interiisset, nisi reliquarum nauium suppetias impetrasset. Quæ cæteris nauibus vecti erant, ipsi hi quoque ex ordine suas miseras & exantlatos labores singulatim percensere poterant: ita ut nulla nauis non aliquo graui casu concussa eo applicuerit. Quin etiam ante tres menses iterum ex hac insula soluerat nauis illa, quæ priore anno Ormo excesserat onerata relictis bonis & hominibus in nauis S. Salvador, quæ à classe Lusitanica ad littus *Abex* seruata, in Ormum insulam perlata erat, ut superius commemorauimus. Hæc in Mozambique hyberna agens, præ mature dein promontorium prætergressa sola in Lusitaniam contederat. Quæ cum ægrotos quosdam in insula S. Helenæ (ut moris est) reliquisset: tum nos postea ex ipsis, nauibus nostris auertis intelleximus, ante menses quatuor in S. Helenæ insulam nauem quandam Anglicam per angustias maris Magallanici iuxta insulas *Philippinas* per *Sunda* (qui Isthmus maris ex aduerso Malaccæ est:) intra medias insulas *Sumatram* & *Iauam* vectam impulsisse, & in locorum istorum transitu ex China nauem (*Iunckos* vocant) auro argentoque & serico copiosissimo

piosissimo onerasse: cuius praefectus Episcopo *Malaccensi* cum literis honorarium seu praesentiam, non admodum pretij magni miserit, cum declaratione, fieri illud saltem in amicitiae conciliamentum, quod speret cum prope diem ipsum se conuenturum esse. Ex naui dicta *Iuncko* Lusitanicum gubernatorem adhibens, promontorio Bonae Spei exuperato ita in S. Helenae insulam delatus est: ubi naui necessariis omnibus refecta, aediculam S. Helenae ipsam cum altaribus & crucibus diruit & deiecit, in eorumque loco lebetem & gladium reliquit: quae Lusitani a nostro aduentu inuenerunt, de facti causa tamen valde ambigui. Quidam interpretabantur, illa sub securis nauibus foecis signi loco ita facta aut posita fuisse.

*Capitanei
eius faci-
tate.*

In naui dicta, ex *Malacca* egressa *Factor* piperi curando praestitutus fuerat *Gerhardus de Aghuysen*, Antverpius ortu, sed habitans tum *Vlysbona*: qui cum eadem naui *Vlysbona* iam ante biennium soluerat. In *Malacca* enim propter tumultus bellicos & urbis obsidionem 14. menses integros desiderare coacta fuerat, usque dum a *Don Paulo de Lyra Pereira* obsidione soluta (ut ex superioribus constat) com meatu tutus redditus esset. Qua mora non saltem intolerabilia impendia fecerunt: verum etiam propter obsidionis diurnitatem, & caeteras infinitas ferendas miseras eo redacti sunt, ut ex 200. hominibus, qui naui illa in *Malaccam* venerunt primum, vix 18. aut 20. relinquerentur, caeteris omnibus fame, egestate & arumnis quam plurimis confectis & mortuis: ut in *Malacca* novos imperitosque nautas, naui in *Portugalliam* rediturae conducere opus fuerit. *Gerhardum* hunc olim in *Portugallia* ante meum in *Indiam* discessum, mihi familiariter notum in hac insula nihil minus sperans, tunc cum magno gaudio offendi, & de rebus quamplurimis occasione colloquij contuli. Sed ad insularum S. Helenae & Ascensionis vltiorem praefigurationem descendamus.

Caput III.

Breuis sed accurata Insulae S. Helenae descriptio.

IN S V L A S. Helena sic dicta est, quod a Lusitanis ipso Helenae die, qui in 21. Maij incidit, reperta est: in circuitu sex milliaria ampla aut diffusa. Ad gradus $16\frac{1}{4}$ versus austrum Aequinoctialis sita est. 550. milliaria Hispanica a promontorio Bonae Spei, & a littore de *Angola* siue *Athiopico* 350. mill. ab *America* vero siue *Brasilis* 510. mill. distans: quae duae regiones illi pro caeteris propinqua sunt. Terra ipsa valde elata & montosa, nubibus plerumque obiecta est: alias valde cinerea & arida, velut & ipsae arbores, ligna, sylvae ibi enatae indicant, quarum usus nullus alius, quam ad ignem fouendum est, cum nec succo nec medulla turgant: ut non inepte videri cuiquam possit, olim montes inibi vulcanios seu igniuomos fuisse, sicut insulae alias reperiuntur tales haud rarae. Ex plurimis locis sulphur quoque eruitur. Quam insulam cum Lusitani primum adirent, aut occuparent, nihil quicquam vel animalium vel fructuum ibi offenderunt. Sed aquae tamen dulcis abundantia ibi permagna est, quae pura & optima est mentibus scaturiens, vallesque ubi sanum S. Helenae stat, perluens, tandem multis rivulis a mari imbibitur. Hoc loco Lusitani vasa sua complent, vestesque sordidas extergunt: ita ut haec aqua ingenti & commodo & voluptati appellentibus sit.

*Insula S.
Helena.*

Lusitani deinde successu temporis in illam omnis generis animalia importantes, valles quoque variis arboribus & fructibus coseuerunt: quae omnia breui post

*Lusitani in
sulam &
animalibus
& fructibus
varius au-
xerunt.*

Fructus.

*Pisces co-
piofissimi.*

*Sal.
Inafima-
bilis insula
commodi-
tata.*

*à Nullo ho-
mine habi-
tata.*

*Navigan-
tes ut se in
insula S.
Helena ge-
rant.*

post tempore miro modo & numero increuerunt & aucta sunt: vt hodierno die Capreolorum ceruorum, aprorum, perdicum, phasianorum, columbarū multæ ibidem myriades inueniantur, & ad transeuntium necessitatem quotidie magno numero capiantur ferianturque. Sed & ficuum, granatorum, aurantium, limoniorum & fructuum similibus abundantia tam foeta est, vt omnia conualia illorum pulchritudine instar paradyfi cuiusdā exornata & illustrata sint. Quos fructus terra foecunda toto anno præbet & protrudit, in dies nimirum quinque vel sex deciduis imbribus irrigari, & à sole mox iterum illustrari solita. Pisces etiam ad ipsum littus tanta copia vncis & hamulis captari solent, vt præternavigantes omnes illis abunde victitare suasque naues iis exiccatis pro necessitate onerare possint. Pisces ipsi vt quidem sunt varij generis: sic tamen grati vsquequaque, saporis omnes sunt, vt delicatioribus gustasse me vlllo tempore non meminerim. Et ne quid huic loco Dei largitate deesset, Sal quoque à petris, quæ ad littus maris desidunt, copia tanta deraditur, vt ad vsū præsentem abunde sufficiat. Et vt vno verbo dicam, Indici nauibus traiectionis locus iste tam opportunus & commodus est, vt sine eo vix cuiquam nauis institutum iter feliciter conficere futurum facile sit. Ita Dei mira prouidentia & bonitate necessitatibus humanis clementer inibi prospectum est. Quod si quandoque naues aliquæ ab hac insula aberrauerunt, infinitis postea tot ærumnis & miseris exercitiis sunt, vt ad littus *Guinea* tandem appellere, imbreque ad potum colligere coacti fuerint: qui tamē postea semiuiui & maridi vix in Portugalliam deuenerunt. Qui in hac insula ægroti relinquuntur, his parum comæatus vt oryza, Biscocta, oleum, & nonnihil aromatum saltem sufficitur: cum piscium & carnis necessitatem reliquam terra fertilissima illis abunde suppeditet. Nam, vt diximus, pisces hamo, feræ manu illic ingenti numero & tamen nullo labore, capi assolent. Temperies ibi aeris tam commoda & optata est, vt ægri plerique breui tempore sanescant, rarissimi moriantur. A quoquam hominum hanc insulam inhabitari, regis interdicto vetitum est: vt nimirum eius commoditas nulli priuata sit, sed communis omnibus. In hanc olim Eremita se quispiam demittens, sub specie deuotionis, & seruandæ ædiculæ, prætextu aliquot annis ibidem moratus est. Quo tempore tot capreas ceruasque confecit, vt quotannis vltra 500. vel 600. Coria venderet. Qua re ad regem denunciata, ille ob id in Portugalliam abductus est. Sed & aliquando ex nauis quadam duo *Caffres* seu Aethiopes ex Mozambique, Iauanusque vnus cum duabus Sclauis profugi, ad saluandos sese in montes altissimos & inaccessos se reconderant. Quorum denique ex cōgressu liberi tot procreati sunt, vt numerarentur viginti. Qui postea vniuersam insulam permeantes, loco isti incommodi dedere quam plurimum. Nauibus vero fors aliquibus ibidem appellentibus, illi sese ad sua diuerticula, montibus & scopulis intrusa & innexa, receperunt, quo Lusitanorum nemo eos insectari poterat, vbi, dum naues inde iterum soluerent, latebant, & sui nullum indicium præbebant. Re tamen deinde casu quodam cognita, ad illos capiendosprehendendosque valde laboratum est: quamuis frustra: cum latebris abstrusis se occultentes à nemine peruestigari possent. Tandem tamen, ne illi & numero crescerent, & indies damno incommodoque dando molestiores fierent, ad Regis serium mandatum diligentissime obseruati & prehensi, in Portugalliam abducti sunt: vt ab eo tempore præter ægrotos locus iste nulli habitatus & cultus sit.

In hanc insulam qui appellant, cum in Continentem egrediuntur, quilibet sub arbore sibi placita stationem eligit, & ibidem tentorium suum erigit. Ferris & piscibus captandis, legendisque sale & fructibus, quorum ingens inibi copia, victitant. Interea vero & lintamina sua lauando & insolando emundant. Sed & rebus sacris vacant, sacram Synaxin celebrantes, & indies Missas cum magna

magna deuotione, processione & hymnis agentes in honorem & laudem Dei, qui ad promontorium Bonæ Spei eos clementer seruarit & ad hanc insulā feliciter deuenerit. sed in futuram sui memoriam quilibet etiam nomen suum cortibus arborum & ramorum incidit insculpitque: adeo ut nos istiusmodi characteres ab 1510. 1515. & sic consequentibus annis insculptos quamplurimos inuenimus. Sed de situ & conditione S. Helenæ hæc sufficiant.

Maij 21. & ipso S. Helenæ die, plene refectis nobis & nauī à rebus necessariis omnibus instructa, ex insulā iterum soluere visum est. Ibidem itaque relictis agris 15. & mancipiis quibusdam seu sclauis ex nauī nostra profugis, vna societate nauem ingressi, vela in Portugalliam dedimus. Maij 26. cum nauī S. Maria ad vesperam collocuti sumus: ut & postero die cum triremi ex Malacca egressa: & tandem cum Almitante, quæ in insulam *Ascensionis* recta consequi nos iubebat.

Eodem die, Sclauorum nostrorum vnus de nauī in mare excidit. Ad quem redimendum etsi nulli parceremus operi, quia tamen postico vento uehebatur, propterea à nobis nihil effectum est. *Vesperis* eius diei insula *Ascensionis* nobis in conspectum data est. Quam ne velis incitatoribus præterueremur, illa præstringentes, remis impulsis vsi sumus. Posteri diei, 28. Maij scilicet, summo mane insulam circumeirca sulcauimus, an fundus anchoris iactandis satis altus esset tentantes. Admirans enim nauis iam yniuersa tot dissolutionibus hiscebat, ut de mersione metuendum omnibus esset.

Insula Ascensionis apparentia.

Multi etiam apud officarios institerant, rogitantes, ut bonorum quædam pars in insulam *Ascensionis* exponeretur, & nauis semiuacua in Portugalliam mitteretur: qua refecta & consolidata, postea quæ ibi iam relinquerentur onera, promptius & tutius in Portugalliā tum inueherentur. Sed quod ista petitio difficultatis habere plurimum officariis videretur: ad eam diluendam & temperandam variis artibus excogitatis, statuerunt, euentum qualemcunque experiri, & extrema in Dei seruatoris manum reponere. Quam sententia perdurantes, & tum à nostra, tum aliis nauibus auxilium suppeditasque sibi præstinentes, tandem tamen non sine immenso labore & difficultate certissima scopum seu metam optatam nobiscum impetrauerunt.

Caput IV.

De insula Ascensione, & eius situ naturaque.

R

PERTA hæc est olim insula ipso *Ascensionis* die, vnde & nomen obtinuit. Ad aspectum primum nonnihil S. Helena maior & diffusior apparet, & ad austrū ab *Aequinoctiali* 8¹/₂ gradibus abest: à S. vero Helena 190. milliaria distat. In tota insula aquā dulcem inuenire nullam est, ut nec virentem vllam frondem, aut ramulum. Regio valde montosa est, terram rubidam promens, (Hispanice *Almagro* dictam) scopulis saxisque quamplurimis conferta. Littora arena

Insula Ascensionis situs & altitudo.

alba promicantia magna Piscium copia connatantur, qua vna fere opulentia insula S. Helenæ exuperat. Cæteroque terra animalium aliorum valde sterilis est: nisi quod propter inexhaustam piscium multitudinem aues quædam infinito grege ibi visuntur degere, quæ anserem minorem magnitudine exquant, & turmatim ad millenas vsque cum magno & lato clamore circa malos nauium conuolitant, hominum conspectum adeo non pauentes, ut etiam in-

E

trepide

trepide nostris brachiis, humerisque insiderent. Quarum quoque haud patiens captas iugulauimus, sed propter pisculantem saporem esitationi ineptas mox iterum abieciimus.

Piscus volans.

Circa hanc, vt & priorem S. Helenæ insulam, adeoque ad æquinoctialem vsque lineam pisces volantes visuntur quamplurimi, magnitudine hælæcis, quæ turmatim ad duosve tresve cubitos extra aquam eleuati quartam circiter vnus miliaris partem prouolant: quo exacto spatio quod ipsis squamæ & alæ resiccantur, mari rursus aliquantulum se mergentes, madidi iterum extolluntur & hoc ingenio omnem suum volatum conficiunt. Alternationis huius hæc causa & finis est, à consecretantium & ipsis insidiantium grandiorum piscium voratu vt se eximant & tutos præstent. Quæ ipsæ tamen interdum altius iusto se prouehentes, resiccatis alis nauibus illisæ ibi decidunt, & à nauigantibusprehenduntur. Ex hac insula plerique nauigantium cursum suum ad crepidinem seu promontorium *Penedo de S. Pedro* dictum, fleunt: quod ab Ascensione 300. miliaria distat.

Iunij die quinto, lineam æquinoctialem denuo transgressis Polus Arcticus iterum in conspectum datus, vt contra oculos præreptus nostris Antarcticus est. Octauo eiusdem, cum in gradu versus septentrionem quarto versaremur, ventus nos deseruit ab austro flans, quem à promontorio ad hunc vsque locum velisequum habuimus, incipiente interim pellacia & ingruentibus pluuiis. Quibus ad II. gradum vsque continuantibus, naues nostræ, quod per maris tranquillitatem vna procedere non possent, distractæ dissociatæque fuerunt. Haud longe post tamen iterum conuenientes, vento ab ortu & Aquilone impulsæ actæque sunt.

Caput viride 20. conspiciuntur in insula.

Mare Sargasso id est herbaceum.

Iunij 23. die altitudinem promontorij *Capitis viridis* ad 16. gradus eleuati transmittentes, recta illius insulas, quarum 10. sunt, prære nauigauimus: quæ ad 15. grad. apparent, & 19. grad. finiuntur A Cõtinente Capitis viridis, insulæ illæ ad 160. miliaria in *Oceanum* excurrunt extendunturque. His itaque traiectis mare quoddam intrauimus *De Sargasso* vocatum, quod herbis veluti prata illud consitum sit, adeo vt per herbarum obtectum ægre vnda conspiciatur, nec naues nisi cum venti impetu illud permeare queant. Herba *Petroselinum* marini facie est. Sed ex parte tamen aliqua flauescens, grana in summitate seu bacculas quasdam vix crispæ forma promit intus inanes & fatuas. Lusitani vt dictum est, herbam *Sargasso* nominant, quod nastuartio aquatico (quod ipsi *Sargasso* indigent, quod inde nomen & ipsi mari induunt) non admodum dissimilis sit. Vnde vero hæc herba emergat aut inuehatur, sententia lata non est: quoniam circa confine illud nec regio vlla nec insula (quod quidem scitur) sita est, & præter id littus Africanum vltra 400. miliaria inde distectum est. Quod argumento est, aliunde è littoribus derasum non inuehi. Sed nec ex illo fundo imitus enasci potest, cum mare illo loco quasi fundo careat. Herba hæc ex Lusitania in Indiam tendentibus ideo non occurrit, quod tum iuxta littus naues propius ferantur. Ex India vero remeantibus & necessario, & præterea loco alio nullo id apparet. A gradu, 20. apparere incipit, & ad gradum vsque 34. Continua seriatim portenditur, tanta densitate & copia, vt à multis totæ insulæ reputentur, adstupendo sane prætereuntium miraculo. Frigus harum regionum tantum est, quantum apud nos hyeme nondum intensæ aut glacialis; Et tamen Lusitanis id durum æstimatur: quod contra se quoque industrie tueri & munire norunt.

Vltimo Iunij altitudinem grad. 23. recta sub sole tenebamus, sub ipso Cancris tropico nauigantes: quem iam vice secunda: primo apud insulam *S. Lorenzo*:

renzo: deinde, cum promontorium Bonæ Spei à tergo reliquissimus, transcenderamus.

Iulij 2. die altitudinem *Insularum Canariarum* tenuimus, quæ ad grad. 28. & 29. sita est, & de littore Africano seu Barbarico à 30. vsq; ad 80. milliaria distat. Insulas autem à dextra relictas præterimus: in quibus, quod memorabilia multa continentur, breuiter quædam recensere operæ pretium arbitratus sum.

Caput V.

Quo Canaria insula breuiter enumerantur & describuntur.

ANARIÆ insulæ numero septem sunt, olim dictæ *Fortunate*: ab Hispanis ita indigetæ, à canū multitudine, quos in illis primum apertis offenderunt. Insularum vero nomina hæc sunt: *Canaria maior, Teneriffe, La Palma, La Gomera, El Hierro, Lansarotte, Fuerte Ventura.*

Canaria insula septem.

In *Teneriffe* insula, mons quidam *Pico de Terraïra* dictus inuenitur, qui montium omnium, quos sol videt, eminentissimus creditur, expressissime è medio etiam mari ad milliaria 60. conspicuus: quem nisi Iulio & Augusto mense conscendere nulli cuiquam licitum est. Cæteris enim omnibus mensibus niue obsitus est, licet in subiectis insulis locisque finitimis aliis nullo vnquam tempore nix appareat. Ad illum conscendendum & exuperandum triduo integro opus est. Ex quo summa parte plano & æquabili, circumiacentes insulæ cælo sereno & tranquillo existente vndiquaque expresse despici & numerari possunt, licet illarum quædam ad 50. milliaria inde distida sint.

Mons altissimus Pico de Terraïra.

Mensibus geminis dictis adeundo monti cõmodis, inibi lapis sulphureus eruitur & deuehitur: vnde postmodum magna & immensa mole Hispaniæ importatur. Lapis istiusmodi à nauita quodam in *Insula Tercera* mihi demonstratus, & in memoriam rei donatus est.

Insularum harum vna, *del Hierro*, id est, de ferro dicta, memorandum quippiam continetur, quod miraculorum mundi non postremum videri merito debeat. Insula nimirum hæc cæteris sex maior quidem, solum tamen sterile, incultum & adeo aridum præfert, vt per totam illam aquæ dulcis ne guttulam quidem reperire liceat, nisi fortasse locis quibusdam ad maris littora. Quæ tamen & ipsæ scaturigines, cum ab inhabitantibus quæ longissime absint, ob id illis inutiles sunt. Hunc ergo defectum in commodum hominum & animalium ibi degentium Deus Opt. Max. pro immensa sua largitate hoc modo sarcire voluit. Arbor magnitudinis mediocris in *Insula* dicta reperitur, cuius vim & operationis modum nemo adhuc compertum habet: cum ipsius similis nullibi in toto orbe inueniatur. Folio oblongo & tenui instar iuglandis est, perpetuo viridi & citra mutationem omnem turgido. Ipsa arbor parua quidem sed perpetua ea que densa nebula contacta est, quæ nec decrescit quidem nec augetur, sed folia arboris continenter irrigans, ei quasi materiam operi continuando administrat. Ex foliis itaque iugi generatione clara, pellucida & tenuissima aqua extillat aut exudat, quæ peluibus & crateribus ab incolis arbori suppositis, excipitur & colligitur: tanta quidem copia, vt & hominibus insularibus, & eorum pecoribus stillatitia illa, vnda vna sufficiat. De huius miraculi principio nulli incolarum quicquam scitum aut obseruatum est.

Arbor miraculosa, perennes aquæ extillans.

*Insula iam
conspicua,
iam euani-
da.*

Ad harum insularum dextram partem ad milliaria circiter 100. aliud ad-
huc miraculum prostat, commemoratione & consideratione dignissimum. In-
sula quaedam est, quam *S. Borodonem* vocant. Hæc quâ plurimis visâ, aliquâdo et-
iam non paucis adita & trita, valde viridis & ad aspectum iucunda perhibetur, &
arborum & omnis generis fructuum ciborumque feracissima, à gente quadam
habitata, quæ Christum agnouit quidem, sed vnde venerit, aut quam linguam
vsurpet plane incognita. In Canariis qui habitant Hispani hanc insulam reper-
tum & peruestigatum aliquoties se nauibus dedere, Sed certi tamen nihil de ea
sciscitari potuerunt: vt hinc diuersæ apud diuersos sententiæ emerferint. Sunt
eum qui arbitrentur rem hanc meris præstigijs aut fascino esse, & certis tan-
tum diebus horisque insulam h. c. visibilem fieri. Aliis ita persuasum est, in-
sulam hanc & exiguam simul & nubibus coopertâ assiduis raro in conspectum ve-
nire, cum & rapidissimi fluctus naues ad eam accessuras longius abstineant aut
arceant. Insulam tamē istam dicto loco positam esse, vno ore omnes adfirmant,
quotquot eam olim suis pedibus conculcarunt.

*In Canaria
vinum no-
bile, &
saccharum
optimum,
& Cinna-
momum.*

Canariæ insulæ valde fertiles, omniq; rerū necessariarū abundantia infi-
gnes sunt. Pascua & pecora habent latissima, sed & frumenti genera varia &
delectabilia, vini autem ibidem nati tanta bonitas & generositas est, vt & ab om-
nibus auide appetatur, & inde ad externa loca omnia fere exportetur. Sacchari
ibidem tam larga copia confit, vt propter bonitatem vino non minus quo-
quouersum auehatur. Qua causâ eo mercatores tum Hispanici tum Lusitani-
ci & nationum aliarum quamplurimi negotiandi gratia comitant. Sed & in
his insulis plerunque appellant naues omnes, quæ in Hispanicam Indiam tra-
iiciunt, tum vt exinanitæ reficiantur, tum vt vinum secum auehant, quod post-
ea in India Hispanica vendant. Cinnamomi in his nulla penuria, proventus læ-
tissimus est. Insulæ autem dictæ hodierno tempore omnes ab Hispanis incolun-
tur, etsi autochthonum supersint adhuc haud pauci, quos *Guanchas* nuncupant.
Qui propter commercia & negotiationes cum Hispanis diuturnas, & mores &
ingenium eorum parte maxima imbiberunt.

Caput harum insularum *Canaria* magna est: quam & Episcopus & Inqui-
situs, & iudicium Regium, & circumiacentium insularum omnium Domina-
tio consedit.

Iulij 6. die altitudinem graduum 32. attingentes, ventum nostrum ordi-
narium amisimus, & eius loco mare tranquillum nacti, plenos adhuc campos
herbæ *Sargasso* mare vndiquaque operientis conspeximus. 10. eiusdem, cum ven-
to iterum secundo spirante *Sargasso* relicto & disparente ad grad. 34. ascendisse-
mus, mare iterum purum & vndosum tenuimus. Iulij 18. altitudinem grad. 39.
ascendimus, vbi insulæ *Coruo* & *Tercera* cum fluuio Vlyssbonam ducente sitæ
sunt. Quo die quatuor pellacijs vsi sumus. Insequenti die *Coro* valde commodo
proiecti, pisces volitantes vidimus quamplurimos, tres vel quatuor cubitos su-
pra aquam oberrantes.

*Insula Flo-
res & de
Coruo.*

Eodem vento adhuc spirante 22. Iulij circa meridiem Insulas Flores & de
Coruo, sibi inuicem propinquas conspeximus. Vnde vsque ad insulam *Terceram*
milliaria 70. numerantur. His diebus multi ex naui nostra Asthmate & Colicâ
crudeliter affligi cœperunt, cum & iter diuturnum nimis sustinuisent, & in-
super cibaria corrupta ingerere coacti fuissent. Sed & ob dulcis aquæ defectum
multi oryzam vnda marina elixare compulsi sunt: nec pauci, cum viuere puta-
rentur, in suis cubilibus mortui & iam rigidi inuenti sunt, cum iam ante 4. vel 5.
dies animam exhalassent. Toto itinere nostro ex Sclauis & aliis vltra 24. homi-
nes defuncti sunt.

Eodem

Eodem die circa vesperam, cum iam è regione *Flores & Coruo* nauigaremus, *Anglica naues prædatorias.* ex litore ad nos excurrentes tres naues vidimus, quæ nobis metus incusserunt non modicum. Illico enim & rectâ Almirantem nostram inuadentes, & hanc & alias nobis socias tormentis vehementer concusserunt: vt res nobis iam nō obscura esset, prædones illos esse Anglicos: cum insuper & illarum quælibet summo mali fastigio vexillum infixum gereret Anglicum. Sub noctem iam à tergo nos insectabantur, interim ex corribus assiduo ignem pro signo vsurpantes. Media nocte, clara fulgēte Luna, insulam *Fayael* quam proximè præteruecti sumus. *Insula Fayael.* Postero die, cum insulâ *S. Georgij* à dextra, & insulam *Gratiosam* à leua teneremus, adhuc nos persequentes *Anglicæ prædatorias naues, cōcilium coegerunt: rataq; nauium nostrarum adhuc vnam post nos esse, vnam suarum illam expectatum & exceptum retro egerunt.* Quæ cum breui tempore à cōspectu nostro abfuisset, momēto tamen cū cæteris reconiuncta est: vbi rursus habita deliberatione, vniuersæ tres rectâ nauem nostram, quæ postrema erat, impetiuerunt, hoc vnū molientes, vt illam in littus compellerent. Tertia etiam vice erectis signis & tubis inflatis nauem nostram circumuecti, & Muscettis, vncatis, falconibusq; in illum fulminātes nihil tamen obtinere aliud, quam quod vela nostra & rudentes colliderent. Nobis interim animo valde contracto, vix caput è naui proferre tutum erat: intusq; omnia ita turbata, vt, si quando nostrorum tormentorum vnum exploderemus, ad redinstruendum illud nobis integra hora opus esset, tumultu interim, discursu, motuq; integra naui miro modo perstreperet, vt de confusione & trepidatione ista ab ipsis Anglis nobis ludi fierent. Quæ dum agerentur, cæteræ naues passis velis certatim in insulam *Terceram* festinabant, bene curatam rem arbitrata, modo se nobis neglectis periculo exemissent. Tandē tamen cum viderent Angli, parum se nobis oppugnandis proficere, & nos ipsos quoq; paulatim insulæ *Tercerae* propiores reddi: re infecta discedentes, animum nobis quassatum non nihil audentiosem præstiterunt. Sed ne hic quidem omnis periculi securos nos credebamus, vsq; dum ad ipsam *Terceram* anchoris defixis, præsidij Lusitanici spem quandam conciperemus. Quo tamen & ipso loco, cum nec vllam classē, nec vel aliam leuius saltē instructam nauem Hispanicam videremus: animo de nouo ambiguo reddito, an insulares hostes vel amicos haberemus, sat certo cōperire non potuimus. Quod enim Anglici prædones tāta confidentia absq; omni metu quasi ad limen istius insulæ grassarentur, suspicioni non leui nobis fuit, illam per eos ex Hispanorum manibus iterum extritā & excussam fore. Sed & ex parte altera insulares ipsi nostro appulsu non leuiter turbati, aut percussi erant: Anglos nimirum nos rati esse, qui tot nauibus armati insulam veniremus oppugnatum. Angli enim illi, de quibus modo diximus, conuolutis & reconditis signis suis ponē se nobis iam comites adiunxerant. Regis itaque mandato duabus celocibus in insula pro Indicarum nauium tutatione continentur instructis, tum ad nos explorādos emissis, cum primum propius iungeremur, ab illis statim amici cogniti sumus. *Anglorum molimen.* Quo incensu cum & Angli se esse aduerterent, impulsu rapido nos præteruecti, impressionē celerem in credulas illas & incautas celeres facere, easq; captas secū abducere vase meditati sunt. Quibus tamen cum nos quatuor vel quinque displosis tormentis signū dedissemus, vt ab istis cū hostibus sibi prouide cauerent, & ab alto ad sinum insulæ penitiosem se reciperent: Angli rem proditam sentientes, in altū mare se præcipites extulere, & cum pudore porro partem vtramq; infestare destituere. Successū itaq; hoc paulo cordatiores facti, postquā cum celocibus dictis iam otiosus colloqueremur: intelleximus, non solum Hispanicā classē ab Anglis nuper dissipatā, & misera stragem sustulisse, adeoq; ad portam vsq; Lisbonensem Hispanos insectatione rapida caesos esse, verū etiā propter metuendam illā nauium & militū vim, quam Capitaneus

*Dracus
Terceram
inuadere
satagit.*

Dracus ad inuadendam & expugnandam *Terceram* collegisse diceretur, vniuersos insulares iam in armis esse. Regis itaque nomine nobis denunciari, vt cum *Lysbonam* intrare non nisi cum euidenti periculo possemus, interea in *Tercera* praesidiarij in anchoris permaneremus, dum Regis denunciatione de alio agendo doceremur. Quod mandatum, etsi nouo nobis & nunquam sperato terrori esset: quod tamen *Regio* nomine fieret: & nobis praeterea ipsis compertum esset, Capitaneum quendam *My cord*, seu Baronem *Cumberlanum* quotidie instructissimis nauibus circa insulam illam praedari: stationem tenere, & fixis anchoris regis nouissimum mandatum praestolari omnino coacti sumus. Nauium nostrarum numero sex fuerant: quarum 3. ex orientali India, vna ex *Malacca* soluerant.

*Malaccana
naue mer-
gitur.*

Hæc vniuersæ inibi ad ciuitatem quandam, *Angram* dictam, anchoris figebantur. Interea 3. vel 4. ad Regem *Carauellis* missis, aduentum nostrum ipsi definire curauimus. Quæ dum agerentur, mora ibi tracta nullo ærumnarum & calamitum periculo non exerciti sumus. Et 4. Augusti die comprimis: quo notus repente surrexit tam impetuofus & violentus, vt horrifono fragore inusitataque turbinum colluctantium rabie naues vniuersas *Angræ* muris illisum iri viderentur. Cui malo & hoc accessoriū erat, quod sub idem tempus, & officarij omnes, & homines cæteri plerique, vix *Sclauis* aliquot in naui relictis, in littus egressi essent. Fremitu itaque isto gliscente, cum & campanis & tormentis elisis ad suppetias nauibus ferendas signum daretur: & nec qui in littore erant, ad naues propter turbinum colluctationem penetrare, nec in naui qui erant, littus sui saluandi gratia attingere possent: accidit, vt naui *Malaccana* præ cæteris tempestatis vorticibus correpta (cum iam anchorarum rudentes, antennæ, vela, mali, & omnia maris firmamenta confracta & comminuta essent) crepidinibus & scopulis illisa creparet, & cum omni onere subsideret. Quod miserandum fatum cæteras ex ordine naues vniuersas quoque attigisset, nisi insperato venti iterum defœuissent, & mare redditum tranquillius esset.

Cum naui itaque ista, cæterarum omnium ditissima & instructissima, bonorum merciumque tam grandis copia pessum iuit, vt existimationem fere excederet. Iam ergo hac recens clade accepta pensitata, & pendendi insuper vectigalis iniquitatibus trutinatis, adeoque tum loci ipsius, tum cæterarum rerum omnium difficultatibus æstimatis, officarij cum insulæ curatore coacto consilio, quid porro fieri deberet, deliberare cœperunt. Nam & Regis responsum expectare, longinquum videbatur: & per moram longiorem, non solum nauibus expectationem vniuersam, quæ iam triennium totum durasset, impeditum iri censebatur. Regis itaque non expectata responsione decretum est, vt naues bona fortuna vniuersæ inde soluerent, & rectà *Vlyssbonam* impellerent. Ergo ab omnibus necessariis instructi, nauem haud cunctanter ingressi sunt, & cursum suum rectà *Vlyssbonam* versus direxerunt. Ego interim, cum à Factore nauis *Malaccanæ* perditæ, meo admodum familiari rogatus essem, vt ad eripiendas adhuc merces aliquas in *Tercera* apud se subsisterem, rebus meis aliis demandatis, hac vice post classem hanc relictus fueram.

*Fortuna
nauium
Lisbonæ
bona
appellatum.*

Aug. 30. naues hæc simul & semel vniuersæ in *Terceram* repulsæ sunt: quod perpetuis aduersis ventis vsque insuper etiam aquæ potabilis summam penuriam sustinuisent. Pridie eius diei Capitaneus *My Cord* cum sex aut septem *Carauallis* prædabundus *Terceram* præteruectus erat. Qui tamen, cum naues nostræ redirent, magna ipsarum fortuna iam iterum longius abscesserat. Ille itaque viam de nouo meditantes, postquam ad praesidium sui adhuc 400. Hispanos, ex *Tercera* nauibus imposuissent, vento tandem secundo nauigantes vndecim diebus cum magno gaudio & triumpho ad *Vlyssbonæ* terminos appulerunt, quam si in via

vnum

Vnum adhuc diem protulissent absque dubio à Capitaneo *Draco*, cum 40. liburnicis & Carauellis prope *Cascays* inuecto, vniuersæ captæ fuissent.

Ex qua nostra historia iam abunde satis intelligi potest, quam diurnæ & periculosa navigationes pleræque sint, nec vllius alterius, quam vnius Dei benigni gratia & ope ad optatam metam deduci possint. Quam itaque iam claudere, & aliò nos conuertere libeat.

Caput VI.

Insularum Azores siue Flaminiarum topographia.

INSULARVM Azores siue Flaminiarum septem sunt: *Tercera*, *S. Michael*, *S. Maria*, *S. George*, *Gratiosa*, *Pico* & *Fayael*. Quibus accedunt aliæ geminæ, *Flores* & *Coruo*: quæ quidem olim inter Azores nõ numeratæ, hodie tamen eidem dominio sub sunt: ita vt vniuersæ iam nouem statuuntur. Azores ab Accipitribus seu nisis, qui primo inuentionis tempore magno ibi numero viscebantur, dicuntur. Flaminia quoq; nuncu-

Azores septem olim insula, nunc hodie nouem numerantur. Azores unde dicta. Flaminia unde dicta.

pantur à Flaminis seu Belgis, qui primi insulam *Fayael* incoluerunt, quorum adhuc hodie certæ familiæ inibi illustres sunt, Belgarum ingenium, mores, & consuetudinem apprime præsentantes. Hac in insula riuus seu fluuius quidam, *la ribera des tiamencos* dictus, celebris est, ad quem olim Belgæ confidentes, etiam hodie cum suis posteris habitant. Harum insularum caput est, *Tercera*, de *Iesus Christus* de *Tercera* dicta, quæ 15. vel 16. milliaria fere magna est. Terra ipsa montosa & scopulosa, quam plurimis locis penitus inaccessa est: tota aliàs crepidinibus velut quibusdam muris vallata, vbi ad quamlibet nauium stationem vna quoque ad tutamentum castellum quoddam extructum est. Per vniuersas insulas tutus contra prædones portus haud quisquam alius est, quam qui ad urbem primariã Angram situs est: qui quod ad patentis oris seu dimidię Lunæ similitudinem hiscat, à Lusitanis Angra dictus est: quod nomen & ipsi ciuitati dein accommodatum est. Hęc ad alterum latus duos altissimos montes ad formam brachiorum extensorum recuruatas habet, *Bresyl* vocitatos, qui in patentem Oceanum late portecti, ciuitatem à Continenti quasi reuulsam aut præcisam repræsentant. Montes prædicti fastigiis in aera tantis efferuntur, vt cælo sereno ad 10. 12. & 15. milliaria in altum mare prospectus penetrare possit: in quorum verticibus duæ ex lapide columnæ extructæ videntur, ad quas ordinarius quidam perpetuas excubias agens naues quasunque mare sulcantes notat, & illarum indicium insulanis facit. Quot enim cumque numero naues ex India, Hispanica, *Brasilis*, *Capite viridi*, *Guinea*, & India Lusitanica aliisque huius situs locis aduentantes videt, tot pari numero vexilla seu signa columnæ illi, quæ Occidentem spectat, defigit. Pari ratione & altera columna Orientem versus sita, naues ex Lusitania aut orientalibus locis aliis approximantes, prodit. Quod si vero vno comitatu naues quinquennarium numerum excedunt: tum vexillum vnicum, sed grandius profertur. Columnæ hæc propter dictorum montium sublimitatem toti ciuitati in prospectu sunt: nec ad insulam nauis vlla appropinquare potest, quin illico vniuersæ ciuitati & insulæ his signis prodatur. Sed excubiæ tales non in his solum montibus assiduo fiunt: verum etiam in angulis & collibus cæteris totique insulæ instituantur. Indicio ergo aliquo factò, insulæ gubernator cum cæteris officariis in concilium actus, maturo de agendis deliberat, & necessitatibus omnibus diligenter prospicit.

Tercera siue Iesus Christus.

Bresyl nomen Tercera.

Columna & excubia montis Tercera.

Inferius ad *Bressyl* montis radices castellum quoddam seu propugnaculum in maris extremo angulo desitum est, quod è regione sibi oppositum aliud simile habet. His itaque quasi terminis quibusdam clauditur & defenditur accessus seu introitus portus, ita vt sine horum permissu nulli nauium aut stationem illam occupare, aut ex illa egredi liceat. Et hoc loco princeps ciuitas Angra extructa est: quæ vt totius insulæ Tercerae, sic finitimarum omnium caput & firmitamentum est, & præterea sedes etiam Episcopatus, & forum iudiciale omnium Azores insularum. Ad trium milliarium ab Angra interuallum versus occidentem ciuitas quoque alia sita est, *Villa de Praya* dicta, quæ nauium malefida statio negotiationibus haud adeo celebris habetur: etsi ad illam aduersa tempestate paucæ interdum naues actæ impellantur, ab Angra aberrantes. Coactæ ergo ibi merces suas exponunt, quæ inde postmodum in Angram transferri solent. Ipsa aliàs ciuitas muris cinctæ sat firmis, populo tamen haud frequenti abundat: qui agriculturæ fere ob terræ bonitatem & feracitatem dediti sunt. Frumentum itaque & vinum magna copia colligunt: sed hoc infirmū & nullam ætatem ferens, tenue, & ob id transuersioni minime commodum, sed solis inquilinis pauperioribus potabile. Cæteri enim inibi qui ditiores sunt, ex Madora & Canaria illata vîna nobiliora bibere consolent. Carnis, volucrum, piscium & animantium cæterarum nullam inopiam sentiunt, quæ ipsis ad comæatum quotidianum abunde satis sunt. Oleum tamen natium non habent, sed ex Portugallia illud expectunt. Salem, ollas, lebetes, vasa fictilia, calcem, & quæ huius generis cætera sunt, hæc omnia aliunde importari sueuerunt. Ex fructibus autem persica comprimis copiosissima, & ad miraculum vsque genera varia habent interim cerasis, prunis, nucibus, auellanis, castaneis non admodum copiosis. Herbarum & fruticum sua quoque ratio pro loco est. Et planta illic peculiaris quædam nascitur, quæ radicem raphano similiter deorsum in terram agit, foliis tamen vitem fere referentibus, quæ sparsim quasi quibusdam pediculis sese humo diffundunt, fructum tandem (*Batatas* dicunt) valde sâpido proturgente magnitudine fere pomi. Quia etsi propter magnam copiam non magni æstimetur pretij, insulanis tamen ad victum quotidianum valde commodus est. In Portugallia ille dignitatis multo maioris est, quo interdum illatus, magnatibus præsentia hæud vulgari est.

Angra Tercera urbs primaria.

Villa de Praya.

Alphita quæ in illa regione.

Persica in Angra vberissima.

Batatas fructus in Angra.

Porci in insula saginantur.

Radix filamentosa, sericea.

Pastellus, herba tinctoria.

Canaria aues.

Coturnices. Gallinae Indicae. Cuniculi.

Sed & planta ibi alia ad modum frumenti seritur, ad cuius radices granula rotunda magnitudine pisi protuberant, pistaciorum sâporem referentia. Qui cibus valde suauis, & exoticis aliis desideratissimus, domi tamen propter copiam villior habitus porcis in saginam colligitur, *Insa* dictus.

Porro in syluis & solitudinibus insulæ sponte sua planta etiam alia prouenit, quæ altitudinem stantis viri æquans, sine vlllo fructu emergit. Radix autem geminos compressos pugnos appendens, comam flauescentem ad vinum visui, tactui vero mollissimum sericum offert: quam incolæ pennarum seu plumarum loco culcitris ad parandos lectos indunt. Cuius filamenta textoribus industriis tentaturis in telam accommodata fore, haud absurde credi queat.

Victum vero insulani maxima parte ex venditione *pastelli* (planta ea est, tinctoribus ad colorandas lanas apprime optata) corrogant: quam magno numero collectam Anglis, Scotis, Gallis vendunt, aut cum mercibus aliis permutant.

Terra aliàs ipsa ferarum & volucrum valde sterilis est, si paucas saltem exceptis, & inter has potissimum Canarias, quæ aliquot myriadibus volitantes visuntur. Quibus ob id captandis & quoquo versum disportandis aucupes quam plurimi sibi victum parant.

Coturnicum (quas ibi *Cordonyfas* vocant) ibi indicta abundantia est, ita cicutum, vt domesticas nostras gallinas æmulentur. Nec minus Gallopauonum vbertas maxima est. Ferarum cæterarum penuria vicissim grandis est, solis cuniculis

culis magno numero abundantibus. Lepores, cerui, perdices ibi tenui numero reperiuntur: pisces cōtra & varij & copiosissimi, palato pleriq; sapidissimi: qui æstiuo tēpore potissimum capiuntur, cum hyeme mare piscatoribus intractabile sit. Mensibus namq; Ianuario, Februario, Martio, Aprili, & Septemb. plerumque venti, turbines, imbres, procellæq; Oceanū infestant: reliquis fere placidū & serenum. Mōtosa & defolata terra, syluis & dumeris exasperata, fere tota inuia est: scopulis & rupibus adeo horrida, & prærupta, vt lapidū acumina viatorū & calcei, & pedes sæpius cōscindantur & perfodiātur. Nihilominus tamen vitibus vndique numerosissimis consita, quæ radices suas in medios hiatus seu saxorum rimas immittunt, quibus succū proliciunt sibi necessariū. Sed & hoc admiratione ibi dignissimū est, quod in petraeis istis recessibus vites multo latius & turgentius se proferunt, quàm in planitie, molliore & rariore, qua plerunq; satæ omnes extinguuntur, nec ad frugē peruenire queunt. Cætera terra, quæ plana & ferax est, vt plurimum frumēto & Pastelo conferitur: quorum illud tanta copia & foenore prouenit, vt & extraneo huius generis cōmeatu nullo ipsis opus sit, & quotannis in super 14. militum Hispanorū signa natiuo illo ali & sustentari possint. Supradictis & hoc mirabile accedit, quod nec frumentum, nec reliqua terræ nascentia

Vites super
meris rupi-
bus.

Frumentū
non ultra
annum du-
rant.

Foveæ ad
preparan-
dum fru-
mentum,

ultra annum vnicum durat, sed eo exacto statim putescunt & exolescunt. Quod nec ipsum tamen tēpus attingere posset, nisi quatuor vel quinque menses foueis subterraneis antè defossum & reconditum, ista quasi præparatione ad duratiōem hęc promoueretur. Incolarum enim quilibet à messē illico trituratam frumentum suum foueæ singulari, cōmuni loco & via regia ex ordine in hunc vsum factæ indit, quam superiecto pauco stramine postea torra superinstrata quasi sepe- lit, & circa natiuitatis festum tandem inde eximit: tam plerunq; sanum & integrum, vt nec situm nec corruptionē aliam vllā redoleat. Quem defodiendi frumenti modum nisi colerent, vltra menses quatuor id incorruptum vix vlla arte seruarēt alia. Exemptum tandem, capsis & cistis in hoc extractis asseruunt: quod dein toto anno etiam non ventilatum recens & laudabile persistit.

Bovæ in Ca-
naria affi-
sunt optimi.

Bovæ, vt
homines,
individuali
nomine ini-
tiati.

Montes à
griuomi.

Fontes fer-
uidi.

Ex omnibus iumentis officia & operas bouum experiuntur certissimas & fidelissimas: quos tanta proceritate & pulchritudine inibi natos habent, & alunt, vt vastiores vniuerso orbe reperiri haud credi possit. Cornibus præsertim nobiles sunt, vnoquouis insuper peculiari dato nomine non secus ac homines internoscendo. Et licet vno prato pabulabundi simul melleni oberrent: quemcunque tamen ex omni grege illo, suo discreto nomine dominus appellet, aut euocet, dicto citius ad vocantis heri locum seu statum se proripit.

Solum multis speluncis & cauernis excauatū esse, ex eo augurari est, quod & pedibus violenter pulsum ad modum collæ seu fornacis resonat: & terræ motibus præterea frequentibus cōcutitur. Sed & igniuomi montes olim in plerisque his insulis pauci inuēti sunt: sicut & in Tercera & S. Michaelē adhuc hodie aliqui campi Vulcanios fumos eructant, circa quorū fauces terra orbiculatim plerunq; exusta videtur. Sed & scaturigines fontesq; quidam tam feruidi reperiuntur, vt ad eos non secus ac ad focum ouum elixari possit.

Fons ligno-
rū lapidif-
cus.

Ex cedro,
currus, na-
ues, soci.

Lignum pretiosissimum rubrum, album, flauū. vtantur: ita vt propter opulentissimum eius prouentū lignum nullū abieciore statu & loco sit. Sed & aliud lignū, *Sanguinho* dictum, totum rubeum & cruentulum: & item aliud, ad cretæ candorē niueum: & iterum aliud totum aureum & flauū, terra illa profert, nullius artis, sed solius naturæ miraculo ista varietate artificiosissime distincta. Qua occasione factum est, vt lignarij opifices quamplurimi inibi cōfederint, qui pulcherrimis operibus, vt abacis, repositoriis, capsis cistisq;, & huius generis aliis parandis occupati sunt: quæ postea magno vendita pretio in Portugalliam aueruntur, & ibi tum propter generositatem materiæ, tum operis artificium & nobilitatem magnæ estimantur. In Pico insula, quæ 12. milliaria à Tercera distita est, lignū quoq; aliud *Teixo* dictum, valde pretiosum & nobile nascitur, quod propter præstantiam suam, nisi regis & officiariorum eius permisso nulli in vsum suppeditatur: ad durū, vt ferrum æquet: quod instrumentis fabricatum, interius coccinum undulatū expressissime refert: quod tandem, quo vsu attritus sit, splendidius indies effulget: vt æstimationis haud immerito sit maximæ.

Coloni insularum qui Vniuersæ hæc quidem insulæ à Lusitanis colonis habitantur: Hispani tamen militibus & gubernatoribus post Lusitanorum seditionē illis impositis, qui præsidio suo omnia castella occuparunt & moderantur, Lusitanis ipsis à cætero sumptu interim quidem liberis. Hispani enim tam seuera disciplina ibi coercentur, vt militum ne vni quidem absq; præimpetrata venia urbem vel vno pede egredi liceat: quod in causâ est, cur secura via per omnem insulâ tam noctu quam interdiu, etiam sine comitatu vlllo, meare & negotiari quilibet possit. Sed & peregrinis cæteris per Lusitanorū cautionem peruagari insulas nullo modo licitum est: ita vel nudo peregrinantium aspectui metunt. Quas ob id peruidere, & peragrandō singulas lustrare, nec mihi concessum fuisset, nisi Gubernatoris bona pace & subministratis ab eodē equis circumire illas, me Lusitani vidissent. Spem enim sibi de me Gubernator fecerat, fore, vt vniuersas insulas illas, & situm naturamq; singularum depingerem: cuius operis ideam ipse regi transmittere iam dudum satagebat. Quod officium cum illi ex causâ denegarem: ne tamen in ipsius gratiam nihil velle viderer, urbem Angram, cum portibus omnibus, & eiusdem castellis, aggeribus, & stationib. viua effigie depictam illi nuncupavi: cuius imaginem Regi postmodū donatâ ille misit, & me ob hoc meritum summo fauore cōplexus est. Sed iam ad institutū nostrū reuertamur. Insularum harū aer admodum salubris est incolæq; vix paucis aliquot morbis tentari solent. Quorum vnus ipsis *Oax*, id est, paralytis dicitur, quo tacti plerunq;, vel toto corpore, vel ex altero latere, vel vno saltē mēbro resolui solent. Sic hic tamen nō nisi sparsim aliquos affligit. Alterum morbum *Osange*, id est, sanguinem nuncupant, qui momēto quasi inuadens, vel faciem, vel reliquū corpus in tumorem sanguinis modo rubicundum attollit. Quem ob id illi merū sanguinem & putant, & dicunt. Horum morborū, qui ipsos præcipue infestant, causam putant, aerem cum madore aliquo supra modum ventosum: quod insula vniuersa crebris turbinibus & tempestatib. obiecta sit. Tam valido enim ventorū impetu assiduo concutitur & perflatur, vt & ferrum & lapides illorū vehementia ambedantur, & velut in puluerem comminuantur. Cuius rei euidentis equidem ipse documentum hausi ex crate ferrea regij telonij fenestris. Præterea, cuius crassities, cum brachium solidum ad aquas ferret, locis aliquot ita profunde ambesa à me visa est, vt ad tenuitatem straminei filii accesserit. Idem & lapidibus euenisse visum est: cum tamen isto tempore domus dicta non vltra sex septemq; annos sterisset.

Pagi Tercera. Præter dictas geminas ciuitates vici seu pagi quoque haud pauci in insula inueniuntur, vt *S. Sebastian*, *S. Barboran*, *Altare*, *Gulana*, villa noua, cum reliquis plurimis: vt præter solitudines & deserta locis plerisq; habitatissima sit. Magna ex parte incolæ ex negotiatione pasteli (vt diximus) victum quarunt, vt qui aut

aut ferendo eò aut vendendo operantur. Cætera vero promiscua turba victũ & quæstum faciunt ex nauibus illis, quæ ex vtraq; India, Brasilia, capite viridi, Guinea, & finitimis aliis locis ibi appellunt, in Terceram insulam commeatus potissimum renouandi & restaurandi causa ingressæ. Quo fit, vt nauibus quibusdam ibi obseruatis, incolæ illico sua omnia mercimonia eò conuechant, & volentibus exteris venudent.

Ad australem Terceræ partem milliariibus 28. inde insula S. Michael distat, S. Michael insula. quæ 20. fere milliaria lata ciuitatibus & vicis Lusitanicis tora referta est, eiusdem prope aeris & conditionis cum Tercera: quarum primaria *Punta del Gada* dicta, cõmercio Anglorum, Scotorũ, Gallorumq; Tercera multo frequentatior, quod ibi Pastelus longe vberius proueniat, quam vel in Tercera vel adiunctis reliquis insulis omnibus: cum in ista quotannis pasteli vltra 20000. quintalia parentur & colligantur. Agris frumentiferis adeo abundat, vt ex sola hac interdũ cæteræ omnes insulæ cõmode alantur. Portum aut receptum tutum nullum habet, nauiumq; statio in aperto mari agitur. Præsidiumq; in Tercera adhuc multo ignauius habent. Interim tamen nec Castellatorũ iugo, aut arbitrio subditi sunt. Ad quemuis ventum parati, quolibet, libere in mare patulũ excurrere possunt, quod Terceræ incolis negatũ est. Qua causa quoq; extraneæ naues ibi diuertere, quam alibi, malunt cũ angustiis nullis opprimi, nec præter suum animum quoquam alio impelli possint. At tutamen tamen vrbis *Punta del Gada* militum Hispanorum signum vnum præsto est.

Ab insula hac porro versus Austrum insula S. Maria sita, 10. vel 12. milliariibus in circuitu clauditur, nulla negotiatione insignis, nisi quod ibi insulani cæteri argillam effossam mercari sũuerunt. Et licet *Pasteli* ferax non sit, tamen cibariorum & cõmeatus necessarij cæteri quam Tercera sterilior non est. A Lusitanis vndiquaq; habitata, Hispanis tamen militibus grauata non est: quod vt Tercera montibus, saxis & scopulis à natura munita, inquilinorum præsidio sat tutafit. Quo tempore equidem in Tercera morabar, Capitaneus *My Cord* in *Cumberland* in hanc insulam aquatum & cibatum venerat. Sed ab incolis tamen prohibitus, adeoq; cum multis ipse quoq; vulneratus, re infecta fugam arripuit.

Intra Septentrionem & ortũ à Tercera septem octo ve milliariibus distat, Inf. Gratiuosa. parua insula *Gratiuosa* sita est, cuius ambitus 5. vel 6. milliarium, locum cõmodum & delectabilem pandit. Hæc fructibus varij generis opulenta, ad victum sibi ipsi sufficit, nec alijs negotiationibus occupata est. A Lusitanis colitur & habitatur, militibus propter compendium sumptuum faciendum nihil custodita. Ad hæc insulam, tum in Tercera morabar, Capitaneus *My Cord* in *Cumberland* appellens aliquando, & cum octenis saltem viris in Continentem egressus, ab incolis aliquot pecora, gallinæ, & aquam rogauit. Quæ cum à sollicitatis bona cum gratia accepisset, nihil damni porro ipsis intentauit, sed propter probitatem hanc & comitatem ab inquilinis oppido laudatus abiit.

S. Iorgie insula à Tercera actionis nouenisve milliariibus absita, in longitudinem 12. milliariũ porrigitur, sed angusta tamen & contracta latitudinem vix 2. vel 3. milliariũ habet. Cliuosa & mōtosa est, præter Pastelum nullius quoq; comercij, qui tamen & ipse copia ibi nascitur non admodum magna. Re pecuaria incolæ vt plurimũ victum parant, vt & agricultura: pecudesque suas iam grandiores & faginatæ in Terceram agũt, quas ibi in publico vendunt. Sed & Cedrus ibi abunde prouenit cum lignis nobilibus & alijs, quæ cæsa Terceram, vbi arcularij hac de causa numerosi confederunt, omnia conuehuntur.

Ab hac septem à *S. Georgie* insula milliariibus Inf. Faysel. *Faysel* sita est, cuius circuitus 17. vel 18. milliariibus clauditur, rebus ad victũ spectantibus, abunde felix: vt inde commeatus permultũ nauibus in Tercerã deportari soleant. Sed & pastelũ inde Anglicæ

*Villa portu-
ra.*

glicæ naues plerunq; auehunt. Apud ciuitatem, *Villa porta* dictam statio nauitum primaria est: an arx seu castellum adiacet momenti non adeo magni, nec etiam ad vim vllam sustinendâ idoneum. Cum enim aliquando inquilini arbitrarentur, ad defendendâ insulâ se ipsos satis validos esse, milites præfidiarios inde eduxerunt & dimiserunt, quod & locus & victus deficere ipsis viderentur. Ex insula Gratiola ergo cum Capitaneus *My Cordillâ* inuaderet, primò quidem ad reprimendum ipsum animum & vires collegerunt insulani. Paulo post tamen animis ipsorum in contraria actis, cum resistendi porro nullum modum assererent, ipse Capitaneus insulam occupans castellum diruit & vastauit, & tormeta ibi inuenta mari merfit, paucasq; Carauellas secum è statione abduxit. Qua re à rege cognita, primatibus aliquot capite plexis, ex *Tercera* nouos milites coiterû in duxit, qui insulam tuerentur, & reâdificatum castellum præsidio certiore defenderent.

*Belga Fay-
el incolunt.*

Incolæ *Fayael* plerique ortu primo Belgæ sunt: lingua tamen Lusitanica videntur, quam longi temporis assuetudine sibi familiarem reddiderunt.

Ab *Fayael* tribus, à *S. Georgie* quatuor, à *Tercera* vero duodecim milliariibus insula *Pico* sita, longitudinem 15. milliaria habet, à monte excellentissimo ita dicta: quem arbitrantur pleriq; *Pico* monte in Canaria multò sublimiorem. Cœlo sereno iste mons in *Tercera* adeo expresse conspicitur, vt vix ad stadia aliquot distate videatur, cum interim vltra 25. milliariibus absit. Caput seu vertex montis longe vltra nubes exporrigitur, ita, vt stantibus desuper infra illæ subesse liquido videantur. A quo monte ob id insula valde celebris & late famosa est, & insuper rerum necessariarum omnium ferax, commætu ministrando insula *Fayael* nō est inferior. Sed & varij generis ligna præstantissima promit eadem, & maxime lignum *Feixo*. Vnde propter vbertatem summam multæ Carauellæ nauesq; aliæ minores assiduò extrui colent. Incolis frequētata est salis numerosis, qui pecuaria re & agricultu viteq; plântanda victum parant. Nam & vinum in hac vbertim prouenit, & bonitate cæteras insulas omnes exuperat. Aurantia fert eadem sapidissima & suauissima, vt in Lusitania eadem in pretio maximo habeantur, adeoq; singularis honorarij loco primoribus præsententur.

Sed cum *Angra Tercera* insula: ciuitas primaria & reliquarum quasi regina quæpiam sit: eius imaginem lectori communicatam ob id volumus, qua omnes eius plateæ, propugnacula, portus cum adiuncto monte *Bresyl*, vbi excubias affluas fieri diximus, quasi typo quodam oculis proponuntur.

Caput VII.

De Insulis *Coruo* & *Flores*.

*Coruo &
Flores insu-
la.*

TERCERA versus Occidentem, ad insulam vsque *Flores* milliaria 70. numerantur: quæ ipsa 7. milliaria magna patet, & à Lusitanis habitatur, præter Pastelum nulla negotiatiōne celebris est: at armentis tamen pecoribusq; aliis abundat. Regio ipsa patens omnibus accessâ est, tum Anglis, tum extransis aliis. Incolæ enim viribus minores sunt, quam vt impellentes arcere possint. Ab hac insula versus Aquilonem milliari vno distat *Coruo* insula, exigua & angusta vix tria milliaria lata, quæ & ipsa à Lusitanis habitatur. Inter quam & *Flores* Angli plerumque in insidiis se continentes, naues aduentantes operiuntur. Qua causa in confinio habitantibus nihil fere tutum est, sed rapinis omnia prostant. Sed de *Flores* insulis hæc propter sciendi cupidos dicta sufficiant.

Caput

Caput VIII.

Memorabilia quaedam, quae meae in Tercera commorationis tempore gesta sunt.

CTOBRIS 2. die An. 1589 in Tercera Campo haud procul à *Duo fulmine*
ne illi.

Villa da Praja duae personae fulmine tactae & confectae sunt. Eiusdem die 19. in Tercera 14. naues Hispanicae ex India appulerunt, Cochenilla, vellerebus, auro, argento, gemmisque oneratae. Quarum, cum primum soluerent, vno comitatu 30. fuerant. Sed iuxta Hauanam 11. meris & absorptis, caeterae procellis turbatae & disiectae sunt. Postero die harum nauium adhuc vna cum Tercerae appropinquaret, obuia naui praedatoria

Anglica trib. saltem Falconettis armata, inuasa est. Etsi vero Hispania tormeta 12. haberent, nihilominus tamen nobis ex insula prospectantibus & attendentibus dubio Marte diu ille colluctatae sunt. Quod cum insulae Gubernator videret, scaphis binis illico sclopetariis refertas in illorum auxiliu[m] emisit. Qui tamen priusquam propius aduenissent, Angli nauem Hispanicam iam du[m] tormentis suis adeo concusserant, vt plenis velis ea sub aspectum nostrum tota subsideret & mergeretur, nec bonorum quicquam inde redimeretur. Aestimabatur ea pretio 200000. Ducatorum: quae opes vniuersae misere perire, nec Anglis ipsis victoribus obtigere. Attamen illi ex subsidite nauis homines circiter 30. exemptos suae nauis imposuerunt, quos saluaturi in littus euehebant, & recta altu[m] mare repetebant. Caeteri vniuersi vna cum naue submersi sunt, quorum vltra 30. fuerant, & in his multae mulieres & monachi, quos Angli cum eripere possent, ex causa tamen detrectauerant.

*Angli nauis
200000 Duc
catorum
matam mergunt.*

Octobri 27. die 14. naues Tercera iteru[m] soluerunt, *Sebiliam* versus nauigantes, postquam necessariis omnibus sese instruxissent. Quae tamen, cum iam littus Hispanicum fere attigissent, ab Anglis insidiantibus obrutae, captaeque vniuersae (binis exceptis saltem, quae se fuga eripuerant) in Angliam missae sunt. Circa tempus istud Capitaneus Mij Cord cum Regia nauis & sex aliis illas omnes insulas peruagabatur, & Angra stationi aliquoties ita prope admovebatur, vt & omnes in nauibus facile nosceretur, & sclopetis ex castello, si libitu[m] fuisset, commode feriri possent. Quibus locis cum Mij Cord integros binos menses praedando & insidiando consumpsisset, quicquid nauium bonorumque coeperat, illico in Angliam amadavit, & insulas hoc pacto grandi terrore concussit. Triduo vel quadriduo post, quam Mij Cord ex insula Faijael abiisset, inibi naues Indicae sex appulerunt, quaru[m] praefectus Iuan Diriuus, cum in insula auri argentiq; 40. milliones exonerasset, naues comitatu & necessariis aliis festinanter providens, ne fors longiore mora ab Anglis oberrantibus prehenderentur, littore trepidabundus illico soluit, & bono prospecto vento in *S. Lucas* insula appulit, vt eius Angli ne vestigiis quidem olfecerint.

*Angli nauis
aliquot
capiunt.*

*Auri 40.
milliones
Anglicis praerpta.*

Mense Nouembri Tercerae naues duae magnae ingressae sunt, quarum vna Almirans, altera Vice Almirans istius classis fuerat, quam auro argentoque oneratam paulo ante tempestatis iniuria disiectam dissipatamque diximus. Haec binae aërumnis infinitis exercitae, variisque turbinum erroribus actae, nullo praesidio alio, quam nauicam exigendo sese iam seruauerant, millies Anglicarum nauium occursum sibi imprecantes, vt hoc modo saltem vitam tenerent, & in illorum manus bona omnia vltro citroque deponerent. Et licet eodem ipso tempore Capitaneus Mij Cord in confinio illo quoquoersum peruageretur, nihilo tamen minus eorum conspectum nunquam attigit: dum tandem illae inexhaustis laboribus exantlatis portum seu stationem Angra tenerent. Ibi ergo onere suo alleuiatae festinatione maxima sunt.

Hæ naues quinque miliones Argenti, in frustra 8. vel 10. pondo distributi aduexerant: vt vniuersum littus orbibus argenteis, cistisque, monetis Regalibus 18. baziorum confertis quasi contextum esset. Millio vero quæuis decies centum millionis ducatis æstimabatur: ad quam tamen summã vna allatæ margaritæ, aurum, & gemmæ aliæ non cõnumerabantur. Huius classis Almirans *Alvarez Flores de Quimones* morbo Neapolitano decumbens grauitè, & ob id in littus è nauis exportatus, à Regia Maiestate datas literas ostēdebat, quibus vniuersi Oceani, nauium omnium, omnium insularum & terrarum, ad quas appulsurus esset, summus præfectus seu Capitaneus cõstitueretur. Qua causã à Terceræ Gubernatore quoq; honorificentissime exceptus erat. Hi itaque collatis cõsiliis decreuerunt, vt vacuæ naues illæ, militibus præsidariis munitæ ex Tercera aut Vlybõnam aut Sebiliam recta pergerent, Regique statum omnem panderent, currenteque, vt primo quouis tempore expositum argentum firmioribus & nauibus & præsiidiis aueretur, ad cuius tutelam Aluarez interea in Tercera subsisteret: cum & ipse pro sua persona vltra 60000. ducatos in perlis possideret, quas monstratas nobis, vel vendendas, vel aromatis permutandas, vel literis collybisticis soluendas, deferebat. *Naues* dictæ geminæ, ducentis vel trecentis hominibus, tam nautis quam militibus oneratae, in via tempestate aduersa ita subagitatae sunt, vt prætoria confracta cum omnibus hominibus & mercibus mergeretur, nullo quoquam saluato. Altera vero, postquam prorsum versum disiecta malos detruncasset, apud *Sentnuallia* littora impingens in frustra dissiliit, vix aliquot enatando hominibus ereptis, qui post hanc rem ita gestam denarrarunt. Eodem ipso mensè, Indiæ naues duæ aliæ ad milliare dimidium prope Terceram visæ sunt. Quæ cum stationem incurrere iam satagerent, ab Anglica quadam inuasæ & oppugnatae, mutuis tormentorum explosionibus diu inuicem colluctaria nobis visæ sunt, & post etiam Indicam vinci capique.

Capitaneus
Alvarez
60000. ducatos possidet.

Dua Hispanica naues captae.

Naues 99. mersa simul.

Vno anno naues India mersa ferè 200.

Biscaina nauis ad oram littorū confracta.

Ianuario mensè, An. 90. Hispanindica quæpiam nauis solitaria portum seu stationem ad Terceram ingressa nunciauit, ex Continente Indiæ Hispanicæ classis quandam 100. nauium vno comitatu & societate simul exoluisse, & violenta sæuaque tempestate ad littora *Florida* impulsas naues 99. vno casu periisse, sola illa ex tot ærumnis residua & salua. Quibus quanti thesauri vecti sint, quibus secum putare haud difficulter queat. Quod si ergo omnium earum nauium, quæ ex Hispania noua, *S. Domingo, Hauano, Capite Viridi, Brasilia, Guinea, &c.* vltra 220. vnus anni 89. circuitu in Hispaniam & Lusitaniam soluerunt, rationem ex annalibus & diariis ineamus, vix 14. vel 15. feliciter ad metam præstitutam peruenisse, reliquas omnes aut funditus interiisse, aut in hostium manus incurrisse, certo deprehendemus.

Sub idem tempus ex Sebilia Terceram 14. vel 15. naues, quæ pleraque Belgicas celoces referebant, veniebant, militibus præsidariis & instrumentis bellicis omnes instructæ, & argentum simul & Capitaneum de *Flores* regis mandato auectum missæ. Cum vero tum temporis tota insula perpetuis turbinibus & sæuientibus procellis æstuarer, stationem ibi occupare nullo modo potuerunt. Ita enim impetuoso motu omnia agebantur prorsum vrsusque, vt quæ naues aliquot anchoris fixæ starent, violenter ventis impulsæ malos diruere & deiicere cogentur, nisi extrema quæuis perpeti votum *Sed & Biscaina* quædam huiusdem societatis nauis margini littoris violenter illisa, comminuta est, hominibus tamen ex illa omnibus seruatis. Cæteræ ergo altum mare egressæ, quoquo versum dissipatæ, venti & turbinum arbitrio vsque ad 15. Martij circumuehebantur, toto illo interuallo ne vnicum quidem ad anchoras figendas diem idoneum noctæ: infortuniis interim inæstimabilibus concussæ, adeo vt & insulas & auerendum argentum diris execrarentur. Vix ventorum defæuierat vis, cum

recol

recollectæ ex erroribus, paruulam quandam nauem Anglicam, 20. circiter vasa capientem, adeoque ventorum dominio totam occupatam, obuiam habuerunt. quam itaque hastili manu inuadentes & occupantes, vna secum ad stationem abduxerunt. Signo autem Anglico puppi defixo, adeo superbire videbantur, quasi de tota iam Anglia deuicta triumphum agerent. Iam ergo stationi propius admotis, fortuito duæ Celoces Anglicæ aliæ occurrentes, cum, quod res erat, ex signo triumphali augurati essent, velis incitatis cursum tam rapidum in victrices naues direxerunt, vt pro triumpho vniuersi iam alta voce Misericordiã inclamarent & ingeminent. Quæ ob id in fuga certo correptæ omnes fuissent, nisi recta Castellum insulæ impulsissent: vnde tormentis crebris fulminantibus præfidiariis, Angli proram conuertere, & altum mare repetere coacti sunt.

Anglica nauis vna intercepta.

Qui captæ illi naui Angli inerant, hi ex ordine ferreis vinculis gemini colligati & reuincti ad tridnũ vel quatrduum asseruabantur. Quo exacto Hispanus quidã vexillifer ad eos ingressus est, qui quondam fratrem suum germanũ in Anglia cæsum meminerat. Hunc ergo data hac occasione iã viriliter vindicaturus, districto pugione in vinculis copulatos Anglos in pergula confidentes irruens, paria corũ tria ex ordine nefarie confodit & pertudit. Quod crudele facinus, cũ & sibi iam iam impendere duo gemini eiusdem ordinis alij viderent, ne tam proteruis manibus præda miserabilis fierent sese brachiis inuicem complexi vltro in mare desilierunt, & suffocati sunt. Quod facinus inhumanum cum nec ipsi Hispani probare possent, latronem istum in vincula indutum ad regem Vlyssbonã amandarunt. Qui ob id recognita, captiuum illum in Anglicam porro mittendum mandauit, vt pro arbitrio suo Regina in illum statueret. Cuius iudicij seueritas etsi ab ipsius cognatorũ intercessione non nihil mitigaretur. attamen capitis amputandi pœna ipsi irrogata est. Quæ tamen & ipsa, cum parasceues die Cardinalis Vlyssbonæ esset, à Capitaneis & officariis cæteris vniuersis intercedentibus in gratiam & condonationem mutata est, occifore nefario vita donato.

Nefarium cuiusdam Hispani pugniferi facinus.

Iustissimũ Hispaniarum Regis iudicium.

Commemorata binæ Anglicæ naues, quæ Almirantem nauem ad ipsum vsq; castellũ insectata fuerat, postquã (vt diximus) retro in altũ mare cõcesserant, Hispanicã aliam nauẽ corripuere, quæ & ipsa ad dictam classẽ pertinens, sola in statione desiderabatur. Illã ergo Angli occupantes, quos homines viuos inueniebant, vniuersos in littus citra omnẽ læsionẽ exposuere. Qui si crudele signiferi illius facinus in suis cõmissum pernoscent, longe seueriore pœna in eos animaduertissent. Nauis hæc hac vice capta, eadem ipsa erat, quæ paulo ante in Tercera Regis nomine Anglis prærepta & confiscata fuerat. Quæ postea Hispanis vendita, his deinceps profligatis hoc pacto in Anglorum manus rediit.

Martij 19. die prænominatæ naues quarum 19. numerabantur, & Regis argentum in Tercera cum præfecto *Alvarez de Flores Quiniones* auhebant, litore soluerunt. Hæ vniuersæ rebus necessariis apprime munitæ consenserant, rebus aduersis ad extremum vsque habitum reniti & contra luctari.

Et quanquam cursum suum recta in S. Lucas insulam portenderent, vento tamen nihilominus in littus Vlyssbonæ adaectæ sunt, etsi *Alvarez* contra venti impetum diuersam viam in S. Lucas moliretur. Ab Vlyssbona argentum dein per continentem in Sebiliam tralatum est. Vento itaque nimis propitio & fortunato præter votum suum naues illæ Vlyssbonam delatæ sunt. Quod nisi ita accidisset, certum malum non effugissent. Quandoquidem ad promontorium de *P. Vincente* 20. naues Anglicæ classẽ hanc operiebantur: quam etiam plenis velis arripuissent, nisi ventis cõceptum iter Hispanis etiam præter sententiam turbatum esset.

Eodem mense An. 90. in Tercera cometa seu Crinita stella totas quatuor noctes fulsit, cuius cauda versus meridiem extendebatur.

Paulo

Carauella ad Tercera 7270 pessa mi.
 Paulo post in Maio ex Angra ad Tercera stationem Carauella quæpiam ex insula *Fajael*, tauris, ouibus, gallinis, huiusque generis commeatu reliquo multisque hominibus onerata properabat. Quæ tamen aduersis ventis acta, cû clauum procellis violentis confregisset, tota subuersa est, tribus infantibus & monacho quodam ex ea suffocatis. Cæteri enim natandi arte & eorum qui in littore steterant: auxiliaria ope vitam seruauere: omni tamen pecore cû gallinis mersis, & in littus eiectis. Monacho, quem, quod mortuum cum breuiario suo sub axillis presso inuenissent, inter Sanctos numerabant, exequiæ solemnes & religiosissimæ cum oblationibus & Eleemosynis missisque quamplurimis ritu sueto adornabantur.

Primo Augusti die ex Hispania & Portugallia Procuratori Tercera literis significabatur, quod ante biennium ex Anglia 12. instructissimæ naues soluisent, hoc contractu, vt earum septem Indiam Lusitanicam, reliquæ quinque Malaccam contenderent. Ex his quinque autem duas ad *Estrecho Magallanes* periisse: tres reliquas saluas littus *Malacca* probe attigisse. Quid vero ibi actum appulissent, nulla significabatur. Septem vero aliæ promontorium *Bona Spei* exuperantes, indiam feliciter viderunt. Ex qua littus de *Malabar* incurrentes, sex Malabarorum Celoces opprefferunt siue ceperunt: quas tamen liberarum iterum dimiserunt. Pari ratione & triremes duas Turcicas, per *Estrecho de Mecca* & mare rubrum penetrantes, interceperunt. Ex quibus cum naues suas aromatibus seu speciebus impleuissent, his relictis ad metam sibi præstitutam properauerunt. Quo vero præcise loco id factum sit, nullo explicite documeto sciri potuit. Rem tamen ita actam fuisse, à Vicerege Indiæ Venetias primo, & post in Madrid expressè nunciatum est.

Martinus Furbischer classis Anglica præfektus.
 Aug. 7. è Tercera procul classis quædam Anglica 20. nauium conspecta est, quarum quinque Regina signum proferebant. Huius classis, vt postmodum comperimus, summus præfektus *Martinus Furbischer* erat: qui naues ex India Hispanica aut finitimis illi regionibus venturas operiri venerat. Quæ res insulanos, comprimis qui in *Fajael* sunt, timore non leui percussit. Cum enim Angli ad istius insulæ Gubernatorem tubicinem ablegassent, qui vinum, carnes, & ad commeatum spectantia reliqua amice, & non nisi pro numerato pretio pacifceretur: tum insulani legatum non cû pace solû non admiserunt, sed & è medio penitus sustulerunt. Quo nuncio ad Anglos relato, cum iniuriam hanc acerbissime ferrent, insulani liquido renunciauerunt, vt se quam optime possent, prouiderent. Nec enim se vim illam ita simulanter laturos, sed vindicta serua & seuera breui ulturos esse. Cui denunciationi, etsi Gubernator reponeret, se Regis gratia hoc loco constitutum, quæ ad insulam defendendam cunque factura essent, pro iuramento suo virili nisu moliturum esse: nihilominus tamen non omnino à metu vacui præsidium & auxilium à Tercera sollicitarunt: quod ab emissis pulueris tormentarij aliquot scaphis, tormentis & cæteris necessariis, facile impetrarunt. Ita ergo Anglorum institutum iterum infectum redditum est.

Naues 80. contra Navarra missæ. Ioan. Harckles Anglica classis Capitaneus.
 Aug. 30. die ex Portugallia pro comperto nunciabatur, ex *Carungia* naues 80. commeatu, præsidij bellicis, pecunia & militibus abunde plenis versus Britanniam soluisse, Catholicis confœderatis contra Regem Navarraum in Gallia opem & auxilium latum. Eodem ipso tempore duæ Cymbæ Belgicæ ex Portugallia prope Terceram nauigauerant. Quæ in interiore pelago à quatuor Anglicis nauibus, quarum præfektus Ioan *Harckles* fuerat obrutæ, breui tamen citra læsionem omnem liberæ dimissæ fuerant. Hæ Terceram veatæ affirmabant, istarum 4. nauium quamlibet 80. tormentis munitam esse, & Capitaneum *Dracum* cum triremibus & Liburnicis 40. in Canali Anglico classi dictæ ex *Carungia* insidiari. Præterea & 10. alias naues Anglicas ad promontorium de *S. Vincente* excubare,

bare, vt, si quæ fors ex insulis naues elaberentur, illas impeterent & expugnant. Quibus omnibus rebus animi insulanorum non leuiter concussi sunt. Ita enim secum putauerant, si Angli classẽ Hispanicam non attingerent, & à præda petita aberrarent, fore, vt frustrata sua vota insulanorum bonis inuasissupplerent, ne cum pudore & irrisu ad suos reuenterentur. Quæ causâ excubiis vndique accuratissimis ordinatis, ad regem de omnibus præfiscine significauerunt.

Primo Septembri in Insulam S. Michael celox Lusitanica ex Brasiliæ portu *Pernanbuco* intrauit, nuncians inibi prætoriam nauem classis Lusitanicæ ex India incurrisse, quod à S. Helenæ insula deuians, necessario cursum suum in *Pernanbuco* tenere coacta fuisset: quamuis id propter vermiculos, eo cursu naues erodentes sub comminationem grauissimæ pœnæ regio edicto cautum esset. Nauis ista, *Bernardin Riceyro* dicta, prægresso anno 89. cum 4. aliis Carauellis *Vlysbona* soluerat: è quorum numero quatuor saltem Indiam attigerunt: de quinta interim nullo documento captato, vt periisse illam plerique arbitrantur. Quatuor superstites modo dictæ pro voto feliciter Lusitaniam tenuerunt, etsi prætoria valde infirma: quod à binis Anglicis nauib. Celocibus obuiis impetita diu tormentis concussa fuerat, multis in ea hominibus cæsis. Quæ tamen diu dubiam Martis aleam experta, hostili manu se tandem eruit.

Eiusdem mensis 5. die ex *Coruo* insula *Carauella* vna impulit in *Tercera* vltra 50. hominibus onerata, qui omnes ab Anglis spoliati ibi in littus exponbantur. Hi ex India Hispanica pridem soluerant, recensentes nobis, quod præter istam nauem Angli adhuc 4. alias interceptissent, cum *Carauella* Regia adhuc vna: & quod Anglicarum nauium ad 40. in insidiis latecerent, quarum industriam & occursum ne vna quidem *Cymbula* euitare queat. Quæ causâ nulli Lusitanicarum nauium illam insulam tenere licere, sed per altum Oceanum ad 40. vel 42. gradus *Vlyssonam* contendere. Sed & promontorium *S. Vincente* ipsis ideo declinari, quod ab Anglis, vniuersum illic loci Oceanum tenentibus, tutus transitus nullus sit.

Rex itaque classẽ Hispanindicam, quæ in *Hauana* substiterat, & inde in Hispaniam cogitaret, vt ad futurum vsque annum ibi commoraretur, edicto admonuit, ni cum iactura & detrimento maximo præda dari Anglis malent.

Decimo nono dicti mensis die *Vlysbona* in *Terceram* *Carauella* vna appulit, officarium quendam aduehens, qui Regis nomine ex *Malaccana* naui seruata & redempta bona curaret, & inde auferret, quorum nos causâ tamdiu ibi substiteramus. Ex *Carungia* etenim *Don Alonso de Bassam* cum 40. triremibus & liburnicis soluerat, vt in Insula classẽ Indicam præstolaretur, & bona *Malaccanæ* nauis ad ostium *Vlyssonæ* sarto comitatu deduceret. Hæ vero cum nauigando aliquot dies exegissent, ventoque perpetuo aduerso vtrentur, insulam tenere nullo modo valuerunt, binis saltem exceptis, quæ à classẽ reliqua disiectæ fuerant. Quæ tamen, cum classẽ totam in insulã non offenderent, ad illam requirendam breui iterum ibi soluerunt. Temporibus interea Regis consilio mutato, classẽ Indicæ (vt diximus) ad futurum vsq; annum subsistere, Capitaneo vero *Don Alonso* in *Carungiam* redire mandatum erat. Id quod ille nulla mora quoque confectum dedit, etsi nec insulam vel è longinquo attigisset, & quos in *Coruo* Anglos morari sciret, ne semel quidem aggressus esset. Hoc itaque pacto nauis *Malaccanæ* bona aucti iterum ad sortem meliorem dilata est, nobis interim nolentibus volentibus, vt dicitur, *Patientia per Forza* habentibus.

Octobr. 23. *Tercera* *Carauella* vna propinquabat, ex *Vlysbona* nuncians, eodem 50. anno in Indiam quinque naues ex Lusitania soluisse, quarum tamen 4.

Matthias Albuquerque. (cum quatuor menses integros tempestatibus actæ oberrassent) in Portugalliam redierunt. Sola prætoria quam *Matthias Albuquerque* moderabatur, cursum promouens, in Indiam delata est, postquam vndecim mensibus in aperto Oceano obuolitasset, valde tamen nuda & lacera. Ex nauigantibus interea 280. obierunt: sicut id ipse ad Cardinalem in Vlyssbonâ misso catalogo nūciauit, cui singulorum nomina vt etiā successū nauigationis, & omnes labores euictos hac causâ inseruerat.

Naues rursus aliqua ab Anglis occupata. An. 1591. Ian. 20. Terceram ex Portugallia nunciabatur, ab Anglis nauē quandam interceptā esse, quæ mandatū Regis ad Viceregē de nauibus reuerfuris habuerat. Hæc tantis onerata bonis & diuitiis fuerat, vt numeraræ signatæq; pecuniæ ad 5000000. Ducatos, in moneta Regali 18. baziis æstimata ueheret. Hęc Nouembri mense An. 90. ex Vlyssbonæ confinio soluerat: & ab Anglis oppugnata, cū longo tempore sat viriliter restitisset, tandē deuicta cum omnibus hominibus in Angliā deducta est: vbi tamen illi nude dimissi, hinc Vlyssbonâ se receperunt. Nauis præfectus primo quidē introitu in vincula coniectus fuerat. Verum quod innocentia suæ assertionem probabilē faceret, breui iterum dimissus est. Consimiliter eodem tempore nauem quoq; aliam, ex *Mijna* auro oneratam: & item duas alias, pipere & aromatibus onustas in Italiam vela facientes interceperunt, quarum solius piperis pondus 170. ducatis æstimatum fuerat.

Terramotus in Insula S. Michaelis. Iulio mense an. 91. in S. Michaeli insula Terramotus desubito coortus, à 26. Iulio vsq; ad 12. Augusti durauit: vt toto illo interuallo ædiū habitatio nulli secura esset, sed campis vniuersi se dedere cogentur, vbi ieiuniis, precationibus & plantibus iteratis euentum expectarent. Misera ruina ædes quam plurimæ decutiebantur. Sed & Ciuitas quædam *Villa Franca* funditus cum omnibus Cœnobiis & ædibus aliis euersa, hominum ingentē numerum contriuit & cōminuit. Terra aliquā multis immenso patore locis dehiscuit, rupesq; & saxa à loco vno in aliū conuoluta sunt, & præalti montes subsedere ita, vt terra plana fieret: vt ista cōcussione violenta naues quoq; in statione fixæ tremere & mitarēt. Inter cætera scaturigo insignis quæpiā è terra prorupit, quæ cum quatruiduo integro aquâ pellucentem & limpidam expuisset, post obturata iterum confidit. Sed & ex ipsis terræ sinibus cauernisq; tātus fragor & crepitus obauditus est, vt aliquot Cacodæmonum myriades ibi confremere verisimile esset, multiq; hominum ex desperatione morerentur. Adhæc Tercera insula ipsa quoq; quater tremore valido concussa adeo est, vt tota euersum iri videretur, etsi dāno nullo afficeretur notorio. Huiusmodi terræ concussiones hæc in insulis frequentes eueniunt. Et vix ante 20. annos elapsos tota insula S. Michael tam valido motu contremuit, vt ab illo mōs quidam prope dictam ciuitatem *Villa Franca* situs, ex dimidio deiectus, illam totam terra obruerit, & hominum numerum ingentem oppresserit.

Augusti 25. ex *Farol* Regia classis 30. nauium, tam *Biscainarum* quæ Lusitanicarum Hispanicarumque in Tercera appulit, Celoces Belgicas adhuc decem, Vlyssbonæ in Regio seruitium coactas, & alios item lembos Patachiasque secum adducens, quæ classi ipsi in comitatu essent, & maris statum omnem percontarentur. Classis hæc naues ex Hispanica India venturas expectatum & sub saluaguardia deductum Celoces vero Malaccanæ nauis submersa bona Tercera impositum, & Vlyssbonam auctum venerant.

Richardus Greenville à suis desertus Hispanie captus. Septembri 13. classis ista ad insulam *Coruo* appulit, quo loco Anglorum circiter 16. naues Hispanicam superius dictam classē ex India venturam operibatur. Regia ergo classe tam instructa & valida animaduersa, summus Anglorum præfectus *Thomas Harvart* extemplo edixit, vt nec nauium quampiam harum adorirentur, nec citra expressum mādatum loco cederent. Nihilominus tamen interim Vice Almirans *Richardus Greenville* nauem suam *Revenge* id est, vindictam dictā, in classē Hispanorum mediam impellens & adigens, tormentis ex omni latere

latere prorsum vorsum displois hostes damno nō leui affecerat, ratus, quos proximōs habuerat, vna secū hanc aleam intrepide tentaturos. A quib. tamē scēde destitutus, mediis periculis iam non aberat. Hispanorū itaq; septem vel octo naues cum vncos tabulis inieciissent, iam propius conflictum nouabant seruidissimum. Quibus tamen ipse ne latum quidem vnguem cedens tam pugnace fortique manu conferuit, vt pugna ad horas vsque 12. viriliter protracta, naues adhuc binas in solidum comminueret & mergeret. Tandem tamen & numero & viribus minor, cum Hispanorum detrimento maximo eneruatus & captus est. Qui vel maris vertice, vel pugnae feruore extincti Hispani fuerant, fere 400. fuerant: Cum Anglorum interim vix 100. occubuisissent, cum *Vice* Almirante *Richardo Grenvill*, qui tormento cerebrum laesus, eo vulnere postmodum occubuit. *Captus Grenvill* in *Generalis Hispanici* praefecti nauem *S. Paulo* nominatam, illatus, à Chirurgis Hispanicis curat⁹ & deligat⁹ erat. Quē etsi *Don Alonso* nec ad alloquiū nec ad visum admitteret: à nobilibus tamē & Capitaneis cæteris visitatus, ppter praesentis status fortunā consolationē accepit amicam, nimirum eius summam constantiam & animi magnitudinem plerisque admirantibus. In decumbente nullum vsquam animi mutati signum apparuit. Qui tamen iam mortis horam praesentens, quasi nulla parte infirmus in hac fere verba linguae Hispanicae prorupit. Ego *Richardus Grenvill* animo pacato & optime sibi conscio iam morior, qui, vt fidiſſimus miles, pro patria, Regina, Religione, & honore honestissime depugnaui: vtiam cum gaudio & alacritate ex hoc corpore exiliam, vno isto monumento contentus, quod strenui & generosi ducis aeternum nomen consecutus sum. Cæteri vero mei non socij sed desertores improbi, quod tyrannos & nefarios perditores se praestiterunt, ea causa omni vitae suae curricula infames & contempti oberrabunt, & tandem cum ineluibili infamia posteris relicta animam suam cruentam deponent. Quibus verbis nouissimis cum admiranda constantia expirans, in mare defunctus exturbatus est.

Rich. Grenvill obitus constat.

Richardus hic *Grenvill* nobilitatis ex Anglia primariae erat, quotannis de patriis bonis ingentes reditus sortitus. Animi tamen inquieti & ad bella caedesque valde propensi erat: adeoque creditus huius vnus impulsu Reginae sua officia addixisse. Multis egregiis facinoribus patratiss apud plerosque magni nominis erat, sed iuxta tamen strenuus & immitis, & ob id vel apud suosmet exosus & formidatus.

Genus & ingenium Grenvill.

Nam postquam vt supra dictum est, classi se Hispanicae solus immerisset, & nauta reliquas pone subsistere videret, naues, maius velum decidi iubens, nauem ad fugam capeſſendam conuertere satagebat. Quod attendens *Grenvill*, suspendium tum illi nauae tum cæteris omnibus, quicumque manum huic rei imponerent, serio comminatus est. Quod eius violentum mandatum tum ad pugnam vrgendam, tum se dein captiuos dandos ipsi causae fuerat. Naturae & complexionis erat tam solidae & firmæ, vt, si quando, fors cæteros Capitaneos conuincio adhibuisset, tria quatuorve vitra vino completa & absorpta, ipsa deinde pro ludo dentibus contrita & minuta degularet, dentibus interim labiisque sanguine diffusibus, nec porro noxam vllam sentiens. Cæteri captiui Angli, vt militum Dux, ipsi milites, & nauae partito nauibus illis cedebant, à quibus singuli capti essent. Ipsae naues autem, hac victoria partae, pleraeque deformes & contractae fuerunt, militibus sauciis vsquequaque confertae: vt hac causa in Terceram ad vulneratos sanandos & naues refarciendas contendere omnino cogerentur. Classis interim Hispanica cætera in cornu subsistebat, naues venturas expectans vsque ad septembris diem vltimum: quo cum collectae naues 140. fere conuenissent, & iam vno comitatu in insulam Terceram vela facere vellēt, derepente tanta tempeſtas cum furente turbine concitata est, vt similem nullius

Grenvill corporis robur.

Inaudita in Tercera tempeſtas.

hominis memoria fuisse, infulani liquido deierent. Oceani æstu in solam Terceram funditusmersum iri videbatur, vndæque maris crepidinibus tam alto ructatu illidebantur, vt & pisces simul innumeri in Continentem excuterentur. Tempestas hæc inusitata labrocera permixta ad dies 7. vel 8. violenter continuabat, vt ex oberrantibus nauibus ad Terceræ saltē littora vltra duodecim miserabiliter perirent, ne de iis quid dicam, quæ aliis & disiectioribus locis illisæ perierunt quā plurimæ. Nam postquam dein sedata hæc tempestas fuisset, diebus 20. integris præter extrahendos & expiscandos homines nihil actum est, qui rupibus & littoribus maris adhærescerent. Inter mersas istas naues *Renenge* quoque Anglica nuper capta fuerat, quæ saxo littorali violenter illisæ, frustillatim contracta subsedit. Harum in numero Belgica quoque Celox vna fuerat *Columba* alba dicta, cuidam Cornelio *Martins de Schiedam* Hollando propria. Qui cum præfecti serio mandato iuberetur, vt in procul iam conspectam Terceram recta impelleret: ipse videns huius facti inuitabile periculum, præfecto hortator fuit, vt ad vndiquaque prominentes scopulos cautius attenderet, & nauem cum viris omnibus certo interitu non obiceret. Sed de hac responsione à præfecto acriter obiurgatus, & adacto baculo probe depulsatus, quod noluit, in communem omnium cladē parere coactus est. Pleno ergo cursu in Terceræ fines nauis directæ, prædictis scopulis haud segniter inserta obhæserat. Quod videns nauta *Cornelius Martins*, vir senex & canus, filij sui eadem nauis vincti, collum amplexus, cum osculum ei nouissimum attulisset, admonuit, ne de patre suo porro quicquam angeretur, sed hoc vnum ageret, vt se suamque vitam propriam enatando seruaret. Tu enim mi fili, dicebat, & iuuenis & robustus, euasionis spem aliquam in te ipso habes. Ego vero vietus & infirmus iam senex, si mergar quidem, dāno nulli futurus sum. Quæ verba cum vberibus & seruidissimis lachrymis vix præfatus esset, nauis saxi & rupibus illisæ violento crepitu comminuta dissiliit, adeo, vt ad latus vnum pater, ad alterum filius excuteretur. Quo facto, etsi proximum quodque tum omnes arriperent, maris tamen immani æstu turbante vix 15. vel 16. ex omni numero sese seruauerunt, & hi ipsi quidem tum bracchiis tum cruribus adhuc fractis aut læsis. Quorum è numero nauis dicti filij quoque fuerat, cum pueris Belgicis fere quinque patre iuuenis, vt & ipso instigatore præfecto cum Hispanis & militibus cæteris omnibus maris aluo absorptis. Cæteras insulas fortuna haud æquior exercebat: quandoquidem in *S. Georgie* insula duæ: in *Pico* & *Gratiola* tres, naues pessumiuerunt, ne de tabulis & fragmentis nauium quid dicam, quæ aliunde ad has insulas tam immensa copia inuecta fuerant, vt vniuersum mare illis quasi totum obiectum esset. Ad *S. Michael* insulam naues quatuor perierunt. Intra hanc & Terceram tres adhuc aliæ mergebantur, ita vt vtrinque suffocandorum clamor & planctus obaudiri posset. Aliæ patulum mare tenentes, velis antennisque omnibus contractis, nihil mitius habitæ fuerant. Vt ex tota illa 140. nauium Hispanicarum classe vix 32. aut 33. Hispaniam & Lusitaniam attigerint. Et hæc tamen ipsæ infinitis prius ærumnis & distractionibus concussæ: adeo vt portus illos nunquam binæ coniunctæ incurrerint, sed semper singulæ indies singulas consecutæ sint. Iam quis iacturam hanc tot & nauium & mercimoniorum mersorum secum sufficienter expendere possit? *Renenge* itaque nauis captio Hispanis damno non inficiabili fuit: quæ vna post se tot ærumnas traxit, vt nullo posteritatis æuo commode obliterari queat. Sed Hispanici furoris & superstitionis tyrannicæ has meritas Dei pœnas esse, & omnes pronunciarunt, & rerum omnium successus docuit. Cum enim ex Hispanica India 50. primum naues vna societate soluisent, tempestate rapida illico 35. concussæ, funditus perierunt, vix 15. ex illis seruatis.

Ex famosa illa *S. Domingo* classe dein, ad ostium portus *Hauana* naues 74. mersæ

Multa naues occumbunt.

Renenge nauis.

Columba alba nauis.

Casus miserabilis Cornelij patris & filij iuuenis.

Ex 140. nauibus vix 33. seruata.

Naves 35. merguntur.

mersa sunt, inter quas & Almirans & ViceAlmirans non vltimæ fuerant. Ex terra firma Indiæ naues binæ auro oneratæ, Anglis præda datæ & captæ sunt. Prius quam Hispanica classis infulæ *Coruo* admoueretur, Angli iam distinctis vicibus naues Indicas vltra 20. occupatas in Angliam commiserant. Quæ omnia documenta haud obscura vindictæ diuinæ sunt, qua Hispanicam crudelitatem non nihil coercere statuit, dum deploratam cœcitatē illorum totali interitu castigaturus sit.

*Naues Indi
ca 74. per
eunt.*

*Angli 20.
naues capi
unt.*

His ergo & similibus gestis, aduersitatibusque gliscentibus bona residua Malaccanæ nauis iterum prohibita auchi, morā nobis longiorem crearunt, nouum Regis mandatum ob id expectantibus. Quod tamen cum curatores piperis & reliqui mercatores, qui bona sua in Tercera ex mersa Malaccana nauis tuebantur, longius protrahi, & indidem nouos pretextus asseri viderent: Regiæ Maiestati missio & subscripto libello supplicarunt, vt eius permissu & venia, cui libet suo & arbitrato & sumptu bona sua auertere liceret. Quod tandem vt à Rege impetrarunt: sic iussi sunt, Tercera omnia bona recensere & consignare, & ea sub fideiussoris certi conductu Regij vectigalis causa Vlysbonæ in fornicem Indicum (domus mercatoria Regis est) deponere. Sic ergo mercatores *Vlysingensem* quendam conduxerunt, qui merces & aromata omnia (pipere excepto, de quo auerendo nullum Regis adhuc consensum habebant) nauis imposita in Lusitaniam trajiceret. Nauis hæc ad finem mensis Nouembris in Tercera appulit quidem: sed nihilominus tamen illam prima quauis tempestitate onerari, & ab insula moueri, alacriter laboratum est. Eo enim tempore viæ ab Anglis tutiores fuerant.

Iam ergo nauis & mercibus dictis, & necessariis aliis omnibus onusta, è Tercera Vlysbonam versus bono auspicio soluimus: quo etiam, vix exiguis aliquot tempestitibus acti, nihilque quicquam præter decem Hollandicas naues, frumentum *Lyornam* in Italiam vehentes, in occursum nacti, gratia diuina Ianuarij 2. ann. 92. optate appulimus, ex quo loco ego ante annos nouem primum in Indiam solueram. Ibi ergo rebus meis expedite confectis, 17. Iulij versus *Sentual* profectus, naues aliquot Hollandicas ibi offendi, cum quibus 22. eiusdem mensis die auerctus, propter aduersum ventum, altum tenentes Hollandiam affectauimus. Nauium sociarum erant duodecim. Cum ergo 27. Iulij perpetua tempestate ageremur, nauis nostra in aliam tam violento impetu impingebat, vt submersionis periculum modo non extremum prostraret. Alterius enim nauis antenna malo nostro tam præfracta insultu illidebatur, vt ab eo comminuta & confRACTA, nauem segniorem, & ob id post nos subsistentem faceret. Sed societatis nostræ & alia hiatibus aliquot findebatur, vt gubernator illam in litus agere omnino cogereetur.

*An. 1582. 2.
Ian. Lind
schotanus
Vlysbonam
appetit.*

Iam ergo decem naues nostræ sociæ, cum 1. Augusti altitudinem maris 90. milliarium teneremus, è longinquo naues peregrinas tres videbamus, quæ tamen aspectui nostro se breui iterum præripuerant. August. 4. quatuor aliæ naues nobis se permiscebant, quas cum *Biscainas* esse auguramur, in eas aliquot tormentis effulminatis propulimus.

Aug. 16. vento aduerso adhuc continuante, cum vltra 15. *Passageros* (sunt ij homines, qui præter mercatores, nautas, & eos, quorum in nauis aliquid interest, nauis vehuntur) haberemus, victualia nostra paulatim minui cœperunt. Proportione ergo frumentum & cætera, quæ victus sunt, ex ordine dispensare iam coacti fuimus.

Aug. 18. orta aduersa tempestate nauium nostrarum disiectas tres desiderauimus, ad sequendum tardiores.

Aug. 24. plumbo missio fundum tenuimus, quod nobis gaudio singulari fuerat, cum Canalem Angliæ nauigare nos sciremus.

Aug. 27. Cum Canalem iam teneremus, celoces duæ Anglicæ naues nostras visitatum approperabant: quæ tamen littus breui repetebant. Postero die insulam *Wicht* ad littus perpetuum præternauigauimus.

Chela Anglica.

Aug. 30. ad *Chelas* seu maris aggeres illos peruenimus, apud quos nauium Regina: vna anchoris defixa, nobis visis ad littus Angliæ nouit. Postea apud *Douer* 4. viros in littus exponentes, vento secundo paulatim uti cœpimus.

Septemb. 1. Cœlo adeo turbido & obscuro nauigauimus, ut terram nullam internosceremus. Circa vesperam nostrorum duo ad nos cymbis redientes significarunt, terram illam, quam teneremus, esse *Texel*, & ut eorum vestigia ponere legeremus, monuerunt. Postea cum cœlo sereniore terram & nos videre possemus, arbitrati illam *Texel* esse, quæ tamen *Vlieland* erant, illarum cymbarum geminarum vestigia declinantes, rectâ visâ terre approperabamus: ad cuius tamen muros & littora, tam valido motu illidebamur, ut periclitaremur haud modicè. Vnde primum nos lufos opinione nostra deprehendebamus, maxime cum cæteras naues quoque aliam in *Texel* viam tenuisse recordaremur. Ventus nos ibi urgebat acerrimus: & ad muros tanto præcipitio inuecti eramus, ut iam in altum repetere difficile esset. Sed importuno & insperatoque turbine malo fracto, iam plane decreueramus, in venti commoditatem maiorem anchoris niti. Paulo post vento tamen confidente, omni nisi motuque nos promouentes, ante Solis occubitum in *Texel* incurrimus, & anchoras ibi iactauimus.

Tormentorii magister luditur.

Postero diluculo (dies Septembris erat 2.) cum iubili gratia tormentorum magister signum daturus esset, ignis trullæ incendiariæ illapsos manum ei dextram totam detruncavit, & aliquot corporis partibus aliis comminuit & collasit. Quo casu gaudium nostrum ex parte iterum interturbatum est.

Lindschotenus ab anno 17. domum rediit.

Septembri tertio tandem bono successu ciuitatem *Enckhuyfen* ingressi sumus: vbi, postquam annos continuos 13. & menses binos cum dimidio abfuissem, matrem meam cum fratribus & sorore saluos incolumesque votiue salutavi. Quibus infinitis pro beneficiis Deo patri æterno, & filio eius IESU CHRISTO, vnâ cum S. Spiritu gratia & laus, & benedictio sit, in secula seculorum. Amen.

F I N I S.

INDI-

INDICA HISTORIA,
 QVA HOLLANDICA-
 RVM NAVIVM CVRSVS, SVC-
 CESSVS ET ACTA CVM EXPLICATIO-
 NE RELIGIONIS, MORVM, RITVVM, ET HA-
 bitationis earum gentium, quas Hollandi adierunt: Quæ item apud eas-
 dem numismata, quæ aromata, quæ commercia vltatiora sint:
 & quo insuper pretio singulæ merces veneant,
 accuratè describuntur.

Caput I.

*Causa, quæ Hollandos ad Indiam tentandam
 compulerint.*

MAIORVM nostrorum ætate, Candide Lector, Bel-
 gica natio negotiationis & mercaturæ exercendæ
 causâ peregrinas terras nullas adiit, sed suo quali-
 cunque quæstu contenta, sola ex Hispania merces
 accuravit necessarias: nec arrepta interim nauium
 iniqua, nec iniustas bonorum confiscationes, nec
 mercatorum nautarumque temerarias incarcera-
 tiones, ea qua quidem debuisset, indignatione suf-
 ferens. Quæ omnia eo velo prætextuque ab Hispa-
 nis quidem agitabantur, quasi hostiû suorum sub-
 diti, inquisitionis censuræ omnino sistendi forent:

*Batauorû
 grauamina
 in Hispa-
 niâ.*

aut saltem, vt Regi, ipsorum officii opus habenti, gratis absque mercede serui-
 rent. Etsi vero tolerata hæc diutius iniuria Belgio toti certo detrimento incom-
 modoque esset: nihilominus tamen spe quotidiana futuræ moderationis lacta-
 ti, iugum hoc tyrannicum ad annum vsque 1594. patienter & Christianè tuler-
 runt. Quo currente, cum iniurias indies asperari, patientiaq; sua non nisi cumu-
 lari viderent, & classẽ regiam iniquis exactionibus & contributionibus ipso-
 rum contra seipos firmari attenderent: damnum id & iam acceptum pridem, &
 deinceps porro sustinendum mercatorum quidam trutinantes, de Campania
 quadam seu societate quatuor nauium in Indiã orientalem emittendarum ac-
 curate deliberarunt & consenserunt. Quod enim à Lusitanis ex India quotannis
 ingentes opes thesaurosque conuehi pernoscerent: ideo sibi hanc quoque ten-
 tandam aleam arbitrati sunt, num forsan cum insularis Indis, Lusitanorum do-
 minum non agnoscentibus, constantem & perennem negotiationem pacisci, &
 hoc pacto tum Hispanorum iniurias declinare, tum vero aromata & mercimo-
 nia cæ-

*Navigatio
 Batauorû
 in Indiã
 anno 94. de-
 creta.*

nia cætera (hactenus ex Hispania ipsis petita & prompta) cum magno statuum & mercatorum Belgij cōmodo & prouentu in Hollandiam rectā trajcere possent.

*Nauium 4.
instituta.*

Sententia itaq; hoc pacto rata, an. 1594. mense Maio quatuor naues instruxerunt: quarū duæ vasa seu onera 460. tertia 260. quarta (pinas erat, reliquis nauibus officaria) 25. ferebat. His nomina *Mauritius, Hollandia, Amstelrodanum, & Columba* indiderunt. Quas postquam 23. æneis, & 43. fulis, & 36. saxamittentibus tormentis, adeoq; 249. militibus præfidiariis muniuissent & adornassent, ad vrbem Amstelrodamum lustratæ & recensitæ, 4. Martij soluētes rectā in *Texeliam* vela fecerunt, quo etiam 21. eiusdem appulerunt.

Autor nauium commissarius constituitur.

Ego vero, cum iam à pueritia mea visendarū exterarum gentium & nationum desiderio tenerer, mirifico à mercatoribus & societate reliqua Cōmissarius nauium constitutus, 29. Martij cum quibusdā aliis officariis *Texeliam* profectus April. 1. nauem conscendi, vt iter præstitutum in nomine Domini inchoarem.

Caput II.

Quo tempore ex Texelia soluerimus: quid item ab eo loco vsque ad Cabo de Buona Esperanca nobis acciderit.

*VVicht insula.
Heyssant.*

ANNI 1595. April. 2. die dictæ 4. naues ex *Texelia* soluerunt 3. quinque naues nobis in Hispaniam velificantes iunctæ sunt. 4. in Canalem intra Calais & Douer inuecti, cum Angliæ Reginae nauis & eiusdem *Pina* collocuti sumus. Ibidem 4. alia è longinquo nobis vela conspecta sunt: quibus ob id Reginae nauis cum *Pina* sua in occursum perrexit. Ad Solis occubitum insula *Wicht* nostro conspectui apparuit: ad quam Anglicæ quædam naues anchoris nisæ videbatur. s. *Heyssant*

Los Xerxes de Madera.

prouidimus. 7. Dictæ naues 5. à nobis recesserunt, littus Hispanicū occupaturæ. 9. maris altitudinem 25. milliarium tenuimus. 11. pro nautico ritu sociorum nostrorū aliquam multos baptisauimus seu initiauimus: quo loco milliaria 50 à *Berlengas* ad gradus 40. aberamus. Plenis itaq; velis adeoq; vento secundo nauigantes, 14. huius mensis die nauis quædā comparuit *Carauella*, quæ ad *Cabo S. Vincente* properabat. Die ab hoc 2. duæ nobis insulæ cōspectæ sunt, quæ à Porto sancto prospecta est. 19. manè insula *Palma, Cénarise, Gomera*, & vesperi *Hierzo* prodiit, ad quam cum properare quoddā velum cerneremus, nauem illam concitatius insequentes, homines alloqui, & ad nostras literas ipsis committere satagebamus.

*Buona Vista.
Mann insula.*

Qui tamen noctis illapsu nobis euauerunt. 25. prope insulam *Buona Vista* traiecimus, valde saxosam & scrupulosam. Hinc in *Mann* progressis anchoras mittere visum erat. Ab occidente insula *Iago* Lusitanis habitata promicuit. Interim cum disponendis aliquot tormentis occuparemur, nostrum quidam in *Mann* excurrentes, ibi ruinosâ bina fana cum aliquot ædibus laceris, ab hominibus tamen omnino vacuis offendimus. Insula ipsa vero sitiens & arida, tota fere scopulosa, prouentum tamen capreolorum, gallinarum barbaricarum auiumq; consimilium haud tenuem habebat. Sed & sale è mari excusso abundat: etsi iste propter maris humilitatem seu effusionem colligi ægre possit. Orientem versus scaturigo aquæ dulcis prodiit, ad quam arbores quædam *Cacas* conspiciuntur. Hoc loco multas capreas captatas, ad nauem aueximus. Postera die in terram denuo egressi,

egressi, equos. 11. inuenimus. Sed & hic capreis rursus aliquot stratis, & naui ingessis soluentes, cursum nostrum ad gradus. 5. intra orientem & meridiem tenentes, 29. dicti mensis die Solem in Zenith habuimus.

Maij 4. Sole oriente ex altitudine 6. grad. duas Lusitanicas Karakas (naues sunt certi generis) conspeximus, ad quas omissis scaphis percontati sumus, quanto interuallo nos à Continente abesse arbitrarentur. Quæ nos ad 80. milliaria altum tenere responderunt. Dictæ hæ Karakas ante 20. dies proxime elapsos Vlifbonæ soluerant, vehentes ex Goa Archiepiscopum 450. militibus, & 150. nauis stipatum, & insuper 18. æneis tormentis munitum. Quibus vicissim de nostro instituto quærentibus, terras nos quærere Regi Hispaniarum nõ subiectas responsum est. Illi ergo nos marmellada & cõfectionibus donantes, à nobis pro recompensatione cafeos aliquot & pernas missas receperunt. 9. Maij tempestas nos corripuit, sed non diu perseverans. 10. è longo 7. naues conspeximus, quas tamen propter malitiam matis nõ nisi à posteri diei meridie attingere potuimus. Earum quinque Belgicæ, & duæ Barckas Lusitanicæ fuerant. Vtrinque ergo nos internoscentes, & honoris gratia aliquot tormenta displodentes, cymbis expositi ad eos aduecti sumus: illis conditaneis quibusdam & saccharo nos donantibus, nostris vero cereuisiam & esculenta quædam alia ipsis reponentibus. Ad vesperam cum mutuo valedixissemus nobis, secuta nocte nauem Mauritium cum Pina nostra desiderauimus: quæ tamen à posteri diei meridie ad nos reperiuerunt. Prætoricæ nauis supradictarum antegressa nocte à fulmine antenna confecta & comminuta erat. Eo tempore fere fluctibus æstuosis ita agebamur, vt ad 5. vel 6. dies retro compelleremur. Cursum tamen in Brasiliam contra venti impetum quocumque nisu promouentes, iter nostrum continuauimus. Venti dicti, hoc loco intra meridiem & ortum fere flantes, nunc quiete, nunc copiosis imbribus (Trubnades Lusitani vocant) permisceri solent: qui tanto impetu & fragore deruunt, vt omnia ab eo pessum itura videantur. Ideoque diligenti cautione opus est, ne securæ naues ab illis opprimantur: sicut secunda Lusitanorum in Indiam orientalem navigatione accidit, qua quatuor naues ab illis submersæ fuerant. Ab imbribus mare iterum tam placidum & tranquillum apparet, vt gelu totum obductum videatur. Tempestas hæc vltra horam cum dimidia vix durat.

Iunij 4. die Euronoto valde feruido & tranquillo, qui inibi & porro ad A-
 brolchos totum annum spirat, perreximus vltra lineam æquinoctialem. Quæ
 transcensa nauigantibus necesse est orientem diligenter tenere, vt Abrolchos di-
 ctos (scopuli seu monticuli littoris Brasiliani sunt, ad milliaria 30. in mare porre-
 cti) euadere & transmittere possint. Ibi enim qui errat, omissõ cursu necessario
 reuerti cogitur. Dictos itaque scopulos 25. nominati mensis die ad grad. 18. ele-
 uat. Poli Antarct. cum ingenti gaudio præteruecti, vino & epulis diem illum hi-
 lariter mutuo confecimus.

Iulij 1. die è nauigantibus nobis primus diem suum obiit: & eodem fere
 tempore propter perpetuos salitos cibos inter ceteros quoque molestus mor-
 bus, Scorbutus dictus, obortus est. 12. Iulij vento prædicto cessante, Zephyri ad
 grad. 30. spirare cœperunt. Sed & morbus indies inualescens valde nos afflixit.

Augusti 1. quasdam discretis locis algæ congeries conspeximus, Trombas
 dictas: quod bono nobis augurio acciderat, præsertim cum & aues quasdam ro-
 stris albis, & plumis ex cineritio colore variegatis, à terra ple-
 rumque haud procul degentes obser-
 uassemus.

Caput III.

*Quo tempore Cabo de Buona Esperanca apparuerit:
& quid illic regionis euenerit.*

Baia Aquada de Sambras.

*Marini lupi.
Pegnies aues.*

Cori Nigri ferrum est.

VG. 2. die dicto vento Septentrionalem plagam versus impellentes, cum in conspectum nobis *Cabo de Buona Esperanca* daretur, valde gauisi sumus. Iuxta littus itaq; contententes, plumbo iacto 57. *Orgyas* deprehendimus. Sequenti die fluuius quidam conspectui nostro datus est; & ad vesperam C. de Aquilhas, terra depressa & sinuosa apparuit: quo loco *Orgyas* 35. tenuimus. Inde ergo à littore reuersi, in idem tamen 4. Augusti reuoluti sumus, à tergo depressum illum angulum conspicati, de quo prius diximus. Pina itaq; nostra in sinum excurrens, cum locum anchoris iactandis nullum idoneum inueniret, signo ex tormento dato perrexit, & ad *Baia Aquada de Sambras* aduenit, quae ventis omnibus praeter Septentrionalem exposita, circumquaque terra duplici vestita est. Ad *Orgyas* itaque 10. vel 12. anchoris nixi decreuimus, vt sequenti die viri octo in Continentem è nobis exponerentur, terram illam peruestigatum. Quod cum fieret, scapha, quae orientalem partem tenebat, ab interitu parum aberat, cum importuno vento in breuia impigisset. Illa tamen inde rursus extricata, cum dicti octo viri nauem egressi, terram illam circumeundo vndiquaque perlustrarent, accidit, vt interea viri septem scaphis relictis appropinquarent, toti atrii & nigricantes: qui nostrorum quoque vestigia dein legentes, cum illos attigissent, ab iis linteis, crotalis & speculis, & lanceis vestimentis aliis placati & donati, ea, vt nulli vsui sibi futura abiecerunt, vina tamen & biscoctum panem non spernentes. Vespera ergo acclinante, ad naues nostri redibant. Ego interea in breuia seu aridum quoddam inuectus, inibi luporum marinorum, auiumque *Pegnies* dictarum copiam tantam inueni, vt locus illis totus contactus esset. Qui ad nostrum appulsum ne latum quidem vnguem locum mutare velle visi sunt. Illorum ergo ingenti mole confecta, cutis tam solida & dura inuenta est, vt acinace aegre penetrari potuerit. Quibus ob id scapham nostram adimplentes, adque nauem nostram reuersi, illas inter navigationis socios aequae partiti sumus. Locus iste, quo lupos offendimus, foetore tetra ita vitiatu fuerat, vt prope fidem narrantium excederet.

Aug. 6. scaphis tribus terram appellentes, cum ego illam percontatum exirem, iucundam eam & odoriferis tum arboribus, tum syluis confertam inueni. Cum aliquousque progressi essemus, è colle quodam nostris ad scapham relictis signum dedimus. Ibi autem vestigia tum hominum, tum pecudum, tum perdicum notantes, frustra quoque speculorum & crotalorum deprehendimus, quae nigris viris progressa die dederamus. Sed & fasciculum lintei in campum abiecti recollegimus. Incolarum eiusdem loci cum postea ad scapham nostram quidam accessissent, eorum vestigia sequi statuimus. Quod dum faceremus, è conspectu nostro breui disparuerunt, ita per saltus illos & sylvas industrie sese propripere norant. Quibus tamen mox reuersis, cum signis & nutibus qualibuscunque inuissimus, vt pro ferro, quod ipsi *Cori* vocant, nobiscum pecudes permutarent, petitioni nostrae annuere visi sunt. A meridie itaque adhuc viginti viros littori exponentes, percontati sumus, si fors vsquam apud incolas diuerticulum quoddam nancisci possemus. Sed frustra omnia. Incolae siquidem, ceteri cum nostris quidem aliquousque promearent, via tamen

recta

recta & constante nulla utebantur: sed nostris progressis, iam comites ibant, iam stantibus, iidem in talos confidebant. Ita ergo nocte appellente nauem nostram repetere coacti sumus.

Aug. 7. matutino tempore scaphis nostris ad terram rediimus, ea sententia presumpta, ut incolas pago quodam suo vel habitaculo alio inuiseremus. Comitatus virorum instructorum 23. erat. Viam ergo semihoræ emensis incolæ occurrentes oues sex apportabant, pro quibus ipsis contum ferreum 30. pondo, vna cum pecuniæ aliqua portione reposuimus. Hi ergo cum æquis partibus ferri inter se diuidere non possent, sed mutuis altercationibus discinderentur, fumo ex lignis succensis excitato sociis suis signum dare nobis visi sunt. Quo à nobis tamen suffocato, cum ipsi abreptis secum binis ouibus aufugerent, nosque cum cæteris quatuor ad naues acceleraremus: ipsi clamore quodam nos ponè infectati, velle se oues ad nos agere adhuc plures, promittere visi sunt. Circa vesperam itaque redeuntes, & pacem sancientes, à nobis vino Hispanico donati sunt, addita conditione, ut postero die pecudes ad nos plures deferrent, & à nobis vicissim ferrum acciperent. Interim vasa nostra aqua dulci repleuimus, quam ad latus occidentale ex fossa quadam hausimus. Ex signis autem quibusdam conijcere erat, ante nos & nationes alias ibi sese refecisse: cum non procul à scaturigine dicta versus meridiem vallum quoddam ex lapidibus congestum conspiceretur, quo se peregrinus quasi in tuto receptu tenuisse credibile erat. Sequenti die cum aquatum iterum egressi essemus, ostreas quasdam piscari in illis vniones inuenimus, vbi tum & odoratas quasdam herbas, magna copia ibi virentes, legimus. A nostris autem qui ad speculas stabant, admoniti sumus, venire cum suis pecoribus quosdam incolas. Cum quibus postquam ferrum permutassemus, promissione de pecoribus post pluribus adducendis accepta, ad naues rediimus. Augusti 9. incolæ pecora multa nobis adducebant: à quibus eodem die pro cultro carnario bouem solidum, ut & pro cultro veteri exeso cellario con- similem accepimus. Cum vero pro recenti eiusmodi cultro boues duos exigeremus, ipsi vero vnum tantum, sed grandiolem nobis deferrent, distractis animis digressi sumus. Sequenti die tamen iterum cum iis paciscentes, merces nostras sacco apportatas ipsis spectandas apposuimus. Quibus illecti iam de emptione quasi inter se certabant. Pro baculo itaque ferreo 70. libras appendente, in frustra 5. comminuit, duos prapingues tauros & item oues tres recepimus. Sed & pro incuruo cultro, pro securi, pro pala, pro breui iaculo ferreo, pro cultro alio, & parua crudi ferri portione tres boues & oues quinque abstulimus, que tamen omnia collata pretium quatuor florenorum Belgicorum non superabant. Et nisi ferri inopia fuisset, pecoris quamplurimum permutando acquirere licuisset, cum greges ingentes taurorum & ouium ad montium pascua oberrantes videremus. Quos tamen redire sequenti die iubebamus. Homines hi stature breuioris sunt, coloris veneti rubore perfusi. Nudi pelle bovina crines introrsum versos habente, & ad pallij modum parata amiciuntur. Lumbis fascia lata ex eodem corio decisa succinguntur, cuius portio propendens pudendo obditur. Calceorum loco quidam asseres tenues plantis suffixerant. Brachia armillis ex ebore & cupro politis ornant: digitos vero quidam etiam annulis ex auro, ut & globulis ex osse & ligno factis cingunt. Corporibus suis stigmata varia & discreta inurunt. Hi quod adipe & seuo perpetuo se oblinant, odorem aduersum & tetrum semper spirant. Nec domos ipsorum, nec foeminarum vllam conspeximus. Certis tamen ex signis augurabamur, eos sub dumetis ignes suos sufflare, attritis inuicem duobus lignis conceptos. Sub noctem istorum ignium passim plures obseruauimus. Pro vsibus & victu nostro si fors aliquando bouem mactassemus, ipsi intestina rogantes, eadem

Margarita
ex ostris.Permuta-
tio Glanai
& Diome-
die.Incolarum
statura, for-
tuna, mores.

*Cacabus
coracum.*

cruda adhuc excrementis vix obiter emissis ad nostrum conspectum ita deto-
rabant. Delicatus victuri bouinum corium 4. palis suffixum, & aqua instar ca-
cabi adimpletum igne suffouebant: in quo intestina leuiter calefacta post pro-
deliciis ingularunt. De moribus vero horum cateroquin experiri nihil potui-
mus: nisi quod difficulter & anhelose loquantur, ad modum populorum Alpes-
Julias incolentium, qui ex vitio niualis aquæ strumis affliguntur. Sed & circa
collum fragmenta quædam ossium & resiccata carnis portiones ipsis loco or-
namenti obhæserant.

Caput IV.

*Quid ex Aguada Sambra soluentibus vsque ad insu-
lam S. Laurentij euenerit.*

*Insula Ma-
degasca si-
ue S. Lau-
rentij.
Promonto-
rium S. Ro-
mani.*

*Cabo S. Ma-
ria.*

Pinam

IRCA Augusti diem II. etsi ad collium huius loci pascua co-
piam pecorum errare numerosam videremus, adeoque no-
bis commeatus nulla desperatio esset: attamen, quod, qui
aquatum emittebantur, perpetuis madoribus eneruaren-
tur: morbus insuper quoque paulatim genua eorum inua-
deret: tandem etiam aduersa ex austro tempestas, contra
quam parum tuti eramus, nobis valde minaretur: his ex
causis statutum & decretum est, vt confectis & adornatis ad vesperam velis in-
de resolveremus: Quod cum fecissemus, mixtis ventis & tempestatibus intra
orientem & occasum ad 2. Septemb. vsque decurrimus. Quo intervallo cum
fociorum pars maxima ægresceret, multi quoque in totum morbo dicto peri-
merentur: consilio alio inuito, proram ad inquirendam S. Laurentij insulam
vertere consultum visum est, quæ etiam die secundo nobis optato detecta est. Quæ
vt plana & æqualis videbatur: sic vicissim Cabo S. Roman collibus & monticulis
multis aspera comparuit. Quam incursum, cum ab æstuosis fluctibus & sæuis re-
nitentibus ventis abstineremur, 6. Septemb. ad angulum Septentrionalem de-
clinantes, nauibus nostris stationem tutam, & nobis ipsis refectioem meditati su-
mus. Cuius rei gratia cum ex naui Amsterdæ scapha sex viri sese in Continentem
Cabo S. Maria emitterent, sex viros conspicati sunt, qui tamen illico ad eorum ag-
gressum profugerunt. Nostrates itaq; cum in littore tres scaphas (*Lacca* vocant)
& in iis captandis piscibus operantes piscatores inuenissent, propius appellentes,
nec tamen eorum sensum intelligentes, globulos illis aliquot & resculas alias obtu-
lerunt: à quibus vicissim pisces porrectos aliquot accipientes, inde recesserunt.
Porro ergo prouecti, incolas quinque alios offendunt, qui tamen ad eorum con-
spectum illico fugitabant. Nostratibus adeo præter Ostreas nihil venantibus, tandem
ad nauem reuerti visum est: vbi rursus coacto concilio statutum est, vt Pinam nostra ad
littus quam proxime impelleret, scaphæque si fors necesse foret, auxilio veniret.
Quo factò, cum scapha in littore oberraret, piscatores tres correptos ad *Pinam*
adduxerunt, à quibus cum fere 60. pondera Prasemorum (Cyprini lati sunt)
pro rotundis globulis & nummis aliquot permutatione recepissemus, cibos &
vinum ad satietatem ipsis appropinauimus, & rubellas insuper vitras, merulas-
que alias donauimus, eosque cum gaudio amplo ita à nobis dimisimus. Cate-
ri vero, qui è littore hos à nobis prehensos & abductos viderant, oppido dolen-
tibus similes pro more illius regionis fumum confestim excitarunt. Mihi vero,
vt ad littus longum percurrerem, permissu factò, cum aliquot diebus præter pau-
cos profugos incolas, & desertas oras, insulamque quandam perparua, & hominum
& fructuum, & pecorum & volucrum sterilem nihil captarem aut dispicerem,
vsque

vsque ad 16. Aug. cum pina nostra loco quieuimus. Posteri diei mane primo Orientem versus iterum egressi, Syluæ cuidam, ex qua altus fumus attollebatur, nos acclinauimus, magnam ibi collectam incolarum turbam inuentum iri confisi. Præter duos tamen viros, retiâ sua gestantes, cum nihil offenderemus, fumi locum sequentes, vetulam quandam cum puella ericas exurentem deprehendimus. Cuius nuru facto, cum modo omisos viros redadire iuberemur, ipsi nos aduertentes, abiectis retibus contentim profugere, & saltu proximo disparuere. Quorum tamen nos vestigia secuti ad littus proximum ibi nauiculam monoxylam corripuimus: qua cum flumen transmittere satageremus, paruitatis illius inasueti nos ipsos euertimus, & enatando oram iterum corripuimus. Rebus itaque sic nullis præcedentibus, Cymbulam nostram repetentes, cum pina ad naues primarias, iam propter obortam tempestatem anchoris defixas, nos recepimus.

Caput V.

Quid porro ad Hollandorum Cæmiterium acciderit.

DRËNOMINATI mensis die 17. Scapham nostram rursus orâ ad mouimus: ex qua cum terni ab vno latere, & bini ab altero terram illam intrarent, offenso vno cum foemina viro circa Vesperam ad scapham reuersi sunt. Terni vero alteri cum pyxide seu compasso, ne fors errarent, syluam quandam permetientes, ad solis occasum virum nigrum iuuenem inuenerunt: à quo ad alium annosorem (ceu parentem ipsius) perducti cancos ibi appositos ederunt, & aquam potarunt. Quibus sumptis cum nostri se longius produci rogarent, ipsi somno sibi opus esse signis suis responderunt. Qui tamen oblata vitta vna rubra, & altera alba inescati, ad procedendum se alacres præstiterunt. Cum ergo iam diluculo prodituro milliare vnum emensi essent, senior ille aliquo abscedens, breui tamen rediit, & succensio igne iterum non nihil vna conquievere. Vnde tamen, cum mora longa tuta non videretur, se maturo iterum è loco promouerunt. Tandem & alter iunior profugiens, sex aliis viris stipatus confestim reuersus est: qui, quod persape inter se quasi quoddam concilium agerent, suspicionem prodicionis nostratibus mouerunt haud leuem.

Hi, etsi petitis quibusdam orbiculis donarentur: nihilominus tamen nostros inuadentes, lapidibus confestim in eos coniectis, eos ita lassos & confectos reddebant, vt se nolentes dedere cogerentur. Vestibus ergo nostrates exuti, & armis spoliati, postquam iuxta littus ad posteriori diei Vesperam vsq; viam suam relegissent, sub seram noctem ex fluminis altera parte à nobis conspecti, ad naues valde lassî & eneruati reducti sunt.

*Tres nostru
vestibus
exuti.*

Aug. 20. cum iterum continentem premerent, ad dextram, casulam quâdam conspicati, in ea viros duos & mulieres quatuor inuenerunt. Hi aquæ, cuius inopia erat, hauriendæ illis locum monstraturi, virum ductorem in Comitatum dederunt. A quo ergo eo quatuor nostrates deducti, cum aquam limosam & inidoneam potui sensissent, nullam haurientes, scapham quandam obuiam consecrati sunt, ex qua pisces quosdam Coralliis redimebant. Interim cum è longinquo conspectam scapham quoque aliam venarentur, ex arbutis tres Nigrorum glomerates prorumpere obseruarunt: quorum primas, quem Andream nominabant, vt ad locum quendam ab aquis non profundum egrederentur, gestibus innuit. Vnde nos insidias nocturnas augurantes altum mare ad

vesperam repetiuimus. Sub noctem duæ nos Almadia (Scaphæ sunt) visitantes, cancos afferebant. Quibus cum de com meatu nostro quoque aliquid impertiuissimus, ipsi cantu edito se valde hilares præstiterunt. Nihilominus tamen ipsorum insidias metuentes, dimissis iis excubias diligentes contra impro uisus insultus egimus. Nocte prætergressa, cum vltius ad ripam inueheremur, nec tamen aquam dulcem nancisceremur, ad locum pristinum reuersis incolæ ii. scaphis ad nos appellentes, nos ad sua diuerticula inuitarunt commercia cum ipsis actum. Quod assensuri quidem in littus tamen egredi recusauimus, quod iniuriæ prioris nostratibus haud pridem illatæ adhuc bene memores effemus. Nam & præter hoc post arbuta magnam incolarum turbam conspicebamus latitantem, ipsorum superiore & ipso illic restitante. Qui tamen nostra mora in ductus tandem prægrandi *Canoa* (nauis genus est) ad nos tandem appulit, & in colarum pisces pro globulis nobiscum permutauit. Panno Xylino ad genua vsq; promisso amiciebatur, ad Hispanicarum tegetum morem intersepto. Piscibus itaque ab hoc impetratis, ad ostium aquæ dulcis inuecturi, cum velis incitati oribus ipsos peruerteremus, ipsi in terram redierunt: quo loco quosdam in insidiis quasi stantes cum relinquerent, nostris idem quoque faciendi, locumque excubiis muniendi ansam causamque dederunt. Cum ergo nostratium quinque, terram illam speculaturi, angulum iam quendam tenerent, ex insidiis 50. Nigri prorumpentes, illos circumquaque obcingebant, & *Assagayas* suas in eos confertim contorquebant, adeo vt nostri ad contra pugnandum nolentes volentes compellerentur. Sclopeto itaque excusso nostrum aliquis Nigri cuiusdam Caput ita violenter transfadegit, vt eo loco defubito mortuus is concideret. Cuius casum cum viderent, cæteri fortunam vltiorem experiri desperantes, fuga se certatim omnes subdixerunt. Quorum nos itaque securi, corpora nostra refe ctum ad naues redinimus, de successu felici hilariter ouantes. Pro dita itaque iam sufficienter incolarum præsidia, & cum in arido isto & sitiente loco præter ex haustas & steriles arbores, nec aquam, nec rerum necessariorum quicquam ad i pisci liceret: Vespere appellente ad naues nostras remeauimus.

Caput VI.

Quid pina nostra, in querenda aqua deerranti, acciderit: qua item interea in nauis gesta sint.

*Baya de
Sant Au-
gustino.*

V M dicti mensis 21. die ad naues nostras sine aqua & com meatu alio redissemus: potuque quotidiano interim dolia nostra pleraque releuarētur: communi suffragio decretum est, vt pinas nostra cum instructa & armata scapha intra Septentrionem procurreret, refectamēta necessaria & vndam dulcem peruestigatum paratumque. Hoc itaque proposito 22. Septembr. mane mare ingressæ, tertio itinēris die 2. par uas aridasque insulas offendentes, præter Piscatores aliquos inibi nocturnam quietem captantes nihil obseruarunt. Longius itaque recta sub Tropicum Capricorni ad gradus 23 $\frac{1}{2}$ progressæ locum alium *Baya de Sant Augustino* adierunt, quo fluuium quendam latum & amœnum, duobus bracchiis in mare se exonerantem repererunt. Quem itaque cum impulsa pina inueherentur, incolæ vltro & sine metu accurrentes, tam albos homines ibi visos, quam pinam sine remis impulsis quasi à seipsa motam oppido admirati sunt. Propius ergo cōgressi cum nostratibus de ouibus aliquot, quas terra illa & prægrandes & præpingues ferr, de pacti

depaſti ſunt: quarum loco præſentanea mercimonia, vt ſpecula, vittas rubras & globulos aliquot acceperunt. E noſtris autem cum forte quidam ex ſtanno ſuſum cochlear proferret, pro eo incolarū aliquis ex grege optimum & grandifſimum bouem ſpōndit. Qui tamen verbi ſui pœnitens cum ſe iterum ſubduceret, cæterorum quiuis bouem pro cochleari tanta cōtentione ſtipulabatur, vt, niſi primo illorum cochlear traditum eſſet, de eo auferendo manus conferturi certo fuiſſent. Pro arrha itaque ille Aſſagayas ſuas interim deponebat, dum bouem adduceret. Sic ergo pro cochlearibus multas pecudes permutauimus. Noſtratis regio illa valde amœna, vallibus vndiquaque viridantibus ornatifſima apparebat, volucrum ſuaui concentu tota perſonans. Cercopithecorum etiam in Tamarindi arboribus magna copia notata eſt. Fructus illius loci magna efficaciam hepar & renes perfrigerant, limum interim etiam & mucrum ventriculi abſumentes: Ideoque nobis, qui ſcorbuto prope omnes conſecti & detriti eramus, valde vtilis & commodi. Interim dum *Pinas* noſtra abeſſet, duo quidam è nauigantibus rebelles lata ſententia iudiciaria condemnati ſunt, vt in terram expoſiti pœnæ loco diebus quinque in inſula perueſtigarent, an forſan inde aurantia & fructus reſectorios alios auferre poſſent. Id quod & factum eſt. 30. Septembr. Ioannes Digeums nauta obiit: qui poſt in parua Inſula illius Cæmiterio Hollandico ſepultus eſt, ſic dicto, quod Hollandorum ibi numerus magnus terra conditus ſit.

Tamarindi arbores.

Cum aliquot diebus interea inconfans aër inualeſceret, nec ad terram ad eundã occaſio eſſet, tandem ſereniore illo micante 29. dicti menſis die in Continentem egreſſi ſumus, damnatos emiſſitios duos quæſitum, & aquam perueſtigatum. Eſſi vero homines nullos attingeremus: ſubinde tamen fumos quosdam eleuari videntes, & prodiones metuentes, veſperi in altum remeauimus, & mane littus repetentes ibi retibus piſces captauimus. Tandem tempore quodam Nigri prodibant vndecim, inter quos & primus ille fuerat, qui inſidias nuper nobis intentauerat.

Batauorū ſeu Hollandorum cæmiterium.

Ad quem cum noſtrum quinque egrederemur, reconciliatis animis paſſi loco 5. Aſſagayas & Xylinum ſuum pallium nobis obtulit: quem nos ob id viciffim ſpecillis & globulis aliquot donauimus, ea nimirum conditione, vt poſtero die ad nos com meatum adueherent. Quod facientes, cum pro piſcibus aliquot cochlearia ſtannea recepiffent, à nobis vino Hiſpanico præpoto inuitati, ebri redditi ſunt. Quam nos occaſionem paratam videntes, captiuos illos vniuerſos ad naues abducere ſtatueraſus, vt pro iis dein redimendis nobis ad victum neceſſaria afferrentur. Cum tamen interea Pinam noſtram cum ſcapha appropierantem proſpiceremus, ſententia mutata, eos irritare inconfultum duximus. Intelligentes igitur Pinæ feliciter & ex voto omnia ceſſiſſe, recollectis animis, & agris (ſui tum mouendi tum reſiciendi cauſa naues egreſſi) vndiquaque conuocatis, ventum ſecundum ad 7. Octob. vſque diem optauimus. Eo fere tempore in defuncti nauæ locum alio facta electione ſuffecto, inter præfectos nauium atrox diſſenſio oborta eſt, quæ ſocietati vniuerſæ poſt incommodo ceſſit maximo. 7. Octobr. itaque è ſtatione noſtra nauib. actis, cum locum illum, quo Pinas noſtra ante ſubſtiterat, impeteremus, eiufdem die 9. ad veſperam ibi feliciter appulimus. Ab incolis vero aduentantibus ſummam pecoris abundantiam edocti, & vt in Continentem egrederemur, amice inuitati, primoribus loci ſignis aliquot ex ſuccino oblatis, pro cochleari quouis bouem, aut 3. vel 4. oues recipientes, pecorib. redemptis cymbam noſtram ita aggrauauimus, vt retro ad naues redituri loco moueri nõ poſſemus, dũ ſcaphis occurrentib. binis parte magna impoſita, illa nõ nihil alleuiaretur. Sed & poſtero die ad naues noſtras incole oues quæ plurimas nigras aduehebant: vt iã nulla victualiorū penuria ſed recre-

andorum

Aegri spo-
liantur

andorum agrorum omne studium, vnica opera restaret. Qua causa, cum praefectorum tres emitteremus, locum quendam in insula, exponendis & refocillandis morbidis idoneum conuenientemque quaesitum: eo consecuto, 12. die vniuersos infirmos sub arborum ramis & tentoriis constituerunt, ita tamen, vt nauis Hollandiae aegri seorsim à caeteris collocarentur. Postero itaque die cum aquatum, fluuium supra dictum appeteremus, nihil opinati, tres quatuorve scloporum elisus audientes, conuersi totum littus Nigris oppletum conspeximus, qui ad propugnaculum nostrum maius certatum iruebant. Cum vero, qui illud tenebant, animose insultibus resisterent, Nigrique è nauibus insuper nostris aliquos adhuc accelerare & sclopetis in ipsos fulminare viderent: laesis ex suis aliquot, confertim profugerunt, & campos collesque tutos inuolarunt. Quos ex Hollandia nauis aegros inuenerunt, vestibus exutos spoliarunt, & contra caeteros quoque idem attentarunt. A quibus tamen animosius propulsi, & in fugam versi sunt. Nobis itaque contra insultus similes propugnaculo nouiter arboribus constrato, & tormentis pluribus munito opus erat. Incolae interea securi omnis periculi, nihilominus ad naues nostras quotidie ventitabant cum suis pecoribus, quasi longe alij, quam qui nobiscum conflixissent, etsi illorum nonnulli praedas ereptas adhuc corpore suo gestarent. 21. die cum Nigros magno numero passim conglobari cerneremus, eos propugnaculum nostrum inuasuros augurati sumus. Ad Vesperam itaque scaphas binas pro illius praesidio emisimus: quarum vna cum pinae nostrae incaute illideretur, euersa est. Quem tumultum, cum qui in pina erant, audirent, subitaneo motu consternati iam ad tormentum in eos displodendum accurrebant, quod arbitrarerentur, incolas suis Laccis illam oppugnatum venisse. Re cognita tamen, praestito auxilio omnes seruati sunt, amissis saltem gladiis & eorum armis. Altera scapha vero, cum iam ad littus accessura esset, & illius aduentus ex Mauritio nauis vt & Hollandia disploto tormento signum daretur: tumultu isto nocturno perculsi qui in propugnaculo erant, trepidantes ad littus accurrerunt, nec quemquam vel hominem vel nauem admiserunt. Sed & sclopetis in adnauigantes nostros detonantes, eos à littore penitus arcebant. adeo vt infecta re ad naues redire cogerentur. Quae res subitanea, etiam ipsis nauibus terrori fuit, & impedimento, quo minus propositum suum vrgere possent.

Caput VII.

Quo pacto incolas aliquot caeperimus: & quid porro actum.

CTOBRIS 26. mane ex propugnaculo nostro aliquot venatum (id enim quotidie factitantes, vel sclopetis vel retibus cercopithecus, psittacos, gallinas barbaricas & aues innumeras ad epulum quotidianum capiebant) egressi, in casula quadam Piscatoris Nigros offenderunt: qui tamen fugam exilientes, post se vnum reliquerant in sella textoria confidentem, & vestem Xylinam parantem: quem prehensum nostri in propugnaculum secum abripuerunt. Paulo post *Canoas* septem ad propugnaculum comparantes, Pisces nobis emendos obtulerunt. Cum vero praeda magnum numerum secum haberent, nuper Hollandis infirmis vi extorte nostris eas repetendi & vi praeripiendi venia facta, cum incolae aduersarentur, ipsorum vno glande traiecto & aliis aliquot vulneratis, vir vnus cum binis foeminis & quaternis pueris & *Canoas* quatuor capti sunt. Cum vero qui in nauibus eramus, Nigros conflictatos & in fugam actus animaduertemus, scaphis

W. M.

scaphis nostris eos prope infectabamur. Quod videntes illi, recta litus suis Canoas incurrerunt, & in saltus sylvasque sese coniecerunt. Nos itaque demissis duabus foeminis & pueris minoribus, reliquos ad nauem captiuos abduximus. 30. die cum quodam captiuorum flumen quoddam intrauimus, pecora, si fieri posset, pro vsu nostro emptum, aut pro captiuo nostro permutatum. Quo cum venissemus, incolae occurrentes captiuum manus exosculabantur, & pro eo redimendo bouem vnum cum ouibus binis deposuerunt. Sequenti die denuo cum captiuo puero idem flumen proposito simili relegimus. Pro quo tamen ouiculum quidem vnicam promittere volebant, sed contra pro vno cochleari puellam nobis vendendam stipulabantur. Sic ergo quotidie certis excursibus institutis, pecudes, pisces & Tamarindos sufficienti copia nanciscebamur: vsq; dum variis & crebris conflictibus, incolis fugatis & alienatis, penuria ciborum tandem aliqua oboriretur. Decretum itaque factum est, vt pinas nostra velis mandata dispiceret, num forte in littore proximo quodam vel negotiatoriam vrbe, vel portum alium tutum peruestigare posset. 26. Nouembr. cum nostrum sex ad figendas feras egrederentur, sex grandes oues in propugnaculum intulerunt, quarum binae caudas habebant 22. vel 23. pollices crassas, libras Hollandicas circiter 11. appendentes. Similem aleam deinceps aliquoties tentantes, successum tamen disparem experti sunt.

Oues maxima quarum cauda 11. libras penes debet.

Caput VIII.

Quid emisit iuina pinna acciderit.

NOVEMBR. 17. cum pinam nostram rebus mercatoriis probe instruxissemus, mane vela attollentes, intra occasum aestiuum impulimus, & sinus ibidem obuios quosq; legimus. Inde rursus emoti, vt omnem rei & locorum conditionem exactius teneremus, cum iterum ad Aquilonem non nihil declinarem, visis è longinquo fumis, & insuper vna atque altera Canoas, recta ad septentrionem reuersi insulam quandam exiguam à Continente milliare prope vnum distantem conspeximus: à qua item alia depressior & nuda nobis obuiebat, cui quaedam maior & valde amoena arboribus laetis vndiquaque conspicua adhaerebat. Ad vesperam praetergressis alias insulas duas, patens maior iterum alia nobis prodiit, ad cuius sinum incuruum deflectentes, altitudinem poli Antarctici 20. grad. tenuimus: quo loco ostium fluminis ad sinum australem conspicati, illud impellere vehementer annisi sumus quidem, sed propter turbines & altitudinem loci impediti, altum mare repetiimus, vt ad nostras naues reuereremur, in occursum tamen varios sinus quoquo versus legentes, nec vllas insulas nostro instituto commodas visas praeteruenientes. Quo tamen longo & erroneo ambitu, cum nec homines nec necessaria alia peruestigaremus, proram nauibus nostris repetendis accommodauimus. In ipso ergo excursu primo duae Canoas nobis obuiantes, cum à nobis appellarentur, iudiciis quibusdam se à nauibus nostris iam venire, ad quas propediem necessaria conuecturi essent, significarunt. Cuius rei gratia quoque è medio suo nobis videntibus quendam ex tempore amandabant. Sed fucus iste tantum erat. Emissus enim breui spacio cum 20. hominibus sociis redibat, quos pone etiam mulieres consectabantur, discretis è locis choreas mutuas agitantes. Viri suis armis instructi latus alterum tenentes, saltus miros edebant, pedibus collisis tantum strepitum concitantes, vt equorum certum numerum concurrere crederes, adeo vt pone stantes à iactatis arenis non satis tuti essent. Foeminae item parte

Incolarum saltandi mos.

alia collocata cantillabant, & certa mensura complofis manibus pedes gressu ad tactum moderato promouebant. Cuius ego spectaculi satur, cum iam metuerem, vt propter ostentatos quosdam globulos ab ipsis obruerer, ad scapha redire occipiebam. Quod videntes ipsi, cum scapham vi retinere satagerent, ego contra stans illam a solido exturbaui, & cum sociis omnibus ingressus viam ad nauem relegi. Aliquo vsque progressi, socios ipsorum adhuc plurimos iam dudum ipsis expectatos appropere vidimus. Hi omniu qui in insula *Madagascar* sunt pauperissimi, pudenda sua arborum corticibus tantum obuolata habent: in quorum terra nec fructus ullos nec pecora videre nobis licuit. Nihil itaque hoc loco ad comeatum faciens inuenientes, sequentis diei diluculo promouentes 25. Nouembr. circa meridiem naues nostras attigimus, decreuimusque vt craftino diluculo rursus aliqui in littus excurrerent. Sedecim ergo nostratum id audentes, ad paludem seu puteum, quo pecora aquatum agi solitabant, peruenimus: quo loco tamen cum nihil occurreret, procedentes longius Nigros quosdam cum Calabattis suis, quibus aquam hauriunt, obuios accepimus, quos cum ad sua diuerticula sequi vellemus, ipsi fuga disparuerunt. Nihilominus tamen via coepta nos persistentes, postquam ipsorum casulis propinqui essemus, a 300. incolis de repente obruti & circumuenti sumus, *Assagayas* suas in nos torquere minitantibus. Quos etsi prolatis mercibus quibuidam, & ad permutationem expositis placare studeremus: illi tamen ad nos propius congressi, compulere, vt in ordine dispositi contra insultus eorum nos muniremus. Eam sub trepidationem cum ex improviso Muscetta quaedam disploderetur, mihi collum ex casu nonnihil amburens: incolae perculsi, potissimaque parte profugi, a nobis retinebantur tamen, a quibus dein pro aliquot cochlearibus boues binos & tres oues extorquebant, vt inde nos efferremus ab ipsis rogati sumus. Cum vero eo tumultu & homines & pecudes aufugerent, boues nostri & ipsi peregrinorum non assueti, & ob id ferocientes, eruperunt. Circa meridiem Nigri alij propugnaculo nostro accedentes, quasi lac apportarent, nos excire volebant. Quibus tamen cum nemo compareret, a meridie rursus aliis idem agentibus, duo tandem classarij, & vnus nauclerus prodire. Qui bona fiducia longius progressi, a Nigris cultris & securiculis magno clamore obruti & oppugnati sunt. Quo conflictu nauclerus hasta per collum traiectus, & postea securi ossa colli con fractus periit. Sed & duo classarij reliqui vulneribus aliquot faucij, nisi districtis gladiis se tutati essent, extra dubium occubissent. Ad quem tumultum cum insuper Nigrorum ingens turba e syluis exiliret, pra gaudio ad mortuum choreas & saltationes instituerunt. Nos itaque nauclerum nostrum militari processu sepelientes, cum eius vltionem meditaremur, sequentique die armata manu virorum 48. ad eorum diuersoria procederemus, in via tauros 20. aquatum euntes corripuimus, quos ad munitionem nostram comitatu virorum octo abduximus. Aqua cum breui spacio adhuc abessent, nostrorum conspectu territi retro erumpentes profugerunt. Quadraginta reliqui ad tentoria Nigrorum porro pedem mouentes, illos cum omnibus bonis & pecoribus aufugisse senserunt. Re ergo nulla expedita retro se contulerunt, & ad locum de bouibus ante profugis vnum iterum offendentes, illum sclopetis confossum ad propugnaculum detulerunt, miliaribus circiter binis terram illam emensi. Sequenti die Canoa vna duobus Nigris acta, sub propugnaculum nostrum adiit: quorum cum vnus fasciculos aliquot bombicinos ablatum in terram exiliisset, nostri sclopetis in eum directis fulminare coeperunt. Quod audientes, qui hauriendae aquae causa lacum descenderant, scapha alterum infectati eius socium tandem corripuerunt. De quo cum laesi attestarentur, quod & ipse Nicolai Rausseus naucleri interfectioni interfuisset, de hac causa damnatus, sclopeti glande profolus est.

*Nauclerus
Nicolaus
Rausseus
Nigrorum
dolo obrutus
caus.*

Rebus ergo hoc loco ad victualia paranda plane desperatis, agris in nauibus habitationem multo commodiorem præstari æstimantes, succenso igne propugnaculum cremauimus, & infirmos nauibus nostris iterum adueximus, cætera prædam Nigris relinquentes.

Mensis dicti die 3. scapha quadam flumen decurrentes, votis nostris comoda quædam captrauimus. Fluctus tamen impetu ultra tria milliaria prouehere non valentes, propter loci vastitatem, & visorum incolarum aufugium sequenti die ad nostros rediimus. Sexto die ante exortum solem, in stilas duas proximas impetentibus propter spissas tenebras eas attingere non licuit. Clariore tamen aurora prodeunte 4. Almadias ex illis in Continentem festinare videntes, casq; incitatus consequentes, propter remorum nostrorum segniorem impulsu assequi non potuimus. Hoc tamen loco Cancris aliqua copia captis in continentem egressi, casas incolarum profugorum subiecto vulcano cremauimus. Nostrum aliqui, cum interea boues aliquot prædati essent, Nigrorum insectatione rapida obruti, eisdem manibus suis iterum emiserunt.

Caput IX.

De forma, Religione, moribus & consuetudinibus populi in Madagascar, nec minus de conditione eorum, qui ad flumen Puetto Sanct. Augustin dictum confederunt.

POPULI, qui circa flumen hoc habitant, colore nigro sunt, robusti, & artibus ornate compositis, tum viri tum foemine. *Incolarum Madagascari forma.* Viri pudendis suis Xylinum velum obdunt, nec minus foeminae: quarum tamen pectus insuper synthesi sine manica contegitur Aures amplis foraminibus pertusas habent, ita vt per ea transmitti digitus possit. Per ea traiecta ligna rotunda gestant. Illorum religio in professione vnus creatoris consistit, qui omnia creauerit. Circumcisionis quidem legem sequuntur: de precationibus tamen & festis diebus nihil norunt. Dies promiscuos habentes, priuatis appellationibus alium ab alio nihil discernunt: adeoque nec hebdomadas nec menses nec annos numerant. Ultra 10. non numerant, hoc pacto, *Issa, tone, tello, effad, fruto, VVouubla, Siday, fonlo.* Cacodaemonem, *Taiuuaddei* dictum, valde metuunt: quod ipsos frequenter affligere solet. Piscatu magna ex parte viuunt: quem partim retibus, partim hastilibus confossoriis exercent, captos pisces siccant & torrent: quos vt & Salem cum Tamarindi corticibus, in terra illius locum, *Rango* dictum, prouehentes vendunt. Ramulos seu cortices pro hastulis *Aslagayas* dictis aut *Leffo*, item pro magnis culttris, *VVici* vendunt. Vnam saltem coniugem dicunt, viris 12. foeminis 10. annos fere habentibus. Adulterium mortis supplicio vindicatur, vt & furta. Viri foris venantur, foeminae domi filant, & Xylinos pannos texunt, domesticasq; operas alias tractant. Pro cibis habent pisces, Tamarindos, fabas, lac, carnes. Vnus quidam incolarum si forte aliquando bouem mactat, portionem suam cateri cuius inde quasi pro iure auferunt, suo tempore tamen tantam vicissim restituri. Ferro optimo abundat, vt & Cupro. Quod si aliquando ipsis cochlear stanneum pro argenteo offerremus, dentibus istud admouentes, si ad morsum durum occurrerat negligebant. Ex qua horum simplicitate videre est, rem quamlibet tanti fere esse, quanti aestimatur. *Gossypij*, in sylvarum humilibus arboribus prouenientis, magna ibi abundantia est. Pecora, fructus, arbores alio à nobis loco descripta inuenies.

Caput X.

*Quid ex dulcis aqua flumine soluentibus ad Iauam
vsque occurrerit.*

VM apud incolas hos porro victualia nulla nobis parata, nec amicitiam vllam firmam & solidam sarcendam ex eorum fuga crebra auguraremur: pinas quoque nostra portum nullum alium com meatui suggerendo aptum venari posset: anchoris tandem eleuatis 13. Decembr. cursum nostrum in Iauam direximus 15. & 16. die altam terram post cœmitem rium Hollandorum adhuc in conspectu habuimus 18. die sub noctem horrida tempestate cum pluuiis infestissimis naues nostras opplentibus obruti sumus. Retro itaque conuersi, & signum accensi ignis præterentes, cum turbines continenter increserent, vela omnia nostra restrinximus. Secundo die nauem Amsterdam cum pina nostra desiderauimus. Die 21. parum absuit, quin Hollandia ex aspectu nostro abriperetur. 22. die naues duas ad australem partem conspeximus, ad quas nostra quoque vela contorsimus. die 23. à meridie pinam nostram redadepti, quantis ea periculis exposita fuerit, cognouimus. Sed & Amsterdam naui desiderata cursum intra ortum solstitialem promouentes, 22. Decembr. eleuationem 31. grad. tenebamus. Anni 1596. Ian. 1. grad. numerabamus 21. ita vt ad Septentrionem paulatim propius declinaremur. Quod vero ægrorum nostrorum infirmitas recrudesceret, proram retro in Madegascar ad insulam S. Maria torquere, & victualia noua inde conuehere statuimus. Quam 10. eiusdem mensis die oculis nostris re legimus. Hac eadem nocte plumbum iactantes 17. orgias solidæ arenæ cum alga permixtæ deprehendimus. Insula hæc ad partem australem eminentiam quandam milliare semis in mare porrectam ostendebat, ad quam Pinas nostra tam prope impulerat, vt vix 6. orgiis distans, iactu lapidis eam attingere valeret. Ab insula versus ortum aridum quoddam prominebat, velum è longo referens. Angulus australis duobus sinibus clauditur. Interim insula ipsa magna & amœna est: intra quam & Madegascar flumen quoddam rapidum promanat, cuius nos ostio expositi, inde in Madegascar sinum quendam spectauimus, fluuiis aliquot cocuntibus insignem. Postero die cum in Continentem egredi statueremus, interea *Canoa* quædam ex insula S. Maria ad Hollandicum Leonem, nauem nostram accurrit, oryzam, Cannas Saccharinas & Limonia cum gallina vna offerens: pro quibus illi aliquot strophiola & orbiculos teretes reponentes, insulanos vino porrecto ebrios præstiterunt.

*Insula S.
Maria.*

*Fructus in
sula S. Ma-
ria.*

Diuina itaque gratia cōmodum hunc locum nacti, pinam nostram quoque versus fluenti profunditatem percontatum emisimus, vt tuto ingressu propius ad insulam proferri liceret. Interim cum scaphis tribus littus appellentes, ibi incolarum aliquam multos, Limonia, palmitas (qui fructus pineæ nuci similis in præcellarum arborū non ramis aut surculis, sed ipso trunco, vndique spinoso, extuberat, valde suauis & coloris aurei) *Bannamas lac* & alia huius generis plura apportantes offendimus. Genus quoque fructus, palmulis simile, sed vt pipet linguam exurens, habebant: vt & aliud quoddam, maiora pyra referens, nitus quidem muculentum, sed sanum tamē, & refrigerans.

*Animalia
mira.*

Sed fructus alius ibi videbatur, Meloniis similis, cortice tamē duro vestitus. Ab iisdē quoque animalcula bina, magnitudine Cuniculos referētia mercati sumus: quorum caput vulpem, corpus reliquum erinaceum præsentabat. Hæc in aquis capiuntur.

capiuntur. Iam ergo cum scaphis nostris incolas ductores longius profectu, porroque procedere non satis tutum arbitrati, è nostris quinque emisimus, qui incolas ad diuerticula sua comitarentur. Qui post reuersi significarunt, a quam dulcem abs se inuentam esse. Nos tamen in reditu Continentem iterum ingressi, fructus multos legebamus, & prata quædam pascua obseruauimus. Circa vesperam ad nauem reuersi, Pinam reducè ibidem offendimus, quæ plerisque in locis profunditatem fluminis 15. 18. aut 20. orgiarum obtinuerat. Postero die, cum ad terrâ propius moueremur, iuxta vicum quendâ 20. casis conspicuum, egressi, illico magnû incolarum numerû conglobari conspeximus. Inter illos medius *Primas* apparebat, qui sub arbore quadâ substratæ tegeti insidebat. Ad quem certo ordine & mulieres aliquot graui incessu propinquabant, omnis generis fructus gallinas, & cætera similia apportâtes: pro quibus nos postmodû ipsis globulos & merulas alias reposuimus. *Primas* iste, quem *Cheque* nominabât, longa nos oratione alloqui videbatur, cœlû identidem suspiciens. Quem tamen, cum non intelligeremus, præter limonia & fructus paucos alios ab eo nihil mercati fuimus. Boves quidè & oues aliquot adducebâtur. Pro quibus tamen cum aliud nihil quam *Manillas*, quibus carebamus nos, accepturie essent, cõtrahere nõ licuit.

*Cheque pri
mas insula
S. Maria.*

Caput XI.

Quid Pina in Madegascar currenti, occurrerit.

ANVARTI 14. die ad diluculum primum nauis Hollandiæ cymba quædam prægrandis *Lacca* dicta, & ad lintris Venetiani formam cõdita, appropinquauit, hominibus 25. & quam plurimis capris, ouibus, gallinis, & oryza onusta. Quas res plerasque ab ipsis mercati sumus. Post socia Pina cursum nostrum in Madegascar abripientes, cum Canalè quendam præterueheremur littus proximum legimus. Et cum per arbores casulæ aliquot prospicerentur, egressi tamen homines nullos inuenimus. Aliò itaque promoti, ad Ostium aliud *Canoam* cum aliquot hominibus conspeximus: ad quos adeundos cum nostrum binos exposuissemus, incolæ tamen fuga retrocesserunt.

Nostros itaque reuersis, manendum nobis esse statuimus, dum fors ipsi ad nos sponte redirent. Nec frustra. Nam 22. Nigri propediem ad nos prouisebât, & ut cum mercibus nostris in Continentem egrederemur, inuitabant. Qui tamen, quod secû nihil rerum speratarum attulissent, ad diem posterum à nobis rursus dimissi sunt. Venerant hi hastis argento constratis armati: quorû fœminæ pectus synthesi ex lineo panno tegebantur, veste item alia ad coxam mediam propendente. Viri panno ex quadam herba cõtexto amicitati, cannam aqua salsa plenam, gestabant. Regio ipsa valde amœna, viridantibusq; vndique arboribus, & quasi vallo quadruplici cinctâ prominebat. Postero itaq; die, cum nos à Nigris diutius eunctantibus delusos arbitraremur, adeoque ex illo loco discessionem meditareremur, ipsi cymbis suis ad nostras naues tandem appelabant. Primæ cymbæ tres viri nonnihil oryza adueherant, rogantes, secum ut in terram egrederemur, res alias spectatum. Interim *Canoa* maior cum 25. viris ad nos contendere visa est, oryzam, gallinas, oua, limonia, citrea mala, bannanas & fabas minuscultas aduehentibus, quæ pleraque pro speculis, globulis & aciculis commutata redemimus. A meridie *Canoa* quoque aliæ appelabant, inter quas magna quoque *Lanciarra Galiotha* forma est, venerat, regem *Phulo* aduehens. Ex quolibet eius latere remiges octo stabant. Cæteri omnes eius loci nobiles apparebant, numero 25.

Rex iste Pinam nostram cum sene quodam nobili conscendens supra tapetem stratam confidebat, & praemissa longa praefatione, oryza & fructibus aliquot nos donabat. *Phulo habi* *tur.* *Canoa* sua Pinam nostram circummuchendo vndiquaq; perlustrans, eius structuram valde admiratus est. Quem cum vitris, rosulis, speculis & globulis vicissim muneraffemus, Lanciarā suam repetiit. Panno xylyno è mediis lumbis ad talos vsque demisso tegebatur, pileum forma mitrae Episcopalis gestans: ex cuius vtroque latere cornu quoddam ad vlnā, dimidiaē longitudinem erectum prodibat: cuius termini floccis seu linamentis constrictis claudebantur. Eum subditi tanta reuerentia obseruabant, vt praesente ipso ne mutire quidem verbulum auderent. Interim & *Canoa* magna alia cum 33. viris resectamenta plurima attulerat. Quibus omnibus emptis, ad naues reuersi, ostium fluminis etiam alterius adire decreuimus. Cum vero oborta tempestate promouere difficile videretur, priorem locum rursus occupauimus: ad quem paulo post duae *Almadie* cum multis hominibus appellebant: à quibus vitulum vnum pro pani fragmentulo permutare licuisset, nisi gallinarum nobis copia fuisset. Tandem vero, cum mercuras nostras prope omnes distraxissemus, ad naues nostras rediuiimus.

Caput XII.

Quomodo Pinas ad naues redierit: quid ad insulam S. Mariae porro acciderit: & quando ad Baie Anton-gil nauigatum sit.

*Incolarum
de statu a-
nima sen-
tentia.*

NOSTRA Pinas cum in *Madegascar* soluisset, viris & necessariis aliis rebus instructa tres scaphae à nobis ad insulam S. Mariae emissae sunt. Quae à *Cheque* humaniter exceptae, cum in insula puteum aquae bonae reperissent, paucis aliquot gallinis, oryza & fructibus aliis permutatione acceptis ad naues se receperunt. Sed postero 16. nimirum die, scaphis incolae aliquot ad nos resectamenta varia aduexere; quo tempore & Pinas nostra ex *Madegascar* commode relegerat: quae tamen sequenti illico die ad S. Mariae insulam resoluens, aquarum non aequa profunditate inuenta exclusa, prope ad scopulum quendam anchoras fixit, & scapham porro ad littus amandauit. Sed tamen & ipsa ibi homines ad comercium praesentes nullos offendit. Die deinde 18. huius mensis, cum nautarum primarius quidam ibi obiisset, cadauer eius praesentibus in insula S. Mariae in colis humatum est, demonstrantibus nobis, animam eius iam in caelo positam esse. Quo argumento pernoscebamus, Dei cognitionem ipsis maiorem esse, quam illis, ad fluuium dulcem qui habitant. A nobis illi quidem contenderant, vt sepeliendi pedes ad genua vsque praecideremus: nos tamen nostrum morem sectati, cum totum & integrum contumulare maluimus. Porro autem necessariam nobis aquam dulcem peruestigatum in *Baie* promouentes, cum nullam reperire liceret, ad ostium tamen illud duas insulas paruas notauimus, quarum prima humilis & arboribus vndique virescens: altera elatior & amcenior, oryza consita videbatur. Quo loco cum incolas nullos attingeremus, propius tamen terrae ad moti, casas vndiquaq; humiles multas iuxta littus cospeximus, quarum singulae certo à se interuallo distabant. Ex harum ergo vna derepente vir quidam praelonga hasta, & pelta lignea praegrandi armatus profiliens, clamore edito signum dedit: ad quem confertim, consimiliter armatorum numerus ex casis se glomeravit & collegit tantus, vt mirum & res eadem nobis terrori esset. Quorum ta-

men

men iudicio post intelleximus, cum incolis Madegascar sibi bellum esse: adeoq; has casâs excubitorias ibi constructas, ne fors desubito ab ipsis opprimerentur. In mōte porro proximo vicus quidam amplus, sudibus defixis cinctus apparuit, ab vna quidem parte propter montis præcipitium inaccessus: ab altera vero triplici sudum ordine tam angusto aditu patens, vt nisi solitario homini introire non liceret. Hoc in pago *Cheque* siue Primas habitabat: qui ad hos foras cum coniuge & incolis aliquam multis egressus, cibaria nobis petita varia pretio obtulit, quorum partem fere maximam etiam redemimus. Quod vero & illic dulcis aquæ penuria esset, 21. die, vt inde solueremus, & ad Baie maiorem iuxta littus Madegascar procurreremus, statutum est. Quo transitu insulam S. Mariæ intra orientem & occidentem latissimam deprehendimus. Sed & oryzæ abunde ferax est, vt non minus quoque rerum ad victum necessariorum aliarum: insuper grata amœnitate iucundissima. Populi seu incolæ eius *Gaphres* seu Ethnici sunt, circumcisi tamen, & corporis constitutione haud inanimabiles. De quorum tamen conditione breuitati operam dantes hoc loco prolixius nihil commentari volumus.

Postquam ergo littus Madegascar iam teneremus, ibidem incolas quosdam & *Canoam* prægrandem procul obseruauimus: ad quos postquam binis scaphis congregeremur propius, discretis locis succensos ignes videntes, in proximo 12. Nigros cum sex scaphulis offendimus. Sex ergo nostrum ad pagum quendam à littore non procul absitum emisimus: ad cuius oppositum vicus alius maior, & adibus elatioribus, & incolarum numero magno illustris conspicietur: à quibus nostrates pro longiusculis Madrigettis multum gallinarum, oryzæ, mellis, Meligettarum seu cardamomi, zinziberis viridis, phascolorum aurantiumq; facta permutatione acceperunt, & eisdem postero quoque die ad se inuitarunt. Interim & è nauis Amsterdæ ad nos cymba emissa, in media via ab incolis quibusdam ad spaciosum quendam pagum multis incolis habitatum inuitabatur: cuius profecto veste eleganti & pretiosa succincto, scutum Indicum foris in marginis ambitu inauratum præferebatur. Illic loci ergo nostrates arida sub arboribus folia legebant, saporem Gariophyllorum gustata apprime referentia. In confinio vicus etiam alius situs erat: cuius quasi in medio domus quædam præalta, speculæ similis conspicietur. In quo ab incolis bouem vnum cum melle modico depecti pone insulam demum retrocessimus.

Caput XIII.

Vt post insulam in Baie Dantongil anchoras miserimus:

Et quo pacto illic ab incolis habitifuerimus.

DE supra dicti mensis 26. ex proximo flumine, *Canoas* 13. maiores prorumpentes, illic in cōfinio piscari visæ sunt. Ex quibus vna nauis nostræ appropinquans, oryzæ non nihil attulit; addens, si pluribus rebus opus esset, vt è nostris vnum secum in terram emitteremus, & de suis sociis tres in nauem pro vadibus reciperemus. Quod haud iniquum rati, cum donario quodam nostratium vnum amandauimus, & admissos obsides, vim supra modum auidos, pro conditione loci laute habuimus. Nos interea ad paruam quandam insulam inuecti, aquam ibi puram & limpidam, ex alta rupe defluam, haustuque facilem inuenimus. Ipsa alioquin insula præminens, vnus milliaris ambitu claudi videtur, & oryzæ, fru-

*Amoy
Dantong
S. Maria
S. Paulus
S. Petrus
S. Iohannes
S. Michael*

fructuumque aliorum, ut limoniorum, citrorum, & vannanas prouentu laudatissima. Alius ergo ad locum editiorem, 12. fere casis habitatis insignem conscendentes, ex illo desuper in Continente fluuium, toto fere tractu viri ex pagis aliquot excultum notauimus, in quem se alius minor, & ipse pagis constratus exonerabat. Cum vero editum hunc locum ascenderemus, in transitu quodam, vannanas prouentu celebriore, intra duo ligna defixas binas manus conspeximus, quas incolæ *Nigro* cuidam, in Vannanas furto deprehenso detruncauerant, & ipsum iuxta loco isto defoderant. Circa vesperam, obsides nostros cum donariis datis manumissimus, postquam emisitius noster ad nos prospere reuersus esset, qui interea & elixis & assis gallinis (quod aiunt) laute habitus, tractatusque, cercopithecum quoque à præfecto loci donatū attulit. Postero die duabus scaphis in occidentalem pagum, *Spackenbug* nobis dictum, & vna in orientalem *S. Angelo* in mappa dictum, sudum constructione ad probe munitum, egressi sumus. In hoc nostrates pro corallio oryzam & gallinas permutauerant: in altero res alias meliores. In *Spackenbug* præfectus cum suorum plerisque appotus inuentus, nostris quoque è cornu bubulo potum ex melle & oryza coctum, appropinauerat. Pagus iste 200. fere domibus constabat, viris frequentatissimus: quorum 20. in domo excubitoria prælongis hastis & peltis rotundis vigilabant, quolibet in pectoris regione macula alba inter signato. Iam itaque cum ad naues reuertendi tempestiuum videretur, ad scaphas nostras regressi, fluuij turbationem & commotionem tantam experti sumus, ut cum iis traiectionem non satis tutam fore arbitraremur. Quas ob id cum tuto loco deligassemus, casulas aliquot offendimus, quas primum speculatorias rati, post tamen certioribus argumentis primatum quorundam eius loci sepulturam esse coniecimus. Locus lacunis aliquot proximis defossus erat, circa quas cornua grandia aquis conferta seu adimplera defixa stabant. Tumulus storea desuper constratus erat: & cadauer excauata arbore vna compositum, & superiniecta alia contextum ita terræ infossum iacebat, ut huius capuli pars maior super terram prominere, & ex huius latere sepulti hominis pedes exererentur. Quibus dispiciendis cum occuparemur, pagi *S. Angelo* præfectus ad nos duabus *Canois* aduectus, primatis sui (*Phulo* dicti) id sepulchrum esse, signis quibusdam nobis confirmauit, & ut à vi & eius laesione abstineremus, honorifice rogauit, aliàs erga nos valde humanus & submissus, adeo, ut & de se in suo pago inuisendo amice nos compellaret. Cui ob id cum gratificati essemus, tranquilliore flumine præstito ad naues remeauimus. Postero die scaphis ad *S. Angelo* rursus egressi 700. pondo oryzae, & gallinarū magnum numerū impetrauimus. È scaphis nostris vna ex pago etiam alio præter taurum dimidium res alias necessarias plurimas aduexit. Incolas, quod vini supra nationes vniuersas nobis scitas auidi & appetentes essent, Hispanico vino ad commodum nostrum abunde delinire didiceramus. Itaque & sequenti die iterum terram ingressi, in tres istos pagos nos partiebamur: ex quibus nostrum quilibet ultra 1200. pondo oryzae eo die auferebat, copiosius accepturi, nisi ipsis ad excubias discedere opus fuisset, interim, ut futura die rediremus, nos rogantibus. Cum itaque pernoctare apud illos nobis difficile videretur, & coelum insuper paulatim tonitribus perstreperere occiperet scaphis solutis ad naues rediuimus. Die 30. & 31. iterum oryzae multum cum refectamentis aliis obtinuimus: quo tempore ex insula quoque indies aquam hauriebamus, & tum mel, tum citria mala ad abundantiam comparabamus.

Sepulchro-
rū forma.

Februarij 1. die, cum in dictis pagis de oryza mercanda iterum laboraremus, à *Phulo*, pronunciato mandato, incolis id prohibitū esse intelleximus. Cum enim eo tempore quotidianis imbribus terra vehementer madesceret, & oryzae refectæ pars maxima in agris reficcati non posset: ne insperata incolis annonæ obori-

oboiretur, veterem oryzam mandato asseruari cōsultum Phulo visum est. Bo-
 nes tamen rō. ibidem venum nobis exponebantur: de quorum pretio inter nos
 conueniri nō poterat. Postquam itaque nobis præsumptum esset, propter istam
 nouam incommoditatem die Febr. 3. loco illo soluere. 2. eiusdem aleam nouissi-
 mam iactantes, in terram rursus egressi sumus, & quocunque modo oryzæ par-
 tem magnā, vt & gallinas & capras haud paucas obtinimus. Quibus impetratis,
 cum iam instructa nauī soluere vellemus: sub noctē mediā tam impetuosa tem-
 pestas desubito coorta est, vt iactatis omnibus anchoris nec quicquā firmi stare
 valeremus, sed quoquouersum acti, naues ingenti periculo prope inuicem colli-
 deremus & confringeremus. Eo turbine scaphæ nostræ violento motu abruptæ,
 & fluctuatione continuante in littus impulsæ sunt: quas Nigri captatas in littus
 dein extraxerant. Spe itaq; seruandarū nauīū nulla alia superstitie, cum iam secu-
 res ad malos cadendos & deiiciendos omnes arripissemus, diuina gratia, quæ
 in extremis semper efficax est, tranquillitas vndarum sub ipsam noctē mitior fa-
 cta est. Febr. 4. cum leuatis anchoris insulam appetere, tum fluenti concita-
 tione, tum venti cōmodi inopia promouere prohibiti, à loco priore haud procul
 reconfedimus. Febr. 5. bono mane cum 4. viris ad *Leonem* nauem appulimus, vt
 sub ipsius impulsu littus tenere possemus, ad scaphas nostras ab incolis educatas,
 redimendas. Sed aluci præcipitio retroacti id confectū dare nō potuissemus, nisi
 ab incolis supra dicti pagi ad occasū fluminis siti strenue adiuti essemus: à quib. id
 quoq; pariter intelleximus, quod S. Angelo incolæ scaphas nostras cōfregissent.
 Eo ergo delati, cum de statu scapharū serio ipsos cōpellaremus, illas ad aluci vor-
 ticem cōminutas esse, respōsum ab ipsis accepimus. Quod cum per omnia vt ve-
 rū non agnosceremus, missis è nostratibus viris quinque, fragmenta quidē nauium
 aliqua, sed ferramentis suis vndiq; spoliata tamen reperimus. Itaq; sic rē proditam
 quidā incolarū sentientes, sibiq; de vindictis metuentes, tumultuarie bona sua
 cum liberis in *Canos* coniecerunt, & fugā sibi per aduersum fluuiū salutē quaesi-
 nerunt. Reliquorū vero 30. circiter, hastis suis & peltis, vt nos à littore abstererēt,
 cōfertim irruerunt. 6. & 7. die ad aquā hauriendam in insulā traiecimur. 8. die tri-
 bus traiectionib. nostrum 48. viri expositi sumus, vt perditarū scapharū loco ab
 incolis *Lanciaras* aliquot seu nauiculas mercarentur. Qui cum in littus egressi es-
 semus, versus orientē 60. circiter Nigros cū hastis & clypeis suis saltitantes cōspe-
 ximus, & ad conflictū nos quasi prouocantes, minitabundis apprime similes: qui Minarum
modus.
 ob id etiā hastarū suarum cuspides in aquā immixtas, & post eleuatas in os destil-
 lare sinebant. Quo gestu se sanguine nostro tincturos ita hastas esse significabāt,
 quamprimū nos in oram efferremus. Dictoq; citius interim etiā lapidū tam vio-
 lento in nos cōiectu fulminabant, vt nulla parte Solis tuti essemus. His itaq; & si-
 milibus ipsorū iniuriis irritati, cum iam de corio nostro luderetur, glandē vnam
 atq; alterā in eos vicissim displosimus, saltem vt à capite nostro illos arceremus.
 Quare ipsi quidē primò adeo non terrefacti sunt, vt post scuta sua cōditi iactus no-
 stros propè vel cū ludibrio exciperent: vsq; dum hic illo, illic alio corrudente fugā
 capefferēt, & secū abreptis vulneratis post casas suas se saluarent. Breui ab hoc tu-
 multu tēpore elapso illorundem incolarū duo vel tres ad nos emissi, vt à cēfione
 quiesceremus, nos obnixè rogarunt, & pecorū adducendorū fidem religiose de-
 pacti sunt. Quos tamen nostri frementes adhuc & ira æstuantis adeo non audie-
 runt, vt eos sclopetis elidendis persequi nō desisterent. Iam ergo incolarū nemi-
 ne amplius se proferente, nostri rectā littus inuecti, sociorū partem in pagū ad ex-
 plorandos profugos amandarunt. Vbi cum ipsi præter puellā relictam, neminem
 reperirent, prædā passim obuiam inuasērunt, & secū abduxerunt. Sed & nescio,
 quo casu fortuito, ignis ædes aridissimo, & ad flammam cōcipiendam aptissimo
 tum ligno, tum stramine cōtextas corripies, eam violētā diffusionē vniuersas
 exussit

exussit, & ad effugiū nostris vix spatium superesset. Incolarum eius loci 130. circiter vno numero fuerāt: de quibus vix 4. caesos à Nigris in syluam pertractos cum bonis aliis haud temnendis offendimus, quæ tamen omnia ne attacta quidē ibidem reliquimus. Nostri vero, cum ad cœmiterium dictū peruenissent, incolarū de Spackenburg multos inuenerunt, quibus se comes & humanos præbebant. Inter eos & bini illi obsides fuerant, quos nobiscum in naui habueramus. Reliquis itaq; de longinquo videntibus, quod suis nulla parte infesti essemus, ad nos tum viri tum sceminæ cum liberis suis certatim se profunde bāt, & tum oryzam, tum fructus alios secum apportabant. Nostri ergo duos in exustum pagū illū boues petitū missuri, obsides ex incolis ternos asseruarunt. Quos tamen re impetrata, & sociis saluis reducibus factis, iterum à se dimiserunt. Paulo post, cum iam in nauibus essemus, insulanorū lecta manus, clypeis & hastis armatorum in littore rursus comparebat, & Pinæ nostræ affligendæ minitabatur. Sed porro nihil ab hoc attentatum est. Nono die naui nostra à Hollandico Leone ad insulam aquæ vehendæ causā rediit: postquam dein 46. viri nostratium in terram egressi, iuxta cœmiterium 4. vel 5. incolas de Spackenburg inuenerunt, rogantes, vt ad Phulo ipsorum pergerent. Quod cum facerent, paganos vniuersos profugos, causasque eorum occlusas offenderunt.

Missis tamen deinde aliquouersum tribus viris, præfectum loci cum 69. viris, hastilibus & clypeis fuit instructis inuenerunt: qui tamen ad nostratiū conspectum se confestim in syluam recipientes, colloquiū illis denegarunt. Hac itaq; re per nostrates denunciata, 10. alios ad syluam propius amandari visum est, qui tamen è longinquo tantum profugos ad colloquiū pellicerēt, & amicitia nostram ipsis sponderent: hoc expresso mandato addito, vt nec quenquā temere violarēt, nec ædibus ignes subderent, nec habitacula eorū perfringerent, aut quoquo modo spoliarent. Qui cum hoc instituto iam syluæ appropinquassent, Nigri sensim retro itantes, ne ad se propius pergerent, annuebant. Illorū tamen quidam cum ad nos in pagum inermes, gallinas aliquot, & nonnihil oryzæ detulissent, illæsis ipsis dimissis inde in S. Angelo pagum remeauimus, vt *Lanciarum*, quam ibi ante exustionem loci reliqueramus, auferremus: vbi tamen nec quenquā hominum, nec nauem petitā inuenientes ad Septentrionalem pagum, iuxta fluminis superiorem partem situm, procurrere statuimus. Illic itaq; Nigrorū ingentem numerum, collectum obseruauimus, qui vniuersi patrio more armati cōfluxerant, vt congeries ista pagorū videretur multorum. Nam inter eos 4. distincti Phulo seu primates suis ministris stipati cōspectabantur: ad quos etiam vndiquaq; tum terrarum mari lintribus sese identidem cōplures accumulabant. Hi ergo ad nos missis suis, vt vallo congesto excederemus, rogantes, pecora ad ducenda cōpromittebant. Quod & præstitere, quam primum latus superius occupassemus, vallo deserto. Nam taurum cum capro ad nos agentes, significabant, ex alio abactis pecudibus sibi iam nihil superesse, quod impertirēt: pro quibus adeo à nobis bonam corallij partē & Magridettas aliquot receperunt, etsi horum nihil captare visi, saltem discessum nostrum sollicitarent. Sed & præfectorum cuius vini pocillum apporrectum est, cuius illi miro desiderio capti sunt. Quo hausto, nutibus suis, vt die postero ad auferenda plura rediremus, nobis significabant.

Die 10. circa meridiē *Lanciarum* vna è Spackenburg ad naues nostras appellēs, rogabat, vt in littus expositi à Phulo suo nonnihil pecorū acciperemus. Cui annuentes, postero die apud cœmiteriū egressi, Nigros aliquot nos quidē morantes seu præstolatos inuenimus: sed cum ijdem nos in pagū pergere iuberent, rebus diffidentes, è nostris duos eò præmisimus, qui de quinque obsidibus dandis instarent. Quibus impetratis, pagum ad euntes bouem vnicum obtinuimus, cum profugi incolæ secum pecudes reliquas abegissent. Hinc ergo ad pagum

Septentrionalem reuersis, in eola bouem unum obtulerunt: pro quo cum parte aliqua corallij quatuor fere vlnas panni linei receperunt. Quae cum ad naues traiecissemus, postero die Lanerarae duae ad nauem Amsterdam omnis generis fructus & oryzam, sed inter caetera selectissimas cannas sacchari aduehebant. Quibus, vt ad suum quoque pagum acclinaremus obtestatis, cursum nostrum scetati eadem adhuc vespera ex Baye illa soluimus.

Caput XIV.

De conditione & situ Baye, illius incolis, & qua occasione nostri inde soluerint.

Aye Dontangil altitudinem graduum 16. habet, circuitum fere milliariu 5. fortita, & insula praeterca praalta insignis fructibus omnis generis, vt limoniis, malis citriis, aurantiis, & insuper melle, vannanas, gallinis, rebusq; aliis abundantissima: praecipue vero eadem illustri scatebra prenobilis est, quae suis riuulis ex alto defiliens, nauib. aquatu comodissima venit. Sed & tribus minutis aliis insulis praedita est, vt & fluuiio quodam, vicis aliquot proximis culto. Porro inxta scaturi-

Sinus Dontangil descriptio.

ginis decline ad mediam fere Bayam prope vallum septentrionale tres alij quoque pagi populosissimi, & deinceps iuxta aluei productum ad aquilonium alium fluuium vsq; adhuc plures conspiciuntur: vnde vastum illud fluentum, ad quod oryzae vim maximam mercati sumus, duobus brachiis, vno in septentrione, alio in austrum diffinditur: in quorum medio parua insula, ad aquilonem vero maior pagus S. Angelo dictus visitur. Hic proceris palis aut vallis obseptus, domibus fere 250. constat: a quo porro versus fluuij caput vicus alius, & ipse populis exultentisq; abunde confertus prostat, pagus aquilonaris dictus. Ad aditus laeam, Spackenburg vicus situs est, domibus circiter 180. excultus: a quo extrorsum iuxta insulam dictam penes fluuium proximum nouissimus vicus alius occurrit. Et tot pagi nobis illic in proximo moratis cogniti & aditi sunt. Ad incolarum vero quod naturam & conditione attinet, vt ensilibus fere paucissimis se onerant. Ad confessum & decubitu storeis paruis, iisq; coloribus variis intertextis vtuntur: quibus sellulas, affabre factas, loco puluini dormituri substernunt. Mortaria ad summum bina tundenda & excorticanda oryzae, vt & cribrum ei colanda, & ollam coquenda, & saccum asseruanda, & calaboros (cochlearia sunt) haurienda, aut exedenda adhibent. Regis ornatus & amictus caeteroru fere similis est, pannus nempe restrictus, ex certaq; herba contextus. Brachia sua multis annulis cupreis, vt & colla orbiculis aggrauant. Primas eorum (Phulos dictus) ex clunabulo seu sica lata eaq; longiuscula internoscitur, quam ille sceptri loco gestat. Caeteri omnes huius dictamini parentes, terra colunt. Venationibus etiam sese exercent, quibus arcu feras figunt, aut cercopithecocos. Student quoq; piscatui, & ludis bellicis, ad quos suo modo valde agiles, prompti & robusti sunt. Tum interdiu, tum noctu certa quadam in domo suas excubias agunt: ad quam rem vigilu plerunq; 30. selecti & constituti sunt, a caeteris signo albo ad pectus assuato internoscibiles. Pro armis habent hastas promissas, & praergrandes parmas ligneas, post quas se ita dextre compositaeq; oculere norunt, vt de pedibus vix quicquam nudum prominat. Occupantur iude quoq; re pecuaria. Foeminae illoru ferunt plantantq; & oryzam vannanasq; patria arte praeparant. Carne perraro vescuntur. Piscibus fere & lacte saturae. Ex definita quadam herba vestes sibi contextunt (ex qua & viri am-

Suppellex incolarum.

Ornatus

Domus excubiarius.

Languacca
lapis.

fructus.

ciuntur) ad genua fere propendentes, superius corpus synthesi saltem simplici contexta. Pro ornatu gestant armillas ex stanno, vel crudo argento ad formam manillarum ex Guinea allatarum fabrefactas, vt & ex eadem materia globulos rotundos, quibus tamen Magridettas, & ex vitro cyanei coloris rotundos orbiculos longe praefertunt. Lapidem apud eosdem quoque *Languacca* dictum, ex Zeilon insula aduectum cum rotundis aliis Magridettis Dallemannis conspeximus. Boues insuper praualidos, & tanti aestimatos possident, vt adorari ibi illos, & ad Canorinorum, Indorumq; Malabarorum exemplum singulari religione coli ab initio arbitraremur. Capras magno numero alunt. Oves habent rariore, sed tamen & canes non paucos. Cicures eorum aues sunt gallinae & anates. Ferae autem gregis innumeris. Grana ferunt leguntq; oryzam, phascolos triplicis generis, milium; fructus autem vannanas, limonia, mala citria, aurancia (sed haec tamen copia minore quam in insula S. Mariae) zinziber, grana paradyssi seu Meligettas, & fructum item alium auellanae nucis magnitudinem habentem, cuius folia Gariophyllos odore referunt. Radicem adhuc quandam externa facie zinziberi valde similem, interius tamen flauam seu auream, quae lingua Malaica *Cumbet*, Arabica *Tabet*, Lusitanica *Casran de las Indias* nuncupatur, effodiunt, quae mansa ad primum gustum quidem propter abundantem humiditatem nullius efficaciae creditur: tandem vero linguae acrimoniam quandam zinzibere leuiorem offert. Lilia eadem candidissima promittunt: aliam medicinam tota utilis. Huius permagna quoque in Iaua & Indiae locis aliis copia prouenit.

Caput XV.

Qua ex causa nauibus nostris in Sundam soluerimus.

Aues Me-
roa sine Ga-
rayas.

Brandae
insula.

NDIQUAQUE euolutis nobiscum rerum praesentium circumstantiis, cum propter conceptum ab incolis metum suspicionemq; nullam cum iis amicitiam firmam pactum iri existimaremus. Feb. 12. die an. 1596. impellente Circo via in Sundam arripuimus: quo cursu cum 14. die dicti mensis terra de Cabo Antongil nobis adhuc in conspectu esset, continua malacia fluctuantes, tandem 24. Febr. ventum occidentalem, nobis valde desideratum nacti sumus. Toto hoc transitu fere semper magna volucrum copia, *Weroe* ab incolis, a Lusitanis vero *Garayas*, dictarum obseruatur: vt & aliae *Robos Forcados* appellatae, quae nigrae aues, ad picarum tamen fere modum variegatae sunt, caudam promissam, instar forficis sartoriae fissam diductamq; habentes. Aues haec, vt & volantes, pisces alij seorsim suo quodam loco percensebuntur. Ad Sundam itaque titubante caecia ventisque; inter se valde diuersis iter tenentes, tandem mense Martio diebus 14. integris ventum impellentem occiduum consecuti sumus, & ex Copasso ratione putantes, inuenimus nosiam 70. miliarib. ad orientalem insulam *Brandae* nauigare. Opinione itaque nostra breuia vniuersa, ex mappis praesentibus monstrata, praeterlegentes, illorum tamen nulla obseruare potuimus. Attamen vortices aliquos, ibi serpentes quam plurimos ructantes in transitu notauimus. Maij 4. die sub ipsum nouilunium aduerso vento vsq; ad 27. diem eiusdem mensis acti sumus, quo tempore, cum gubernatores nauium Dolide missa fundum nullum tenerent, & pincerne simul aquam valde deminui quererentur, decretum factum est, vt potro cuius portio saltem dimidia, nempe ad dies singulos mensura aquae media ministraretur. Quo euentu sitis inter nauigantes miserissima oborta est, vel ob id quoque compri-

comprimis, quod tempus idem æstu annuo alias molestissimum esset. Pinas interim de aqua superstitite Leoni naui nonnihil cōmunicabat. Iunij 3. die de transfessore quodam supplicium sumptum est, poenæ loco sclopeti glande traiecto. Transfessor quidam plexus. Eodē loco rursus Cinereas prædictas Meroas seu Gaias, & aues cæteras grandicopia notauimus. Die 5. terra quædā nobis conspecta est: de qua visa obleuandæ & mitigandæ sitis solatium, gaudium publicum desiderantibus oblatum est. Sed ad illam tamen propius admoventes, insulam esse, & à Sumatra (vbi polus Australis grad. 5 $\frac{1}{2}$ fere attollitur.) 16. fere milliaria distare, comperimus. Postero itaque die vel dum propius impellentes, cum iuxta eam sex vel septem Canoas conspiciemur, nec tamen ad illas cursum satis tutum sciremus: Celocem ad eas de loci situ & ratione percontatum emisimus. Interim post maiorem hanc insulam duæ quoq; minores alię conspectui nostro obtigerunt, ad opinionem nostrā figendis anchoris haud incommodæ. Insulani vero conspecti, cum nostros ad se recta excurrere viderent, remis suis concitatus terræ appellentes, & Canoas suas in aridum extrahentes, confertim vno numero viri 23. profugere cœperunt, & colloquium nostratibus detrectare. Colore hi Brasilianos æmulabatur, & capillis ad humeros demissis, arcus cum spiculis quam plurimis gestabant. Quos eo pacto armatos ob id ne ipsi quidem nostrates omnino cōsequi poterant: nec eos prolatis monstratisque aliquibus mercimoniis ad se prorsus pellicere.

Frustra itaq; co excursu factō ad naues post reditum est: à quo dein sequente nocte vento aduerso ad Septentrionem tam valido impetu retro compulsi sumus, vt sub diei posteri auroram nos à terra tribus integris milliariis abesse cerneremus. Sed & eadem tempestate pinas nostra è cōspectu nostro disiecta est. Quā ob causam cum ex Leone disploso tormento & aplustriis suffixis signū daretur, paulo post altam Sumatræ terram & pinam nos ad eam recta p̄uolitantem Sumatra terra. conspici, de insula amittenda & pina cōsecranda sententiam ratā fecimus. Porro itaq; Iunij die 11. Sumatrā insulā q̄ proxime subiimus: à qua iuxta littora laue, Insula longiuscula. insulæ multæ se prodiderunt: ad quarum vnam longiuscule porrectam, incognitam tamen, confidentes fundum argillaceum 25. orgiarum tenuimus. Eodem è loco ex Amsterdam naui emissā scapha Canoā quandam conspectā insectata est: quam tamen remis suis attingere haud valuit. Postero die in insulam è nauibus egressi, eam desertam, incultam & meris syluis asperā aduertimus: quæ ob id nec suppeditandæ quidem aquæ indicium vllū promebat. Interim sub depressis littoribus prima vice tria, secunda vero no uem vela à nobis notata sunt, quorū vnum naues nostras prætercurrens, iuxta dictam modo longiusculi tractus insulam substitit. Ad quam nauem cum celocem nostram emisisset, viros sedecim offendit, quorum sex remis ducendis occupabantur, cæteri sub tabernaculo seu postico conclau, ad *Paras* formam constructo, vestibus ex omnium colorum genere variegatis amicitii considebant. Qui tamen ad colloquium sollicitati à nostris intelligi nihil potuerunt. Cuique de *Bantam* & *Iapara* per modicum, de Sunda vero & *Calapa* nihil quicquam indicare possent, ad littus, vnde egressi erant, proram retorsērunt. Cui rei, cum nos non vsquequaque fidere-Paras est humanis genus. mus, q̄ eos piratas esse, nauesq; ex Mancabo versus Bantā traiecturas obseruare suspicaremur, collatis sententiis decreuimus, vt pinas nostra cum addita Celocem armata terram Sumatræ, hanc rē certius percontatum, ad eosdē iterū colloquio sistendos impeteret. Pinas ergo viris 16. munita, cum velum recta in terræ edita panderet, villos seu pagos aliquot in transcursu legit, quorum primarios Dampin opida seu pagiprarij. *Dampin* vocabant. Quo toto cursu cum vbinis 20. 21. & 22. orgias fundi arenosif teneret, citra vesperam quam proxime apud insulam quandam, duabus minoribus aliis cinctam, sese demisit. Hominum ibi quidem expressæ voces audiebantur: sed interim tamen nec quicquam vel hominum vel nauium cōparebat,

vsq; dum consecuta die aquam queritantibus naues vno quidem loco stare quatuor, alio autem sex velis ferri conspicerentur. Quæ hæcenus quidem à se inuicem remotius currentes, nobis conspectis arctius se iungere illico coeperunt. De aquæ ergo hauriendæ loco à nobis interrogati, cum digito intento aliquè monstrarent quidem: nos tamen veriti, ne commento tali & excogitato dolo ab illis saltem amoueri quæreremur, vt nos ad pinam nostram haud cunctantes comitarentur, vrgentius apud illos instituimus. Quod annuētes, cum bona pace nos in suas naues suscepissent, ingressis nobis varia exprompserunt & commonstrarunt. Inter quæ & inauratus pugio, Crees ipsis nominatus, & aureus item annulus, adamante non magni pretij, nec vsque adeo artificiose polito confitus, numerabantur. Iidem sub primum nostrum conspectum æneum quoq; tormentulum *Bas*, ipsis dictum, pro sui defensione exprompserunt: sed cum deinde admissos nos illud attentius contueri viderent, idem recondiderunt. Postquam itaque hi nos *Canoa* sua ad pinam vsque comitati essent eosdem ad naues suas reduces nos quoque officij loco iterum consecrati, pro rubeis & cyaneis corollis atque *Madrigettis* cum ipsis pisces, Vannanas, Melones, cannas saccharinas, cocos, allia, cæpas, & fructus item alios nobis tum quidem incognitos permutauimus. Ex quo loco vna cum iisdem post ad Sumatræ terram firmam perreximus.

Caput XVI.

Quid in Sumatra insule pago quodam, Dampin dicto, cum primæ loci congressis & confabulatis euenerit.

Piperis crementum.

CUM *Paras* dicta nauis itaque prouecti, breui intervallo tres vel quatuor *Canoas* occurrentes habuimus, ex quibus haud temnendæ æstimationis viri aliquot, lineis vestimentis colore cyaneo tinctis induti conspiciebantur. Quos cum de aqua haurienda percontaremur, via monstrata nos per aluè falsuginosum ad locum quædam perduxerunt, quo 20. circiter ædiculas, casarum ad formã extructas & ex palmarum foliis affabre interfertis contectas offendimus. A loci ergo huius inquilinis rogatis, ad aquam peruestigandam nostrum binis deductis, illam quidẽ riuo præcipiti confertim defluam deprehenderunt, sed haustu tamen difficilem, si incolæ quid contra nos fors moliri vellent. Hoc omnium primo loco piper crescere conspeximus, quod contortim & volutim per crassas & elatas Cannas, instar lupuli in altum assurgebat: cuius ob id præsignem copiã, vt & Garyophyllos, Noces Muscatas, cucurbitas & cucumeres, coemimus. Carnis ibi nulla copia, sed vim tamen ex palmæ fructibus confecti largitas haud parua aderat. Huiusce regionis fœminæ crassissimis armillis ornata, à lûbis mediis tela desuper prociua, & item alia superius corpus seu pectus inlecta spectabantur: quæ crines vinculo iuxta occiput religatos promittebant. Metuentibus vero nobis, vt, defluxu maris factò, incolæ contra nos quid machinandi tempus nanciscerentur: celoce ad *Pinam* reuersi, illam è loco illo vela fecisse animaduertimus. Quia causã ad duas alias minores insulas aquæ gratia excurrere coacti, re infecta & inde remcauimus. Postea ad pinam 4. *Canoæ* impellentes, gallinas, oryzam, piper & caxas emendas obtulerant. Ego interea postquam celoce locum illum, quo naues aliquot morari conspexeramus, incurrerem, de aqua haurienda percontaturus: accidit vt de improviso nulla nostrorum voluntate sclopetum disploderetur. Cuius

tuius fragore, qui in *Parauis* nauierant, peruti, festinanter velamenta sua storea-
 cea prætenderunt, productoque suo tormento *Bas*, & quasi hostili animo id à
 nobis factum esset, vibratis armis valde nobis minitati sunt. Remis itaque ce-
 locem nostram in terram impulsam cum illi viderent, littus & ipsi insipientes, e-
 gressuros nos abstinerunt: vt ad priorem locum, vnde veneramus, nobis vi-
 tandi tumultus gratia omnino redeundum esset. Ad nauem postmodum fru-
 stra quæ sita aqua reuertentes, Almadiam cum ea quandam inuenimus, à qua Caxa mi-
 nor moneta
 pro 12. Regalibus octonorum baziorum, Caxas permutantes, pro singulis Re-
 galibus Caxas 3500. recepimus, vt minoris monetæ nulla nobis post penuria esset.
 Vndarum vero refluxu mari altiore facto, cum *Parauis* statione se sua efferret, nos
 sub noctem ad eandem remeantes, præter balsam aquam tamen nihil inueni-
 mus. Pinas postmodum vento ab ipsa ora perflante ad naues redacta, *Parauis* ali-
 am attigit, quæ nostris in longiuscula supra dicta insula aquæ copiam monstrauit.
 Sed & loci Dynasta vltro nobis spondit in Bantam se nos Gubernatoris loco
 prouehere velle, si pro qualibet nauis Regales quinque quaternorum mercedis
 loco ipsi depederemus. A meridie *Parauis* iterum alia ad Pinam ventitabat, *Caxas*
 pro Regalibus permutatura, quam tamen inanem à nobis demisimus. Sequenti
 die, dicti mensis, scilicet 19. scaphis aliquot pro adferenda aqua excurrimus. Sed
 & Niger Laurentianus, qui numerato die apud nos fatum obierat, post insulam
 proximam terræ mandatus est: quo tempore ex Bantam velum quoddam pro-
 moueri cernebamus. Ad insulæ, iuxta quam nauibus confederamus, tergum qua-
 tuor insuper aliæ comparebant: qua nocte ex occidentis & Septentrionis inter-
 medio ventus præualidus ingruerat.

Iunij 16. sublatis anchoris eodem vento prouecti, bolide bis iacta 22. orgias
 fundum arenosum tenuimus. Sedata itaque paulo post Concitatione, ne retrò
 longius abiiceremur fluctibus, ab oriente in occasum turgentibus, anchoras rur-
 sus demisimus. Sed à meridie derepente iterum perflante borea, Orientem arripui-
 mus, quæ meta intra præallatam illam longamq; insulam excurrerat. Ex freto isto
 recta perflante vento, naucleri insulani Dynastæ consilio ad 19. orgias cõsedimus.
 Vbi cum ex Bantam discretas aliquot *Parauis* vela facere conspiceremur, recta sub
 insulam defleximus, quod venti aduersi paulatim increbescerent. Inde tandem
 rursus promouentes cœcia impellente, naues itidem alias in Sumatram proten-
 dere conspeximus. Quod vero quotidie ibi Eurum à meridie flare nobis scitum
 esset, ad 15. orgias iterum anchoris confedimus ad posterum vsque diem, quo lo-
 cum mouentibus noua alia *Canoas* à firma Sumatræ terra Cocos aliquot, nonni-
 hil Betelle, & Areca attulit. Sed nauis isthæc Dynastæ insulam, naucleri nostri
 propria fuerat, viris 14. onerata: quorum duo nauem nostram conscendentes,
 Nauclero dicto honorem singularem exhibuerunt, Manu nimirum eius pedem
 à planta sursum ad genu vsque promulcentes, & eadem manu post caput suum
 à mento ad verticem vsque quasi perfricantes. Noctæ hac cœlum vndiquaque
 pluuiosum nos molestabat. Iunij 18. die distinctis quibusdam locis naues septem
 prospeximus, quarum è binis ad nos appellentibus, altera Naucleri nostri *Parauis* fue-
 rat: altera vero procerus quidam & ad speciem illustris vir, Xylina veste aureo filo
 intexta indutus vehebatur, qui Betelle, Areca & Cocos nobis offerebat, pro
 quibus eundem nos quadam lintei portione donauimus. Qui tamen à nobis
 discedentes, furtim indusium & linteamina alia nostratibus surripuerunt. In
 freti huius faucibus bolide missa 25. orgias tenuimus, fluctibus violento pulsû in
 occidentem nutantibus, adeo vt ab ortu in austrum vento boreali nobis curren-
 dum esset. Circa vesperam iterum 28. Orgias defixi, loco illo Vespertilionum Vespertilio-
 nes magni-
 tudine galli-
 na.
 magnum numerum conspeximus, gallinas magnitudine æquantium: vt ob id
 spectaculum hoc nobis certæ admirationi esset.

Iunij 19. castellum quoddam prætergradientibus nobis *Paras* quam plurimæ appropinquauere, quarum aliquæ velis quoque utebantur. Hæ *Cocos*, piper, Garyophyllos, Nüces muscatas, Vannanas, gallinas, & aurantia aduchentes, an ex Goa vel Cochino versus Bantam contenderemus, percontabantur. Cursu interim nostro nihil singulariter promouentes, cum anchoris iterum 27. orgias teneremus, fluctu aduerso & aere gelidiusculo glifcente, quieuiimus, vsque dum postero die Africo flante nonnihil inde rursus progressi, malacia coacti anchoris ad 22. vel 30. orgias consideremus: sub cuius tamen tempus medium vela rursus attollentes, discretas passim naues è longinquo prospeximus.

Caput XVII.

Ad portum Sundæ prouectis nobis quid primo impulsu obuenerit.

LAM tum propter fluctus aduersarios, tum crebras vëtorum permutationes, (quod nimirum à media nocte ad sequentis diei medium, horam quippe decimam, vulturnus, & à dicta iterum hora vsque ad noctem Fauonius, ordinariis vicibus spirare solitant, vnde iter illud nauigantibus perdifficile accidit) velis remisque lentissimis progressi, vix tandem Iunij 22. portum ad Bantam & oram Sundæ attigimus: quò loco in prospectu nostro amœna quidem & viridans vndiq;, sed depressior quædam insula promicabat, quam *Iauani Pulo Payan*, id est, oblongam insulam vocitant, ad cuius latus septentrionale ultra 70. vela conspicati, è longinquo sylulam quandam appellere credidimus. Vt referebatur, naues istæ omnes piscatoriæ erant: quo documento concludi potest, Bantam, vrbem populosissimam esse. In Baye seu sinu quodam terræ lauæ *Iunco* (quod nomen lauæ naus onerum 16. capacis est) quandam obseruauimus: à qua cum ad nos Canoa quæpiam visendos expediretur, idiomatis nostri ignara, & ob id ad Iunco reuerfa Lusitanum quendam secum aduexit: quem de itinere nostro percunctatum, postquam in nostras naues inuitassemus, ad Iunco è vestigio remeantem, & velis sublatis angulum proximum transnauigantem, cum Iunco è conspectu nostro perdidimus. Ad horam diei 12. cum orgias 34. teneremus, paulo post deflua vnda 24. & dein ab horis duabus 10. post octo, deinceps 7. orgias tenuimus, à quâ diminutione mare deinde paulatim altius iterum consurrexit. Firma lauæ terra ex vno latere, ex altero *Pulo Payan* nobis versabatur: ex quo loco ad ortum plures alias insulas, & ipsam Bantam ciuitatem nobis recta oppositam conspeximus, ad quam vela minora visa vniuersa festinabant. Ventus tum quidem è mari spirabat Cæcias. Consilio itaque naucleri nostri ad austroeurum currentes circa vesperâ ex ciuitate *Paras* vnâ approperantē conspeximus, qua sex Lusitani suis sciauis ad naues nostras prouecti significabant, à Gubernatore se missos, vndenâ veniremus percontatū: Nostrum siquidem aduentum, vt Gubernatori, sic non minus incolis vniuersis terrori & formidini esse. Quibus cum nos Hollandos profiteremur, commemoraremque bona nos pace & amicitia nostra mercimonia pro aromatis ipsorum permutatum venisse: ipsi nos quidem loco opportuno, sed tempore valde incommodo appulisse responderunt: quod vix ante quinque dies, *Somas* totidem (naues Chineses sunt) in Chinam amandarint: & quod itidem, quas eius diei mane naues in Baye subsistentes vidissemus, toto illo littoris protractu vix dum aromata collectum excurrerint. In cæteris erga nos nihil inhumani erant: adeoque de Rege, vbinam esset, rogati, illum ante

Palimban.

Palimban, Sumatræ ciuitatem, ob defectionem factam oppugnatam, cum suorum quamplurimis occubuisse, placide significarunt. Regem cū suis maximam quidem ciuitatis partem iam dum occupasse: verum rege capto ab occupantiū manibus eandem rursus excussam esse. Velis 200. cum quidem instructum in Sumatram descendisse: sed hominum partem maximam fame inediaque confectam tabuisse: filiumque regni heredem vnicum relictum esse, qui mensium iam quinque ætatem haberet. Ob cuius infantiam incolæ defuncti regis vxorem quandam regni Gubernatricem constituerint, mediocris ætatis sceminam, *Chephate* nuncupatam. Inter Lusitanos istos quidam numerabantur, qui quondam se in Thomæ Candisi naue ad *Ternatem* fuisse referebant: signa & commemorationem addentes ingentis miseræ seditionisque, à Lancastro Capitaneo ad Malaccam Lusitanis subiectam inter naues Lusitanicas concitata.

Palimban
Sumatra
ciuitas.

Chephate
Sumatra
Gubernatrix.
Thomæ
Candisi.
Lancaster
Capitaneus.

Quarum tamen historiarum nos saturi solius negotiationis gratia nos præsto esse retulimus. Interim obnixè illi à nobis contenderant, ne nostras naues à Don Antonio missas diceremus, ne inter ipsos secta vel tumultus quispiam oriatur, qui nullo dubio facileque per eos moueri posset, qui è terra illa præscripti in *Pegu*, *Bengala*, *Ternassarin*, *Martaban*, *iuxta littus*, *Choyomandel*, imò tota India ad causam suam affectatius asserendam, reconfedissent. Apud illos enim amicitiam facile parabilem esse significabant: sed iis tamen nimium credi haud debere, cum nihil aliud quam seditionem ad libertates suas redipiscendas meditentur. Per Lusitanos hos Gubernatori nostra quidem officia & amicitiam denunciabamus: sed ipsi tamen gaudium conceptum simulantes, ad ciuitatem reuersi, dolose Gubernatori à nobis audita omnia percenebant.

Dicti mensis die 24. insulæ propius succedentes ad *Pulo Payan* recta confedimus. Ex qua intra meridiem occidentemque viridans quedam & humilis insula prominebat, defluo riuulo insignis, apud quam cum nos subsisteremus, *Nauclerus* ad *Bantam*, duobus adhuc milliariibus distantem, nos prægressus est. Paulo post Oceani *Almirans*, *Tomongan Angabaya*, cum interprete ad naues nostras accedens, per eum Gubernatoris nomine amicitiam & omnia ad refectio-nem nostram necessaria, quæ in sua quidem potestate haberet, nobis nuncupauit, & simul, vt in ciuitatem egrederemur, inuitauit.

Tomongan
Angabaya,
præfectus
maris.

De qua delatione cum ipsi gratias haberemus, & vt ad nos in naues confenderet, rogaremus, ipse officium hoc detrectans, sibi in Insula oblonga aliud agendum proflare prætendit: interim tamen sollicitatos aliquot bis coctos panes secum auferens.

Quibus cum à nobis abscederet, & duas vaccas mittendas voueret, ipse non ad insulam, sed ciuitatem quidem recta conuersus, nullas tamen pro voto suo videndas vaccas emisit. Sed & deinceps Regionum vectigalium Iudex, *Sabander* dictus, cum Lusitanis quibusdam ad nos appulit, Regis Senatusque nomine nobis amicitiam fidissimam deferens, & vna aliquam multas Gallinas, Capras & fructus alios impertiens, addita compromissione, vt, quibuscunque opus esset, compotes redderemur. Idem quoque nos apprime commodo tempore appulisse commemorabat, cum pipere omnes agri adeo prægnantes essent, vt prouentus vnius anni duplex videri posset. Hoc ergo à nauibus nostris ad ciuitatem redeunte, Lusitani remanentes à nobis prandio adhibiti, vt nobis à Iauanensibus circumspectissime caueremus, adhortati sunt. Ad conuiuium hoc nostrum, Iauanensium, Turcarum, Chinensium, *Bengalorum*, Arabum, Persarum, *Guzaratorum*, nationumque aliarum tanta copia furtim præterea confluerat, vt locus vix omnes caperet, qui tamen vniuersi vino Hispanico appoti, circa vesperam è nauibus ad urbem redierunt, in discedentium honorem binis tormentis elisis. Sequenti die *Tomongan Angabaya* cum *Sabandro* denuo ad nos prouiscentes

Sabander,
vectigalis
Regis
dux.

uisentes, Gubernatoris nomine suoque necessaria vniuersa offerebant, & vna, ne Lusitanis temere quid fideremus, rogitabant: qui vnum hoc satagerent, vt nos passim inuisos apud omnes praestarent, homines quidem à naturæ malitia tam secretos & occultos, vt animis sensisque à nemine quoquã solide cognosci possent. Sed & ad sumendum animum, metumque omnem excutiendum nos vnice cohortabantur, quod portus iste mercatoribus vniuersis pateret: suadebantque, nos ante ceteros omnes aromata & species petitas impetraturos esse. Et cum petiissent, vt ex promptis nonnullis mercibus opulentia nostræ ipsis specimen daremus, gratificantes, eos vlnis octo *Cassæ* viridis donauimus. His hoc pacto dimissis, Gubernatoris mandato breui post Niger quidam, natione Quillinus alias Quillinum Panian id est, longus Quillinus dictus ad nos adiit, denuncians, vniuersum regnū suppetias nostras & auxiliarem manum sollicitare, & rogare, vt ad Palimban Sumatræ ciuitatē vela facientes, è parte maritima ciuitatē tormentis concussam oppugnaremus, & sic ipsis pedestri itinere secuturis ad inuadendā & occupandam eam cōmoditatem praestaremus. Quo facto, prædam totius vrbis obuiā nobis cessuram magno emolumento addebant. Sed petitionē huius tum nos ira diluimus, quod non pugnatum, verum mercatū ad eos appulsemus. Superius dicti gemini cum apud nos adhuc morarentur, cū mappas nostras videre auerent, ex illis cursum nostrum eos docuimus: id addentes, peregrinationis tam longinquæ hanc nobis vnicam causam instituendā fuisse, vt bona ipsorū gratia negotiationis perpetuitatē stipulareretur. Qua re ipsi oppido quod gauere visi sunt, maxime, quod à nobis didicissent, singulis sex mensibus ad eos excursum, nostrosque recursum confici posse, etsi hæc quidem navigatione in perdiscenda tutissima & compediōsissima via menses 14. triuissimus. Quo colloquio discessum tūcerat.

Postero die 26. nationes diuersæ nauibus nostris acclinabant, cum quibus omnibus amica æquitate negotiati sumus. Sed & his nos de Lusitanis cauendis commonefacientibus, merces quasdam valde gratas exprompsimus. Ex eo loco celocem nostram, necessariis viris munitam ad sinum occidentalem, à laua 3. mill. distitum expediuimus, vt ad pagum ibi finitimum de emendis pecoribus laborarent. Hi, quod sclaui meri essent, etsi illorum vendendorum nullam copiam haberent, attamen pro Norinbergen sib. speculis ternis prægrandem ollā, *Indigo* humida confertam permutarunt. Interea temporis ad nauem Mauritium Satrapa (vt apparebat) quidam accedens, visis mappis de prope re nulla alia asserita recessit: quem postea à Lusitanis ad nos explorandos emissitium cognouimus. Chineses quidem varij generis ad nos merces conuehebant, vt procellanas, Serica, opera sericum & similia. Nautæ nostri naues in mare altius promouentes, circa meridiem austrinouento paruas quinque insulas transmeauerunt, quo tempore Bernhardus Heynick diem obiit. Cum vero ad dictas insulas nostri nullum aditum inuenirent, vesperi intra easdem medias anchoras iactantes, locum eum ad defuncti nomen *Berels* siue Bernhaldi indigetauerunt: vt consimili quoque modo primarij Chirurgi nomine Hermannii, Insulam Hermanniam vocauerunt. Diei 27. mane primo *Parasus* quam plurimæ vna cum Sabandro ad nos aduectæ sunt: qui hortator nobis erat, vt in terram egressi, Gubernatorē salutaremus, & iuxta suctū morē Regis loco ipsi pro pacis & fœderis signumunus deferremus. Quam ad rem duo nostrū primarij cum vase crystallino, in autato speculo, pannoque Coccinei coloris, secreti, à Quillino Paniā deducti sunt. Hi itaque ad portū inuecti, & aquā præhumilem, & stationem valde aridam inuenerunt. Ingressis illis cum primum Lusitani occurrissent, salutatione vltroque citroque facta dolosa, iterum discesserunt. A quibus Sabander eos accipiens, in palatium Gubernatoris, prandentis adhuc deduxit: quem prestolandi gratia in hortum secedentes, fusum ibi tormentum æneum præsigne conspexerunt, ad cu-

Insula Berels.
Insula Hermannii.

ad cu-

ad cuius os granati quinq; fabæ magnitudinem superantes inferti infixique nitentur: cui in proximo *Bafe* quinq; & item Mortarium vnum accubabant, pelucsq; aliquot non procul inde appendebant. Gubernatori porro venienti tandem munus prædictum oblatum est, rogatumq; , an æquo ferre animo posset, si nostri eum inuiserent, & de perpetuo foedere contraherent aut paciscerentur. Qui cum per interpretem, se deliberationem huius rei habiturum respondisset: nostri exinde in Sabandriaulam deducti, & tragematis ad postis bene habiti, naues circa vesperam repetiuerunt. Postero die, cum de Gubernatore nos visitaturo nuncium ferretur, extractis & in ordinem dispositis tormentis nostris, ad eum magnifice accipiendum omnia adornata sunt. Proceres præterea aliquamulti nauibus ad nos contendebant, vt & nonnulli mercatores ex Persia, *Garacone*, &c. qui pretiosissima Cinnamomi & vitæ aqua nos munerabant. Sed & fructuum venum allatorum, vt raphanorum, cæparum, alliorum &c. nulla penuria hic erat: quod illic in confinio Indicæ quæ plurimæ naues, quas luncos vocant, subsisterent, quæ nouarum indies aliunde accedentium cumulabantur. Euronotum versus riuus quidam spectabatur, ex quo creberrimæ Paraus victualia nobis necessaria aduehebant.

Granati fabæ magnitudine.

Caput XVIII.

Quidnam Gubernatore naues visitante gestum sit.

LUNI 26. diei matutino tempore cum aliquot classariis ego amandatus sum, vt Gubernatori obuiam progressi, eum salutaremus, comemoraremusq; classis primates desideranter ipsum expectare, vniceq; rogare, ne ex causa quapiam cõparere recusaret: adeoq; , si rei minus fideret, obsidem me interea secum adseruaret. Ad ciuitatem itaq; , longa serie iuxta littus protensam, vallisque suffartis & tormentis oppido compositis munitam cum appulsemus, Gubernatoris interpres, Quilinus Panian qui ex S. Thoma in Nealiput ciuitate iuxta littus Choromandel sita oriundus erat, nobis percensebat, Gubernatorem ad portum classis primatem expectare, roga-req; , vt ab eo inde arcesseretur. Qua eius voluntate percepta, ad naues rediimus, vt ibi celoce parata, cum primate gubernatorem inuitaremus: cuius rei prænuncianda gratia Balaan quoq; quædam emissa ei nostrum accessum indicatum fuerat. His ita agitatis, Sabander ad Celocem appellens, sollicitauit, vt vt in terram nos egressi, seipsum interim obsidem in nauibus asseruaremus. Quod nos tamē negantes, terram attingere prius nolimus, quam solida pax inter nos confirmata interuenisset. Sed & Lusitani nobis suas omnes facultates officiosa delatione nuncupabant. Tandem Gubernator ex portu 16. grandibus *Paraus* conspicuus soluit: cui cum primas noster eadem nauis acconsedisset, præministrata ad narrandum occasione Belgij nostræ patriæ statum potissimum ipsi explicauit, rogatusque quot numero naues quotannis ibi quamque numero milite instrui possint, quot mensibus ad emetiendum hoc à nobis institutum iter opus esset, & an hoc idem iter deinceps quoque ad eos tentaturi essemus, omnia ex ordine plane expediuit. Quæ dum mutuo ita colloquio tererentur, interim ad naues nostras deuentum erat: vbi Gubernator cum nobilibus suis omnibus pompaticè & splendide acceptus est. Iam ergo cum in *Caius* (nauis cubiculum primarium est) deduceretur, subitaneo pauore ille adeo percussus stabat, vt totus contremisceret, in carcerem se nimirum aliquem abstrudi ratus. Et si verum fateri licet, facinus id quidem satis audax & temerarium erat, Gubernatorem ipsum cum nobilitatis suæ præcipuis tam confidenter extra qui-

dem ciuitatem se peregrinis nauibus committere. Sabandri tamen & Tomongani sollicitationibus persuasus conclaue illud tandem ingressus est, & officiosis verbis spondit, aromatum nemini cuiquam quicquam cessurum prius, quam ad placidum & sufficientiam naues nostras nos petitis rebus onerasset. Sollicitanti deinde, vt merces nostras ipsi conspectandas promeremus, panni aliquot *Holoferice* Coccineique expediti sunt. Quorum cum aliquam partem rogaret, vtriusque generis pannum accepit integrum à non inuitis. Naue tandem nostra à summo ad imum diligenter oculis perlustrata, vt ad discessum eius honoris gratia omnia nostra tormenta disploderemus obtestatus, petitam rem impetrauit. Ad quam rem propius oculis vsurpandam, Sabander interim, dum ista fierent, in naui restitit. Postero die cum classiariis aliquot ego res quasdam nauibus necessarias mercatum ciuitatem ingrediebar.

Cornelius Holtzman.

Iulij primo die Cornelius Holtzman cum sociis nouem Gubernatorem aduocantes, ab eodem vt & primoribus regni cæteris pro loci consuetudine solemniter accepti sunt: quibus ob id patentes Comitum Mauritij literas, de solido foedere & pace stabilienda, adeoque de tuta ad mercatorum cæterorum exemplum negotiatione exercenda inscriptas, insinuarunt. Quæ cum Lusitanica Arabicaq; lingua accurate expressæ legerentur: post à nostris cautione propria illorū manu præscripta sollicitata, discessum & ad naues reditum est. Huius diei vespere præpotens quidam Dominus & illustris in Bantam venit, quæ Lusitani Cæsarem salutabant, quod pater eius Regibus omnibus in laua imperitaret. Hunc Bantani autem ideo suum Imperatorem agnoscere recusabant, quod ante hoc tempus idem in Malacca aliquandiu vixisset, adeoque Lusitanorum partibus haud obscure iam faueret. Vnde eo recepto sibi metuebant, ne Lusitanis subditi fieri cogerentur. Huius rei tamen nullo respectu habito, passim ab omnibus regie admittus est, adeo, vt & Reges ipsi complicatis eum manibus alloquerentur, qui gestus Sclauorum in suos dominos est. Idem iste Iulij 2. cum filiis suis & aliquot Lusitanis ad naues nostras excurrrens, omniaq; quæ in illis erant curiose dispiciens, nescio quid magni deferebat. Pretiosa è gossypio veste facta, aureoque filo traiecta indutus venerat: cuius filij magni pretij aureum oblongum Clinodium, gemmis affabre interfertis ornatum, & è cingulo pendulum gestabant. Altero die Cornelius Holtzman in terram denuo egressus est, tentatum & curatum, an foederis capita, gubernatori ante consignata, confirmari stabiliriq; possent. Quæ haud cunctanter ab eodem subscripta, & vtrinq; præstito iuramento obfirmata obtinuerunt, hac generali nimirum clausula, vt fidem vtraq; pars factam sanctamq; seruaret, & si alterutri illarum aliunde quid incommodi aut belli intentaretur, altera expedite ad hostem debellandum & fundendum se sisteret. In via Cæsar dictus nostratibus obuians, eosdem secum ad palatium suum, extra ciuitatem (qua per noctem nunquam solet) situm inuitatos abduxit: vbi epulum, varij generis fructibus Indicis & conseruis opiparū ipsis ministravit. Cui cum & Lusitani aliquot adhibiti essent, qui nostratium familiaritatem contentissime ambiebant: inde se efferentes iunctim vno comitatu in ciuitatem redierunt, vbi à mercatoribus quā plurimis nostri submissè inuitati, passimque laute habiti tractatique vesperi naues repetiuerunt. Interea nullo non tempore ad nos quā plurimi ventitabant, spe & velo oblatæ amicitiae à nobis quid impetraturi. Nonnulli quoque piperis vendendi titulo se muniebant: cuius tamen emendi consilium nos in mensem prope diem futuram differebamus. Die 5. Quillinus Panian noctu ad naues nostras appellens, Gubernatoris nomine nos cohortatus est, vt circumspectos & paratos nos gereremus. Cæsarem enim, lingua sua *Raya Dauina* dictum, sub specie visitationis amicæ, incautos nos opprimere cogitare: ad quod feliciter patrandum iam dum quoque Lusitanos stipendio certo conduxisset.

Cæsar, Raya Dauina.

Cæsaris res qui se præbent.

Capita foederis.

*Cæsaris mo-
li ven.*

Collegio ergo nostro conuocato, cum ad singulos se muniendos & accingendos edictum factum esset, tormenta etiam globis accuratè onerata sunt, & referatis armamentorum vasis, necessaria omnibus arma exprompta. A meridie de eadem prodicione diligenter cauenda à Gubernatore denuo admoniti sumus, addita significatione, de nobis inuadendis iam in ciuitate hostium discissos animos gliscere, cum alij id institutum proteruius vrgeant, alij contra ex causa æquius dissuadeant. Nos tamen admonitiones istas omnino dissimulantes, ex nostris quendam cum conficto nuncio in palatium Sabandri amandauimus: qui vno isto loco vltra 40. sclopeta parata expeditaque inueniebat. De qua re cum cum Sabander suspiciorem obseruasset, quæstionem præueniens, ea ad exigendum & ciuitate exturbandum Cæsarem deprompta assueuerat: qui factionibus quotidianis ita inualeceret, vt de occupanda ciuitate metus haud frustraneus esset. Cæsar interea ad facinus præsumptum vrgendum, vndiqueque socios & complices conquirebat: quorum cum multi bona eius pace refragari non possent, inuiti assenserunt. Cum vero post Cæsar institutum suum nobis proditum persentisceret: viam nos obruncandi aliam meditatus, significari nobis curauit, conuiuium sibi paratum magnificum esse, & ad id omnes nauarchos, naucleros, classarios, officarios, tubicines, & Musicos nostros inuitare, qui diem illum generaliter apud se haberent, & familiaritatis mutua confirmatione sese inuicem demerent.

Dies autem conuiuij 8. Iulij nominabatur. Iulij 7. die sociorum nostrorum iterum bini emittebantur, vt Gubernatori & comprimis Cæsari significarent, ne contra naues nostras quicquam attentarent. De machinatione enim illorum nos satis edoctos, & ob id contra omnem euentum provide munitos esse: adeo vt eas inuasurum, suum ipsius & probrum & damnum haud dubio cufuri sint. Cautius itaque agerent, nec per omnia Lusitanis fidem haberent, qui eos sui priuati commodi causa saltem instigarent, vt soli nimirum ex omnibus nationibus negotiatione ibi valerent, & ob id per proteruiam nos piratas aut Anglos (qui, quod ante triennium ibi malo exemplo grassati essent, passim omnibus naucebantur) confingerent. Quibus assertis pro clausula obtestati sumus, vt boni publici gratia sinistram de nobis per calumniatores quosdam concitatam suspicionem mitterent, & liberam negotiationem, cuius vnus gratia locum hunc adiissemus, haud inuiti nobis indulgerent. Cæsar harum se rerum nihil conscium similians, excusatione doli præmissa, rogando dein institit, vt supra dicti officiatij inuitati constituto die pro amicitia symbolo conuiuio se sisterent: quod se relatores fideliter nostrates ei promittebāt. Die tamen 8. Iulij iterū binos nobiles cum honorariis ad Cæsarem ablegauimus, qui interea ad classis nostre primates conuiuio adducēdos nunciū suum miserat: cui se tamen vniuersi officiose de emansione excusabāt, prætendentes, de valetudine aliquot suorum non satis bene constitutum esse. Prius tamen, quam nuncius redabiret, in nauis partē inferiorem ille deducebatur: vbi cum tam frequētes ex parietibus pendere armaturas cōspexisset, stupore perculsus bene longo tēpore vix verbū fari poterat: tum tandem confidens rogaret, an Capitaneus & qua de causa potissimum cōmotus esset. Tandē à nauibus idem in terrā reuersus, omnia quæ viderat spargēdo & effutiendo trepidationē apud omnes sequenti nocte tantā concitauit, vt de nauibus oppugnādis post animū fere omnē abijcerent. Iam ergo postquā Cæsar detectum suū consilium vt runq; persensit, asserta suæ innocentia qualicunq; persuasione, acceptoq; honorario 11. Iul. Iacatrā inde profectus est. Etsi vero Cæsaris dilutiones ad speciem haud ineptæ essent: certo tamen nobis documēto cōpertum erat, Lusitanos eidē iam dum pro nudis nauibus 4000. Regales octonorum addixisse, & institutū Cæsaris insuper etiā omni apparatu, tormētis, commeatuq; subministrato adiuisse.

Cæsaris altera fraus.

Cæsar dolo detecto abijt.

*Basis seu Ba-
as tormentum
minus.
Goia Raio-
an Turca.*

Nono Julij die in Bantæ stationem *Iunco* quædam incurrit, ex *Basis* æneis o-
cties defulminans, & a plustre candidum pro symbolo gaudij, quod portum ian-
tutum ad Bantam attigisset, suffigens.

*Achem Su-
matra cini-
ta.*

Decimo & vndecimo die Turcici Arabiciq; mercatores quamplurimi na-
ues nostras accedebant, inter quos quidam etiam *Goia Raioan* dictus, qui olim *Ve-*
netiis degebat, & linguam Italicam probe callebat, numerabatur. Hic se redituris
nobis comitem offerebat, vnde in patriam Constantinopolim post perreiturus
videbatur. Per *Achem* siquidem, Sumatræ ciuitatem transitum intutum perhi-
bebat, quod loci Rex, Magnus *Achem* dictus, omnes mercatores detinere soli-
tus breui tempore antè *Bantanis Iunco* duas surripuisset. Et hi præcipui erant, qui
Cæsaris ausum disfluaserant, prætendentes, non æqua facilitate naues Hollândi-
cas, qua Lusitanicas occupatum iri; quas ante triennium sub amicitia specie in-
tra Maduram & lauam iuxta loartan violenta manu inuasisset.

*Cornelius
Holtzman
& Reyn.
Verchel seu
dus firmar.*

Julij 12. tres nobiles è nostris in occursum Sabandri emissi, eundem ad na-
ues deduxerunt. Postulabat iste, vt primarius noster in terram gubernatoris com-
pellandi gratia egrederetur, seipso interim in nauibus mansuro obside. Quod et-
si quidem primarius non admissurus esset: attamen filius eius natu maximus pa-
tris loco relictus est, & Cornel. Holtzman cum Reynero Verchel Sabandri de-
ductu Gubernatorem conuenerunt: vbi repetito iuramento nostrates promise-
runt, casu ita poscente Gubernatori pro viribus & cunctis facultatibus suis sub-
uenire, & in commerciis fidem perpetuo sartam habere. Sed & Gubernatore no-
stris auxilium firmum contra hostes omnes, etiam ipsum Cæsarem fors quipi-
piam deinceps moliturum addicente, postquam his ratis datis inuicem discessis-
sent, postero die illico merces quasdam in tabernam nobis concessam exporta-
uimus: quibus vendendis *Reynerus Verchel* præficiēbatur. Eodem fere tempore
Factor Malacanus obiit, ab omnibus valde deploratus: qui nuperæ Lusitanorum
factioni se quoq; præ reliquis opposuerat. Die 16. Gubernator ipse frequenti vi-
rorum comitatu in tabernam nostram descendit, merces quamplurimas pro fo-
ri æquitate eo pacto emens, vt eas ad piperis futuram messem solueret. Sed ab
hoc deinde plurimi quoque nobiles, mercatoresque, vt Arabes, Chineses, Ben-
galenses & Mallaici tum ad tabernam nostram, tum naues accedentes, piper ve-
num nobis offerebant: eius tamen primores nostri nihil redimere statuebant,
priusquam de valore cum Gubernatore conuentum esset.

*Petrus de
Tayda Lu-
sitanus Hol-
landorum
Audiossi-
mus.*

Die 19. *Quillinus Panian* sub noctem cum Reyneri literis ad naues nostras
rediit, tum merces plures sollicitans, tum denunciāns, quod postero die Guber-
nator cum ciuitatis Episcopo naues nostras spectatum venturus esset. Quare ad-
ornatis & compositis singulis, mane cum nobilibus quibusdam eis occursum à
me est. Cum vero iam ad ciuitatem ventum esset, vnda valde humili inuenta, in
ciuitatem interim me exportari curauī, vt Reynerum Verchelium in taberna
conuenirem. Qui cum ad Sabandri palatium properaret, eum cum Gubernato-
re esse intelligens, infecta re ad me rediit. Frustra itaq; nobis morantibus, ad Gu-
bernatorem ego ablegatus abij, vt ei significarem, apud naues nostras eius præ-
sentiam valde optari: Qui ob id rectè quoque naue sua accelerans, à nostris sole-
mniter acceptus petiit, vt mercium nostrarum taxam ei patefaceremus: quæ ta-
mèn res in aliud tempus differebatur. Vitreis itaque aliquot munusculis obla-
tis, & in honoris specimen nonnullis maioribus tormentis elisis, ad ciuitatem
redierunt. Nobis interim à diuersis nationibus piperis indies magna copia ve-
num apportabatur, pretio satis tolerabili. Cum vero nostris sententia staret mes-
sis futuræ omnino expectandæ, emptionem hoc tempore omittendam consul-
tius rati sunt: et si Lusitanorum quidam, *Petrus de Tayda*, nostram amicitiam sibi
studiose concilians, cum mercatoribus aliis quoque semper nobis emptionem
suade-

suaderent, piper iam omnium æquissimi pretij proflare, affirmando: cum postea ad Chinenfium appulsum illud carius multo futurum sit.

Lusitanus hic littorum omnium insularumque Indiæ orientalis nauculus scientissimus erat: quas etiam mappis aliquot expressas nobis spectandas exhibuerat. Iulij 28. die mercium permutandarum causa ego ablegabar. In foro itaque magno, quod *Basar* vocant, à rusticis quotidie multum pipetis, mensura solita, quam *Gonlan* nuncupant, redemimus: quo modo, cum quantitas eius incretceret, & nec dum messis instaret, à primoribus constitutum est, ut emptio ad commoditatem maiorem differretur. Hæc ita dum agerentur, Lusitani interim nihil feriat, Gubernatorem indies obtundebant, proditores nos & exploratores cauillantes, qui terræ illius conditionem percontatuni venissemus, non quod prætenderemus, commercia tractatum. Nullo dubio nos prædatum egressos, cum nauibus in transitu quibusdam conflictatos esse, & sociorum nostrorum partem maximam infelici pugna prodidisse. Alias fieri haud villo pacto potuisse, ut à tam distitis terris solis quaternis nauibus & tam imbelli manu in has oras penetrare potuerimus. Flandros se præterea ad *Vlyfbonam* quamplurimos alios quoque vidisse, nobis tamen nulla parte similes. Quibus sermonibus illi Gubernatorem paulatim ita obtuderant, ut iam de nobis nouas suspiciones conciperet, ad quas firmandas iidem quoque magnam illi pecuniæ vim deferebant, ut nimirum eo loco negotiatio nobis nulla libera permitteretur. Gubernator, ut supra diximus, partem quidem auri merciumque haud minimam à nobis impetrauerat, quam appenso pipere deinceps solueret. Debiti itaque ut illius aliquam partem aliquando minueret, pro vno *Catti* saccos quinque stipulabatur, & à Chinenfibus piperis interim tantum, quantum huic rei opus erat, mercabatur, saccos nimirum sex pro vno catti, & pro duobus, saccos vndecim. Cui eius conuentioni, cum primores nostri non acquiescere vellent, & Lusitani interim suis calumniis feruenter instarent, multosque Bantanorum primatum magnis largitionibus in odium nostri concitarent, bonorum permutatio tum quidem dilata, & in tempus aliud reiecta est. Haud leuibus indicis itaque nostris persuadebatur, hoc vnum queri agitarique ab aduersariis, ut longius protracta re, tractu temporis diuturniore apparatus nobis promptus plerisque deficeret. Quod & ipsum à dicto *Petro de Tayda* sufficienter confirmabatur: qui gestorum consiliorumque omnium minimum ad nos quotidie certius accurabat, adeo, ut à Lusitanis Iauanisque contra nos tractari, ne tantillum quidem posset, cuius indicium apud nos breui tempore non expeditum esset. Sed bono viro hic eius erga nos fauor haud vsquequaque boni euentus fuit. Re enim comperta Gubernator sollicitantibus Lusitanis eius obruncandi veniam fecit. Quod 15. Augusti die confectum daturi, illum quidem nonnihil vulnerauerunt: sed deinde 16. die, cum à meridie somnum captaret, viri 16. eius domum irrumpentes, in lecto suo eundem penitus confecerint: quod facinus sceleratum tamen nec vlla inquisitio nec poena consecuta est.

Caput

Caput XIX.

De nostrorum captiuatione, & quid illam
secutum sit.

AM ergo praefectis nostris clare videntibus piperis solutionem seu traditionem deinceps nullam sperari posse: de Gubernatore promissam fidem fallente indignabundi, verbis vltro citroque datis eo vsque deuenerunt, vt primarius noster expresse minitaretur, tum urbem se tormentis concussurum, tum *Iuncos* è statione prope ciuitatem obducturum, nisi solutio primo quouis tempore maturaretur. Interim saccos 21. pipere in Bazar coempto plenos ad naues conuenientes, conuasatis ceteris quoque mercibus nos abitum parare simulauimus. Sub eum tumultum Lusitani forte *Iuncos* duas Gariophyllis & mercibus aliis onerauerant, vt eas *Malaccam* deueherent. Gubernator itaque, qui acribus verbis iam cum primario nostro contenderat, veritus, vt, si in portu suo bona illa vim paterentur, eadem praefecto Malaccano refundere cogretur: cum Pinam nostram insuper ad Bantam, profunditatem maris vndiquaque permetientem transcurrere videret, terrorem iam nouum multo grauiorem concipiebat. Quo facto lauani nauae vniuersi rudentes praecedentes, naues aggeri propius impulerunt. Postero mane, cum certo rumore cognouissem, ad *Jacatram* biremes nauesque alias quamplurimas pro nauibus nostris opprimendis, & iis à littore abstinentis instrui expediri que: missis literis, ad naues propediem rem hanc renunciaui. Quam tamen admonitione non curata, *Cornelius Holtzman* cum septem sociis in terram egressus, Gubernatorem rei componendae causa adiit, qui eos iunctim omnes ob id secum quali captiuos detinuit, & confestim quendam ad tabernam nostram ablegauit, qui suaderet, vt coniuncti eo loco maneremus, nec quoquam profugeremus, cum praeterquam primarium nostrum, nullum alium ista res attineret, qui Gubernatorem verbis illicitis oblaesisset.

*Cornelius
Holtzman
cum 7. socijs
capitur.*

Dic 29. cum 9. Sclauis interpretem suum Gubernator ad naues nostras amandauit, qui denunciaret, quod hactenus vnus primarij nostri ob culpam & minas detenti essemus. Gubernatorem itaque deinceps cum *Iunco* geminae, Gariophyllis oneratae, intactae iam à portu soluissent, vt porro differremur, nihil quicquam saragere. Cui praetextui cum nostri non per omnia fidem haberent, elapsum interpretem pone confestantes, cum cum ceteris comitibus captum compedibus in naui Mauritio induerunt, & ex Sclauis binos in terram exposuerunt, nunciaturos Gubernatori, nisi nostrates vinculis emitteret, velle se interpretem vnà secum auerere. Nuncio hoc ad Gubernatorem, qui in Sabandri forte aula eius filij nuptiis intererat, relato, ira ille in tantum excanduit, vt de conuiuio exurgens sanctè deiceret, velle se, nisi interpretes ante Solis occubitum restitueretur, nos omnes vno mortis supplicio conficere. Quibus nos adeo minis territi, ad nostras naues datis cum tribus Sclauis Lusitanicis literis illico significauimus, vt nulla mora captiuos emitterent, in nos vniuersos crudeli mortis genere obtruncatos experiri mallent. Qui deinde ad nos reuersi, binos Sclauos redemptos adhærebant, indicantes, ceteros quoque vna secum appulsuros fuisse, nisi & aeris tempestas, & Canoae simul pusillitas obstitissent. Aurora posteri diei promicante, cum interpretes saluus in terram rediisset, pace Gubernatoris impetravimus, vt quinque viri scapha emissi nostris in nauibus certum facerent, trita adhuc omnia esse, nec minus iam quam prius negotiationem nobis omnem liberam per-

ram perflare. Merces itaque nouas ad nos emitterent, & de bono euentu sperarent. Nostris vero qui in nauibus erant, cum videretur de mittendis mercibus longe aliud, cum Pinæ scapha virum vnum aliquot pueris stipatum emittentes significauerunt, vt ad extricādos nos prima quauis occasione viam comminiscemur, quod sibi, ob aquæ defectum, longior mora valde difficilis futura esset. Emissitius ergo iste cum nudus sine nostris ad nos hoc pacto veniret, & ob id à Gubernatore eandem vinculorum sortem nobiscum experiretur, solatio haud magno nos reficiebat: eò comprimis, quod iuxta denunciaret, decreuisse nostrates suas quatuor naues ad ciuitatem propius agere, & illam pro viribus tormentis dispositis concutere. Quod institutum eorum nos tamen literis de imminente exinde periculo expedientibus missis, tum quidem atteramus: interim tamen & aquam dulcem, & com meatum cæterum sollicitantibus illis ex vrbe mittentes.

Septembri 4. nostrates cum piscatore quodam inquilino, ad hanc rem intercepto, literas ad Gubernatorem dederunt, laborem latoris aliquot minutis speculis rependentes. Die 5. cum Gubernator de emittendis ad nostrates literis mandatum prohibitorium euulgasset, nihilominus tamen cum Sclauo Lusitanico aliquas transmisimus. Qui proditus, & interceptus, ad Gubernatorem victus breui rediit. Literæ huic ademptæ mihi post in palatij adyto *Pace. Pacebam palatij arca.* dictæ, restitutæ, huius fere argumenti erant. Rogitare nimirum nostrates, vt liberi in pedes restitueremur cum omnibus mercibus aduectis. Quod si inficiarentur urbani, tum se de vindicanda iniuria modum excogitare coactum iri, cum quo iuramento sacro constituta essent, nulla ab ipsis parte seruari expressè viderent. Quo argumento lecto, ad cæteros, qui in Sabrandi aula tenebantur, rem significatum ego contendi. Eo itaque loco, cum iuncti de rerum agenda tum modo deliberarem, *Quillimus Panian* interpretis appropinquans, nunciavit, naues nostras prope ciuitatem anchoris suffixas *Tuncos* vi occupasse, & hac iniuria ciuitatem vniuersam in arma compulisse, *Sed & nos ipsi tormentorum Bantam tormentis tentatur.* fragorem in ciuitate abunde audiebamus. A Gubernatore vero senatu bellico coacto, statutum est, vt victos nos omnes Sabander carceribus mandaret. Cæteri qui tabernam tenebant, constricti & ipsi ad aulam primo, deinde ad locum illum protracti sunt, quo supplicio affici fontes sueuerunt, vt eodem & ipsi mortis poenam lucent. Breui tamen post Gubernator nuncium alium misit, qui de seruandis nobis, & in Chinensium ædes distribuendis mandatum promulgebat. Ita ergo locis discretis clausi, post tamen carceri priori rursus iniecti sumus, vinculisque multo arctioribus constricti. Nihilo tamen minus interim Gubernator instabat, vt per literas nostros de porro oppugnanda ciuitate dehortaremur: quod & factum, posteroque die induciæ constitutæ sunt, ad vias reconciliationis feliciter inueniendas. Nos quoque occasione data cum iis in Bantam tractabamus, quorum Iunco à nostris interceptæ essent. Sed cum omnia frustra tentarentur, in carceres omnino redeundum nobis fuerat.

M

Caput

Caput XX.

*Ciuitas tormentis vice secunda quatitur: & Pinam
Iauani frustra inuadunt.*

*Pinas in bre-
uibus haret,
& inuadi-
tur.*

VM itaque, qui foris in nauibus erant, litem nullo expresso decreto terminari viderent, & iuxta, vt se interea lauani expeditius munirent, metuerent: Pinam emiserunt, ad cōspectam quandam *Iauco*, post insulā proximam vela facientem, insectandam. Rabidiore itaque impulsu, cum illa fortuito breuius quibusdam adacta obhæresceret; Urbici, qui Fustis 24. ad oram expediti morabantur, confestim collecti, & forma mediæ Lunæ conglobati, confestim in eam irruerunt.

Nostri itaque cautius se gerentes, hostiles naues tormenta propius subire primò quidem passi sunt: quæ tamen post in easdem tam industrio elisu disploserunt, vt illarum vnā funditus mergerent. lauani interim celocem, quæ Pinæ alligata ad puppem erat, confestim insilientes, funem eius resecto, conflictum iam valde animose vrgebant, hastisq; per columbaria Pinæ immisissis, tumultus tam feruentes edebant, vt tormentorum nostris nullus fere amplius vsus esset. Qui tamen prolatis & adhibitis sclopetis tanta virilitate impetiti à nostris sunt, vt & horum pars magna caderet, & cæteris à latere altero irruituris non satis tutus accessus pateret, etsi numero grandi instructi essent. Licet autem & *Basa* displosa in nostros illi defulminaret, & telis insuper vibrandis instarent: nullum tamen nostrorum læserunt. Videntes itaq; Iauani, in oppugnanda Pina se nihil quam operam & viros perdere, conuersi fugam ad ciuitatem capessuerunt: ad quam nostri quoque eos insectati, bina in eam tormēta exonerarunt, sed sine damno tamen. His ita foris transactis, nos, qui intus captiui tenebamur, pronunciata sententia iam ad mortem damnati eramus. Cum vero de supplicij genere inter se contenderent, & pars eorum nos palis suffixura, pars altera tormentis obiectura, pars item alia pugionibus transfossura esset: distractis hoc modo potissimum animis, supplicium nostrum in diem sequentem protractum est. Nostri interim de foris nihil minus tormentis in ciuitatem profulminare vsque ad auroram pergebant, adeo, vt præter lauanos aliquot, noster quoque carcerarius læderetur. Sed & globus quidam per ipsum Regis palatium peruolitans, vrbis terrorem incussit haud modicum.

*De supplicij
genere Hol-
landis irro-
gando Ban-
tanorum
diffiduum.*

Die 8. Septembris ad naues ex vrbe literæ emissæ sunt, vt longius à ciuitate recederent, instantes. Quod facientes, luncos captas Gariophyllis exonerarunt.

Die 10. alteræ ad naues datæ literæ sunt: vt iam captiuis nobis spes surgeret, tolerabili lytro nos liberatum iri.

Die 11. Cum Gubernatoris literis nostras quoque ad naues amandauimus, significaturas, liberos nos datum iri, si porro vrbem quaterere desisterent. Si vero bellum magis sùrent, tum Gubernatorem & hoc modo ipsis fortiter restitutum esse. Quibus lectis, à nostris responsum est, aleam sibi omnem iam dum iactant esse: Si quid armis Gubernator contra se posset, quin id re ipsa confectum daret? Sin minus, & sibi diffideret, quin captiuos suos socios vinculis non eximeret? verbis se quidem inanibus porro lactari nolle. Itaque quod visum esset, faceret. Ad hoc scriptum cum responsio nec sequenti die, nec etiam 13. promeretur, anchoris emotis naues nostræ, aqua dulci omnino vacuæ, ad eam alicubi peruestigandam loco isto soluerunt.

Cum

Cum itaque rectà in longam illam insulam, vbi nupero accessu aquam haussissent, contenderent, insulam aliam præminentem, milliaria 8. à Bantan versus Septentrionem distitam, tenentes, eam aquæ sterilem offenderunt. Coacti itaque oram Sumatræ incurrere, ex ea 15. & 16. die eijcientes, nec his finibus vorii sui compotes facti sunt. Die 17. tribus vel quatuor minoribus insulis, *Cocos* fructu plenis, admoti, naues Mauritium & Amsterdam intra eas medias impulerunt. Quo loco cum concitatissimus quidam fluius prorumperet, naues vicinis scopulis tam propinque impulit, vt saltu vno eos attingere valerent, & periculo non leui expositi essent. Pinaş vero & Leo Hollandicus ambitum exteriorem permetientes, post insulam quandam reconuenerunt: ad quam postquam orgiis 19. solido fundo arenoso defixissent, celocem suam pro indaganda aqua emittentes, primò fumum, postea Indianos aliquos conspicati sunt. Quos cum de aquæ loco percontarentur, eius indicium sibi quidem prohibitum esse responderunt: Si tamen nauis quælibet iis sclopetum vnum dono daret, tum se locum monstraturos esse promiserunt. Ita ergo depacti, ab eo die vsque ad 25. Septemb. cõtinenter aquam hausimus, indicibus nostris interim in Bantam redeuntibus. Pagus, ad quem tempore priore anchoras miserant, Malaica lingua *Sumor*, Iauana vero *Lampon* dictus, à Bantan fere 30. milliariibus intra Septentrionem & occidentem situs erat: post quem dein Calend. Octob. infra insulam *Pulo paniam* 15. orgiis nos defiximus. Nos interim qui in Bantam captiui detinebamur, quam primum naues ab vrbe soluerant, inter eos illico diuisi & dirempti fuimus, quorum Sclau priore pugna à nostris interfecti erant. Hi etsi nos omni studio ad superstitionem suam religionem primò pellicerent, nonnullos quoq; vi intentata egerent: nihilominus tamen pertinaciam nostrã experti, liberam quoquouersum eundi & redeundi copiã versã sententia nobis indulserunt. Sed & Lusitani indies ad præfectum cõcurstantes, pro vendendis nobis 4000. Regales octonorum stipulabantur: quorum tamen dominiũ gratia diuina euitauimus. De nauibus autem nostris reuersis cum indicium daretur, bona de euẽtu prospero spe concepta, literis ad naues emissis postero die de statu anni & nostro & rerum aliarum significauimus. Die 3. Octob. literas itẽ alias perarauimus, nunciantes, spem nobis haud frigidã esse, quod leui redemptionis pretio liberari possemus: quod Gubernator, de reducibus nauib. edoctus, nos illico omnes liberos peruagari, & promiscue cum omnibus negotiari permisisset. Die 6. è medio ipso nostrũ vnũ pro fidei maioris argumento captãdo ad naues ablegauimus, qui vberius de periculis, quæ tempore obsessæ aut oppugnata ciuitatis sustinuissemus, denarraret, & porro negotiationis nostræ statum pensitatus referret, adderetq; iam ad cõponendam rem vias profutare haud asperas. Quo nostro socio paulo post cũ Sclauo Lusitanico ad nos reuerso, postquã dein vltro citroq; missitatis literis, variisq; affertis apud gubernatorem mediis modisq; cum placauissemus, tandẽ 11. Octob. statutum & decretũ hoc pacto est, vt 2000. Regales octonorũ pendentes, liberi ad naues rediremus. De cæteris vero, quæ cuius parti belli tẽpore pro præda cesserunt, ita agi debere, vt occupata occupantium essent manerentq; & nobis erepta merces debitaq; residua loco Iunco gariophyllis onerata essent, & dissidium vtrinq; cõpositum perpetua obliuione sepeliretur: foedus nouũ & constans redintegraretur, & negotiationes hæcenus interruptæ alacrius postmodũ vrgerentur. Quæ omnia vt decreta, ita reipsã in opus deducta sunt. Eodem die binos nos obsides, Chineses, ad naues amandauimus: quorũ loco cum à nostris 1000. Regales octonorum in ciuitatem perferrẽtur, nos liberũ in pedem restituti sumus. Consequente die cum Chinesibus iterum tot Regales Gubernatori numerati sunt: à quo tẽpore ad nostras naues tum noua victualia cõuecta sunt, tum nostri in terrã egressi piper emerunt; cuius redempti onera ad 24. vsq; Octob. diem à Sa-

Situs pag
Sumor seu
Lampon,
Pulo Pani-
an insula.

Hollandi li-
berantur
facilissq; in-
ponant.

*Hollandie
negotiationes
iterum
interdicuntur.*

bandri ministris nauibus aduecta sunt: vt negotiatio apud omnes amica & pacifica glisceret. Eodem die legatus quidam Malaccanus in Bantam venit, qui nauem suam remis actam sub quadam confini insula reliquerat, quæ tamen & ipsa 30. die ibidem appulit, 10000. Regalibus, vt fama erat, & pretiosis insuper rebus aliis onerata: quæ omnia Gubernatori in huc finem dono missa venerant, vt nimirum negotiationes nobis interdiceret. Quibus à Gubernatore acceptis, eiusdem mandato illico nobis nunciatum est, illius terræ nobiles negotiationes nostras nequaquam diutius tolerare velle. Et postquam breui ante cum duarum lunco dominis de nucibus muscatis, & mace pacti essemus, deque pretio prope conuenissemus: hac & ipsa re à Gubernatore cognita, venditoribus suas merces nobis offerre interdictum est. Iam ergo negotiatione nostra de nouo prohibita, nostris qui in terra erant, nunciari curauimus, quem ad statum res iterum nostræ relapsæ essent: qui interim tamen & à Sabandro, & amicis aliquot aliis admoniti erant, vt è terra haud cunctanter se offerrent, ni denuo vinciti in Lusitanorum manus tradi mallent. Cui suauis parentes, ob hanc causam quoq; cum bonis complusculis ad naues illico deproperauerunt, etsi mercium partem haud temnendam post se relinquere propter festinationem cogerentur. Cum vero, vt diximus, Lusitani legati nauis in portu restitisset, nostri, qui ad vesperam ex portu ad naues redituri erant, ex illa à Lusitanis aliquot inuasi & oppugnati sunt: qui tamen correptis armis eorum insultum infringentes, ad naues salui & incolumes deuenerunt. Qua discessione facta, deinceps de omni nostra negotiatione actum erat: nisi quod ex duabus lunco ductis non nihil mercium adhuc impetrandarum spes quædam effulgeret. Illarum enim domini, cum eodem nobiscum hospitio in Bantam vsi essent, & ob id familiarius nobis fauerent, contra expressum quoque Gubernatoris mandatum per hospitem suum absentibus nobis clam aliquam multas merces quotidie deferebant, modo nostro periculo eas è portu auferremus. Quod nostra alca attentantes, Calendis Nouembris naues ad portum propius admouimus, & celoce cum 13. viris emissâ lunco binas ad naues reliquas abegimus. In quarum qualibet cum 60. fere Sclauis essent, nec de nostro cum suis dominis contractu quicquam cognitum haberent, ad arma adfiliens, ausui nostro resistebant quidem: sed à nostris tamen cum displois sclopetis 6. vel 7. sternerentur, cæteri exemplo terræ facti è nauibus se præcipitabant, & enatando in terram se saluabant. Hoc itaque successu lunco binæ ad nauem Mauritium adaectæ sunt.

Eodem die, cum Lusitanica dicta nauis littori quam proxime accubaret, à nauarcho nostro celoces binæ cum 25. viris illam captum & abductum emissæ sunt. Quod animaduertentes, qui in illa Lusitani prædiarij erant, Basis binis æneis in nostros tanta virilitate fulminauerunt, vt retro cedendum illis omnino esset: vel ob hanc quoq; potissimum causam, quod vento ab ipso mari efflante celox nostra prope ad littus, vbi incolarum armatorum numerosa manus nos exceptum stabat, adaecta & impulsâ fuisset. Qua rerum occasione cum aperta naues nostræ cum 50. Lusitanis armatis conflicturæ nihil prærogatiuæ haberent, proas ad naues recorsimus. Hac velitatione è nostris vnus vulneratus, quatruiduo post expirauit. E Lusitanorum vero læsis tribus, vnus globo grandiore medius traiectus dissiliit. Sed & volantium per ciuitatem glandium crebritate tres contacti, vel quatuor, breui, vt ad nos postea nunciabatur, expirarunt. Interim & fama spargebatur, classem in ciuitate contra nos instrui, ad quam municendam Lusitani non solum nobiles inflammarent, sed & quoscunque obuios tum pecunia numerata, tum ministratis vestibus contra nos pellicerent & conscriberent. Quod si forte quidam in persona, quod aiunt, comparere non possent, illorum Sclauos certo pretio stipularentur.

Noctu ex nauī *Amsterdam* aliquot adhuc tormenta grandiora in ciuitatem displosa sunt: à quorum vno globo tres viri obriti cecidere. Nauis interim Hollandicæ Selaui *Iunco* quadam obuiam consecrati, cum præter resinam ea nihil vehi viderent, integram suo cursui promiserunt. Circa vesperam nauibus rursus ad ciuitatem propius confedimus. Pòstero die nauem quandam à mari versus nos cursitantem conspicati, postquam celoce missa ad eam ageremus, ad defensionem demissis stercis præfidiariis se expediti accinxerunt. Qui ob id sclopetis à nobis impetiti, ex cannis telorum munitorum toxico delibutorum tantam molem in nos efflarunt, vt Spiculis cœlum depluere videretur: quorum frequentia nostrum nouem vel decem, & ex his aliqui 4. vel 5. vulneribus sauciati fuerunt. Tela quidem ipsa, etsi propter tenuitatem seu leuitatem alte corpus nõ penetrarent, nihilominus tamen carnem findentia, veneni ratione vlcera putrida excitabant. Nihilominus tamen glandibus nostrorum perfossis illorũ septem viris, cum viderent reliqui, velis incitatis se nos anteuertere non posse, in Celocem suam turmatim desilientes, ea remis expeditioribus deserta nauē à nostris se expediuerunt. Nauem hanc captam, oryza, piscibus rescicatis, & bonis leuioribus aliis oneratam nostri inuenerunt: quæ 40. circiter viris munita à *Bandermachin*, Insulæ *Borneo* ciuitate excurrerat, propter com meatum præstitũ bono nobis fato aduecta. His ita transactis, cum biduum integrum aut hospitis nostri, aut *Iunco* supradictarum domini aduentum præstolaremur incassum, mercibus easdem exonerare, & in Mauritium nauem transferre paulatim occipimus: in quibus 20. fere dolia nucum muscatarum nondum lectarum, & 30. saccos Macis cum mercibus nonnullis aliis numerauimus.

Bandermachin insula Borneo ciuitas.

Sed missis his, ad mores, Religionem, Oeconomiam, ritus & leges Iauanorum breuiter expedienda nos maturo conuertamus.

Caput XXI.

De origine Iauanorum, & eorum ciuitatibus.

VA origine Iauani primum emerferint, pro certo comperire nobis non licuit. De qua re tamen ipsi interrogati, à Chinesibus suum principium esse respõdent, qui quondam in China seruitutibus intolerabilibus pressi & onerati, cum hominum ingenti multitudine inde egressi in insula Iaua confedissent. Cuius rei fides vel ideo dubia non esse debet, quod Chinesibus per omnia similes fere sunt, lata fronte, buccis extulerantibus, oculis angustis nimirũ conspicui. Ad cuius rei confirmationẽ etiã

Iauani ex China coloni.

Marcus Paulus Venetus.

quondã *Tartarorum* Regis officario accedit, quod magna insula Iaua olim *Tartaro* tributaria fuit: quæ tamen hodie, postquã Chineses defectione facta à *Tartaro* deficiuerunt, eius dominiũ amplius non agnoscit. Sed & hodie ingens Chinesium multitudo in Bantam, negotiationis instituto degit, vt ibi nimirũ duras Chinarũ leges & statuta extranei euitet. Interim tamẽ ex China in Iauã difficilis & rara cõmeatio est, nec quisq; facile in illã redit semel egressus, nisi forte relictis ibi vxore & liberis ad remeandum euidentem causam habeat.

Iauani suum Regem proprium habent. Et sicuti plerunque euenit apud vniuersas nationes, vt domino primario deficiente, multi pro Regibus sese deinde obrudant, quod & ab Alexandri Magni obitu accidit, cum se quisq; eius terræ primatatem constituisset, cuius ante Gubernator fuisset: sic in Iaua quoque, qui cæteris potentior erat, illis se dominum obrusit. Vnde factum est, vt singulæ Iauæ ciuitates singulos Reges agnoscant, quorum tamen potentissimus Iauanus

Vnde singulæ Iauæ ciuitatibus singuli Reges sunt.

- Qua Iana*
ciuitates.
Ballambuan.
an. cluet. Vt vero ex ordine Iauæ vniuersas ciuitates, nobis cognitae, describamus: ab Oriente in occasum protendentes, rem hanc ordiemur.
- Bali insula.* *Ballambuan* celebris ciuitas, muris & vallis vndiquaque cinctæ, suo quoque Rege priuato tuta, nostræ commorationis tempore ex causis deinceps percensendis, obsessa fuit. In opposito huius pulcherrima & feracissima *Bali* insula sita est, quæ sinum quendam, *Viam* ad *Balambuan* dictum, constituit. Ab hac versus Septentrionem 10. mill. ciuitas *Panarucan* abiacet, multis Lusitanis Iauanisque, Christianam fidem professis habitata, & suo insuper priuatim Rege, Lusitanis valde fauente, donata. Venalia, quibus hoc loco negotiantur, Sclauis sunt, quorum Lusitani magnam quotannis partem in Malaccam deuehunt. Sed & pipere longo abundat. Ibidem etiam vestes quædam muliebres texti solitæ, quas Iauana lingua *Caniorins* nuncupat. Ipsa ciuitas muris cinctæ est. Post *Panarucan* mons quidam vastus, sulphure ardens cernitur, qui An. 1586. Primo erupit tanta quidem vi & commotione, vt ab eo 10000. fere oppressi homines fuerint, & lapides prægrandes in ipsam vsque ciuitatem excussi sint: ad cuius eruptum ex fumo tantæ tenebræ concitæ sunt, vt integro triduo nox densissima perstaret. Ciuitas vero illa ad portum sita est, ad quem Lusitani plerunque ex insulis *Moluccæ*, *Banda*, *Abeyna*, *Timor* & aliis feruntur, aut ex *Malacca* in insulam contendunt. Superius dicti bini Reges Ethnici sunt. *Passaruan* dicta ciuitas à superiore 6. fere mill. distat, muris probe munita, & flumine insigni commoda, cuius Rex ciuitatem *Ballambuan* pridem obsederat de causis iam narrandis. Rex in *Passaruan*, Mauritanæ Religionis professor, filiam Regis de *Ballambuan* sibi vxorem poposcit: quam etiam illustri comitatu adductam impetrauit. Prima itaque nocte cum sponsus sponsæ pro more accubisset, illam dein cum omni suo comitatu nefarie obrutauit, hac vna de causa, quod, vt ipse, illa Mauritanam fidem non agnosceret. Nec hoc contentus patrato, insuper etiam cum ingenti exercitu ciuitatem *Panarucan* spe expugnationis inuasit, ad quam tamen spe sua frustratus, & multis suorum militum diminutus cum cætero grege ad *Balambuan* properauit, ad quæ confidens, supra flumen bina propugnacula extruxit, & idem, ne vel naues vel scaphæ transire possent, palis impactis interclusit. Quadrimestri spacio vrbs hæc obsidebatur: vt intus rerum plerarumque penuria maxima esset. Merces, quibus hoc loco negotiationes agunt, fructus quidam paruus & subtilis est, fragi similitudine, *Garnitre* dictus, qui à mercatoribus *Quillinis* magnifit, & globulorum vicem supplet. Sed & *Panni Xylini* inde in *Bantam* conuehuntur, vbi mercibus *Chinensibus* permutantur. *Terra de Passaruan* ex præeminentem quodam monte internoscitur: ad cuius radices ciuitas ipsa versus occidentem 10. mill. distata est, fluuio amœnissimo quam proxima. *Ioartam* ciuitas portu commodissimo insignis est, ex quo pleræque naues, ab insulis *Moluccanis* in *Bantam* excurrentes, sese necessariis omnibus reficiunt. Ciuitas cæteroquin ipsa crasso muro cinctæ & munita, versus partem fluuii occidentalem ciuitatem *Gerrici* proximam habet, cuius Rex à cæteris *Regulis* omnibus compositis seu complicatis manibus salutari solet, quo habitu gestuue sclauis suos dominos venerari solitant. Ex geminis hisce ciuitatibus in *Bantam* & loca alia *Salis* multi cumuli conuehuntur, vnde idem porro in *Baros*, *Speriamon*, & *Iambe* distrahitur, & pro pipere permutatur. Eius copia in *Celduam* quoque, insulam gossypij & oryzae feracissimam traicitur. Post has ciuitates *Surrabaya* sita est, flumine vicino vt & Rege intestino celebris: à qua versus austrum sex milliariis. *Brandaon* ciuitas sita est, Regem eundem, qui in *Cidayo* imperat, agnoscens: ipsa alioquin valde firma, & tum muris, tum valis propugnaculisque fortificata, portu tamen incommodo, & eodem contra maris æstum parum munito, qui 10. orgiarum limosum fundum tenens, nauibus vento impulsis stationem haud durabilem ministrat. Cuius nos exemplum expertos

expertos esse, post narrabitur. Portus iste de longinquo ex tribus montib. super-
 ne planis, & ad menfarū longarū speciem latis pernoſcitur, qui ob hanc cauſam à
 Luſitanis *Las Meſas de Tubaon*, à lauaniſ autem alio nomine *Batto VVilling* nun-
 cupantur. Stationem hanc *Iunco* quoq; à Moluccaniſ inſulis egreſſæ incurrunt,
 vt Sale onerato ponderis defectum ſuppleant. *Ab Inama* enim vſq; in *Pattem* Sali-
 næ multæ conſpicuæ ſunt, cum interim in parte occidentali nullæ reperiantur.
 Decem milliaribus hinc ad Circium ciuitas *Tubaon* abeſt, ſuo & ipſa Regulo præ-
 clara, & hominū confluxu populoliſſima. Inde 5. mill. *Caioano* ciuitas ad ſinū quæ-
 dam abiacet, Regem quidē proprium, ſed negotiationē nullā habens, vt nō mi-
 nus & *Mandalican* oppidū, quod inſulam quidē ad portū adhærentem habet, ſed
 præterea nulliſ incurrentib. mercatorib. inſignis, & ſoliſ piſcatoribus nota. Ver-
 ſus occaſum trium mill. ſpacio *Iapara* ad ſinum quendam conſpicitur, in altū ma-
 riſ trib. fere milliarib. excurrentem. Ciuitas hæc congeſto ex Valliſ ſeu ſudib. mu-
 nimento tantum cinctā eſt, & inſuper portu commodo optatiſ-
 ſima: adeo, vt ad illū naueſ quamplurimæ contendant, rebus ſe neceſſariis probe
 inſtructum. Hæc priorib. aliquot annis ſuum proprium Regē habuerat, tum mari-
 timo, tum terreſtri imperio verſus occidentem potentiſſimum. *A Iapara* porro
 25. mill. & à Bantam 45. mill. magna & ſpaciola ciuitas *Mataran* abeſt, cuius Rex
 potentia lauam vniuerſam exuperat, adeo vt lauaniſ obſeſſionem ex cauſa facili
 minitari audeat. Quo in metu & noſtro tempore *Bantani* erant, contra eum ſeſe
 collectiſ viribus expedientes. *A Iapara* verſus occaſum mill. 5. *Pati* ciuitas ſita eſt:
 à qua porro *Dauma* trib. mill. abeſt, quæ Regem ſuum adhuc hodie ſupra dictum
 Cæſarem veneratur, muris denſiſ & præualidiſ circumdata: à qua iterum 3. mill.
 ciuitas *Taggal* ſeiungitur. Trium iam diſtarum ciuitatum vnaquæque ſuum flu-
 uium habet, ad ſinum proximū omnes interim ſita. Porro vero pulcherrimā
 & præampla ciuitas *Charabaon* prouiſitur, & muro fortiſſimo felix, & fluento dul-
 ci iuxta opulenta. Hæc ex elatiſ binis montibus, ad ciuitatiſ tergum ſitiſ, & e-
 phippium equinum referentibus, diſcernitur. Hanc *Dermayno* ſequitur, fluuiū &
 ipſa felicitata: vt & ſimili ſolo *Monucaon*. Intra *Monucaon* & *Iacatra* medium, ad
 angulum prominulum *Crauaon* pagus magnus, propter piſcium abundantiam
 ſoliſ piſcatorib. habitatuſ cubat, ad quē fluuiiſ quidam ſe tribuſ brachiis in ma-
 re exonerat: quo loco excurri ſolet in inſulaſ vniuerſaſ ad portū *Iacatra* diſper-
 ſaſ, qui portuſ ſinuſ maris eſt, ad quem & alia ciuitatiſ regia, hoc loco mihi me-
 moria elapſa, ſita eſt. *Iacatra* regio victualiorum omnium feraciſſima eſt, quæ in-
 iuſte à quibuſdā Sunda *Calapa* nominatur. Eſt enim *Sunda* lauaniſ linguæ *Lo-
 gio* qualiſ.
 ciuſ fertilis aut ferax omnium victualiorum, & *Calapa*, idem eſt quod *Nux* In-
 dica. Significatur itaque locuſ *Cocos* ſeu nucum Indicarum ferax. *Ad Baye*
 ſeu ſinuſ fauceſ eadem paruaſ quaſdam inſulaſ habet, & vadum præterea occul-
 tum, in quo impingens *Amſterdam* nauis rimis multiſ dirupta hiſcuit. Fluuiū
 eadem inſigni irrigua eſt, & nudo vallo circumſcripta, incolæ fert quampluri-
 moſ, inſuper & reſciendiſ nauigantibus valde opportuna. Ad ſinum occiden-
 talem 3. fere à Ciuitate milliarib. fluuiū ea permittit *Tauioniſ* dictum, à quo
 ad mill. vnum per aduerſum flumen paguſ quiſpiam poſituſ eſt: apud quem,
 quotquot in Indiæ Orientaliſ inſulaſ vela faciunt, aquam ſuiſ neceſſitatiſ hau-
 ſim depromunt. Verſus occidentem ad tria milliaſ fluuiū item aliuſ eſt præ-
 grandis, *Punſan* dictuſ, cui prælonguſ eruptuſ adiacet, reſeſſu maris ariduſ per
 aduerſum flumen milliare iterum vnum prouectiſ, paguſ quidam nobiliſ indi-
 genæ ſubdituſ & *Zenopate* dictuſ offertur: ad quem piperiſ copia abundantiſſi-
 ma prouenit. Ad partem iterum occidentaliorum milliari vno paguſ aliuſ ab-
 eſt, *Tanhara* dictuſ: in quo tranſituſ multæ inſulaſ occurrunt, omnibuſ in Bantā
 contententibus permicandæ, apud quā portuſ omniū & maximuſ & cōmodiſ-
 ſimuſ

simus est, negotiationibusq; creberrimis præ reliquis celebris, de quo tamē postea dicturi sumus *Tanharum* deinde in reditu excipiunt pagi illi, de quibus superius commemoratum est, plerique prouentu piperis (cuius pars maxima inde in Bantam à peregrinis mercatoribus importata, Chinensibus venditur) percelebres. Lusitani quidem ante id tempus solitabant & ipsi ibi piper commercari: Sed ut Chinensibus negotiationem hanc propriam faceret, Rex Chinarum illis certam pecuniæ summam dependit, taceo, quod Lusitani alias istis mercibus loco emendis parum commodi facerent, cum opus haberent, piper in laua distantissime coemere, & illius cum promptissimo maris periculo Cochinum adueni, Factori Regis quintale quodlibet pro cruciatis 12. tradere. Hoc itaque tempore Lusitani tantum *Druges*, Garyophyllos, nuces myristicas & harum florem, ut & Santalinum lignum coemunt quæ postmodum in Malaccam & loca alia distrahunt.

Caput XXII.

De situ & conditione ciuitatis Bantam.

BANTAM ciuitas in depressiore loco ad radices præalti cuiusdam montis, ex quo desuper duo riuus per vtrumque ciuitatis latus defluunt, sita est. Ex eodem præcipitio per mediã ciuitatem riuus quoque tertius maior deriuatur, eidem & commodum magnum & satis firmum munimentum ministrans. Muri illius orgia vna crassiores, ex latere cocto rubro extructi sunt. Sed & portas quasdam inaccessas habet, ad quas tum noctu tum interdum excubiæ aguntur attentissimæ. Ad quemlibet lapidis iactum propugnaculum vnum statutum, vno quoque tormento sed eo sine rotis munitum visitur, quo tamen perindustrie uti norunt, etsi instrumentis nullis aliis instructi sint, quam puluere pyrio ex Malacca aduencto. Turres cæteroquin habent nullas, præter theatra quadam, trium tabulatum spacio elata, & ex truncis, crassisque lignis confectis constructisque crecta, quæ acclinatis scalis conscendentes, & easdem post ad se sustollentes, incurfantibus hostibus potentissime resistunt. Cum iidem proxime intellexissent, Regem Mataran contra se exercitum educturum, ciuitatis muros circum circa ambulacro seu circuitu ex arboribus longissimis succoronarunt, tanta latitudine, ut & supra illum tuto ambulare, & firmo pede stare, & contra hostem pugnare liceret. Ciuitas vniuersa tribus tantum latis seu regijs plateis peruia est, quæ omnes ante palatium Regis seu Pacebam coeunt: ex quo loco vna è Pacebam recta ad mare deproperat: altera ad portam terrestrem excurrit: tertia ad portam montis portenditur. Lapidibus ciuitas minime constrata, sed mere arenosa est. Sed & è Canali vno in alium ita transiri potest, ut vniuersa ciuitas scaphis adigendis aperta sit. Canales vero isti cum ad vniuersas emittendas ciuitatis sordes nõ satis magni vel ampli, ipsa quoque ciuitas insuper ex se Paludosa sit, plerunque cœnosa & foetidi inueniuntur. Incolarum enim tam viri quam foeminae multoties in publico lauant, & commoto fundo æqua subinde turbatur, lutulentaque redditur. Templum capacissimum habent, *Mesquita* dictum, iuxta Regis palatium ad latus occidentale situm, ad cuius alterum Orientale latus armamentarium, bellicis omnibus instrumentis instructum, opponitur. Ad austrum aula iunioris Regis posita est, cui Chepate Gubernatoris domus adhæret, iuxta quam supra dicta ad campestem portam deducens platea excurrit, qua vniuersi Regis serui, Sclauis & officarij habitant, & insuper stabulum equorum cum culina Regia prostat.

*Mesquita
templum.*

prostat. Ciuitas porto in quatuor dirempta partes est, quarum cuilibet nobilis vnus præfectus est, vt eam tempore belli, incendij, & casibus reliquis tutetur. Pars quælibet suis terminis à reliquis discreta est. In qualibet etiam parte suum peculiare tympanum, magnitudinem dolij omas 9. capientis, referens, suspensum est, quod malleo appendente pulsatur, quoties vel incendiū vel tumultus alius oboritur. Idem & circa meridiem, & auroram & vesperam pro solis aut diei signo publice dando feriunt. Peculiares quoq; pelues habent, quibus sonitum pulsūq; loco campanarum ad excitandum, colligendum cōgregandumq; populū cient. Singulis ciuitatis angulis sui excubitores dati sunt, & nocte aduentate ponticuli omnes remouentur, alioq; seponuntur, vt transitus de nocte nulli per urbē pateat. In *Pambam* siue *Pacebam* singulis noctibus ad carcerem 50. viri excubant, & ad nobilis cuiusuis domū viri 10. vel 12. vigiliis agunt: Quorū ædes ingressis primo occursum area quadrilatera *Paceban* dicta, obuenit, vbi poscentium causas audiunt. Locus vero seu tugurium, quo excubię aguntur, arundinibus aut foliis palmarū contactū est. In arcæ dictæ angulo quodam suas *Mesquitas* domesticas habent, in quibus meridiei tempore preces suas fundunt. Ad has fluius seu riuus est, quo se emundant aut abluunt. Introrsum itaq; pergentibus, aditus angustus offertur, angulis quamplurimis obseptus, vbi sclaui eorū habitant, suos dominos à nocturnis hostium insultib. defensuri. Ipsi enim vt nemini facile fidunt, sic fidei non magnæ sunt ipsimet. Aedes eorum, 4. 8. aut 10. ligneis columnis, artificiose sculptis superinstructæ sunt, superne quidem palmarum foliis intactæ, inferne vero ad frigus captandum totæ patentes. Illic etenim loci aer nunquam frigidus est. De nocte prætensis telis seu velis patentem hunc locum circumquaque obducunt. Cubicula nulla habent, nec ad recondenda necessaria, tabulata superiora vlla. Conditorium saltem vnum habent contignationis vnica, sine fenestris, ex lapidibus constructum, & desuper stramine tectum. Hoc bona sua vniuersa asseruant & eripiunt, tempore incendij: quod in hunc finem quoque crassis ramis intortum, & arena confertim inspersa munitum est, ne ignis profundius penetret. Cuncta ædium sublicia ex crassissimis arundinibus, *Bambo* dictis, assulati dissectis constant. Vnde tenui labore sumptuque suas ædes extruere possunt, quod nostro tempore coram videre licuit. Cum enim repentino quodam incendio ædes quamplurimæ tum intra, tum extra ciuitatem conflagrassent, illæ vniuersæ vno quadriduo reedificatæ & redintegratæ fuerunt. Quoquo uersum tum iuxta litus, tum iuxta terram cæteram ædes quamplurimæ ex ordine statuatæ sunt, quarum pars maxima nationibus extraneis, vt *Mallacis*, *Bengalis*, *Guzaratis* & *Abyssinis*, quorum ibi peringens copia degit, addicta est. Chineses locum quendam occidentem versus occuparunt, apud quos & Lusitani confederunt, & nobis præterea habitatio concessa fuit, ex altero latere vallo, ex altero vero palude obseptæ, ita vt ex loci natura illa defensionem aptissima esset.

Excubia
quales in
Bantam.

A Ciuitatis respectu riuus maior decurrit. Quo loco si dulcis aqua putei effodi possent, nullo negotio sumptuque leui arx munitissima extrui apta esset, muris nimirum ea ciuitatis parte deiectis, & lapidibus inde erutis ad arcis muros statuendos conuersis. Hoc enim pacto impediri posset, vt nec biremis, nec *Paryus* nec vlla naus alia vel in ciuitatem temere incurrere, vel ex ea facile egredi posset: cum cæteri canales alias istud genus nauium non admitterent. Sed & vadi ipsius præter hoc tanta humilitas est, longius in mare exporrecta, vt, etiam si ex nauibus in castellum tormenta fors excuterentur, globi tamen, iactus longitudine eneruati, non facile castello quid incommodaturi sint. Optandum itaque esset, huius loci incolas tempus & occasionem commoda accuratius attendere, priusquam à Lusitanis præuenirentur. Quod siquidem fieret, nullo

nullo dubio ex sola laua aromata, verum etiam ex *Malucca, Ambon, Banda, Timor, Solor, Macasser* & infulis quamplurimis aliis confertim importarentur.

Caput XXIII.

De Bantanorum Foris, mercibusque, & qua mensura vel pondere eadem veniuntur.

INGVLIS diebus in Bantan triplex forum mercib. omnis generis exponendis venundādisq; constituitur. Primū loco quodā spaciofo, orientē spectāte agitur, vbi ad solis illico ortū variarum nationū mercatores, vt *Lusitani, Arabes, Turcae, China, Quillines, Pegus, Malayos, Bengales, Guzarates, Malabari, Abissini, & Indici* alij suas negotiationes tractatum conueniunt. Huius duratio ad horam dici nonam est, à qua inde ad sua se quicq; recipit. Vt vero expressius sciatur, quānam potissimū & cuius generis merces ibi venales reperiantur, à principio exorsi secundum aedium longitudinem procedemus, & porro iuxta aquam, viam reflectemus. Ad fori itaque aditum, vbi *Mesquita* vallo cincta adstat, foeminae considunt cum saccis, & mensura ipsis *Ganta* dicta, tres circiter libras Hollandicas piperis capiente. Haec à rusticis allatum piper coemunt, *Gantam* vnā pro 800. aut 900. *Taxis*, qua re ipsa valde solertes & industriae esse solent. Idem locus Chinesibus quoque proprius est, qui priorib. expeditiores, rusticis aduentantibus occurrunt, & quanti piperis vecturam vniuersam aestiment, rogitant. Quam ad rem stateram, textorū libris similem, paratam habent: ex cuius caudice parte vna pondus, ex altera saccus capiēdo piperi aptus, ne fors fallantur, appenditur. Ad locum vallis succinctum, vtrinque quamplurimae mulieres inueniuntur, *Betelle, Areccam, Melones aquaticos & Vannanas* vendentes: quibus in proximo assident liba & caetera huius generis venum exponentes. Quibus praeteritis locus alius est, ad cuius dextrā omnis generis arma, vt *Basænea, pugiones, Cros dicti, hastarū Pila, cultri, & ferramenta alia cū Santalo albo & citrino* prostant. Ad laeuam vero, *Saccharū & confectiones aliae* promuntur. Huic in proximo forum fabarium est, quo albi, nigri, rubri, virides & caerulei *Phaseoli* venundantur, *Ganta* quauis pro 300. *taxis* aestimata. Hoc excipit forum *Ceparium* seu *alliarium*, ante quod obambulant mercatores, qui panis lineis vendendis quaestum faciunt, aut peregre negotiaturis pecunias mutuant, ea conditione, vt feliciter reuersi duplum refundant. Quibus si inopia nauis peritat, tum *Danistae* nec de capitali nec de usura tenentur. Ad loci huius dextram forum *Gallinarium* est, vendendis gallinis, Anatibus, columbis, Capellis, Psittacis & auibus reliquis ordinatum, ad cuius limites vię dirimuntur, ita vt vna ad tabernas Chinesium, altera ad forum *Olitorium*, tertia ad *Carnarium* deducat. Tabernas Chinesium adituris ad dexteram *Gemmatij* aliquot tum *Coracanas* tum *Arabes* sunt, viles *pyropos, Hiacinthos, Spinellos, Balsios, Granatos, & Robassos* venundantes. Ad laeuā *Bengali* & alij picturis & rebus, similibus negotiantur. Post Chinesium tabernas stant, qui vendunt filum sericū, omnis & generis & coloris, & item pannos *Sericos, Damascenos, Holofericos, Satinū, filum aureum, diachrysum, catinos cantharosq; Porcellanos, sportulas elegantissimas Laccā, cupreas patinas, maiores minoresq; ex cupro Cantharos, hydrargyrū, capsulas praestantes, varij coloris Papyrus, Calēdaria, aureum foliatū, specilla, perclines, specula minuta, sulphur, macharas Chineses, quarū vaginā Laccā obduta sunt, Radicē Chinā, flabella, Umbellas Quitafols dictas, ad Solis & aeris quascunq; iniurias atendas paratas, quibus duae plateaeq; vtrinque confertae sunt.*

*Ganta mē-
sura.*

lam

Iam vero alteram viam tenentibus, Beniali cum suis picturis visuntur. Ad dextram forum lintearium virorum, ad laeuam sceminarum nuptarū occurrit: quorum metam nemo sub grauis multæ comminationem ingredi audet. Ex vtroq; porro latere forum est pomarium, Nucarium, vbi pariter variæ herbæ fructusq; nostris multum dissimiles venundantur. Qui vero horum nostros referunt, sunt poma aurantia, Citria, Limonia & Granata seu punica, quorum forum ad fines via terminatur. In reditu forum aditur Piscarium, ad cuius laeuam forum Carnarium est, emendis carnibus bouillis, ceruinis & bubalinis comparatum. Porro itaque forum se pandit Aromatarium, ad quod suis tabernis mulieres aromata, pondere minimo & ad cuiusuis arbitrium sollicitato emetiuntur. Aromata autem hæc fere sunt, piper, Garyophylli, albi, nigri, Muscata, Maccis, Cinnamonū, Cuminum, Zinziber aridum, Zedoaria, Zurumbeth, piper lōgum, Cubebæ, Amfiun, Fagara, Calambar, Garro, Santalum, Costus Indicus, Nardus, luncus odoratus, Calamus aromaticus, Chinæ radix, Rhabarbara, Galangā, Seuersad siue semen Zedoariæ, Fœniculum, anisum, Coriādrum, *Bangue, Datura, Cannoxit, Cantior, Samparantan, Curcuma, Pontion, Gato, Gambeir, Sasa, ni, Daringi, Tagui, Caumbi, Tianco, Mandian, Mainpodi, Sari, Branhan, Darin Tuio, Tagari, Iurahan, Sambaia, Jalane, Parauas, Comon puto, Beniouin, Saga alba & nigra,* cum ceteris quamplurimis. *Oryzæ* forum ad dextram est, cuius copia maxima saccis prompta astat, & nauiculis ad forum cætera recondita asseruatur. In processu longitudine forum sequitur ollarum, Saccorum, storearum, & salis, cuius ibi prægrandes cumuli prostant, à *Ioartan* & locis finitimis aliis aduecti, & porro alio distrahendi. Ad laeuam forum Olei seu *Cocos* est. Iam itaq; ad locum, quo mercatores obambulare diximus, reuersi, horum quoq; negotiandi modū non nihil expendamus. Mensura, qua piper vendunt, trium librarum & $\frac{1}{3}$ partis est, Ganta dicta. Sed & aliam maiorem, oryzæ, Sali, fabis & rebus aliis vendendis accommodatam habent, libras quatuor integras piperis capientem. Quod si pōdere maiore piper emunt, tum saccis illud tradunt, quorum quilibet *Cates* 45. aut 56. libras habet: quod pondus nisi exquisite appendatur, in damnum id fit emptoris, *Cate* autem vnciæ binæ sunt. Attendi autem diligentissime oportet ne à lauaniis aut cæteris quoque emptori fraus fiat, cum plerumque piperi nigros quosdam lapillos commisceant, à pipere haud facile distinguibiles. Sed & de pipere selecto aridoque satagendum est. Foro hoc finiente, alteri exordium datur, in Pacebam, siue ad palatium Regis, quo annona omnis generis comportatur, & à Chinen-sibus insuper etiam piper expromitur. Hoc ad meridiem, interdum quoque ad vesperam durat. A meridie ad Chinen-siū habitacula victualia omnia, vt Capella, gallina &c. venum exponuntur. Huiusmodi itaque fora singulis diebus equo modo celebrantur, in cuius quæstu faciendo Chineses se valde ingeniosos præbent. Cæterum de pecunia eorum alio loco commemorabitur.

*Cate sunt
bina vnciæ.*

Caput XXIV.

De lauānorum in Bantan religione, & commercii mutuis.

LNipsa laua, vt & ad tractum maris littoralem vniuersum superstitio Mahumetana gliscit. In ipsius vero terræ meditulo Ethnici sunt, instituta Pythagoræ rata habentes: cuius hoc singulare dogma fuit, animam hominis, è corpore suo vt vetere hospitio expulsam illico in corpus aliud migrare quodcunque obuium. Hac etiam de causâ & ab omnibus, quæ vitam vel habēt, vel habere possunt, prouide abstinent: & animal nullum occidunt aut mactant.

Pythagorici.

Mahumetani.

Ad lictus Iauanum, vt diximus, Mahometem colunt, cuius Alcorano pertinacissime credunt. Prophetas saltem quatuor agnoscunt, Moysen, Dauidem, Iesum Christum, & Mahometem. Templis suis, *Mesquita* dictis, cultum suum seu religionem peragunt, cum silentio & deuotione singulari, faciem ad solem dirigentes, & in humum se subinde multoties prosternentes. Ad monachorum ritum horas plerunque suas lectitant, nulla venia intermittendas. Ieiunia seu Quadrasimas binas vno anno instituunt: vnam celebriorem à 5. Augusti ad dies 40. continuant, quo elapso tempore cum Sclauis & ministris suis vniuersis Pascha celebrant, vt Sartores vno circulo confidentes, & in terra coepulantes. Eo tempore dominis suis solennem honorem exhibent, pedes eorum à planta sursum ad genua manu ducta promulcentes, & idem à mento dein per faciem ad occiput vsque repetentes. Hoc quouis 5. Aug. die fieri solet. Primariorum vxores nullo vnquam tempore foris se spectandas efferunt: quarum à quolibet 12. vel

Dei qualis nubentium.

pauciores ductari sueuerunt, pro dote multis Sclauis, viris adductæ. Loco isto cum nos adhuc commoraremur, Sabander filio suo secundo quandam è stirpe seu familia sua coniugans, pro dote 50. viros, 50. mulieres, & 40. virgines cum 300000. *Caxis* (quæ nec stræ monetæ faciunt 25. Regales octonorum, computando 12000. Caxas pro Regali vno) coaddidit. Cum his omnibus sceminis rem ipsis habere licitum est. Qui ex maritali cohabitatione liberi nascuntur, hos viris vendere non permissum est, cum primariæ coniugi omnes nascantur, veluti Ismael Saræ: quorum ab illis quamplurimi occiduntur. Quod si quandam ex affinibus suis vxorem ducunt, tum ante exactas nuptias nec sponsus nec sponsa pedem domo efferunt. Nuptiarum die cognatorum serui sclauique ornatissime vestiuntur poliunturque: & vel ad sponsi vel sponsæ ædes hæc ex ordine multæ defixæ sunt, albis rubeisque Xylinis laciniis seu vexillis, lancearum militarium forma modoque superne religatæ, tormentorum interim sonitu quoquo versum perstreperente. A prandio Equus Ehippiatus sponso adducitur, quo ipse vniuersam ciuitatem ostentandi sui causâ perambulat. Vesperi ad sponsam idem redit, ad quam interea, dum sponsus abfuit, Sclaui dotales cum suis præsentibus seu muneribus accesserunt, inter quæ & Dos ipsa eleganter adornata & composita confertur. His factis conuiuium latum & geniale datur, quo parentes sponsi aut sponsæ cum his se exhilarant. A quorum obitu deinde sponsus cum sponsa sub vnum tectum, velis circumcirca cinctum, deducti, suo arbitrio concumbunt. A quo postea tempore sponsa extraneo nulli conspicienda datur. Sine

Ritus nuptiales.

Betelle aut Arecca raros Iauanorum offendas, quæ calce permixta masticant. Ex quo esu os omne purpura intensissima tingitur, vt contra dentes connigrantur, quos ipsi tamen subinde limant, & herbæ cuiusdam affricu læuigant. His mandandis adeo intenti sunt, vt nec in Regis alloquio ferientur. Quod si familiaritatis gratia alter alterum visitat, Betelle Cistam numero in medium collocant, & de ea amicis præsentibus porrigunt, abeuntibus Cistulam suam replent. Confessuri alicubi altero autoritate maiore valente, minor alter incuruatus ad

Betelle Iauanorum delicia.

sedentem alterum ingreditur, dum adsideat: vtrique interim caprarum modo Betelle suum

ruminantes.

Caput

Caput XXV.

Quo habitu comitatus, Capitaneus seu Primas in Bantam ad Patebam se conferat.

Ex causa quadam Primas aliquis (hos Capitaneos dicunt) ad Patebam siue Regis palatium pergit: tum eos vnus vel bini hastis, & tertius gladio vagina ex holoserico vel rubra, vel nigra condito instructi anteaambulant. Cuicumq; itaque hastæ tales præferuntur, hos Sclauorum aut aliorum vulgarium nemo præterire secundum latus audet, sed in calcaneum suum confidentes, Capitaneum transeuntem præstolari coguntur, quo prætergresso, vias suas pergunt. Fastuose illi & arroganter incedunt, pannis filo aureo intertextis vestiti, & caput cidari ex sindone Bengalica subtilissima, telam cameralem referente, contecti. Palliola nonnulli manicara holoserica coloris aut rubri, aut atrii gestant: vt & pugiones, Cros dictos, ante vel post, cingulo defixos, quibus multum fidunt. Eos ponè ministri cõsequuntur, quorum vnus cistellam Betelle, alter vrceum aquarium fert, tertius umbellam diffusam, Lusitanice *Quisafel* dictam, domino suo obtendit, vt eum à Solis aestu vindicet. Nudis pedibus omnes incedunt, calceatos prodire ignominiosum rati. Domi tamen interim ex corio rubro calceos, in Chnia, Malacca aut Achen sutos, & *Quisafels* vocatos, induunt.

Caput XXVI.

De Iauanorum natura, genere armorum, & bellis.

AVANI fere obstinati, infidi, malitiosi & crudeles à natura sunt. Victores immanè grassantur. Furtis faciendis ita solertes sunt, vt nationes omnes exuperent: milites interim industrij, & imperterriti, & tamen tormentis aut sclopetis vsurpandis inidonei. Quibus si quidem vti scirent, nulla vi domabiles essent. Arma illorum sunt sarissæ flammigeratæ, & pugiones, & acinaces, aut cortelassæ. Clypei sunt aut lignei, aut ex corio multiplici conglutinati. Thoraces quoque ex bracteis ferreis annulatim commissos, aut consertos gestant, vt huc spectante ex imagine noscitur. Capillos magna parte prælongos fouent, vt & vngues prominentes. Dentes lima obterunt. Dicto superiorum audientes sunt, in tantum, vt & quoduis mortis periculum eius confectioni posthabeant: vindictæ ita audidi, & iuxta robusti, vt ab hostibus perfossi, per ipsa quoque arma sese ad occidendum vicissim percussorem adigant, aut acclinent: quod his nostris oculis vidimus. Stipendium extra belli casum nullum habent: cuius tempore pro vestibus, armis, victu, oryza & piscibus merent. Mancipia plerique omnes sunt, qui poscente rescribuntur. Primatum illi diuitiæ potissimæ sunt: quorum qui numerosiores habet, opulentior & potentior à cæteris aestimatur. Otiosi per raro sunt, & quod agant, præfinitum semper habent, in vaginis ligneis pro pugionibus exculpendis præcipue occupati, quas tam subtili artificio cælare possunt, vt spectantibus ars admirationi sit. Eas ex albo santalo parant. Alij arma sua poliunt, toxico plerunque in hunc finem delibuta, vt vulnera lethalia

inferant: quæ eadem quoque tanto læuore poliunt exacuuntque, vt nouaculis acutic nihil cedant. His quoque tantopere fidunt, vt nec de die, nec de nocte sine illis inueniantur. Eadem somni tempore capitibus supponunt. Aliis eadem contingere non permittunt, veriti nimirum, vt gladio iugulentur proprio: adeo proditiōnis pleni sunt, vt neutri vel tantum fidat etiam amicissimus. Quin imo nec fratrem facile frater compellat, suo *Cros* non probe instructus. In vestibulo ædium plerunque 3. vel 4. duodenæ hastarum clypeorumque pendent. Sed & in arcis persæpe plura tormenta, *Basa* dicta, collocata habet, munitione tamen cætera orba. Ad sagittas emittendas fistulis etiam sufflatoriis vtuntur, quibus animæ impulsæ venenata tela exspirant aut excutiunt. Ad cuspidem illa binis crenis exasperata sunt, vt pilum, ex piscis dente factum, venenatum in corpore fracto bacillo relinquatur, & putrescat. Sclopetis (vt dictum est) uti nesciunt. Cumque nostrates aliquando illorum vnum de explodendo sclopeto informassent, disciplinæ perceptæ fidens, ad feras ferendas egressus, inque bouem syluestrem forte obuium dirigens, eum quidem glande traiecit, sed vnâ cum illo cadente, ipse quoque in humum prostratus, binos dentes sibi excussos, & os faciei seu maxillam inferiorem perfractâ sensit, postquam à longa animi defectione sibi reditus consurrexisset. Lætus itaque tauro cæso, deinceps tamen tantum fulmen tractare nunquam redausus est.

Caput XXVII.

*De mercatoribus in Bantam indigenis, de eorum
item commercijs, autographis, & obli-
gationibus.*

INDIGENÆ mercatores adprime versuti, fallaces, ingeniosi infidique sunt erga peregrinos præcipue & aduenas. Inter sese nonnihil tamen fidelius agunt, & in finitimis quibusuis insulis negotiantur, bona discretâ inde aduehentes. A *Maccasser* & *Sambaya* insulis in Bantam oryzam, *Bras* Malaice dictam important: vbi mensuræ ternæ, *Geldeng* dictæ (quarum mensurarû quælibet in Bantam vnâ *Gantam* appendit) *Caxis* plerunque 1000. veneunt. In Bantam eiusdem mensuræ post, *Gantæ* binæ vel ternæ, pro temporis vsu 1000. caxis reuenduntur, quæ summa *Stuferos* 3. & vnâ *Blancam* belgicam constituit, quæ inde rursus in *Malaccam* prouehuntur. Ex *Ballambuan* ciuitate multæ nuces *Indicæ*, siue *cocos* inferuntur, vbi harum 100. Caxis 1000. redimuntur: in Bantam vero 8. pro *Sata* vno, aut 40. pro *Caxis* 1000. Inde quoque permagnis ollis oleum ex *Cocos* expressum auferitur, vt & ex *Ioartan*, *Gerrici* & *Pati*. A *lauana* & confinibus aliis locis salis crassiusculi magna copia auferitur, cuius 800. *Gantas* plerunque 150. caxis emuntur. In Bantam vero *Gantas* 3. Caxis 1000. reuenduntur. Idem quoque ex Bantam in *Sumatram*, nempe in *Barros*, *Speriamon*, *Tolombauam*, *Andragiren*, *Lambe* distrahitur, & pro *Lacca*, pipere albo & nigro, *Bemoyno*, gossypio, testudinum operimentis (*Tartaruga* illic dictis) mercibusque aliis permutant.

Cera Bantam inuehitur ex *Iacatra*, *Cranaon*, *Timor*, *Palimban*, & *Bandermachin*, & dimenso pondere venditur. Ex iisdem quoque locis mel optimum magna abundantia aueritur: cuius olla 13. fere *Hollandicos* cantharos seu mensuras capiens, 3000. & 4000. Caxis aestimatur. *Saccharum* ex *Ispara* & *Iacatra*, copia tamen modica exportatur, colore non album, sed subpurpureum, quale *Hollandica*

landica lingua Nothum dicitur. Ex *Crauaon* & *Bandermachin* moles maxima piscium resicatorum effertur. Ferrum maxima abundantia traicitur ex *Kerimara*, ad fines occidentales à *Borneo* sita, vt & ex *Arpuys*, ex *Bandermachin* & *Banca* insula, cuius primaria ciuitas & ipsa *Banca* dicta est, vbi copia dulcis aquæ ad 3. orgyas hauritur stannum & plumbum à *Pera* & *Guslean*: iuxta littora Malaccæ autem ex *Cuda*, Gossypii, & ex *Bali Cambana* vestes, & res aliæ Bantam inuehuntur. Mercatores qui opulentiore sunt, domi plerunq; mansitantes, aliis, qui cum nauibus negotiatoriis abeunt, certam pecuniæ summam in dupli, vel maioris minorisve restitutionem, prout peregrinatio longa futura sit, dinumerant. Ad quam rem firmandam syngraphis datis sese mutuo obligant: ita, vt prospere & feliciter itinere confecto creditor contractus tenore satisfiat: sin minus, & debitor infortunio aliquo tactus soluere reuersus nequeat, tunc is vxorem suam cum liberis pignoris loco creditori tradit, tam diu, vt debitum integre solutum sit: nisi sit, vt nauis ipsa publicam aliquam cladem sustinuerit. Isto etenim casu creditor datam pecuniam ex iure perdit. Hi & similes contractus in folia cuiusdam arboris stylo ferreo describuntur, quæ designata postmodum conuoluunt. Si vero papyro inscribantur, eandem duabus tabellis ligneis industriè filo interligant. In papyrum quoque Chinesem varij coloris & summæ subtilitatis scribunt: vt & aliam, ex arborum corticibus confectam. Typographia quidem carent, penna tamen admodum industrie & compositæ pingere norunt. Characteres tantum 20. habent, quibus omnem suum sensum expedite pronunciant: interim & Malaica lingua & eorum quoque characteribus vsi, quam addiscere facile possunt. Quam qui callet, non in India solum, verum & insulis vniuersis prompte intelligi potest. Scholis institutis Arabicam quoque linguam addocent.

Caput XXVIII.

*De mercatoribus alienigenis, in Bantam habitantibus,
& ibidem negotiantibus.*

PERSÆ, in Iaua *Coraone* dicti, aut Gemmaria, aut Medicina sibi victum parant, homines sapientes & amabiles, cum quibus æque & pacifice tractari potest. Extraneis aut peregrinis oppido fauent: & nationes ceteras vniuersas, quotquot ibi negotiantur, comitate & ciuilitate post se relinquunt. Arabes & Pegusij maxima parte in mari negotiantur, merces suas è ciuitate vna in aliam traicentes. A Chinesibus si varias merces coemunt, quas in finitimis insulis pro aliis commutant. Piper etiam colligunt, quod Chinesibus postea deferunt. *Mallaici Quillini* pecuniam scœnore exponunt *Wuzanatis*, qui pauperculi sunt, & remigum plerunque officia præstant. Illi vna pecunia sæpe duplum aut triplum lucrantur. Veste xylina induti sunt, & caput *Tulbano* teguntur. Cum negotiandi causa in Bantam veniunt, foeminam sibi quandam pro diurnis nocturnisque officiis emunt, quam recessuri iterum vendunt. Illæ si interea ex ipsis conceperunt, tum natos secum abducunt, & foeminas libertas faciunt per solitam consuetudinem. Quæ postea aliis coniugio iungi, & rem familiarem propriam administrare permittuntur.

Caput

Caput XXIX.

De Chinenſium negotiatione, & eorundem
vita genere.

CHINENSES in Bantam loco quodam separato habitant, qui vallo ex sudibus cinctus, & palude proxima munitus est. Domus seu aedes hoc loco omnium per vniuersam ciuitatem maximae & pulcherrimae visuntur. Ipsi quidem in commerciis tractandis valde prudentes, & in foeneranda pecunia inuentiosi sunt, mensis interim opiparis victitantes. Ex China appellentes, foeminam, vt diximus, sibi seruum reddunt, quam in Chinam reuersuri, reuendunt, liberis ex ea prognatis secum abductis. Qui in Bantam illorum habitant, foras in pagos profecti, à rusticis piper colligunt, ad eandem rem secum allatis lancibus instructi, & pro ponderato pipere cum rusticis ex aequo & bono paciscentes. Pagani, qui pecunia opus habent, piper vsque ad Chinenſium nauium appulsum afferunt, cuius postea binos saccos pro vna *Cate* (sunt 100000. *Caxas*) iis vendunt: qua pecunia dein ipsi iterum saccos fere octo recolligunt. Ianuario mense singulis annis octo vel decem naues appellere solent, quarum quaelibet 25. circiter onera, nec plura capiunt. Inferius enim eadem acuminatae seu compressae ventrem extuberantem nullum habent: specie magis, quam re capaces. Pro mercibus istis monetam istiusmodi afferunt, quae probi valoris, & in Banta, & in vniuersa laua vicinisque omnibus Insulis habet, Malaice *Cax*, lauanè vero *Pilos* dicta, obolo minorem, & ex plumbo cum cupri spuma permixto fusam, ita fragilè, vt si forte manipulus illius imprudentiè manibus excidat, leui isto casu 10. aut 12. pluresque interdum frangantur. Vnica nocte in aqua salsa macerata, & manè extracta tam glutinenter inter se cohaerent, vt disrumpitur, massam fere mediam perditurus sis. Moneta ista in ciuitate quadam *Chinchen*, grad. 25. ad polum Arcticum sita funditur, anno primùm 1590. à Rege *Hammion* ciuitatis illius domino spargi ccepta. Regis huius antecessor *Wontai* cum obseruasset, *Caxas* ante 20. annos à Rege *Hoyien* signatos, innumera multitudine Insulas vniuersas compleuisse, cum tamen in China nihil valerent, sed venditio omnis emptioque puri argenti ad numeratis fragmentulis, quae *Conduris* (fabae rubellae minutae sunt, ex latere macula nigra notatae, Latine *Abrus* dictae) apponderabantur, perageretur: adeoque Chinenſes mercatores, qui monetæ huius vim grandem secum subinde aduehebant, soluendis mercibus nihil proficere consideraret: huius vilis & improbi nummi inuentor fuit, vt nimirum crebro ille vsu frangeretur, & aboleretur. Cuius intentum *Hammion* secutus, eos adhuc multo nequiores cudit ac fudit. Stramine per medium quadrangulare foramen permissio, 200. vno semper fasciulo infilantur, quem numerum *Satack* ipsi vocitant, qui nostrae monetæ sesquidennarium appendit. Quini huiusmodi *Satack* millenos nummos faciunt, vno nomine *Sapacou* dictos, 12000. & 13000. horum, pro moneta Regali octonorum aliquando redemimus. *Caxas* veteres raro videre licet, cum prope omnes perierint, nec in ipsa laua conspicui. Illi antequam cuderentur, pro *Caxis* 10000. sex saccos pipere comparare licebat, cum tamen hodie post Chinenſium aduentum duo saltem aut duobus additus dimidius pro 100000. *Caxis* iam valentibus emanant. *Porcellanas* ijdem quoque afferunt pretiosiores & viliores: quarum sub Chinenſium aduentum, in Ianuarium incidentem, pro *Caxis* 100. patinas 5. vel 6. redimere liceat. Extra id tempus, eodem pretio vix duas, aut ad summum ternas impetrare est. Pannos etiam

Cate quantum.

Cax quid.

Chinchen ciuitas.

Caxas quis signatis.

Conduris quid.

Satack quid.
Sapacou quid.

& ferici integros, vario colore tinctos, vt & pannorum partes, 14. vel 15. vlnarum, cum mercibus aliis plurimis aduehunt. Cuius rei qui plura scire desiderat, tabernas illorum perlustret eo in capite, vbi de foro seu Bazar eorum dictum est. De *Conduri* pondere præterea hoc sciendum est, etsi Regales octonorum quamplurimi in Chinam inuehantur, illorum tamen nullos in vsu quotidiano esse, sed in partes secari omnes, & *Conduris* (de quibus supra diximus) apponderari. *Conduri* 10. *Mas* faciunt: *Mas* vero 10. *Tayet* vnum, quæ summa 12. simplices Regales constituit. Laccan iidem omnem, à ciuitate *Tolombauan* (vbi ingenti copia abundat) aduectam coemunt, pro ea rotundos globulos reponentes, interim per aduersum flumen ascendere coacti. Sed & *Anil*, in *Auier* ollis conditum, vt & *Santalum*, *Muscatas*, *Gariophyllos*, *Tartarugam*, (testudinum terga sunt, Tartaruga quid. ex quibus in China elegantes cistulas condunt) dentes *Elephantinos*, ex quibus sellas formant, argento æquatas, quod soli *Mandarjns* siue *Vicereges* iis portentur, aduehunt. In negotiationibus suis valde se prouidos præstant, vt nationes fere omnes superent. Victus certum emolumentum quarunt vino ex oryza, & nucibus *Indicis* destillato, cuius artis præ cæteris peritissimi sunt.

Caput XXX.

De Chinesum Religione & æconomia.

D S I Chineses quidem credant Deum esse vnum, qui cuncta creauit, & ex nihilo cõdiderit: nihilo tamen minus & diabolum adorationis cultu venerantur, quem suis in templis aut larariis depictum & expressum habet, nimirum in editiore, sed obscuro tamen & tenebricosiore loco sedentẽ, tribus coronis cum exertis vastis cornibus caput cinctũ, facie terribili & formidolosa metuendum, pedum manuumque locovngues exerentẽ, & facie insuper ventri horribili addita prodigiosum.

*Dæmonii
mali forma
& cultus.*

Ad simulachrum hoc flexis genibus in faciem prouoluuntur, & capite illiso terram aliquoties percutiunt. Hoc exacto, quicquid forte secum attulerit, seu fructus, seu res aliæ sint, supra aram eidem offerunt, nuncupantque, & pedibus eius subiiciunt. Postea in genua confidentes capite nutare incipiunt, dum portentum hoc oblati satiatum esse suspicantur. Tum vero catinum, oblata re plenum domum secum abripiunt, & cum domesticis suis deuorant. A nobis hi aliquando rogati, cur *Dæmonem* malum adorarent, & munera ista eidem offerrent, vero Deo spreto & neglecto, responderunt, ad Deum placandum nulla oblatione opus esse, cum is natura sua optimus & innox sit. Quod vero *Diabolo* sacra facerent, hoc à se sine fieri, vt, cum *Genius* maius & nocendi ingeniosus sit, nihil sibi damni intentaret. Forte fortuna tabulas nobiscum quasdam habebamus, quibus iudicium *Christi* extremum, & infernus depicta erant. Quas natis *Chinesibus* (nam præter hos alij quoque ibidem diu habitauerunt, *Mahumeta* nam hæresin professi) ostendentes, & *Diabolum* vnguibus radentes, eo vsq; ira illos inflammauimus, vt pedibus terram tunderent, & furiosorum more frenderent, comminantes, harum rerum probe cõscium *Diabolum*, ignominiam suæ imagini illatam haud dubio breui spacio acriter vindicaturum. Rebus œconomicis plerunque occupantur, de mercibus sortiendo, & easdem ex ordine disponendo. Ad vesperam alij cum aliis cõgregantur, & tripudiis choreisq; interdum totas noctes iuncti conficiunt: cui se lætitiæ persæpe quoque larvati quidam, aut personati histriones ingerunt. Domos mundas & probe instructas possident, de pane lucrando interim valde solliciti & operosi: quem si industria sua comparant,

runt, lautis epulis iterum impendunt, & agitatis inuicem conuiuus, hilariter absumunt. Mulieres emptitias, vt dictum est, aliquot discretas habent, quas suis officiis adhibent: vt & discretos quosdam mercenarios aut emtos seruos, quos quoque uersum ad piperis & rerum aliarum mercatum ablegant. Eosdem quoque aliis ad excursionis officium de pacto pretio accommodant, interim tamen ad suum quoque curandum iuxta commodum pecuniae priuatae semper aliquid committentes.

Caput XXXI.

Qua arte Lusitani in Bantam, & coadiacentibus insulis negotientur.

LUSITANI, vt plerisque; compertum est, vltra annos iam 100. in India commercia sua agitarunt, vnde locis fere omnibus, quaestum aliquem professis, arces suas & castella munita extruxerunt, sicut in *Tidore* Moluccana insula, Gariophyllorum feracissima, & in *Ambon* siue *Amboyna* videre est. Indigenae vero de hac re cum Lusitanis fere assidue depraeliantur. In *Timor* insula quoque castellum extruxerunt, vt Santalū album & citrinum colligant, & in multas Indiae oras venum distrahant, nempe ad littus *Malabar*, *Negapatam*, *Bengala*, *Chatigan*, *Pegu*, *Martaban*, *Aracan*, vbi in pretio singulari habetur, & vltis. quotid. anis impenditur. Eo vendēdo quaestus tantum parari potest, vt pro ligni vno trunco, in *Timor* portione aliqua panis linei binis Regalibus aestimati, redempto locis supra dictis 12. vel 16. Regalibus reuendatur. Lusitani quinetiam in *Panarua* ciuitate ad lauae littus posita habitant, vt & in *Bantam*, vbi etsi nullo dominio vtantur, operose tamen cum mercatoribus aliis negotiantur. Sed & ad *Ternatem* insulam, quae & ipsa Moluccanarum vna est, arcem olim possederant, ex qua tamen ante 20. annos à Rege adhuc hodie sceptrum tenente armata manu eiectione & expulsi sunt, quod patrem ipsius propinquo veneno sustulissent. Ad eam itaque insulam rursus occupandam iam discretis vicibus varias artes cōmentisunt, sed frustra. Tandem & anno 91. manu collecta portum eius multis nauibus ad ciuitatem occupandam inuecti sunt. Cum vero praetoriae nauis malus ictu violento à tormentario Graeco cōfringeretur, & deijceretur, re infecta iterum discedere coacti sunt: quod illic loci ob terrae siccitatem arbores malo extruendo idoneae nullae prouenirent. Sed vt de arcibus eorum pergamus, praeter supradictas habent vnam, quae ad fretū Malaccanum, & aliam, quae ad Septentrionē, & tertiam ad *Goam* Indiae metropolim, quae sita est, vt & alias ad *Cochinum*, *Ornum*, *Diu*, *Damaon*, *Chaul*, & ad littus *Malabar* extructas, nec minus in *Zeilan*, *Columbo*, *Malacca*, *Maccas*, *China*, *Japan*: quibus tamen plerisque; regionibus solidū imperiū non habent, sed diuersis locis quasi dispersi, ab vno loco in aliū cum mercibus suis, celocibus propter harū celeritatem traiciunt. In *Bantam* extra ciuitatē cum *Chinensibus* habitant: quod harum nationū nulli in illa considere concessum sit, ibi Gariophyllos, muscatas, macem, santalū, cubebas, piper longum, & merces aridas alias cōmercantur, non pecunia numerata, sed linteis & mercibus ceteris, quas à suis dominis è *Malacca* accipiunt. Nam Capitaneorū episcopi ceterorumque; fere omnes Factores sunt. In *Bantā* nec templū, nec sacellum vllū habent: attamen in *Panarucam*, quo loco Christiani Nigri multi sunt, caligis Indicis fluctuantibus ad *Perfarū* morem induti. Sclauos hi suos semper cum *Quita* solpedissequos habent, grauitatem vbiq; & suam magnificentiam praeferentes: sicut ex priore *Lindtschorani* libro repetere licet.

Caput

Caput XXXII.

Qualia Bantani conciliabula agant, quæ ipsi Senatium Castrensem vocant.

IN Bantam conuentus publicos de causis particularibus in *Paceban* instituunt, quo tempore æstus Solis intensior defertur. Ad illos quicumque volunt, coeunt. Quod si qui lites forenses habent, eos in persona comparere, causam suam dicere, & aduersarium diluere necesse est. Eo itaque loco procuratores aut Aduocati quæstum nullum sperare possunt. Nam nec ipsæ causæ tam diu apud eos protrahi solent. Causæ vero publicæ & regionem concernentes sub noctem ad Lunæ faciem decernuntur. Ad quem morem veteri superstitione, ex Persia (vt legitur) propagata compulsi sunt: ita vt & hodierno tempore ad nouilunij apparentiam domuum tecta, & arborum cacumina conscendant, & pertinaci contuitu Lunam peruideant: à quo spectaculo lætabundi in Senatu sedentes manent, dum Luna rursus occidat. Postea discessione facta, domum quisque suam repetit, & dum ferula quædam adornata sint, cum vna suarum coniugum indormiens exhilaratur. A meridie iterum congressi eorum causas audiunt, qui postero die in Senatu easdem publice proposituri sunt. Quo itaque rursus collecti & congregati, vniuersi in terram desident, & in duorum vel quatuor primariorum vno ordine confidentium, medium, Rex vel Gubernator sese collocat, qui cæteris causas necessarias proponit, & illarum deliberationem sollicitat, quo nempe vel modo vel via procedere oporteat. In responsis audiendis à summo ad imum descenditur, collectisque singulorum sententiis tandem quod factum opus sit, decernitur. Quod si bellum res concernit, Capitaneis omnibus, qui 300. sunt, eòuenus indicitur. Nam multitudo cætera omnis inter hos diuisa est. Expeditione aliqua decreta, ex 300. istis vnus secernitur, cui cæteri omnes obediunt.

Bantani de Luna superstitio.

Caput XXXIII.

Derusticis, colonis & Sclauis in Jaua.

ATergo ciuitatis Bantam, post littus de Sunda, ad radices montis *Gonon Besar* appellati, piperis cumento celeberrimi, populus quidam numerosus consedit, qui quondam à monte *Passaruan* eo Coloniam deduxit. Quo loco cum à *Passaruan* Rege seruitutibus iniquis protererentur, in Bantam pace Regis, aliquot articulis præstitutis, admissi sunt, ciuitatemque *Sura* dictam condiderunt, qua & Rex ipsorum consedit. Cæteri, quos ciuitas non capiebat, quoquoersum se in pagos distribuebant. Pacis amantissimi sunt, & agricultura victum quærunt. Pythagoræ leges & Braminiorum exemplum sectati, nihil quod vitam habet, edunt, homines ad miraculum continentes. Prius quam Alcoranus aut Mahumeti superstitio disseminaretur, Iauani omnes vna religione gaudebant. Nunc & per hos eadem varia facta est. Vxores nullas ducunt, vestes ex candida arborum papyro sutas gestant: cuius materia partem quoque capiti obuoluunt, & item aliâ è lumbis demittunt. Hic omnis eorum vestitus est. Vitam denique merè Philosophicam degunt. Hi piper & fructus alijs vendentes in Bantam deportant.

Gonon Besar mons.

Aryi.

5 5 2330

Agricolæ Iauani à Rege aut aliis primatibus terram conducere solent: & pro ea vel oryzam vel caxas appendunt. His mutare locum, & aliò migrare, quoties lubet, licet: quos *Captiuos del Rey* vocant. Sclauorum nonnulli in pagis quibusdam, vnum dominum agnoscentibus, habitant, agros dominorum colentes, & fructus maturos colligentes, eosdemq; herili culinæ importantes. Interdum hi prædia eadem à dominis suis cōducunt, & pro qualibet *Cocos* arbore 1500. aut 2000. caxas stipulantur. Quo contractu ne quid damni sentiat, ipsi cura est. Hi iidem per sæpe pro diali stipendio operis delatis merent, Caxas 800. plerunque cum victu, aut 1000. sine eo lucrantes. Cæteri, qui dominis suis domi deseruiunt, præter victum & amictum nihil impetrant. Sclauorum quoque genus aliud est, qui sex diebus dominis, & sex aliis sibimet laborant, siue piscatores, siue opifices alij sint. Qua in re, vt fideliter agant, accurate attenditur. Si etenim de lucro vel tantillum celari aut præripi ab iis nascatur, tum aut dominis aliis venduntur, aut compedibus induuntur. Eadem & mulierum fors est: quarum aliqua in *Bazar* pro constituto lucro merces vendunt, alia texunt: quædam fila trahunt, vniuersa id sedulo agentes, & suo, & dominorum victui diligenter studeant. Horum Sclauorum si quendam domini vendituri sunt, eosdem ostiatim circumducunt. Pro quibus qui pecuniam (*Fardos* plerunque quinque, qui nostrates florenos 9. constituunt, aut pluribus veneunt) grandiore defert, eos possidet. Qui ex his liberi nascuntur, dominorum non minus ac ipsi parentes proprij fiunt, sicut & apud nos boues, oues, & animantes cætera. His iure suo ad omne arbitrium vtuntur, licet interficiendi potestatem, nondum consulto Rege, aut Gubernatore, non habeant.

Fardos
quid.

Caput XXXIII.

De Biremibus seu Fustis, Triremibus seu Galiottis, nauibus seu Juncis, Parais, celocibus, & scaphis, tum in Iaua, tum adiacentibus alijs locis vsitatis, & quo singula condi, extruiq; loco soleant.

IN Bantam Biremes aliquot quidem & Tritemis maxima visitur, quibus tamen industrie vti non possunt. Longa asseruatione Solisq; calore hiatus duxerunt, etsi superstructis tectis cōtra has iniurias quomodolibet munitæ sunt. Illis vero vtuntur, aut urbem quandam maritimam occupaturi, aut expeditionem in quemcunuis locum alium facturi. Easdem quoque mensibus quinque ante aduentum nostrum contra Palimbam eduxerant, nauibus alijs prope 200. tum Fustis, tum celocibus, tum cæteri generis similibus munitas. Ad quas tamen instruendas segniores sunt. Harum idea subnexa suo loco figura exprimitur. Formam quidem triremium habent: ad puppim tamen circuitu seu ambulatorio insignes. Sclaui & remiges cæteri inferius soli, sed cōclusi: tamen suum officium faciunt, quorum supra caput tabulatum pertensum est, in quo milites cōsistunt, ex eo loco liberius & expeditius pugnaturi. Ex prora quatuor plerunq; tormëta, ipsis *Basa* dicta exeruntur. Nauis ipsa malos binos habet. *Parais* suas insulis submittunt, vt pyratas & incommoda maris alia explorent, & eadem ordinariis denunciant. Cauent etiam, ne vlla bona clam, in fraudem vectigalis auerantur. Hæc adiu more superintectæ sunt, vt & eorum, quos delitijs adhibet, phaseli. Nisi per tecta

tecta illa; in nauem descensus nulli datur. Malos grandes, cum antenna fortissi-
 ma ferunt, summaque imaque parte arundine longa clausa, eo modo, quo apud
 nos epidromi radius velum ex certo graminis genere contextum est: cuiusmodi
 in *Puuetan* plurima parantur. Eadem interdum ex arborū foliis consuntur. Pro-
 ram sex plerunq; viri occupāt, vt, si opus sit, remos trahant. In puppi duo clauum
 tenent, vterq; suū peculiare: qui non in puppis imæ medio affiguntur, sed restib.
 ad latera nauis elatiora religantur. Remos huius generis *Iuncos* ipsorum vniuersæ
 habent, quibus mare traiciunt in *Moluccam, Bandam, Borudo, Sumatram & Malac-*
cam. Insuper in prora præter antennam interdum illæ Siparij malum habent, ab
 illa ad puppim vsq; superstrato tabulato intectæ, vt contra solis æstum, imbres &
 rorem tuti sedere possint nauigantes. Parte postica *Cabutam* seu Speculam ha-
 bent, soli nauis Capitano destinata. Inferna parte *Iuncos* in spatia discreta di-
 rempta est, quibus merces intrudunt. Per tabulati vtrunque latus ingressus quis-
 piam est, quo etiam loco suos focos habent. Tabulis hydrographicis nullis v-
 tuntur, cum illarum ignari sint. Illarum quidem institutionem quandam à Lu-
 sitanis naçti, nunc Compasso vtuntur, & tamen præter octo ventos non cog-
 nitos habent: cum apud eos toto anno duo saltem venti frequentius spirare tole-
 ant. Quorum vnus Borrholybicus, quem sua lingua *Zeilaon* vocant, octobri
 mense exurgens, ad finem Martij aut Calendas Aprilis perducatur. Quo interual-
 lo vnde tam impetuosa fluctuatione in Orientem exæstuant, Vt ex insula *Le Boek*
 aliquando soluentes, post vndecim dierum velificationem ad eandem repulsi
 nos fuerimus. Aprilis mense Euri, quos *Timor* pro insularum appellatione, quas
 persflant, (sicut & Galli austrum *Le vent de Scoffe*, id est, ventum ex Scotia spiran-
 tem appellānt) nuncupant, persflare incipiunt, quorum impulsu ab ortu in oc-
 casum fluctus tanta vi mouentur, vt vectoribus illis nauigatio ad occasum perfa-
 cilis, ab hoc in ortum difficilis sit. In Moluccas aut Bandam insulas nauigaturi
 milliare aut sesquimilliare vnum à littore secundum lauæ longitudinem excur-
 runt, ita, vt in prospectu semper oram teneant. Cumque propelittus vnda &
 profundior & tutior, quam ab illo remotius sit: insuper etiam de die violentior
 è mari ventus altanus expectari debeat: sit, vt iuxta littus felicius cursus fiat.
 Ventus enim iste accurate diligenterque attendendus est, & vela interim omnia
 ad littorum contigua cogenda, dum ventus consilescat. Vbi dein post noctem
 mediam ab ipsa terra ventus commodus grato frigore optatus, donec Sol Cæci
 vicinus sit, & altanus redeat, perspirat. Eo tempore præter binos gubernatores
 clauum nemo torquet: qui perpetuo in littore, viæ apprime gnari procurrun-
 nec vlla mappa opus habent.

*Le Boek in-
sula.*

Nauium harum *Iunco* quamplurimæ fabricantur in Bandermachin, quæ
 ciuitas in insulæ *Borneo* est: quo loco vna, mercibus insuper necessariis, vt Cera, o-
 ryza, piscibus resiccatis & aliis commode instructa, vili plerunq; pretio com-
 parari potest. Ibidem nauis quoque aliud genus fabricant, præmagnum, ad *Iun-*
co fere similitudinem, acatis impulsum. *Biremes* seu *Cathuris* quamplurimæ con-
 duntur in *Lassaon*, lauæ ciuitate, intra *Charabaon & Iaparam* sita: vbi ligni, nauib.
 extruendis commodissimi, copia maxima prouenit.

Indicæ Orientales insulæ pleræque nauigatu commodæ sunt: naues ta-
 men interim pusillas tantum ferentes: ita vt biremis maxima vltra 20. onera
 non capiat. Accepimus tamen, eas, quæ ex China & Pegu importantur, aliquā-
 to maiores esse. Celociū minorum genus quoddam habēt, cursus tam pernicis,
 vt admirari opus sit: quarum similes nullo nos vidisse loco commemoramus.
 Eæ ex arboris trunco excuatae sunt, priore parte admodum acutæ, cum aluo
 rotunda. Quæ vt ne facile euertantur, vtrinque ad latera binis arundinibus
 crassissimis, vna è celo orgia protensis, quasi in æquilibrio sustentur:

ipsis arundinibus tamen tum ante, tum post sparo transmissio firmatis, & ad nauem religatis. His velum tam grande superstructum est, vt nauem ventorum immani violentia velo suo non euertere & pessum ire admiratione dignissimum sit. Quod si quidem aliquando fieret, tam expediti tamen illi natatores sunt, vt nullo ipsis euersio periculo futura sit. Quod si forte nauis, arundinibus dictis non aggravata, euerteretur, tum illi repositae tam diu connatant, dum resiccata ea & aquis euacuata cursum caeptum promouere possint. Longius pronauigantes, suas semper sibi vxores socias assumunt: nos impendio aliquando admirati, quod tam longinquum iter sine officio mulierum confecissemus. Nobis itaque gratificaturi, vnam de suis, nauibus nostris adduxerunt: quam tamen ad eos in continenti remisimus, de foeda sponsa ipsis gratias habentes.

Familia
& huma-
num inco-
larum of-
ficio, ac-
commoda-
tio coniu-
gum.

Caput XXV.

Quid gestum sit, dum captas Iuncos exoneraremus: quomodo item ad fluum Taniun aquae haurienda gratia excurremus.

BANTAM ciuitate cum soluissemus, adeoque ad exonerandas Iuncos captas, post insulas quasdam concessissemus, Dominis eorum indicium fieri accurauimus, vt ad nos profecti, praestitam solutionem auferrent. Cum vero nullo responso dato, Iunco biduum integrum releuandam differeremus, spem nobis subinde de dominorum accessu factitantes: frustra nos morari videntes, tandem merces exonerare cocepimus. Interim nos cinctum, & Iuncos redadepum

Bantano-
rum proter-
ua noua.
Caesaria via
frictis.

Bantani expeditionem laboriosam parabant: ad quam Lusitani eos inflammantes, auxilium solidum ipsis condixerunt. Caesari quoque, militi seu Duci imperterritito propositi sui vrgendi, nuncium fecerunt. Hic itaque cum 6. vel 7. biremibus, 150. viris confictum auide sitientibus infra *Puloduam* excubabat, ad nos simulanter enuncians, quod Bantanis indignabundus, ciuitatem eorum ingredi non dignaretur: suam interim nobis amicitiam deferens, ad cuius veritatem testificandam quoque capram mitteret, & contra Bantanos auxilium nostrum consiliumque sollicitaret. Biduo antequam haec fierent, nostri Iunco quandam longo maris tractu persectantes, eandem tandem vi ceperunt. Quod intelligentes Bantani, profunda nocte *Iuncos* duas emiserunt, vt in altum mare longius prouecta, mane redirent, & in Bantam se contendere simularent. Quo stratagemate futurum sperabant, vt, ad prioris diei exemplum, nos ad eas excurremus, & longius a tormentorum praesidio nos efferremus: quos ob id ipsi occasione hac biremibus suis in medio cursu obruerent, & reuersuros interciperent. Cuius quoque rei gratia iam dum naues aliquot sub *Puloduam* collocauerunt. Nos tamen singulari Dei prouidentia admoniti, & dolum intentatum subodorati, contra illas, naues nullas emisimus. Interim Caesar denuo *Parauis* quandam cum munere ad nos expediebat, tutum com meatum sollicitans, quem impetrauit. Postea *Parauis* iterum alia ad nauem *Mauritium* appulit, cum 4. vel 5. Chinenfibus, quorum vnus hospitis nostri in Bantam frater fuerat, solutionem a nobis acceptam aduectus. Cui, cum fidem dare per omnia non possemus, per eundem tamen nauium dominis (quos ipse Gubernatoris mandato in vincula abreptos aiebat, veluti nobiscum facientes) vt ventitarent ipsi, enunciari curauimus. Nihilominus, qui victualia apportarent, nauibus nostris quotidie aliqui accli-

aeclinabant. Quibus, cum ad Gubernatorem literas quasdam credituri essemus, officium ipsi excusantes, sine venia & voluntate Gubernatoris se aduenisse, & ob id literas tuto non tradere posse, praetenderunt. Ex his ipsis, classem potentem cum Parais & triribus magna festinatione contra nos apparari intelleximus, iam dum certo decreto facto, quisnam eorum confidui principium daret. Itaque ab insulis nonnihil longius egressi sumus, ut & ad hostes prospectandos, & eosdem reprimendos, maior occasio esset, neque ab iisdem insperato a tergo inuadi possemus. Sequenti die Caesar ad naues appellens, rogauit, ut cum captæ luncos nobis nullo usui essent, illarum unam sibi impertiremus. Cui ex tempore responsum est, eas adhuc suis dominis asseruari. Qui si venirent, tum eosdem & has recepturos, & insuper debitam pro exoneratis mercibus pecuniam. Qui si vero omnino emanerent, tum easdem nostra pace Caesaris haud aegre cessuras. Nobis tamen interrim persuasum erat, eum plus explorandi nos animo quam luncos impetrandi instituto appulisse. Data tamen colloquij copia, quid a primo usque nostro aduentu ^{Exprobratio Caesaris facta.} gestum sit, longa serie eidem denarrauimus: certo nuncio nos edoctos insuper professi, quod is ipse nos prodendi & obruncandi consilium coqueret. Quem is sermonem intercipiens, respondit, odio sui a maleuolis haec omnia talia spargi, quae nos ob id mera figmenta crederemus. Clam ad nos interdum quidam etiam Gussarates & Abyssini veniebant. Postero die Caesar ad naues nostras remeans, abducendas luncos instrumeta secum necessaria omnia aduexit. Quem tamen priore responso dato dimisimus. Discedens is nos de nauali expeditione Bantanorum iterum admonuit, naues nostras breui oppressura. His itaque ex causis commissariis & classariis omnibus coactis, an cum de omni negotiatione in Bantam confirmanda desperatum esset, loco eo discedendum sit, deliberatum est. Prius tamen placuit, ad conuehendam aquam dulcem, fluuium *Tanianiana* incurere, & ea hausta deinceps decernere, an ad *Moluccanas* insulas procurrendum, an in patriam redeundum sit. Quod postremum nauae omnes acriter urgebant quidem, causas, quae persuaderent, varias asserentes. Contra vero commissarii ad circumeundas insulas autores suasoresque non segniores se praebant. Eodem adhuc die venientes quidam, de expeditis & paratis Bantanis iterum admonuerunt, quod nimirum postero die nauibus suis nos oppressuri sint: cui rei se nobiles multi & ciuitatis primates adiunxissent, ad milites animosiores reddendos. Prioribus quoque diebus duas supra dictas luncos emissas referebant, ut nos a nauibus excirent, & in altum perductos opprimerent.

De rerum harum euentu itaque anxie censentes, ex omnibus circumstantiis conclusimus, praelium hoc commissum nobis nec commodo nec honori futurum esse: & tamen fieri posse, ut, licet hostium numerum frequentissimum caederemus, nostrorum tamen una aliquot desideraremus, in quorum vita nobis multum positum esset.

Ut itaque necessaria ageremus, ad vesperae primum appulsum locum mouentes, ad fluuium *Tanianiana*, versus orientem octo mill. a Bantam situm vela fecimus, quam postero die Aethiops quidam, natione Guzarates, nobis monstrauit, ad sinum occidentalem ad *Baye de Jacatra* post insulas quasdam positam. Ibi ergo versus Austroeurum ad fauces insulae 10. orgiis fundo argilloso, demissi inuenimus, lauae terram eo loco maxima parte ex ortu in occasum protendi, humilem & depressam, discretis aliquot pagis & fluuiis conspicuam, sed breuius tamen undique impeditam, ut, exempli causa, ad *Puntlan*, *Tanharan*, quae valde populosa est, & *Parais* quamplurimis abundat, quae ex *Jacatra* & littore finitimo in Bantam inuehuntur. Terra penitior multis partibus insulis habitatur, ut & sinus ipse maris: intra quas omnes insulas velis tutus transitus est, quarum quamplurimas hortis & viridariis, fructus lauanos promentibus,

Hollandi a Bantam discedunt.

tibus, amoenissimæ sunt. Infra has insulas, piscium maxima abundantia est, ut horum gratia plerique piscatores è Bantam piscatum eo excurrant.

Novemb. 8. Nauem nostram necessariis viris munientes, cum dicto superius indice fluuium inuecti sumus, magnum quidem & profundum, sed ad fauces tamen breuius impeditum. Eo loco focorum quædam vestigia offendimus, à piscatoribus præterita nocte ibi quietem captantibus relicta. Hominum quoque vestigia legimus, sed homines tamen nullos conspicati, etsi milliari vno per aduersum flumen pagus quidam magnus, Regi lacatræ subditus prospiciatur. Die proximo Chineses aliquot cum *Paraus* naue ad nos appulere, inter quos hospitis quoque nostri affinis erant. Hi aliquot ollas vini sublimati ad nos apportabant, & in lacatram pro aliis quoque refectamentis auhendis prope redibant, commemorantes prius in lacatra vnâ adhuc lunco Muscatis nucibus oneratâ subsistere, quæ breui ante ex Bantam insula soluisset. Quod nos tamen eius indici ita interpretabamur, quasi eo nos propter luncos supra dictas geminas ipsius arbitrio nondum æque solutas vindicare quæreret. Suspicionem hanc euentus confirmabat. Quotidie enim ingens *Paraus* copia multis hominibus stipata ex Bantam in *Lacatram* cursitabat, quod ante hoc isthac in regione nunquã euenerat, & lauianos ipsos in admirationem compulerat. Dicti mensis die 11. noua *Paraus* ex Bantam nos exploratum, & institutum nostrum percontatum appulit, titulo vendendorum com meatuum, & porcellanarum. Commemorabant hi Lusitanos luncos duas nucibus Muscatis plenas emisse, & easdem soluere coactos: diffidio vero inter eos coorto, Lusitanos quosdam glandibus traiectos esse: nauium vero dominum, tormenti maioris globo attritum, occubuisse, Sed hæc meræ nugæ erant. Interea hospitis nostri frater ad nauem Hollandiam rursus appulit, cum certificatione, quod lunco nucibus conferta vel dum in fluuio quodam ad lacatram moraretur: ad cuius rei veritatem certius noscendam suos in super ministros sub specie cibariorum emendorum in lacatram amandauit.

Novemb. 11. die, senatu classico iterum conuocato, collectis suffragiis statutum est, ut in lacatram aut Sundam Calapam vela fierent, compertum nimirum & scitum, quæ nauis istius nucibus confertæ ratio statusque esset, & an eas numerato æquo pretio adipisci liceret. Cuius periculo facto, post consilium ex re & tempore caperemus. Postero itaque die, cum reuersi selauis victualia nobis attulissent, velis leuatis lacatram incurrimus, à tribus insulis, fluuio præfritis, mare ascendentes: quod puluinorum alter ad austronotum versus terram porrigeretur. Ad Austrocurum itaque properantes, vitandarum insularum causa cursum crebro variauimus. Vesperis ad lacatram urbem substitimus, vbi polus australis grad. 5. minut. 40. attollitur. Hæc primitus *Sunda Calapa* dicta erat, propter *Cocos* seu nucum Indicarum vbertatem, quæ Malaice *Calapa* vocitantur. Ibi dem 7. orgiis fundo argilloso confedimus. Terra ipsa humilis & depressa, extuberantiis & insulis plurimis conferta: ut nocturno tempore illic transiri non nisi cum periculo queat. Eo itaque appropinquantes, nucum *Paraus* quidem ante fluuium perstantem vidimus, sed simul naues subinde alias atque alias tum aduertes tum abeuntes, quasi eam exoneraturæ, & in Bantam traiecturæ essent. Sed hæc omnia in perniciem nostram ita excogitata erant. Vniuersus enim fluuius quamplurimis nauibus, à viris instructissimis oppletus erat, nos certo inuasuris quamprimum nostram celocem lunco nucum applicuissemus.

Die 14. bono mane, ex ciuitate, *Paraus* quamplurimæ discretis vicibus cum cibariis nauibus nostris applicuere. Sed & Sabander ipse nos accedens obtulit, siquidem quibusdam rebus nobis opus esset, eas ex vrbe aduhere. Si vero quendam è nostris in terram emissuri essemus, tum ad eorundem vsque reditum se pro obside apud nos commoraturum. E nostris itaque binos cum hospitis nostri

nostri affine in terram emisimus, qui data opera percontarentur, num certa forte quantitas aromatum venalis prostacket. Quos abeuntes Sabander, homo valde ciuilib, & Lusitanicæ linguæ peritus ad ciuitatem vsque comitatus est, vbi nostrates ad 3000. ædium offenderunt. Ciuitatem ipsam fluuius quidam præmagnus permeabat, sudum congerie alias munitam. Incolarum vero pars maxima deserta ea profugerat. Sabander nostrates ad ædes suas vocatos, laute & splendide habuit, circa Vesperam ad naues redeuntes quidem: Cæterum de mercibus nullis venalibus certiores. Regi, terrestri itinere eo profecto aduentum nostrum significauit. Præcipuum & maximum ciuitatis commodum, fluuius perlabens est, qui originem suam, vt supra dictum est, in penitiore terra fortitus, regionem vniuersam irrigat, & ad fructus omnes esculentos vegetat: quorum insignis copia sequenti die ab incolis post ad nos perlata est, de quibus cum iis amice & pacifice conuenimus. Die 16. Rex ipse Hollandiæ naui appropinquauit, primatibus & nobilibus multis stipatus: cui, vndiquaque nauem perspicato honorarium oblatum est. Discedens de prompta humanitate & muneratione facta gratias egit, & si qua in re sua ope nobis opus futurum esset, voluntatem paratam detulit. Die 17. Senatus classicus decreuit, vt in lauam versus orientem pergeremus, etsi nullius lucri spe id fieret. Sequenti itaque die anchoras leuantes, proram recta per fretum secundum littus lauam orientem versus protorsimus. Eo die cum vix horam vnam vela fecissemus, nauis Amsterdam in breuia impedit, à lacatra duobus fere milliaribus desita, quæ prius obseruari non possunt, quam teneantur, cū nihilum exæstuent. Quo impulsu nauis rimas egit: ad quam ob id inde abducendam, Celocem paratam emisimus. Vespere adpellente, iactis anchoris quod nocturno tempore nauigatio ibi periculosa esset, in solo argilloso sex orgiis, à lacatra sex milliaribus confedimus, propius ad *Cranaon* pagum, quo propter piscationis felicitatem piscatores plurimi cōsederunt. Postero die duabus ante auroram horis leuantes, anchoras, recta secundū littus promouimus, quo loca ora maxime incuruatur, ita, vt rectitudinem nullam perpetuo tenere liceat. Die 22. Lunco quædā nobis obuiauit, quam cum Amsterdam nauis & Pina consecrarentur, ad alloquium eos attingere non potuerunt. Cursum itaq; coeptum continuantes, die 26. procellis immanibus concussi sumus, adeo, vt Holladiæ nauis velum ruptū & solutum ventis diffilaretur. Die 27. piscatores multos è mari oræ approperantes conspeximus: qui compellati, nos quam proxime ad lacatram esse denunciarunt. Interim collegium aliquoties collectum seu coactum fuit, gratia deliberandi, quemnam porro cursum teneremus. Commissarij de Moluccis ad eundis insulis instabant, tentatum & exploratum, an ibi negotiationem certam stipulari liceret. Hæc insulæ fere 200. mill. versus Orientem sitæ erant, ad quas attingendas & tempestas commoda, & opratus ventus, & fluctus secundus fauere videbantur. Nauræ vero cæteri insulam Sumatræ relegendam, & lunco illam ibi expectandam, quæ inde in Bantam piperis apportandi causa perrexisset, consultius rati sunt. Sed frustranea hæc omnia fuerunt. Die 29. insulæ cuidam successimus, ex qua piscatorum ingens numerus in mare procurrebat. Hi nos ad austrum insulæ vela facere debere innuebant. Quo indicio suspicabamur, eo loco habitaculum quoddam prostacket. Insula hæc montib. celsis vastisque, è terra depressa erectis insignis est, arboribus iuxta vndique conspicua. Eodem loco polus australis grad. 6. eleuati Insula *Kyrimaan Iaca* vocata est, à continente non procul absita: ad quam fundo argilloso anchoris demissis, à terra semimilliarium vno occidentem versus 10. orgiis confedimus. Collegio itaque & hic conuocato, pro more nihil magni decretum est.

Sabanderi
conuincium
delosum.

Caput XXXVI.

Quomodo quatuor naues in portu ad Cidayo anchoras miserint. De prodicione pariter à Rege Cidayo Brandaon dicto, contra eas tentata.

DORRO itaq; secundum littoris productionem prouecti 2. Decembr. ad nos appellentes piscatores quamplurimos cōspeximus, Terram hanc supra *Tubaon* esse, nobis significātes. Ad Angulum itaq; nobis oppositum permeandū omni nisu contendebamus. Hoc loco terra ab ortu in austrum à meridie in aquilonem porrigitur, montosa alias & facile noscenda: ubi præminens quidam mons ab occasu in orientem nauigantibus galeri forma cum margine lato pandit, in cuius vertice arbor quædam, supra cæteras omnes longe caput proferens conspicitur. Ad huius montis respectum occidentalem sinus magnus quidā, fluuiio similis cōparet. Hinc itaq; versus Euronotum à littore sesquimilliarum progressū facto, contra nos angulum quendam, & item curuaturā protractiorem attigimus, ad quam piscatorias quædam rates properare, & *Iuncos* itidem aliquot anchoris subsistere videbamus. Ibdem itaq; & nosmet 10. orgiis anchoras fundo cæruleo lutofo iactauimus: ubi tamen desubito coorta tempestate, anchoræ firmiter stare non potuerunt. Loci itaque incolæ cum nos conspicati essent, ad compellendos *Parans* vnam emisserunt. Quæ turbinibus vrgentibus ad nauem Amsterdam littori proximam appulsa, de aduentu prospero gratificata est, denunciāns, si ad posterum vsq; diem ibi commorari placeret, id è re & voto nostro futurū. Præsto enim aromata quædam, vt Garyophyllos, Macem, nuces Myristicas, & alia esse, quæ nobis venditura essent. Re itaq; inde ad naues cæteras disiectiores expedita, pernoctare ibi visum quidē erat. sed cū anchoræ fundo lutofo nihil firmarētur, cōpulsū vela fecimus. Impetum ergo nauis Hollandia secutura, Pinæ tam violento insultu collisa est, vt eius stylum maiorem cum Corbe mali confractū deiiceret, & ipsa simul haud leuiter collisione ea quateretur. Coactæ itaq; illæ denuo iactarunt anchoras, accepti damni nos interim grandiore disploso tormento commonefacientes. Nos tamen signo hoc nihil pensitato, velis minoribus altum mare iam iis restrictis, iam diductis petiuimus, vt diem posterum consequeremur. Die 3. conuersi ad naues cæteras iuxta littus, anchoras misimus, intellectu, cuius generis merces & qua quantitate adipisci liceret. Terra hæc & ipsa collibus asperata, tribusq; longis planis montibus, veluti mensis nuptialibus, Lusitanice *Las Mesas de Tubaon*, Malaice *Batto Gilling* dictis, inter signata est. Cum aduenis itaq; cæteris nauibus colloquio instituto, comperimus, discretas quasdam, *Parans*, rebus ad comœtantum spectantibus oneratas iam ante nos ad eas appulisse, & indicasse simul, tres *Iuncos* Garyophyllis & myristicis refertas à Dominis earum nobis venum oblatas esse. Pro cuius tamen certificatione virum vnum cum Guzarate emisimus, & tres incolarum pro obsidibus retinimus. Ad hanc metam ciuitates quatuor sibi inuicem vicinæ spectabantur: Vna occidentalis *Tubaon*, altera *Cydayo*, tertia *Brandaon*, & quarta orientalis *Surubaya*, cæteris minor. A meridie cum *Guzarate* emisitius noster rediit, significans Regem se generoso equo pompatice spectandum præbuisse, 30. equitibus promissas hastas gestantibus, & peditibus quamplurimis, districtis acinacibus coruscis stipatum. Specimen insuper optimorum Garyophyllorum obtulisse, aiebant, de quib. incolæ prius ad nos edisseruissent. Sed *Auc Eeme* & auc Eeme nos donauerat, quem in Hollandiam nobiscum auximus.

Decemb.

Decemb. 4. Paraus aliquam multæ nauibus appulere, quibus & defectitius quidam Lusitanus ueniebat, qui, ut referebat, septem annis in ista regione habitauit: quem nos tamen à Lusitanis cæteris emissum credidimus, ut quod coxit postmodum, infortunij intritum quæteret. Hic ad Moluccam nobis vectores offerebat seu viæ indices, & à Rege *Tubaon* se missum significabat, ut aduentui nostro gratularetur: & tandem obsidem se offerebat, dum à reb. necessariis omnibus instructi essemus. Interim è nostris duo iterum in terram emissi, ibi promptos paratosque binos equos inuenerunt, quibus ad Regem *Lella* dictum pergerent. Quod tamen nostri officium recusantes, pedites ad regem profecti, ab eo humanissime excepti sunt: qui se postero die ipsum ad naues venturum affirmabat: & ut tuto in Continentem egrederemur, obsides se tam præstantes missurum pollicebatur, ut eorum præsentia contenti futuri simus. Nostratibus deinde (quantum quidem metiri oculis licebat) 20. onera Garyophyllorū monstrabant, quæ si vellemus, bona pace & æquo pretio nobis vendituri essent. Quibus transactis, ad naues nostri redierunt. Die postero ad regem excipiendum paratis & instructis omnibus, tum aplusria velatilia fecimus, tum nauem ornamentis præsentibus illustrauimus. Quod videntes incolæ, cur aplusria proferremus, missa Parao causam quæsiuerunt, cum tamen amici nostri, & Bantanorum, apud quos idem fecissemus belli tempore, hostes essent. Quibus cum hæc in honorem regis fieri responderetur, remis impulsis terram repetiuerunt. Lusitanus postea ad Mauritium nauem reuersus, res quasdam videndas rogauit, nimirum thoracem ferreum, & pannum rubrum, quæ regi empturus ille videbatur. Quibus tamen denegatis ad terram rediit. Interim duas *Inncos* à littore in altum mare excurrere, & breui reuerti vidimus: eo videlicet instituto hoc faciitantes, ut nos à nauium tutela longius prolicientes, post opprimerent. Paulo post sex prægrandes *Paraus*, instar Triremium, hominibus instructissimi ad naues appulerunt, quarum tres ad nauem Amsterdam, cæteræ ad pinam diuertebant. Illi, qui naui Amsterdam vicini ueniebant, pecudes duas proferentes, eas nostris dono daturi videbantur. Cum vero nauem ipsam admissi ascendissent, pugiones suos, quos *Creis* vocant, distringentes, proximos quosuis innadentes confoderunt. Quorum dux *Sabander* commissarium ipsum, & nauclerum cum binis aliis lethali vulnere illico fauciauit: & reliquos quoque, quotquot in superiore nauis parte inermes stabant, simili furore infestauit. Quem tumultum, cum, qui in inferiore naui erant, audirent, quibuscunque obuiss arnis, ut veribus, hastis, & machæris areptis proficientes, in medios hostes irruerunt, eorumque quamplurimos breui laniena prostrauerunt. Quo successu crescente ipsis animo, è nauis editiore loco coniectis lapidibus tam violenter eos impetiuerunt, ut lauani de nauibus præcipitari paulatim inciperent. Ad nauem *Parau* vna suberat, & fanis & vulneratis quamplurimis onerata: quam nostri displosis tormentis concussam funditus destruxerunt. Interim cum cæteri, qui Pinæ acclinauerant, suos confertim de naui Amsterdam præcipientes deiici viderent, de eadem alca contra Pinam tentanda desperantes, nauem Amsterdam reuersi prætercurrerunt.

*Lella, rex.**Insidiosum
& nefarium
facinus.**Sabander
dux & au-
tor proditi-
onis.*

Nos vero qui cæteris in nauibus harum rerum ignari latebamus, cum ad tormentorum fragorem excitati, lauanos tanta multitudine è nauibus exturbari videremus, adeoque proditionem quandam gliscere suspicaremur: Celocem nostram insilientes fugitiuas Paraos consecrati, earum vnam attigimus: quam & tormentis fulminantibus & acinacibus districtis ita cõcussimus, ut & illorum, & cæterorum pariter, qui è naui Amsterdam deturbati passim magno numero obnatabant, pauci superstites relinquerentur. Huic tumultui qui è littore attendebant, cum viderent, in natantes lauanos nos tam acres & indefinentes furere,

furere, cum 13. gradibus *Paraus*, instructis hominibus quamplurimis plenis ad nos soluerunt. Quos tamen continuis tormentorum fulminibus naues ceterae ita praesenter exceperunt, vt ad littus remeare omnino cogerentur. Caedendis itaque hostibus iam defatigati, illorum captiuos quosdam ad Amsterdam nauem nobiscum abdaximus. In qua tam miserum illico spectaculum nobis exhibitum est, vt verbis id commode exprimi non possit. Nam in primo illico aditu caesorum tum amicorum, tum hostium magna strata turba comparuit. Et quod omnes omnium maxime in commiserationem pertrahebat, caeso pueri eiusdem, 10. vel 11. annos nati, nauerique cognati erat: quem frendentes & crudeles illi latrones etiam iam mortuum, vulneribus 13. immaniter pertuderant. Cuius crudelitatis innouata memoria ita nos commouerat, vt captiuos nostros omnes caesim punctimque ex tempore conficeremus. Hi prius commemorauerant nobis, quod ex Bantam ideo in lacatram appulissent, vt fucum nobis monstrata myrsicarum lunco intentarent. Lunco quoque illas binas, quas dudum è littore in altum prouehere conspicati essemus, ad nos prolucios, & dein in medio cursu opprimendos emissas fuisse. Consiu isto lauorum 150. & nostrorum 12. ceciderunt, & praeter hos quatuor alij vulnerati, qui tamen sanati euaserunt. Tota dies haec eiiciendis è nauis cadaueribus consumebatur, quae lauani tamen sedulo interim piscabantur, à nostris aliquoties elisis tormentis impetiti.

uetera pueri vndi. conu. lanicua.

Caesorum numerus.

Caput XXXVII.

De classis in Maduram, & hinc ad Pulo Le Bock prouectione: & quid in cursu hoc obuenerit.

Cheriffa sedes.

LATROCINII itaque huius facta pensitatione, cum de tota nostra negotiatione ibi actum esse, neque commodam nobis vlciscendi occasionem (ipsa enim ciuitas muris & valis munitissima, nos contra ad eam oppugnandam insufficientes eramus) proficere prouideremus: anchoris sublati noctem terrestri vento soluentes, Amsterdam nauem viris munuimus, & cursu recta in Maduram insulam uertus partem occidentalem tenuimus. Quo loco oppidum primarium situm est, *Cheriffa* habitatum: iuxta quod 8. orgiis anchoras depressimus. Breui tempore ibidem confidentibus duae illico *Parao* ad nauigarunt, magistratus sui mandato, si placeret nobis, negotiationem amicam & aequam denunciantes, & insuper victualia necessaria promittentes. His de strage ad *Cidayo* facta omnia comperta erant, à crebris *Paraus* discursionibus: quae eos quoque de cauendis nobis admonuerunt. Postero die, cum piscatore innumeros in altum excurrere prospiceremus, classi nostrae *Paraus* quadam appulit, uiris 28. instructa, qui se aromata quadam, ex nauis quadam ante annum arenae impulsae redempta, uenalia habere commemorabant. Sed mendacium hoc esse postmodum ab aliis cognouimus, qui harum rerum omnimodo ignari erant. Nos tamen nihilominus eorum primario duo specula honoraria obtulimus.

Die 8. Decembr. cum caesorum bonis vendendis occupati essemus, ex *Madura* tres *Paraus* ad nos soluere uidimus: quarum prima minister & interpretes *Cheriffae* aduectus num Regi & *Cheriffae* ad naues nostras accessus pateret, rogauit, secum nimirum *Capras*, oryzam & pueros uenales allaturis. Cui, cum licere quidem id responsum esset, seditione & tumultu in Amsterdam nauis inter

inter eos, qui ad *Cidayo* vulnerati fuerant, coorto, interpreti reuocato, iniunctum & denunciatum est, vt Rex ad nauem Mauritium cum suis appelleret, non ad Amsterdam: quo percepto is discessum fecit. Paulo post singulari Parao Rex cum suis, aut obliuione dictorum, aut alio proposito malo actus recta ad Amsterdam nauem vela fecit, à qua nos haud pridem cum 13. viris ad Mauritium nauem excesseramus.

Cum vero vna istarum nauium hominum duobus ordinibus confidentium ingens copia adueheretur: prateritorum malorum memoria terrore nostris incusso, de remedio tumultuarie cogitarunt, directisque in adnauigantes tormentis tribus, contra Paraos intrepide defulminarunt, quarum vna fortissimi collisu ita contracta est, vt & tota vndique discreparet, & hominum eà vectorum pars maxima aut occideretur, aut saltem grauius vulneraretur. Tormentorum itaq; fragore à nobis ex Amsterdam nauis obaudito, cum simul in hostili biremi erectas aliquam multas hastas contueremur: celoce nostra in eos confertim irruimus, propiusque contrapugnantibus coniuncti, caesis multis, 21. homines captiuauimus, inter quos & vna foemina erat. Occupata itaque Parao, inter caelos & Cheriffa notatus est, & Rex ipsemet, qui bulla aurea, gemmis quinque decorata, eademque ex cingulo pendula conspicuus erat. Qua ipsi detracta, cadauer tum Regis, tum Cheriffae (cuius brachia tormentorum glandibus decussa erant) in mare exturbatum est. Captiuus itaque iam ad naues deductis, & sauciis obligatis, quaestione habita comperimus, hoc vno molimine aut proposito eos appulisse, vt, si occasio daretur, nos obtruncarent: sin minus, vt institutum licitandis quibusdam mercibus velarent. Inter captiuos filius quoque Regis numerabatur, annos circiter octo natus, & tum membris, tum corpore vniuerso pulcherrimus: animo ceteroquin ita prudens & sagax, vt eum omnes oppido admiraremur. Puer hic pro suis subditis, saluis & intactis dimittendis, valde sollicitabat. Cui ob id gratificaturi, postquam illis cibum praeministrasimus, instructa Parao nouendecim eorum in terram exposuimus, & binos saltem pueros, nauis Hollandiae seruituros retinuimus. Populus hic ad exemplum eorum, qui in *Cidayo* sunt adeo pertinax & robustus erat, vt siquidem framea aut laneca perfoederentur, per ipsum instrumentum sese ad vindicandum percussorem peradigerent. Quin & insuper ex mediis vndis natitantes tam animose suis pugionibus restiterunt nostris, vt nisi praesidium accepissent maturum, eos omnino obtruncaturi fuissent. His ergo rerum praesentium periculis nouiter à nobis euolutis & expensis, sub 9. Decemb. noctem locum hunc deserere, & porro vela facere consultum rati sumus. Coacto tamen senatu nautico deliberatum est, saniusne videretur, ad insulam *Bandam*, aut *Amboynam*, aut *Moluccam* nos procurrare, an vero agendis actis nauium vnam deserere. Cuius tamen rei cum statutum expressum fieri non posset, vltior deliberatio in diem futurum dilata est. Quo cum denuo conuocarentur, Commissarij rebus aliis occupati, suam absentiam excusarunt quidem: sed simul tamen votum suum ad ceteros tale enunciarunt, vt, si nautis porro vela fieri non tutum videretur, altam illam terram tamen, quae ad *Caeciam* sita esset, nauibus incurrerent, & sibi disploso tormento huius decreti signum darent. Eo die integro Commissarij in Amsterdam nauis occupati fuerunt. Decemb. 11. propius ad terram nauibus actis, ad insulae faciem occidentalem 15. vel 18. orgiis fundo argilloso confedimus. Hoc die itaque Commissarij libellum nautis obtulerunt, quo, quae progressa die deliberata fuerunt, repetiuerunt: quem tamen nautae acceptare volebant. Ibidem in littore viros 22. oberrantes vidimus, inter quos & dynasta quidam spectabatur. Hi monstratum nobis ceruum venum offerentes, responsum nullum acceperunt, quod ad littus propius admouere nobis periculosum videretur.

Hollandi
exemplo prio-
re cautio-
res redditi,
vni autem
u. viunt.

Madurae
Rex, et Che-
riffa caesi.

Regij filij a-
nimus pru-
dentissimus.

Incolarum
bellicositas.

*Le Bock
serra noua
Colonia.*

Postero die scapha parata ego in terram illam egressus sum: quæ *Le Bock* dicebatur, & ad quam ante triennium Regis de Iapara, eius domini mandato Colonia quædam, ductore nobili viro, & terræ eius præfecto futuro immissa erat. Quorum cultu diligenti breui tempore ita foecundata illa terra fuit, vt iam oryza, gallinarum, armentorum, ceruorum, volucrumq; abundantissima sit. Ferrum, plumbumque apprime illi expetunt. Cumque de commerciis cum sex incolis sermonem fecissemus, iussi vt ad auferenda victualia à meridie reuertere-
mur, naues redadiuimus. A meridie celoce emissa, ab incolis, nos expectantibus, gallinas & fructus oblatos mercati sumus. Sed & *Parao* ad naues acta nostris nunciabatur, Regem loci, vt & Gubernatorem insulæ in littore eos ad colloquium expectare. Qua tamen die cum tempestas aerem turbasset, nihil à nobis actum, sed ad diem posterum omnia dilata sunt. Die itaque 13. egressi, cum feriæ aut sabbatum ipsorum celebraretur, commemoratione dignum nihil fere transigimus. A meridie commissarij libellum iterum scriptum obtulerunt: quem & ipsum tamen nauæ ex causâ detrectarunt. Missis itaque Legatis, conceptis verbis commissarij sollicitarunt, vt Hollandia nauis cum *Pina* sibi traderetur, ad

*Hollandiam
dissen-
sus.*

Moluccanas insulas cum vtrò futuris sociis adeundas. Quod tamen nec ipsum impetrarunt, naucleris contendentibus, multò fore conducibilius, vt Amsterdam nauis bonis in Mauritium transpositis, deserta illa ad patriam rediremus, & dominis curatoribusque nostris itineris facti rationem redderemus. Discissis itaque vtrinque animis, nihil profectum est, quod nauarchi & separationem nauium non ratam haberent: & ex Amsterdam nauis pecuniam paratâ quærent, veriti nimirum, vt nostrorū alioqui ea longius procurerent. Nullius itaque partis suffragio per omnia rato habito, tandē, vt leuatis velis in patriam redirent, confirmatum est. Ergo à meridie vento insulano impulsū cursum intra meridiem & septentrionem tenuerunt. Ad dictâ insulâ à laua 12. vel 13. miliaribus sita angulum quendam breuia quædam conspiciuntur, ex quo itidem loco duo præalti montes lauani notantur, quos circa *Passaruam* esse, coniectura præferebat.

Decemb. 14. die, cum non procul ab insula percurreremus, piscatores se plurimi visendos nobis obtulerunt. Occidentem versus ergo commeantes, stationem quandâ tutam peruestigauimus, qua nauium nostrarū vnam relinquere-
remus. Nam & ad promouendas naues vniuersas viri non sufficiebant, qui vno numero saltē 49. tum ægri, tum claudi, tum sani supereramus: & nauis præterea Amsterdam ex illis ante lacarorum facto ita rimis vndique diducta hiabat, vt nauæ exigendæ perpetuo studendum esset. Spe ergo commodi loci adeundi vsque ad diem 25. vela vrgentes, priorem insulam ad Cæciam sitam iterum conspectui nostro oblatam accepimus: quam primo intuitu insulam *Chirimaon* Iao credideramus. Cum vero diebus 12. continuis ad Occidentem tenendum enixe laboraremus: venti vero septentriozephyri, qui eo loco ab Octobri vsque ad Martium spirare solent, magna violentia nobis obuersarentur: coacti in latere Orientali sub insula dicta 27. orgiis fundo arenoso iterum naues defiximus. Eodem die nauclerus *Ian Millenaer* mortuus derepente concidit, cuius obitu vniuersis grauiter percussis, ita apud plerosque trepidatum est, vt & illi, qui antea vltiorem navigationem consuaferant, iam pleno voto reditum in patriam assererent, prius quam venenoso aere isto plures infecti, vitam exuerent. Postero die de nauclero nouo, defuncti loco surrogando deliberatum est.

*Ian Mulla
naer subito
mortuus.*

*Amsterdam
nauis com-
buriunt.*

Die 27. Decembris anchoris sublatis, ex insula nonnihil versus Orientem intrandæ commodioris stationis causâ promouimus, & orgiis 12. confidentes, Amsterdam nauem paulatim exonerare & exarmare ocepimus. Quo labore vsque ad 11. Ianuarij diem, anno 1597. occupati, eam tandem admoto Vulcano, succremauimus. Qua adhuc conflagrante, incolarum multi suis *Canois*, vadis appulerunt,

pulerunt, vt ferramenta nauis residua, quæ magnopere expetunt, redimerent. Indies quoque quamplurimæ *Canoæ* ad naues accesserunt cum cibariis & refectamentis necessariis aliis: quæ omnia ferramenti ex Amsterdam nauis detractis coemimus. Inter eas & *Canoas* vna venerat, causam satagens, cur potius nauem exustam, quam Regi aut Gubernatori loci venditam voluissēmus, qui eam pretio non vili redempturus fuisset. Die 12. Ian. pueri duo ad Maduram capti, ex *Hollandia* nauis profugi, enatando se in insulam *Le Bock* proripuerunt, cum scaphæ prætersum nobis aquam haurire difficile futurum videretur, anchoras proposito fines ad lauam orientales adeundi, & ad reditum nostrum in patriam nos necessariis omnibus instruendo concepto, releuauimus. In medio itaq; cursu breuis ad insulas obiectis *Hollandia* nauis tam violenter impedit, vt tota retro consiliret. Deinde vero loci statu explorato nos in mediis scopulorum cinctibus versari conspicati sumus, adeo, vt, quo aditu ingressi essemus, per eundem nobis omnino regrediendum foret. Poli elevationem ibi tentantes, austrum sex gradibus & minutis 10. attolli obseruauimus. Ostium itaque dictum iam rursus pertransituris nobis, ex *Hollandia* nauis nauta quidam elapsus, oculis nunquam videndus periit. Ostio enauigato, cum propter obiectos vndiquaq; scopulos nulla porro pateret transitus, cursum versus orientem in Maduram relegimus, insulæ vicinæ littus perpetuo tenentes, quam humilem pressamque, & nullis montibus exurgentibus asperam notauimus. Die 14. sinum orientalem occupantes, versus austrum defleximus iuxta porrectum *Ballabuan*, vt lauam ponere ambiremus. Nam ad Septentrionem procurrare, nec per ventos aduersos, nec per anni conditionem nobis licebat. Ex eo loco continentem lauæ, valde montosam, *Panaruce* finitimam conspeximus. A qua cum 4. adhuc milliariis abessemus, rectè ad littus austrozephyrum perreximus. Pinas, quæ sub 17. diei auroram nos præuolauerat, interea nobis tormenta dispolo terrorem incutiebat haud modicum, quod de ea male agi suspicaremur: hac præsertim de causâ, quod propter crassas tenebras, nec eam consequi omnino possemus, nec ignem succensum eius peruidere. Denuo itaq; ex tormento signo dato, scapham nobis etiam obuiam missit, vt ex breuiis, quibus impigisset, eam expediremus. Quam missis aliquot de nostris iactata anchora ob id extricauimus. Manè ardentem supra *Panarucam* item iterum conspeximus, quem cum magno incolarum incommodo vix ante decennium erupisse primum supra cõmemorauimus. Ex eo crassissimum & densissimum fumum eleuari procul spectabamus, vt & montem iuxta alium, *Sierra de Pagode* siue *Pracada*, à *Pagode*, grandi templo super eum extructo, aut ab oppido *Pracada*, iuxta fluiuium ibi sito nuncupatum. Ad imum huius montis, vt diximus, Pina nostra illiserat. In *Pracada* oppidi confinio duo adhuc oppidula alia prouisebantur, ad quorum vnum *Chandanam* tres *Iunco*, anchoris nitabantur.

Hoc ipso adhuc die fretum ad *Ballabuam* in littoris lauani longitudine procurrentes attigimus, qui locus crebris curuaturis difficilis, insuper quoque scopulis & breuiis multis periculosus obuēnit. Ibi ergo 9. orgiis in fundo luto sedimus, versus ortum Baly insulam, & versus occasum lauam habentes, quæ omnis regio valde montosa, & oryza plerunque obsita concernitur. Hic vesperaliones videre licet, gallinas magnitudine æquantes, quas assas indigenæ manducant.

Hollandia itaque nauis littus Baly incurrens, cum angulum eius prope iam abiuisset, fluiuius eidem occurrens tanta violentia & insultu eam retropulit, vt perniciosissime volitare putaretur. Cui sustinendæ nulla vel robustissima rudens sufficiebat. Nam impetu vno iam & ad tria versus Septentrionem

Pueri Madureses capti profugiunt.

Hollandia violenter illidit.

Ex Hollandia nauis nauta elapsus perit.

Pinas impingit.

Mons sulphureus.

Sierra de Pagode siue Pracada mons. Pracada. Chandana.

Vesperaliones instar gallinarum siles.

Hollandia nauis retropulsa periclitatur.

millia-

milliaria retroacta fuerat, & parum aberat, quin parua cuidam insula intra Bahui & lauam sita, imegisset. Primo insultu anchora è naui iactabatur: cuius ramentum rudens breui minutim disrupta est. Tandem vero denuo infra lauam insulam iactantes, 48. orgiis eandem obfirmarunt, è conspectu nostro prope emotam. Ianuar. 18. die aurora promicante iuxta Bahy insulam lauam subiacentem, 26. orgiis anchoras demisimus. Die 19. Hollandia ad nos rediit, vbi cum *Paras* in littore lauano multas conspiciemur, celoce expositi ad eos appulimus, vt de dulci aqua haurienda percontaremur. Propius congressi in vna *Parao* septem viros offendimus, quia modo ex *Panarucam* se venire dicebant, vbi quidem aquam haurire liceret, sed multo minore copia, quam quae nobis sufficeret. In *Ballambuanam* vero vnus diei meta à nobis absita fluuium quendam amoenissimum nos inuenturos affirmabant, ex quo abundantia summa nos reficere possemus: ad quem propediem se quoque vela facturos spondebant. Hos itaque nonnullis mercuris donatos, vt propius ad naues nostras accederent, & inde nos in ciuitatem educerent, rogauimus: operam se non frustraream facturos promittentes. Cuius praestandi ipsi quidem nobis fidem receperunt. Nos interea ad comitatus parandi occasionem excurrentes, luncos iuxta Chandanam morantes aggressi, eius copiam sufficientem impetrauimus. Sed & nobilis ex *Panarucan* ad naues nostras propinquabat, commemorans, se à Rege ad pagum quendam emissum eò, ex quo omnes incolae metu belli, quod Rex *Passaruan Ballambuanis* iam grauiter obsessis, fecisset, profugissent: Hic se nos in portum ad *Ballambuan* deducturum spondebat.

His ita agitis, iuxta Bahy oram in sinu quodam innumera vela cum hominum vi maxima consistere prospeximus, quos nobilis ad saluandam & praesidio erudendam ciuitatem ibi conuenisse annuebat, qui numerari illic poterant, viri 8000. erant, iis exceptis, qui aliis locis vel secretioribus, vel remotioribus videri non poterant. Nos tamen nobilis fidem parum ratam habentes, omnes illas copias ex lauam eò ad nos impetendos, & intercludendum transitum conflixisse potius suspicati sumus. Certo itaque ordine collecti & dispositi, ad vim reprimendam nos accinximus.

Die 21. celoce nostra in terram egressi, cum incolis collocuti sumus, vt & cum obuia quadam militari *parao*, quae aqua potabili instructa, naues quoque alias comitatu oneratas in comitatu habebat, ad *Ballambuan* ciuitatem reficiendam comparatas. In *Passaruan* qui habitant, *Mahumetani* sunt, & ob id bellum acrius vrgēt. *Panarucani* vero & *Ballambuan* cum finitimis aliis Ethnici sunt. Freti transitus intra Austrocurum & Septentriocephyrum porrigitur. Eodem die nauibus nostris duae *Paras* acclinauere, ex *Ballambuan* egressae, quibus & *Sclaus* monachi cuiusdam, qui Christianis in *Panaruca* concionaretur, & eodem baptifaret, aduehebatur. Hic longa serie denarrabat nobis, quod iam modo ex *Ballambuan* veniret, quae fame misera iam ab obsidionis vsque initio premeretur: & quod tres Lusitani ex *Panaruca* eò profecti, tormentisque curandis praefecti, iam animum de ciuitate porro seruanda admodum despondissent. Quibus perceptis, ad ciuitatem tam prope naues adegimus, vt & eam prompte cõtueri, & castra hostium, ad fluuium vicinum posita, oculis vsurpare possemus: qui mirum ex vtroque latere eum aggeribus muniuerat, & palis impactis intercluserat, ita, vt nec comitatus, nec milites illo aduehi possent. Circa vesperam tribus à ciuitate milliariibus in fundo arenoso anchoras emisimus.

Die 22. rursus leuatis anchoris, cursum ad ciuitatem propius meditati sumus: quam tamen propter fundi humilitatem obtinere non potuimus. Ad ciuitatis itaque alterum latus sub elatiore terra 10. orgiis vnus milliaria spatio sub sedimus, ex quo loco *Pinam* ad peruestigandam recentem aquam emisimus.

Illa quam proxime se terræ applicans, fluuio nullo inuento, re infecta ad naues reuerſa eſt. Poſtea vir quidam nobilis, qui priore nocte ex vrbe clapſus erat, ad naues noſtras accedens, obſeſſa ciuitatis ſtatum omnem nobis aperuit, quod nimirum ſumma annona penuria iam plurimi conſecti periſſent, obſidione interim nihilo ignauius continuata, etſi hoſtium vltra tria millia tam gladio, quam periculis aliis iam dudum occubiſſent, quorum primo inuaſionis tempore circiter 8000. fuiſſent. Sed & de cauſis belli expediebat, quomodo nimirum Rex de Paſſaruaſiam Regis de Ballanbua ſibi ſponſam popoſciſſet, quam comitari rege digno ipſi adductam, prius dolose deſloratam, poſt ferro nefarie obruncat ſet. Qua iniuria nimirum deinde ad regem Ballambuam delata, ad eam vindicandam is militem ſcripſiſſet. Contra quem itidem ſui tuendi gratia, Paſſaruaſiam rex ciuitatem dictam obſidione cinxiſſet: commemorabat illidem, huiuſce Regis patrem adhuc in viuis eſſe, virum ætate grandiffimum, & in penitiorẽ terra ſedem regiam habentem. Et cum ſimul mentionẽ nauis cuiuſdam faceret, quæ noſtræ ſimilis ante decennium ibi cõſpecta fuiſſet: huius dominum *Capitaneum Candifchium*, & illum hunc Regem eſſe opinati ſumus, quem *Candifchius* annos *Candifchius* 150. exceſſiſſe ſcripſiſſet. Cymbas hoc loco actuarias octo inuenimus, ex inſula *Sambaua* pro Ballanbua ſalute ſatagenda eò miſſas. Hiſce omnibus diebus aer crebris & aſperimis ventis moleſtiſſimus toti illi regioni fuit. De quo cum incolas rogaremus, an ibi plerunque ſpirare ſolita rent: reſponderunt, & ſibi rem hanc nouam videri: ab incolis tamen hanc nobiſcum adductam tempeſtatem eſſe, paſſim credi. Die 24. cum Pinam ad explorandam dulcem aquam emiſiſſemus: locis diſpectis omnibus, poſtquam nullibi eam adipiſci poſſe nos conſtaret, leuatis anchoris in Balin verſus ortum traiecimur. Cum vero naues noſtræ æquo propius ad mouerentur, rursus iactare anchoras coactæ poſtero die *Balin* arripuerunt, vt pro reditu noſtro annona ſufficientem oneraremus. Iam etenim præter oryzam & aquæ modicum nobis nihil ſupererat. Ex ſupra dicto monte ſulphuriuomõ hoc loco fumum eſſari denſiſſimum conſpeximus, vt hæc raritas vniuerſis admirationi eſſet.

Cauſa obſeſſata Balambuæ.

Candifchius Capitaneus Rex 150. annos habens.

Caput XXXVIII.

Quid Balin inſulam ſubeuntibus obuenerit.

VLTVNO vento iſtam regionẽ toto anno perſtante, poſtquã quam proximẽ ſecundum oram vela faceremus, à meridie 13. orgiis conſedimus. Vbi cum paulo poſt ſedato vento cum quibuſdam incolis ſermones nõnullos obtriuiſſemus, intelleximus, rectã ante nos fluuium quendam, noſtris neceſſitatibus abunde ſuffecturum inuentum iri. Eum itaque rectã impellentes, ſeptem orgiis demiffas anchoras firmauimus. Interim Parauſ vna naues noſtras accedens, delata amicitia ſide ſignificauit, quod tum aquis, tum annona cætera neceſſaria ex eo loco abunde inſtrui poſſemus. Cuius rei, cum iam ante ſapius luſi documentum certius captare cogitaremus, poſtero die Pinam cum ſcapa adiuncta eò amandauimus. Quæ fluuium quidem aliquem inuenerunt, ſed minime tamen profundum, cuius oſtio quoque puluinus præſtratus iacebat, vt vacua ſcapa is adiri non niſi diſſiculter poſſet. Ad huius ripam villa quædam 60. fere domibus conſpicua prouiſebatur, cuius incolarum pars maxima texendis veſtibus xylinis occupatur, quas industrie & artiſicioſe ex omni colorum genere parant, & infinitimas inſulas diuendunt: adeo, vt commercia illorum tam in *Moluccas, Ambon, Bandam,* quam

quam

quam *Iauam*, *Bantam* & *Sumatram* excurrant aut extendantur. Ex eodem fluuio incolæ ad naues nostras subinde quam plurimi contendebant, qui magno numero ibidem ad *Ballambua* præsidium excubabant.

De 27. vela versus angulum quendam fecimus, qui è longinquo in *insula* similis comparebat: quem die postero transmissuri, vesperi 25. orgiis naues de fiximus. Die 29. *Paraus* nobis appropinquans, vnde & quid actum veniremus, & quo iter nostrum meditaremur, rogauit. Quibus cum responderemus, à nobis anchoris mittendis stationem idoneam quæri, ex qua cibamenta necessaria venari possemus: locum versus Orientem decliuorem monstrantes in *Continentem* redierunt. Die sequenti *Paraus* alia nauibus applicuit, quibusdam fructibus & anatibus allatis nos demunerans: pro quibus Regales ipsi aliquot, & res nonnullas alias refudimus. Circa vesperam altera item *Paraus* acclinauit, referens, Regem datis literis, vndenam veniremus, scire percipere. Quibus cum misso scripto, nos *Hollandos* profiteremur, qui amice cum Rege negotiatum, & necessarium com meatum mercatum venissemus, ipsi discessione facta, postero die ad nos cum *Paraus* pluribus replicauerunt.

Die 1. *Februarij* cursum nostrum ad angulum quendam *Baly* *insula* exuperandum direximus: sed vento contra nitente, anchoras decurere coacti sumus. Tum vero temporis *Paraus* aliquam multam cum anatibus & fructibus discretis ad naues nostras appellabant, quas tam æstuoso existente mari cum pusillis nauibus ad nos contendere, oppido admirati sumus. *Februar. 2.* tribus ante auroram horis ad dictum angulum transmittendum, denuo inde soluimus.

Cum vero ventus è littore nobis iterum obstaret, & velorum obliquatione contra fluctus nihil obtineri posset: ad mittendas anchoras iterum compulsi, orgiis 25. confedimus. Eodem loco fumantem ad *Panarucam* montem clare adhuc conspicati sumus: transitum interim nullum accommodatum explorantes. Quo loco contraluctante vento validissimo oborto, anchora nauis *Hollandiæ* fracta concrepuit, cui tamen confestim nouam substituiimus.

Promontorium porcorum.

Die 3. anchoris iterum attractis promontorium porcorum (quod nos ita indigetabamus) ambiuimus. Cum vero nauis *Hollandia* serius se promoueret, turbine aduerso impedita, infra illud subsistere, & anchoras fundare coacta est. Nos interim qui angulum dictum tranauissemus, secundum terræ depressæ littus excurrentes, ad breuia bina ibi sita incolas quosdam piscantes attigimus: à quibus porro quoque angustias illas legimus, quas quondam *Franciscus Draco*, cum orbem vniuersum ambitet, permeauerat. Inde itaque cum *Pina* ad sinum quendam (quem fluuium è longinquo rebatur) progressi, eum depressiorem, & breuiis interiectis difficiliorem offendimus, quam vt hauriendæ aquæ causâ scaphis penetrabilis esset. Attamen hoc loco subsistentes, naues cæteras quæ promontorium nondum transissent, opperti sumus: ad quas interim incolarum bini cum fructibus venientes, eos ad exuperandum locum viriliter iuuerant.

Modus gestandorum Bali nobilium.

Die 4. *Continentem* egressi sumus, vt indigenas quosdã a quationis locum nobis monstraturos, venaremur. Nec spes fefellit per omnia. Illico enim incolarum plurimos attigimus, qui (vt videbatur) à foro peregre redirent, & merces suas emptas gestarent, pecudesq; multas per ora protractum secum agerent. Sed & multos prorsum vorsum secundum littus equis discursitare: vt & quendam à 4. Sclauis sella compositum portari conspeximus, cui 4. prælongæ hastæ, longis ex xylo laciniis, tum albis tum nigris desuper religatæ præferbantur. Ad hunc nostratum vnum equidem amandauimus, qui illum de seruo quodam, aquæ hauriendæ metam nobis præmonstraturo rogaret. Qui ob id, postquam nos aliquot demississet fructibus, & obsidem quoque alterum nos postulasset, suorum binis remissis vt ad diem futurum eò reuertere mur, iussit.

Die

Die 5. plaga Septentrionali accedentes, ad nostros reuendos scapha cum binis sclauis denuo littus egressi sumus. Postquam itaq; hos primati restituissemus, nostras idem reddere hac de causa inficiabatur, quod extra suu territorium vela facientes excessissemus. Multis tamen promissis factis, ad scapham nostram quida ab eodem missus venit, significans, cum loci huius primatem esse, qui nos locu mutasse peragre ferret. Nostroru vnus Sclauus Lusitanicus fuerat, quem & ipsum pro interprete emissum Primas secum retinuerat. Cum hoc postero die ad Regem profectus est, qui se palatio magnifico in Baly ciuitate spectandum exhibebat. Inde ergo cum ab obside nostro ad nauem Hollandia literę miterentur, nunciantes, quod cum Sclauo suo a rege humaniter exceptus esset: pro re & veritate certius noscenda, virum aliu ad littus emisimus: qui reuersus, postquam nostros in terram penitus abductos esse retulisset: scapha emissã quoquo uersum iuxta littus excurrimus, vt pro nostris vicissim aliquos captiuos corripere-remus. Quod dum illi conaretur, interim duæ Parans cum viris aliquot ad naues nostras appulere, annonam & alia aduehentes, quos ob id nobiscu retinui- mus, scapha reuersionis indicium facientes. Horum deinde vnum regi nunciaturum emisimus, sententiam nostris ratam stare captiuorum nullos remittere, nisi liberos itidem is restituisset prius nostros. Leuatis post inde anchoris vltius ad Septentrionem aqua exploranda causa promouimus: quam eo loco nullo dubio inuentum iri captiuu nostri percensebant. Die 9. ibi defixi, sinum pulcherrimum peramoeno fluuio optatum offendimus, ex quo quotidie aquas necessarias depromebamus. Missis ergo literis, vt nobis se iungeret, nauem Hollandia inuitabamus: quod & annonae simul, & animalium omnis generis, & fructuum iuxta variorum summa hic abundantia frueremur. Illa vero cum Porcinum angulum se haud commode transmittere posse videret, pro Regis admonitione sinum quendam incurrit, quo aquam inuentum iri spem sibi fecerat: Regi interim pro officio 20. vlnas figurati holoferici, partem aliquam corallij, aliquot vitra crystallina, speculas, & huius generis alia deferens.

His ita vtrinque agitatis, obses noster cum Sclauis binis rediens, recensuit, quam laute a Rege habitus & admissus esset, & quod idem nostris facultates suas vniuersas addixisset, propediemque tum aquam, tum necessaria alia missurus esset. Nec vanum hoc Regis verbum fuit. Postero enim illico die quatuor porcos cum binis doliis aqua plenis per suos nobis praesentauit, commemorantes pariter, quod ante 18. annos ibidem nobis per omnia similes homines appulissent, qui funiculum in quinq; vel sex partes discindentes, eundem redintegratum illico oculis exhibuissent. Quos nos *Dracum* cum suis comitibus fuisse persuasum habebamus. Rex quoq; ipsemet deinde curru artificiose calato insidens ad litus contendebat, quem bini candidi bubali, pannis pretiosis constrati trahebant. Regem stipatores praelongis hastis, & cannis teliuomis, quaru apices inaurati erant, muniti praecedebant. Discessurus ille, in sui honoris gratia tormenta aliquot displodi rogitans, id facile impetrauit. Sequenti die vasa adhuc 4. aqua plena nauibus obtulit. Interea ad nauem Hollandiam pedestri itinere nuncium secundum amandauimus, qui eam properare, & ad nos primo illico tempore pergere iuberet: cum eo loco, quo essemus, ad reditum nostrum necessaria omnia adipisci liceret. Ad quam adducendam insuper quoq; Pinam ipsam emisimus. Nuncius autem ministrato equo a Rege ad nostros promouebatur interim, quos binis bo- uibus quoque iuxta donabat. A quo, cum de summa sibi a Rege praestita humanitate edoceremur, tres obsides incolas in terra quoq; exposuimus, cum prius alati comatus solutionem integram accepissent, & honorariis aliquot affecti essent. Leo nauis intelligens nos tam comoda statione vti, & occurrentem sibi hac de causa Pinam prospiciens, leuatis anchoris recta transmeando Porcino angulo

*Obsides Hol-
landi reu-
nentur.*

die 10.

die 11.

die 12.

die 13.

die 14.

die 15.

die 16.

*Regis Baly
apparatus.*

*Regis erga
nunciu no-
stru huma-
nitas*

sefe accommodauit, quem tamen vix magno & molesto labore die 12. demum exuperavit. Vnde porro iuxta longitudinem littoris vela faciens, & die 16. nos attingens, 25. orgiis anchoras demisit. Cui ergo loci cōditione explicata, ad aquam hauriendam manus postmodum auxiliares præstitimus.

Caput XXXIX.

Bali insula descriptio.

Situs Bali.

Incolarum habitus.

Polygamia.

Studia.

Loci facundia.

Incolarum negotiatio.

INSULA Bali ad ortum iuxta magnam Iauæ insulā sita est: cuius borealis angulus sub gradū 9° poli antarctici porrigitur, ambitū fere mill. 12. Germanicorū sortita, ad orā aquilonarem valde montosa, & populis tamen abundantissima. Regionis huius homines nigri sunt, crispis capillis spectādi. Regem habent acrem & imperiosum: cæteroquin Ethnici, quoduis primūm de mane obuiū, eo die adorant. Vestitum Iauanis & finitimis aliis consimilē gerunt. Vxores plures ducunt, ex quibus adeo liberos frequentes suscipiunt. Et licet indies hominū magnus numerus venum eat, nihilominus tamen insulā vltra 600000. alere confirmant. Opificiū eorum principale est, agricultio, & textoria cum gossypij & ipsa simul insula feracissima sit, & de *Sambana* locisq; circumfisis copia indies grādis importetur. Armentorū, vt taurorum, bubalorum, caprarum, porcorum ibi magna copia. Equos quoque, sed pusillos, Gallicanis similes habent: quorum vnus cataphractum fessorem vix ferat. Qui, cum perraro ex insula transferantur, numero suo valde cumulantur. Incolæ pauperiores illis saltem vtuntur, pagatim per spatia breuia discursuri. Opulentiores siquidem & primarij sellis Sclauorum humeris impositis gestantur, aut curribus, bubalorum opera vehuntur. Oryza oppido abundant, cum interdicto Regis eius nihil inde efferri liceat. Hanc collectā numerosissimi incolæ suis cibis adhibent: & si quid abundat, castellis ad hanc rem montibus superstructis, aut pro steriliū annorū solatio, aut pro famis, obsidionis alicuius tempore futura remedio recondunt. Oryza enim præcipua omnium Indiae orientalis locorum annona est. Omnis quoque generis eadem volucres promit, vt gallinas, anates, phasianos, pauones, perdices, turtures & similes. Fructus eorum primarius *Cocos* est, qui incolis pro cibo optatissimus venit, ex quo & oleum valde salubre exprimunt: cæteri sunt aurantia, limonia, citria, quorū prouētus in syluis est. Fructum insula & aliū promit, pyrum magnitudine referentem, & cortice tenui intectū, forma castaneæ, minus tamen aculeatū, interius albicantem, saporem iucundū, nonnihil tamen astrictorium lingue offerentē: qua qualitate scorbuto salutare remediū præstat. Hic & saccharo cōdiri, & sale macerari potest. Qui si postcoquatur, deposita falsugine iterū cōdulcescit. Sed & fructus alius ibi natiuus est, sub terra editus magnitudine nucis inglandis, sed durior tamen & oleosior, quoad cōdiendos cibos vtuntur. Insuper & phascolos virides albosq;, & quicquid Iaua promit, producit. Aromata quoque ibidem prouenire, nullo indicio captare potuimus, præter zinziber, quod in vniuersa India crescit, & paucula alia medica, vt sunt *Galanga*, *Deringo*, *Canior*, *Bange*. Mare pisces tam grandes, quam minutos elargitur, magna copia: quibus vt maxime vicitant. Negotiationes maritimas nullas agunt, nisi forte per paruas Paraos, quibus littus saltem Iauanum ad diuendendos pannos xylinos ablegunt. Eadem insula statio satis commoda illis nauibus est, qui ad *Moluccanas* insulas, *Bandam*, *Ambon*, *Maccardo*, *Timor* & *Solor* hanc transeunt, vbi plerunque necessariis rebus se reficiunt, aut pannos xylinos permutant, quos in insulis circumiacentibus deinde reuendunt.

Atma

Arma gestant, prælongas hastas, pugiones flammiformes, cõprimis vero Can-
 nas sagittiuomas, ex quibus teretes exilesque sagittulas, ex arundine fabrefactas,
 in apice vero intoxicatos efflant, valde noxias. Quæ si corpus penetrarint, extra-
 hendæ aculeum in carne relinquunt, qui postmodum putrefactus, veneno par-
 tes omnes vicinas inficit, & inflammatione ingentique dolore lancinat, quibus
 læsi breui moriuntur. Tela hæc Indianis lethalia creduntur. Quibus tamen ali-
 quando nostrum nouem socij multis vulneribus sauciati dolorem nullum a-
 lium senserunt, quam qualis ab arundine infixæ inferitur, quam rem lauani op-
 pido admirati sunt. Parmas lauansenibus similes habent. Ad hos interdum &
 Chineses commeant, aduehentes acinaces, quibus post incolæ quoque vtuntur.
 Hoc loco *Caxas* minores in nullo valore sunt, sed tantum maiores, quarum
 6000. pro vno Regali octonorum appendunt, quibus suas merces vniuersas per-
 mutant. Sed & metallorum varij generis terra ferax est, vt ferri, cupri, auri, cuius
 tamen mineras aperiri rex non patitur. Socij nostri, qui apud regem fuerant, vi-
 derant, eum tum aureis tum argenteis poculis multo pluribus abundare, quam
 apud quemcunuis alium regem obseruassent: etsi illorum grandem quoq; co-
 piam apud Gubernatorem in Bantam numerassent, quæ à Chinesibus fabre-
 facta fuerant. Quæ tamen nec numero, nec æstimatione cum huius regis Chry-
 sendetis comparari poterant. Hic enim valde splendide se gerit & Pompaticæ,
 adeo, vt nec summis ipsius cum eo colloqui, nisi complicatis manibus liceat.
 Rex penes se Gubernatorem habet quæ *Quillon* dicunt. Hic æquo modo insulis do-
 minatur, quo magnus Cancellarius regno Polonia: cuius decretis omnia &
 stant & cadunt. Iste subiectos sibi præterea primates multos habet, quorum qui-
 libet ditionem à Rege sibi mandatam moderatur. Quæ officia tanta concordia
 & tranquillitate obeunt, vt, quam primum se quidam cæteris temere opponat,
 & coniuncta manu reliqui eundem aut opprimant, aut saltem proscribant. Veluti
 ante 12. vel 12. annos factitatum audiuius. Cum enim ex causa quadam Regis
 familiarissimus & cognatus contra eum rebellasset, adeoque seditione facta, ad
 eum suis in adibus obruncandum copias ingentes eduxisset: prodito instituto
 vniuersi capti, & mortis supplicio addicti fuerunt. Quorum tamen misertus Rex
 pœnam mitigauit, & eosdem in incultram quandam Insulam ad Bali Orientem
 sitam, & *Pulo Rossa* vocatam, proscripsit. Quo ipsi loco adhuc hodie habitant,
 Regi quidem Bali subditi, sed tamen in insulam Bali intrare non audentes. Hæc
 insula eadem, nûc populosissima & apprime exulta est: tum Sclauis tum peco-
 ribus illapso tempore valde coacta. Superstitionis Ethnicæ sunt, non minus ac
 qui in Bali versantur. Apud quos & hodie perniciosus ille mos vrget, vt cum de-
 functis viris multæ simul coniuges comburantur eodem rogo, cui oleum suf-
 fundunt, & Santalum iniiciunt, si quæ mulieres eundem cum viro rogam con-
 scendere renuunt, parum probæ habentur. Cæteras ad pyram promptas & faci-
 que vita cohabitent. Ritus iste primitus à rege quodam ideo institutus est, vt mu-
 lierum proteruita hoc pacto obuiam iretur. Solitabant enim mulieres, viri præ-
 sentis saturæ & alius ardentes in numeris dolis, aut varie commixtis venenis eum
 è medio frequenter tollere. Quo flagitio cum rex sibi viros quam plurimos pes-
 sum ire videret, hoc ritu instituto, malitiam muliebre non nihil infrenari pos-
 se arbitratus est. Nostro tempore cum primate quodam 50. viuas vxores
 exustum iri referetur. Cui tamen funesto exemplo
 nemo nostrum spectator interesse magno-
 pere satagebat.

Arma.

Nummi.

Metalla.
Regis Chry-
sendeta.

Gratulas.

Officarij.

Pulo Rossa.
sen desolata
insula.

Bali reli-
gio.

Mos ere-
mandi ma-
ritos cum
vixis vxo-
ribus.

Quare in-
stitutus.

Caput XL.

Quae in Bali insula porro gesta sint, de nostro itidem versus Hollandiam reditu.

IN sinu dicto cum moram longiusculam ageremus, omne studium rebus in patriam reuersuris necessariis conuectis impendimus, & quotidie in terram egressi sumus, ut naues ceteras opera nostra aqua sufficienti onerarem. Die Febr. 16. Rex ad nos Gubernatore suo ablegato summam nobis amicitiam detulit, & selopeta aliquot cum pulueris pyrij parte petiit: pro quibus missis armenta aliquot & porcos vicissim dono dedit. Die 20. cum in Continenti essemus, duo nostrum

*Duo ex co-
munitate Hol-
landica dis-
parent.
Hollandici
reditus au-
spicium.*

*Numerus.
Superstitum.*

*Terra de
Natal.*

*Caphres fe-
ri.*

*Nanum à
procellis pe-
riculatum.*

*Cabo seu
promonto-
rium Da-
guillos.
Aues Fai-
sons & alia
terra pro-
pinqva in-
dicet.*

longius in regionem progressuri, abeuntes admonuerunt, ne se diutius fors eman-
suros praestolaremur. Quos ab eo die nemo nostrum oculis vidit, etsi de illis in-
quisitiones crebrae fierent. Die 21. pro felicis in patriam reditus auspicio anchoras
sustulimus: quas tamen breui post propter aduersos ventos 12. orgiis iterum ia-
ctare coacti fuimus. Postero die recta in altum ascendentes, transitum apud Lau-
austum quaesiuimus, binis saltem nauibus & Pina instructi. Tertiam siquidem
ad *Le Bock* insulam exultam esse, supra commemoratum est. Ex hominibus 249.
qui nobiscum *Hollandia* aucti sunt, tum sani tum aegri in omnibus nauibus sal-
tem 90. numerabantur, ceteris 159. medio cursu defunctis. Metam nostram ergo
versus *Zephyroaustum* dirigentes, secundo & vento & fluctu pronauigauimus.
Die 5. April. nauium nostrarum vna fissura adeo discrepuit, ut sentinando integri
dies exigerentur. Nam rimam ferius inuenire poteramus: quam ex crebris tor-
mentorum exonerationibus actam credere fas erat. Post aliquot elapsos dies no-
uam item aliam obortam crepaturam experti, ea obturata & obstructa adeo fe-
stinis velis prouecti sumus, ut ad diem 24. April. terra de *Natal* conspectui nostro
offerretur, quae plana & editior, versus *Africum* & *Caciam* 13. miliarib. in longum
porrigitur. *Caphres* nobis visis passim succensis ignibus multos pro more fumos
excitabant. Documento certo hic pernoscebamus, non tantum violentum *Au-
strocurum*, sed & ipsius fluctus impetum nobis insigni adiumento fuisse: cum
alias 200. adhuc miliaribus à terra nos abesse opinaremur, etsi nos illi iam vici-
nos esse, pyxide inspecta condoceremur. A meridie elevationem poli 33. gradib.
& 10. minutiis metientes, ventum è terra flantem habuimus: à quo *Zephyrus*,
cum inundatione quadam spirare incepit. Hoc impellente versus *Austrocurum*
cursitantes, proras postmodum ad oram contorsimus. Die 26. nocte *Leo* cum
Pina à littore declinauerunt: ad quod tamen restes *Hollandia*, postero die desi-
derata est, turbine incitatissimo ita violenter disiecta, ut vela eius tria vna decute-
rentur. Sed & ceterae naues periculi non omnino securae erant, quae integra die
parte quarta sine velis fluctuantes, propter aetum vndarum, & laterum hiatus,
tormentorum dispositione violenta factos, aquae vim magnam imbiberant. Ad
littus itaque conuersi, tum rapida aura fremente tum fluctuatione crebra inunda-
te sine velis progressi sumus, & à meridie 36. gradus tenentes, 23. miliaria nos ab-
actos fuisse estimauimus. Hic bolidè iacta fundum nullum attigimus. Quod no-
bis, fundum ad *Cabo Daguillos* iam teneri, argumento erat hand temerario. Die 28.
iisdem vndosis tempestatibus, mero fluctuum arbitrio nulla velorum ope ad gra-
dum 37. ascendimus. Die 30. aues quam plurimae rostris albis insignes nobis
spectatae sunt, à terra nos non longe abesse, haud falsae indices. Sed & *Faissons* aues
hoc loco comparuerunt. Die 6. Maij ex plaga orientali *Cabo Daguillos* à tergo co-
speximus, quod promontorium, presso cacumine, longius in mare porrigitur. Die

Die 7. cum pronōtorium de *Buona Esperanca* transmittere cogitarem, cursum ad Septentrioephytum dirigentes, 8. & 9. die *Trombas* seu arundineta fluctuantia conspicati sumus: à quibus longius promouentes, 23. die altitudinem insulæ S. Helenæ obtinuimus. Qua ex occidente in austrum continuata, insulam dictam diei 25. aurora conspectui nostro oblatam accepimus, alte præminentem, etsi ab ea 14. milliaribus adhuc abessemus. Circa vesperam carbasis lateralibus districtis, ne insulam præterheremur, tota nocte obliquauimus. Postero mane, cum ab insula 4. milliaribus distarem, decreto ita facto, Pinas præcurrens, recta sub angulo Septentrionali stationem occupatura erat. Cum vero quatuor ibi *Karakas* Lusitanicas subsistere videret, periculi alicuius instantis disploso tormento nobis signum dedit. Quo admonitis, cum de re deliberanda conuentus indiceretur, statutum est, vt, si vna saltem *Karaka* præsens esset, iuxta eam recta à nobis anchoræ mitterentur, Propius tamen admoti, cum *Karakas* quatuor postea notassemus, longius à latere stationis perripimus. Quod videntes, qui in statione erant, socios suos illico, iam ante in terram sparsim egressos, ad naues recolerunt. Interim postquam nobis bene longo interuallo insula iam transmissa esset, contra nos velum quoddam protendere obseruantes, propius congressi Hollandiam nauē eam esse internouimus. Qua conspecta etsi oppido gauderemus: de statione tamen in S. Helenæ insula denegata non leuiter obristati sumus. Hollandiæ vero nauī cum 30. magna dolia, aqua referta, parata intellexissemus, communi suffragio de patria recta repetenda statutum est. Vento ergo Euronoto intra Septentrionem & austrū impulsī, ad Vesperam grad. 15. min. 20. emensi, postea Calendis Iunij aues quamplurimas notauimus, quorū ex apparentia nos ab Ascensionis insula non longe abesse, augurati sumus: dum cursu continuato, die sexto & septimo lineam æquinocetialem transcenderemus, quam iam ab integro biennio non tenuissemus.

Trombarum apparentia. Insula S. Helena detecta.

Aues insula Ascensionis.

Die 17. Ventorum vi puluctis quamplurimum in nauem Hollandiam impulsū est. Quo viso, ab insula S. *Antonio* (quæ insularum *Cabo Verde*, id est, capitatis viridis occidentalior est) nos haud procul abesse ominati sumus. Insularum *Cabo Verde*, à Lusitanis habitaturum, numero 10. sunt: S. *Iago*, S. *Antonio*, S. *Vincent*, S. *Lucia*, S. *Nicola*, *Ysla Dosal*, *Ysladi*, *Buona Vista*, *ye Mayo*, *del Fuego*, y *Braua*. Has cum Lusitani primum detegerent, incultæ quidem & deserte omnino erant: nunc vero & oryza & *Milie Abrayn*, id est, siligine Turcica prompta per felix est. Ibidem & aurantia, & *Limonia*, & *Citra*, & *Vannanas* & *Annanas*, & *Ygnanes*, & *Batatas*, & *Melones*, & *Cucumeres* cum fructibus similibus quamplurimis, magna copia proueniunt. Sed & vites bis anno vno uas promunt. Nec ficuum Hispanicarum, *Sycomororum*que penuria nulla est. Pecorum vero, maxime Caprorum tantigreges aluntur in insulis *Mayo*, *Buona Vista* & *Dosal*, vt iis integræ naues oneratae in Brasiliam uehantur, quæ propter falis copiam ibi commodius condiuntur. Insulæ siquidem istæ sale multo abundant: cuius materia maris æstu in littus & terræ depressiora cructata, solis ardore postmodū excoquitur. Volatilia quoque varij generis insulæ hæc alunt, vt Gallinas Numidicas seu Barbaricas, Perdices, Coturnices, alaudas, aues Lusitanis *Flamencos* dictas, cygni aut Ciconiæ instat magnas, in cætero corpore plumis albis, in alis vero saturate rubicundis vestitas, gallinas domesticas, pauones, ardeas, turtures. Piscium quinetiam vim magnam mare suppeditat: qui resiccati aut saliti inde in Brasiliam exportantur. In Mayo insula equos quoque vidimus, sed rariore. Metropolis in S. Iago insula sita est, qua Gubernator confedit, qui Lusitanorum nomine insulis præest. Eadem & Episcopus habitat, templo Cathedrali & aliis pastoralibus celebri. Insulæ hæc nauibus longius abituris valde commodæ sunt. Mayo siquidem insula, ex oriente fluuio amocuo læta, aquas abunde ministrat. Quas, quod nullis incolis habitata sit,

Puluis obuelians signum insula S. Antonio. Cabo Verde quos insulis consistit.

Insularum summa fertilitas. Frustra.

Pecora.

Sal.

Aues.

Pisces.

Insularum commoditas.

fit, nullo prohibente abunde haurire licet. In reditu insula S. Antonio natibus exhaustis refectio est: quæ præter laticem cibaria quoque quædam & fructus promit, comprimis aurantia mala. Quæ suis vsibus accommodare nemo prohibet, etsi Lusitani aliquot istuc confederint. In hanc diuertere insulam etiam nobis propositum fuerat. Sed lineam transgressi, longius ad orientem deflectere coacti sumus. Insula ergo hac transmissa, mare *Sargasso* contentim tenebamus, quod protrahebatur, vsque dum gradus 34. superaremus. *Sargasso* vero herba quædam est, cuius eo loco ingens copia fluctuat, quæ nec vnde impellatur, nec vbi crescat, scitur. Alias enim eadem nullo loco conspicitur. Cuius vt notitia aliqua haberi possit, inferius imagine viua sua, vt & *Tombra*, exprimitur. Appicta quoque cornuorum facies est, albis rostris insignium: qui visi certum *Cabo de Buona Esperanca* signum sunt.

Die Iulij 10. ex Hollandia naui puer quidem per imprudentiam elapsus est. Quem tamen pinas, dimidij milliarij spacio consecuta sustulit & saluauit. Die 12. apud insulam *Coruo & Flores* nos nauigare rati, terram tamen nullam prouidere potuimus. Die 13. Terram spectare opinati sumus, nullo tamen euentu. Die 17. versus caeciam promouimus, vento Austrocuro perflante. Die Aug. 5. sub altitudine grad. 47. Canalem nos intrasse arbitrati sumus. Die 6. Aug. ventum aduersum occidentalem nacti, anchoras 80. orgiis iactauimus. Vespero nauem quandam, vexillum principis ostentantem conspeximus: cum qua tamen longius remota colloqui non licuit. A meridie *Heyfant* conspectui nostro obuenit: cuius prouisio haud mediocri nobis gaudio fuit. Die sequente Continentem Gallia: conspicati, versus occidentem properauimus. Eodem & *Kiskias*, & post *Angliam* vidimus. Die 9. fretum, vulgo *De Hoefdon*, id est, *Capita* incurrimus, vbi nauem quandam ex Amsterdamo attigimus, comitem nobis in patriam futuram. Quæ tamen ante diem sequentem nobis propter ventorum vim coniungi non poterat. Hæc nobis cereuisiam, panes, caseos & alia ministrabat: quibus tamen esitatis gonagra nostratibus valde exasperabatur. Magna interim tempestate coorta, ante *Petten* confedimus: vbi Hollandia nauis suas anchoras perdidit. Die postero, nimirum 11. Augusti *Texeliam* ad nauigauimus, vbi à *Præsidaria* naui accepti, ordinario Comitatu in illam porro introducti sumus. Sic itaq; longum & difficile iter consecimus: quo diuina gratia multis præsentaneis & grauissimis in periculis clementer seruari fuimus. Hollandia tamen nauis, iam vitis valde exuta, cum anchoras suas attollere non posset, circa vesperam nouis & validis tempestatibus obortis ita concussa & labefactata est, vt malum detruncare coacta, salutis porro suæ spem prope nullam superstitem haberet. Qua vsque ad diem 14. continuata, tandem cessante turbine præsidarij dicti ad eos appulerunt, & anchoras fundo extricare iuuerunt. Qui & ipsi deinde post infinitas exantlatas arumnas *Texeliam* ingressi sunt. Pro quorum, vt & nostrorum vniuersorum superstitem salute paterne procurata, Deo

trino & vni laus, gloria, & honor in æternum
condicta sint Amen.

F I N I S.

TERTIA

TERTIA PARS

NAVIGATIONES TRES
DISCRETAS, TRIB. CONTI-
NVIS ANNIS PER SEPTENTRIONEM

SVpra NORVEGIAM, MVSCOVIAM ET TAR-

tariam, freto Weygatz & Noua Zembla detectis, ab Hollandis

& Zelandis in Cathay & Chinarum regnum

verius orientem susceptas, de-
scribens.

PRÆFATIO

GERARDI DE VEER AMSTELREDAMI.

VI Nauculariam, ut artibus ceteris
difficiliorem, sicre ipsa iucundior, &
propter multiplices ex illa in commune
commodum redundantes utilitates pra-
stantiorem iudicant, hi, ut fallantur,
meo iudicio tantum abest, ut hac ipsa
veritate nihil quicquam compertius es-
se videatur. Quae ob id hac ipsa nostra a-

tate cum admiratione publica in tantum exulta & illustrata
est, ut per eandem regiones distantissima, alias incognita, cum
summa Reipubl. Christiana utilitate, explorata, adita & dete-
cta sunt. Licet autem tres haec navigationes, via expedita in Ca-
thayam & Chinam inveniendae gratia instituta, finem aut e-
uentum non per omnia optatum consecuta sint: eadem tamen
non omnino sine certo fructu, & spe, easdem postmodum faci-
lius & compendiosius adeundi consecuta fuerunt. Apud me si-
quidem, ut bonos plerosque, haec sententia rata & confirmata est,
fore nimirum, ut, cum iam freti VVeygatz, terra Nouae Zem-
blae, & pars Groenlandiae (qua versus orientem sub gradu lati-
tudinis octogesimo sita, nulli unquam homini ante haec visa aut

R

accessa

accessa est) ratio iterata experientia stabilita sit, deinceps ea-
 dem via feliciter reperi & opportunius permeari queat. Quid
 si enim Cortesius, Nonius, Magellanus & alij nobilissimi nau-
 clerici, terrarum nobilissimarum & ignotissimarum prouidi explo-
 ratores, prima illico, aut secunda tertiaue incommode profe-
 ctionis tadio clanguissent, tum gloria illius qua postea apud o-
 mnem posteritatem claruerunt, fructum nullum unquam per-
 cepissent. Sicut de casu simili Magnus ille Alexander, cum
 maiore minoreque Asia triumphis peragrata, tandem in ex-
 tremis India terminis difficultatibus magnis inuolueretur, ge-
 nerosam sententiam prodidit, dicens: Nisi tot tantaque pericu-
 la, qua aliis ignauis inuicta uideri solent, aleam iactantes ani-
 mosius adissemus, nunc in ipso adhuc Siciliae aditu obherescere-
 mus, cum tamen interim fortitudine nostra imperij nostri fines
 huc usque protulerimus. Sed & hoc nemini non scitum comper-
 tumque est, res quasuis non inueniri simul & perfici: sed succes-
 su suo omnia & principium, & medium, & complementum or-
 dinarie consequi. Cui rei & Cicero haud incongrue astipulatur,
 negans, omnium rerum uni homini à Deo inuentionem attri-
 bui, sed posteris suam quoque addendam partem relinqui af-
 firmans. Iam uero si nauigationes illas, qua hodie & frequen-
 tissime & sine omni periculo ex albo mari Anglico aut Hollan-
 dico per Noruegiam in Muscoviam obeuntur, & prioribus ta-
 men seculis ante 50. fere annos cum erumnis infinitis & labore
 inexhausto primum instituta sunt, expendimus, quamquam so-
 des re easdem faciliores nunc redditas fatebimur? An non idem
 hodie, quod olim, mare, eadem unda est? Imo uero: Sed non
 eadem experientia, idem transitus est, cum hodie uis explorati-
 tis quoquouersum ex arte excurratur, quod antea dubia for-
 tuna alea tentandum fuerat. Quae si ita sunt, qua causa & nob.
 diligenti obseruatione habita transitum in Cathay & Chinam
 explorari posse non ueris fieri simile debeat? Est enim hoc quam
 uerissimum, quod sub gradu latitudinis 80. non tam intensum
 gelu, ac sub gradu 76. ad nouam Zemblam peruenimus. Sub
 eodem quoque 80. gradu mense Iunio & uirentes undique her-
 bas, & eas depascentes animantes, ut capreas, ceruas & simi-
 les conspeximus, cum tamen sub grad. 76. mense Augusto nec
 viren-

virentes herbas, nec gramina, nec dicta animalia pascentia videre licuerit. Ex quo haud infirma consecutione prolici potest, glaciem & frigus non tam sub ipso polo, quam ad regiones Tartariae esse, mari congelato insignes: cum ibidem iuxta littora undiquaque glaciei magna vis inueniatur, quae ventis postea & procellis vastis quoquouersum disticitur. In magno vero Oceano intra Continentem sub gradu 80. & nouam Zemblam (quae 200. fere miliarib. locis oppositis inter se distant) aut nullam aut glaciem perexiguam offendimus. Quoties vero cunque terra propius admouimus, tum glaciem tum gelu abunde obseruauimus: Ita, vt glaciei praesentia perpetuo nobis terra propinqua indicio esset, etsi eam nullis adhuc oculis prospexissemus. Iuxta latus quoque Orientale Nouae Zembla, quo loco hybernauimus, diligenti obseruatione notauius, quod semper vento Fauonio aut austrozephyro per procellas glacies abacta fuerit: cum tamen aquilo curus eandem perpetuo reuexerit. Ex quib. iterum certo argumento colligi potest, quod intra binas illas regiones vastum mare versari necesse sit: & quod item velis longe propius ad polum progredi liceat, quam seculis superioribus persuasum fuit. Quamuis enim veteres nostri commentati sint, ultra gradum 20. poli nec penetrare nec viuere licere, quod intra illum gelu vniuersa dirigeant: nos tamen ultra gradus eleuationis 80. transgressi, à polo vix 10. gradib. absuimus, & sub gradu 76. mediis tenuissimis hyemem exegimus. Sic itaque iter ad Cathay nullo dubio exigi posset, modo ex Noruegia aut Finmarchia meta intra Septentrionem & ortum exactius teneretur. Quem nos cursum si sedulo sectati fuissetus, finem nauigationis felicem fecissemus: cui tamen continuando & oborta glacies, & temporis breuitas nobis impedimenta obiecerunt. Cum enim iam in noua Zembla essemus, naue nostra glacie media sepulta, rem effectam dare non potuimus. Eo priusquam venissemus, quae loci & Oceani ratio esset, inexpertis obscurum fuit. Sic itaque ex his causis cursum nostrum emendare haud potuimus. Huius sententiae dictae fautor celeberrimus Gubernator VVilhelmus Barentz p. m. semper fuit: vt non minus quoque nauta experientissimus Iacobus Heemskerck. Et quamuis postrema nauigatione arumnas & pericula infinita sustinuissemus: nunquam

quam tamen adeo despondimus animum, quin si naus vlla arte aut machinatione ex glacie erui potuisset, fortunam porro certiozem experturi fuerimus: certo nimirum documento confirmatissimi, viam hanc predicto modo obtineri posse. Breuius tamen equo tempus nobis hanc gloriam inuidit. Quia vero tribus istis nauigationibus, quarum postremis binis ipsemet interfui, mira quedam, insperata, inaudita, & fidem fere transcendentia, nobis obuenerunt: eadem omnia breuiter, si non ornate & polite, at vere tamen & fideliter, vt singula gesta sunt, hoc libro commentari volui, penult. April. Anno 1598.

TERTIA PARS
 NAVIGATIONES TRES
 HOLLANDORVM ET ZELAN-
 DORVM VERSVS SEPTENTRIONEM
 IN CATHAY ET CHINAM TERNIS

vicibus, nimirum An. 1594. 1595. 1596. factas
 describens.

IN O salutis humanæ 1594. in Hollandia naues binae, & Euchusæ vna, instructæ & adornatæ sunt, Norvegiam scilicet, Muscoviam, & Tartariam velis ambituræ, & viam certâ ad Cathay & Ching regiones exploraturæ. Illius autem, quæ Amstelredami condita erat, Wilhelmus Barentz, nauclerus eximius & experientia præstâtissimus præfectus constitutus, ipso pentecostes die inde in Texeliam, Hollandiæ finitimam insulam soluit.

Die 5. Iulij ergo, inde cum suis egressus, prospero vento in Kildyno (alij Kildunum in Lappia situm, Muscoviæ subditum, fuisse arbitrantur) appulit, die nimirum 23. Quod iter, quia passim omnib. notum est, hoc loco describi, superuacuum fuit.

Langenes
 promontorium.
 C. Baxo.
 Lomb Bay

Iulij 4. die intra orientem & austrum versus Nouam Zemblam procurrētes, promōtorium quoddam longa portectione in mare extensum, & Langenes dictum, attigerunt, iuxta quod ad orientem sinus se quidam 20. orgiarum pandebat. A Langenes ad Capo Baxo, milliaria 4. numerantur. Inde ad Lomb Bay sinum, nauiumque stationem commodissimam, 6. 7. & 8. orgias profundam, milliaria 5. sunt. Quo loco, celoce in terram egressi, ibi repertum malum pro signo crexerunt.

Vadum vr-
 sinum.
 Albus vr-
 sus imma-
 nis.

Die 9. ad vadum vr sinum iuxta Wilhelmi insulam peruenerunt: vbi naues anchoris defixerunt. Dum morarentur, vastum & prodigiosum candentem vrsum conspicati, è scapha sua eundem scilicet peto excussa glande traiecerunt. Quo ictu ille irritatus, furore quodam suffiliens in vndam se aduersus nostros demisit,

demisit. Cui obuiantes ipsi cum laqueum eius collo iniecissent, scapha promotam eundem secum ad naues pertraxerunt, viuum nimirum captum in Hollandiam inferre cogitantes. Quos contra cum ipse vi admiranda immanissime frenderet, de viuo caprando consilium mutarunt, sola pelle adempta contenti futuri. Nam prater horrendos rugitus, editos, etiam robore praestito omnibus terrori erat. Interdum fustibus ille tundeatur, interdum plagis dilatis, scaphas porro pertrahebatur. Quam ipse occasione data primoribus vnguibus pone arrepta, tam valide depressit, vt in proram certatim recipientes, iam iam mersum iri vniuersos se arbitrentur. Quod periculum fors quoque nulla industria euasuri fuissent, nisi extemporaneo casu quodam salus eorum emergeret. Nam cum iam versus dimidio corpore in scapham insiliisset, funis, quo collum reuinctus erat, paxillo clauis mira prouidentia sese ita inuoluit, vt se penitus inferre versus non posset. Quem hoc pacto districtum aut implicatum, quidam hasta perfodit, vt ex scapha in mare rursus exturbaretur. Ad naues ergo protractum pelle exuerunt, quam in Hollandiam postea secum importarunt.

Die 10. intra Wilhelmi insulam & vadum versus vela immittentes, ad crucis insulam appulerunt, à crucibus binis ibi erectis inuentis ita dictam. Nauibus egressi hanc valde sterilem & rupibus plenam inuenerunt. Ab oriente in occasum ea semi milliari spatio elongatur, insuper duobus à terra milliariibus portu quodam insignis.

Die 11. Celox eorum à fluctibus & procellis vastis oppressa, funditusque demersa perit. Tèpore illo nebulæ densissimæ erant, & propter violentos turbines velis vt minime licebat. Hoc ipso loco iam glaciæ quædam fragmina notabantur.

Die 25. cum fundum Orgiarum 130. & postea 100. tenerent, versus Zephyrocurum crustas glaciæ grandissimas attigerunt, quibus ita iam sese intricatos sentiebant, vt de malo prater meram glaciem nihil prospicere liceret. Quam cum perumpere quidem satagerent, conatum tamen hunc frustraneum conspicati, retro actiose iterum expediuerunt.

Die 30. Per sinum glaciale velificantes 31. die intra terram & glaciem vsque ad *Orangie* insulam peruenerunt: vbi in callente arena 200. circiter *Rosmaros* (*Walruschen* aliàs vocabant) apricari & volutari viderunt. Monstra hæc seu belluæ marinae roboris maximi sunt, bouem vastitate æquantes. In mari potissimum degunt, corio phocarum simili vestitæ, rictum leonis habent, cum curtis auribus, dentes, elephantinis similes, binos ex ore vlnæ vnus mensura exporrigunt, tam candidos & leues, vt eboris vicem supplere possint. Bestiæ hæc non nisi magno labore trucidantur: facilius tamen, si tempora eorum feriantur, vno partu catulos duos edunt, tresve, cum quibus plerumque in crustis glaciæ stabulantur. Ex quibus, si forte alicunde impetantur, pullos suos deijcientes, contra infestatores magno robore & animo insurgere solent: adeo, vt scaphæ nostræ ab iis aliquando non temerè periculum impenderit: quam lacessitus, dentibus suis validis minutim lacerasset aut confregisset, nisi clamore nostrorum tumultuario territus affugisset. Horum animalium, cum, vt dictum est, ingens multitudo in terra excubaret, Hollandi ea securibus, cortelassis, & hastis adorti sunt. Quæ tamen omnia arma sua punctibus & caesibus crebris confregerunt, & bestiarum ne vnica quidem conficere potuerunt. Quidam tamen excussum dentem secum in Amsterdam auexerunt. Oppugnandis his animalibus itaque cum omni nisu suo ne tantillum se proficere viderent, tormentis aliquot è nauibus adductis eadè quaterere consultum rati sunt. Quorum afferendorum causa recurrentes, in transitu dormientem album versus offenderunt, & glæde traiecerunt. Qui fragore & vulnere excitus, in mare se fuga recepit: à nostris tamen scapha consecantibus breui interfectus. Hinc cum fune religatum, glaciæ crustæ impacta hasta deuinxissent, porro de tormentis adigendis laboraturi:

ventus subito tam concitatus & impetuofus exortus est, vt & cædendorum Romanorum animum mutare, & vsum post se relinquere cogerentur.

Die vltimo Iulij ad Orangiam infulam progressis ipsis, cum nauclerus primarius *Wilhelmus Barentz* præsentiret, susceptum id iter haud facile exactum iri, suosque paulatim viæ & loci pertæfos ad vela promouenda nihil animi habere: communi suffragio de via retromeanda, & fociis in *Waygaz* per fretum *Nassouicum* progressis quærendis, decretum factum est: vt nimirum ab his, quid confecissent, docerentur.

Hollædi ex Oranga infula reuertuntur in VVaygat. Sinus glacialis. C. de Troost. C. de Nassau. Niger sinus. Costnitarsch. Angulus propugnaculi.

Die 1. Augusti reconuersi sinum glaciale iterum occuparunt, à quo septem milliariibus *Capo de Troost* abest, terra plana, & 30. fere milliaria lata. Ab hac *C. de Nassau* 7. milliariibus distat.

Die 8. cum *Nigram* infulam tenerent, *Wilhelmus Barentz* poli altitudinem emetiens, grad. 71. min. 20. inuenit. Postea sinum alium maiorem ingressi sunt, quem *Barentz* locum, *Costnitarsch* dictum, & ante id tempus *Oliuero Brunel* tritum, arbitrabatur.

Die 9. ad sinum propugnaculi venerunt, iuxta quem breuia longa & nigra spectabantur. In his crux defixa erat. Ibidem glaciem iterum copiosam attigerunt, ita vt à terra longius denauigare, & propositum suum de itinere secundum nouam *Zemblam* in *Weygat* continuando mutare cogerentur. Itaque versus occidentem 11. milliariibus progressi sunt, hinc in Septentrionem porro in ortum declinantes: vbi ad *Bay S. Laurentij* peruenerunt, quæ sub grad. 71. min. 4. sita est. Hanc egressi sinum propugnaculi iterum adierunt, in cuius scopulo quoddam crux erecta stabat. Ad quam propius videndam, cum scapha sese eò acclinarent, certis signis notarunt, eo loco paulo ante homines quosdam latuisse, qui ad conspectum appellentis scaphæ profugissent. Sub lapidum enim quadam congerie iuxta crucem sex saccos farina secalnia adimpletos defossos inueniunt, vt & tormenti cuiusdam capsam. In proximo quoque crux alia, cum tribus ædibus Septentrionalium locorum ritu seu forma ex ligno fabrefactis reperiebatur: vt & in ipsis ædibus asseres aliquot dissolutorum doliorum, ex quibus signis vniuersis collegerunt, Salmonum ibi capturam fuisse. Ibidem iuxta scrobem quandam ossa aliquot, & quinque vel sex loculi ossibus impleti inueniebantur. Confracta quoque *Russica* nauis ibi iacebat, cuius carina pedes 44. longa erat. Homines cæteroquin nullos eo loco videre erat. Portus quinetiam ibidem commodissimus erat, à ventis omnibus liber & immunis, quem portum farinae propter farinam ibi inuentam indigetauerunt. Ab hoc portu ad infulam humilem duo milliaria sunt. Inde ad duas infulas *S. Clarae* 9. milliaria sunt: vbi iterum glaciem multam repperunt.

Bay S. Laurentij. Sinus propugnaculi.

Portus farinae.

Colgoij.

Maflo & Delgoy. VVaygat.

Obij fluminis. Mare Tartaricum. Prom. Tabya.

Die 13. 14. 15. nunc prorsum nunc vrsus, nunc ad latera vela facientes, propius ad infulam, vt ipsi existimabant, *Colgoij* venerunt, vnde versus orientem nauigantes, poli altitudinem 69. grad. 15. min. habuerunt. Hinc porro orientales duæ infulæ *Maflo & Delgoy* apparuerunt, vbi suos socios cum binis primo dictis nauibus, *Zelandica* nimirum & *Enckhusiana* offenderunt, qui eodem die ex *Weygat* seu freto *Nassouico* primum ibi quoque appulerunt. Hi sibi mutuo de viarum successu, & rerum gestarum modo indicia faciebant. *Enckhusiana* nauis, cuius præfectus *Ioannes Huygen Lintschoranus*, nauiculariæ artis peritissimus erat, recenscebat: quod per angustias maris *Weygat*, quod fretum *Nassouicæ* vocant, pertenderit, & fusum latissimum quæ aliud mare ingressa sit, quod versus ortum 50. vel 60. milliariibus transfulcarit: vt probabilibus argumentis edocta, se ab *Obij* fluuio ex Asia in mare *Tartaricum* se exonerante, non abfuisse longius per sua sum habuerit. Postea vero cum terram se inde iterum in Septentrionem diffundere videret, apud promontorium *Tabya* (quod apex extremus Asiæ Septentrio-

ptentrionalis est) se proximos fuisse crediderit. Huc ergo vsque progressi cum se satis longā viam emensam putaret, & insuper temporis anni ferioris rationem expenderet, cogitaretque sibi mandatum nullum aliud datum esse, quam vt pertentatis talibus ante hyemem se domum receptaret: tum se versus Weygatz reflexisse, & iuxta Tartaricas aut Samoiticās fines insulam quandam 5. fere miliaria latam, insulam *Statuum* appellatam, detexisse: in qua magnam copiam lapillorum, crystallo montano (qui Adamantis genus est) similiū reperit.

Samoiticae fines. Insula Statuum.

His itaque mutuo sibi inuicem communicatis, tandem in Hollandiam reuerti decreuerunt: adeoque in iubili signum ignibus succensis, & aliquot tormentis displosis, die 16. infra *Maslo & Delgoy* insulam, quod scilicet ventum aduersum haberent, iactatis anchoris confederunt. Hinc 18. die iterum soluentes, angulum terrae Moscouiae versus occidentem sitae, & *Candinos* dictae, 4. miliaribus ad laeuam reliquerunt. Die 24. ad insulam *Warthuyzen* in *Timarchia* delati, hinc porro in *Texeliam* vela fecerunt: ex qua *Zelandicae* naues tandem in patriam se extulerunt. Enckhusiana nauis quoque Enckhusae feliciter appulit. *Wilhelmus Barentz*, die 16. Septembr. anno 94. cum celoce sua *Amstelredamum* peropportune ingressus est: cuius comites nauis monstruosum piscem, *Rosmarum* dictum, quondam in fragmine glaci obtruncatum secum aduexerant.

Maslo & Delgoy.

Candinos prom. Warthuyzen in Timarchia.

Finis primae navigationis.

DESCRIPTIO SECVNDÆ NAVIGATIONIS HOLLANDORVM SVpra NORVEGIAM ET MOSCOVIAM SEV TARTARIAM, AD viam in Cathay & Chinam explorandam susceptæ, Anno 1595.

Gerardus de Veer, Lectori S.

OSTQVAM prædictæ naues sub autumnum Anno 1595. prosperæ rediissent, commemoratis indicis suis spem plerisque faciebant, fore, vt institutum iter per Weygatz deinceps commodissime teneri possit: ob accuratam potissimum denarrationem nauis Enckhusanæ, cuius, vt supra dictum est, Comes aut præfectus *Ioannes Huygen*, rei nauicæ peritissimus erat: qui de repetenda & cōtinuanda nauigatione multis nominibus indefinenter quoque instabat. A confederatis itaq; Hollandorum Zelandorumq; statibus re p̄sitata decretum

Ioan. Huygen à Linschoten de secunda nauigatione institat.

est, vt ad veris initium naues aliquot (quarum post septem selectæ sunt) redinstruerentur, non saltem tractus illos diligentius exploratum, verum etiam merces ad hanc rem necessarias eò aduectum. Cuius rei gratia status prænominati mercatoribus ob id vniuersis liberum faciebant, vt quidquid mercium huic instituto vrgendo commodissimum videretur, nauibus imponeretur: quas postea Factores

Factores in illis locis pro suo arbitrio distraherent, & de nauo omni, & vectigali aut licentia liberas easdem exportarent. Qui nauigationem hanc vrgebant, præcipuus quoque *Petrus Plancius*, Cosmographus eximius & peritissimus erat: qui chartis confectis monstrabat, quo situ quæuis regio tum Moscouia, tum Tartarica, tum Cathay & China constituta esset, & quem proinde cursum naues tenere cogentur. Quæ tamen nauigatio post ita suscepta, pro voto concepto propter temporis breuitatem absolui integre non potuit. Quod vero hac de causa morosi quidam contendunt, hoc iter ita ea via absolui impossibile esse, cum pro veterum opinione polus 200. milliariibus adiri non possit: horum rationes, cum veterum hac de re sententia falsissima sit, subtrui & euerri nulla difficultate queunt: cum & iam antè ad polum propius 150. milliariibus nos penetraverimus, & totum Septentrionalem Oceanum hodie nauigabilem esse, certis veritatis documentis comperiremus. Quis quæso mortalium crederet vnamquam, in Pyrenatis montibus & Italiæ alpibus intensissimum frigus & niues perpetuas esse, cum ramen illis locis Sol vicinissimus sit? Et tamen illi niue multo profundiore indies obteguntur, quam alij, qui frigori magis obnoxij sunt, Solemque remotiorem experiuntur. Cuius ramen euentus hæc fere causa est, quod Sol intra montes ignauior & impotentior, lapsam niuem liquefacere non potest est. Eadem quoque maris Tartarici seu congelati ratio est

Mare vnde glaciale.

Circa nouam Zemblam enim ex Tartaricis & Cathaicis fluminibus glacies immensa mole direpta in mare impellitur: vbi cum Solis minor efficacia sit, quam vt eam dissoluere possit, fit, vt ea subinde continuis cumulis congesta, ingens ex illa frigus emergat, quod longe intensius est, quam sub ipso polo sentiri queat. Sicut non minus Pyrenorum montium sub 44. grad. sitorum, niues copiosæ gelu multo acerbius generant, quam quale Anglia aut Belgium experiuntur, qui tamen grad. 51. & 52. plerunque occupant, & versus Septentrionem aut frigoris plagam 120. milliari. Germanic. propius accesserunt. Quæ tamen, vt à nobis ipsis ita comperta hoc loco dicta nolumus, id nostra tamen experientia confirmatum scimus, sub grad. 80. non tam acerbum aut intensum frigus esse, quam ad Weygatz experti sumus. Quorum tamen disputationem alio differentes, nunc descriptioni ipsi manum admoueamus.

Numerus nauium secundo emissarum & apparatus.

Grips, nauis prætoriana.

Dromas, vibrædus.

Spes, Carauella fortis prospera & aduersa.

Anno redemptionis humani generis 1595. à Confœderatis in Hollandia & Zelandia Statibus, vt & illustrissimo Principe Mauritio, Comite de Nassau, &c. septem naues, binæ Amstelredami, binæ in Zelandia, binæ Enckhusæ, & vna Roterodami per Weygatz & fretum Nassouia, Cathay & Chinam vela facturæ instructæ apparatusque sunt: quarum sex varij generis mercibus & necessariis pecunia onerabantur: septimæ vero Pinæ seu Pinassæ iniungebatur, vt si cæteræ sex promontorium Tabin (quod angulus extremus Tartariæ Septentrionalis est) transmisisse, ista vestigia Hollandiæ relegeret, & de statu rerum nuncium ordinibus referret.

Nauis Prætoriana ex *Mittelburgo*, *Grips* dicta, onera 80. hoc est, centenaria 3200. capiebat, tormentis 22. ferreis, glandes quinque vel plurium librarum eiaculantibus, & mortariis decem, hominibus vero 64. onusta & munita; Huius *Dromas* seu *Liburnica* ex *Armua* Zelandiæ onera 25. id est, centenariis 1000. tormenta octo, duas vel tres libras iactantia, mortarios quatuor, viros 18. capiebat.

Nauis Viceprætoriana ex *Enckhusa* Hollandiæ illata onera 96. id est, centenariis 3840. ferebat, *Spes* dicta. Hæc tormenta ferrea 24. libras ferri quinque emitentia, mortaria duo, & viros 52. habebat. Carauella eius *Enckhusana*, *Sors* prospera & aduersa dicta, onera 28. tormenta ferrea sex, mortaria quatuor, viros 15. capiebat.

Ex

Ex Amstelredamo naus Canis venaticus aureus dicta Pina erat, vasa 160. Canis venaticus. seu centenaria 6400. tormenta aenea quatuor, libras ferri 45. effulmantia, ferrea vero tormenta 32. glandes quinque vel selibres mittentia ferens: in cuius protra duae serpentinae, libras 38. excutientes pro praesidio erant. Haec insuper mortaria 12. tibicines 6. & Musicos alios multos, vt & Adamantum politores, opifices avarios, & officarios, aut commissarios aliquot, nautasque 80. vnoque numero viros 108. sufferebat. Isti peritissimus Wilhelmus Barentz summus praefectus praerat, cum Iacobo Hembkirchen commissario primario. Hac eadem ego quoque Gerhardus de Veer vehebar.

Huius liburnica *Mauritius* dicta, ex Amstelredamo aduecta, onera 27. tormenta ferrea 6. mortaria 5. viros 13. ferebat. Mauritium.

Roterdamum naus, *Pineformis* onera 39. seu 1560. centenaria, ferrea tormenta 6. mortaria 8. capiebat S. Petrus indigetata. Roterdamum.

Naues haec vniuersae commeatu seu annonae omnifariae, vt & praesidiis bellicis pro integro biennio instruebantur, sola Roterdamo excepta, quae sex mensium tantum annonam vehebat, quod illi breui, vt diximus redeundum esset.

Die 12. Iunij, anno 1595. Amstelredamo soluimus in Texeliani, quo loco naues omnes congregari oportebat.

Die 21. Iulij cete immane dormiens prospeximus, quod nisi & impellentium nauium strepitu, & vectorum clamore excitatum profugisset, nauibus currentibus transiliendum fuisset. Cete dormiens vasum.

Die 22. terram Norvegiae a nobis 4. fere milliariibus distitam, niuiumque mole, vix ante paucas primum dies sparsa, adhuc totam contactam conspicati sumus.

Dies 29. nebulosus supra modum erat. Hic cetorum seminis copiam magnam conspicati sumus. Ad quod corbis captandum aut colligendum remigum se multi emittebant. Semen seu sperma cete.

Die 1. Augusti summa malitia erat, quo tamen Trompsont in Noruegia versus Austroeurum situm notauimus. A Texelia in Trompsont milliaria iam 494. pronauigaueramus. Trompsont.

Die 3. poli elevationem grad. 73. & minut. 20. habuimus. Hoc loco oram vero continenter legebamus, adeo, vt interdum ab ea vix semimillari abessemus. In finitimis huius *Vsbrandus* naus scopulo illisa, submersionis periculo non caruit. Illo enim insultu ita quassata est, vt puppis quaedam tabulae dirutae iam in Oceano fluctuare viderentur, Dei tamen auxilio breui se inde eruit. Vsbrandus breuius impingit.

Die 6. aer iterum nebulosus & ventosus vrgebat. Nos interim intra Septentrionem & Eurum cursum nostrum dirigebamus. Circa meridiem vero, cum prandentes accumberemus, & *Vsbrandus* plenis velis naues caeteras omnes anteuertit: eam *Canis venaticus* anticipaturus, ingruentis turbinis vi correptus tam violenter in illam impedit, vt rostra vtriusque confringerentur, & malus posticus prosterneretur. Sic ergo vtraque, etsi adhuc recentes, ista collisione valde labefactatae fuerunt. Vsbrandus & canis venaticus auroreus collisus franguntur.

Die 7. nauem quandam Enchusanam, ex albo mari per Moscouiam nauigantem obuiam habuimus. Naues quinque quoque Gallicas vidimus, quarum duae ex Hable de Grace, tres vero ex Dieppe soluerant.

Die 15. sub noctem bolidem mittentes, 70. orgias deprehendimus. Hoc eodem die noctes quoque notauimus redire, cum toto cursu nostri tempore perpetuos dies habuissemus, nec quenquam vnquam stellam obseruassimus. Nox huius diei horarum duarum erat, qua rursus stellam quandam magnitudinis mediocris contemplati sumus. Noctes rursus incipit.

Die 17. iuxta nouam Zemblam terram glaciæ tantam molem pronidimus, vt ex ea quosdam congestos montes arbitraremur. Glaciæ hæc non ex ipso Oceano emergit, quod veteribus creditum legimus, sed ex insularum & fluuiorum Septentrionalium Moscouiæ Tartariæque oris auulsa eò impellitur, tanta scilicet frequentia, vt haud facile liquefcere queat.

Traenbay. Die 19. in Weygatz peruenimus: vbi anchoras ad Traenbay iactauimus: sic dictam, quod piscium pinguedo copiosa ibi reperta esset.

Angustia Nassouici. Ipsum etiam fretum seu angustia maris Nassouici intra sinum Idolorum & fines Samogithiæ coarctatissima, tum temporis crustis glaciæ congestis tam altum erat, vt nulla nauigatione pertransiri possent, cum aliquibus locis strues glaciæ 16. vel 17. orgiis attollerentur. Interea dum ad Traenbay moraremur, scapham quandam nouam Zemblam adituram emisimus: cuius actores cum loci illius montes eminentissimos ad maris angustias despiciendas & statum noscendam cæterum conscendissent, glaciæ nullis terminis obseruatis ad occasum Solis naues repetiuerunt.

Vrsi 34. emissi. Die 20. Solis altitudinem grad. 69. min. 21. habuimus. Eodem die Almirans cum cæteris officariis aut consiliariis concilio coacto deliberauit, quanam ratione Samogithij nouam Zemblam incolæ in colloquium nostrum illiciendi essent. Deliberationis huius is terminus fuit, vt ex omnibus nauibus aliqui segregarentur, qui armati in Continentem egrederentur. Qua causa quoque viri 54. in littus expositi sunt, vt nouam Zemblam conditionem explorarent. Hi egressi, duobus fere à littore milliariibus, decem trahas velleribus damarum, vulpium, vrsorum, & animalium aliorum plenas, vt & piscium colla refertas inuenerunt.

Rangiferi Samogithiorum equi. Quas incolas nobis conspectis profugos ibi reliquisse, & suis se Rangiferis (qui ceruorum similitudinem habent) saluasse credibile erat. His ergo è signis augurabamur, hominum ibi nullo dubio habitationem quandam reperiri: maxime vero, quod & aliis locis certa tum hominum, tum Rangiferorum vestigia quædam à nobis deprehenderentur. Sed & ad terminum quendam, non procul à maris angustias absitum, multa idola, & ex ligno sculpta simulachra offendebamur, quam ob causam locum illum Idoli angulum nuncupatum volebamus.

Samogithij Moscovita imperio subditi. Die 22. Senatus nautici consilio 44. viri item ad trahas illas relictas emissi sunt, qui illasdem priori adhuc statu locatas inuenerunt: quod pauidi incolæ interea ad illas remeare non fuissent ausi. Nostri tamen, cum biscoctos quosdam panes, & nonnullos caseos, halecesque iuxta trahas illas deposuissent, post biduum ad easdem reuersi, trahas quidam abductas, sed cibos tamen ne attactos quidem ab ipsis inuenerunt. Hi homunciones, cur nos tam trepide fugerent, hanc habere causam existimati sunt, quod & à Moscouita, cui ante viginti vel triginta annos subiugati sunt, duriter haberentur: & à Francisco Dracoco, qui ante septennium per has Septentrionalis maris angustias, transitum molitus esset, diuque ibidem mansisset, mali & incommodi multum passi essent.

Noua Zembla temperies. Noua Zembla insula propter frigus præualens intemperatissima est, & propter ingentem niuis, æstate quoque deruentis, subitoque reliquescentis molem valde inuia & macerata. Hinc itaque ex Weygatz versus Austrocurum progressi, ad ædes quasdam aut homines peruestigandos omne studium impendimus: vt nimirum ab istis de nauigandi loci occasione aut commoditate edoceremur. Sed nec quicquam vel hominum vel domuum inuenire potuimus, et si paulo post à Samogithiis in Weygatz & noua Zembla homines habitare cognosceremus. Interim dum præsumpta via pergeremus, tritam quandam semitam fortuito attigimus, interdum ad genua, interdum vero minus profundam, & solo

& solo tamen seu fundo subdito duram. Qua cum ad littus maris descendemus, illud glacie vacuum latabundi offendimus. Vnde pelagum Tartaricum nauigari posse, spem non temerariam concipiebamus. Circa vesperam cum ad naues nostras rediissemus, itineris nostri rationem officariis exposuimus. Sed & nauta interim noster celocem quandam actuariam mare Tartaricum prouisum, & tentatum emiserat. Quæ tamen obiectu glaciæ promouere prohibita, ad crucis sinum restitit, vnde exploratores pedestri itinere ad angulum dissidij vsque se extulerunt. Ex quo loco pelagus Tartaricum & angustias prope Russiam & Weygatz glaciæ obstructissimæ esse, prouiderunt.

Die 23. Almirans iterum quosdam alios, sed ad latus oppositum amandauit. Qui viæ quamplurimum emensi, homines tandem intuerunt quidem: sed cum iisdem, quod & interiectus quidam fluuius esset, & illi ad nostrorum conspectum fugerent, nihil colloqui potuerunt.

Eodem die quandam *Logdie*, id est, nauem de Petzora attigerunt: qua corticibus arborum consuta 15. Moscouitæ vehebantur. Hi commemorabant nobis, quod in Noua Zembla sub grad. 75. cum feris incolis commercia agitaissent. A quibus tamen, cum ventum habuissent haud commodum, tantum dentes quosdam Rosmarorum, vt & Ichtiocollam, & anseres impetrassent, quæ Russicis nauibus adueherent, breui spatio per Weygatz versus Tartaricum pelagus, supra Obij fluuium vsque in Vgolittam, Tartariæ locum nauigaturis: quo loco suas plerunque naues hybernare solere commemorabant. Addebant iidem, angustias dictas nouem aut decem septimanis non congelari. Quibus tamen semel congelatis, tantam illico glaciæ vastitatem emergere, vt in Tartaricum vsque Oceanum, quem *Mer Mare* vocabant, supra glaciem meare liceret.

Logdie genus nauis.

Vgolitta Tartariæ locus.

Mer Mare.

Circa vesperam inualefcens glaciæ anchoras nos tollere, & portum alium vicinum intrare coegit. Noctu obseruabamus, incolas feros magno numero ad naues nostras se proripere. Qui tamen se conspectos arbitrati, fuga certatim resilierunt.

Die 24. Almirans binos interpretes cum sex viris aliis ad nauem quandam *Logdie*, de variis rebus sciscitatum emisit: qui tamen Russos iam dum abcessisse inueniebant.

Die 15. Almirans ad Canem venaticum aureum se recepit: quod toto itineris tempore ne dum semel factitauerat: vnde decenter & splendide exceptus est. A meridie quidam liburnicam minorem ingressi, tria aut quatuor miliaria, in mare procurebant; Moscouitas nimirum consecuturi. Quos cum eminus conspicerent, velis incitatoribus eosdem breui attigerunt, & humaniter cum ipsis collocuti sunt. Hi suæ humanitatis declarandæ gratia, octo saginatos anseres, quorum in sua *Logdie* quamplurimos vehebant, nostris honorario obtulerunt. Quos cum per interpretem vicissim rogarem, vt de suis aliquot nobiscum ad naues retro mitterent: sollicitationi annuentes, septem ad maiorem nauem nostram amandarunt. Quam cum ante & retro perlustrassent, magnitudinem eius valde admirati sunt, vt & apparatus ordinarium. Tandem cum ipsis carnes, butyrum, & casei aliquot esitandi offerentur, detrectantes hoc officium & ieiunium instare affirmantes, nihil illorum gustarunt. Haleces tamen salitos forte conspicati, eosdem cum capitibus & caudis, & squamis crudos quasi ita deuorarunt. Quibus ob id vasculum quoddam illis refertum donauimus. Quod cum bona gratia acceptassent, nos de rebus necessariis quamplurimis certiores fecerunt. Discedentes itaque illos celoce nostra vsque in Traenbay comitati sumus. Moscouitæ hi nobis percredebant, nec Septentrionale, nec Tartaricum mare glaciæ hyberna vnquam ob-

Moscouitarum humanitas.

Moscouitarum ieiunium.

duci: sed solas angustias ad Weygatz, quas Hollandi fretum Nassouiae vocabant. Sed & alia quidem mare iuxta littora congelari: quod tamen leui quacunque oborta tempestate iterum solueretur, & glacie expediretur, ita ut de saepe huius vi iuxta angustias interdum naues aliqua comminuerentur. Sicut nos ipsi quoque ex fluctuantibus quibusdam nauium fragmentis manifesto conspicebamus. Addebant etiam die 20. Septemb. diem 8. horas longum nobis futurum, & eo elapso meras prope tenebras apud nos eo loco continuaturas.

*incolarum
Ioua Zem-
bla natura
et vita.*

De nouae Zembla incolis hi referebant, quod insolidum feri & immittes, nec vlla fide aut religione, nec legibus patriis latis viuerent, sed meri Ethnici essent, qui & Solem & Lunam, & stellam Septentrionalem magna deuotione adorarent, & iisdem quotannis victimas damarum, resque alias nuncparent.

Circa meridiem leuatis anchoris versus Aquilocurum duobus prope miliaribus ad angulum dissidij progressi, ingentibus tamen crustarum glacialium occurribus retropulsi fuimus, ut ad crucis sinum, quo loco statio se commoda pandebat, pernoctare cogere mur.

Fretum Weygatz versus Orientem vsque ad sinum crucis porrigitur: inde vero versus Dissidij angulum reflexum Aquilocurum prospicit.

*Oceanum
Tartari-
cum.*

Die 26. portum nostrum Traenbay velis redadiuimus, occasionem nauigandi commodiorem praestolaturi.

Die 27. nostrorum aliquam multi Tartaricum Oceanum adeuntes, scaphis suis glaciem penetrare non valuerunt. Quod enim se illa ingentibus molibus accumulasset, nostris ad extricandos sese & rursus expediendos horae 24. consumendae fuerant, quod glaciis congestibus vndiquaque cincti essent. Re ergo infecta ad naues redierunt.

Die 28. ingruente vndiquaque glacie ita cingebamur, ut naues nostrae quasi muro circumducto in medio clausae starent. Nostrorum aliqui naues egressi, in crustis glacialibus ad milliare vnum aut bina progressu ambulabant.

*Nebula ita
crassa, ut
suffocent.*

Die 29. nebula crassissima oborta est. De hac *Oliuier Brunel* autem nancleus peritissimus (qui 3. successiuis continuis annis a Daniae rege versus Septentrionem insulam Groenlandiam sciscitatum emissus olim erat) commemorabat, quod in Septentrionalibus locis, sub grad. 75. & 76. nebulas tam crassas & densas saepe obseruarit, ut iis aliquot homines suffocati perierint. Nebulae haec vero mensis potissimum Octobri aut Nouembri sentiuntur.

Die 30. anchoris nostris fixi sublitimus.

*Samuita
visi.*

Die 31. venti adhuc perpetuo Austrozephyri spirabant: quo tempore *Wilhelmus Barentz* praefectus noster cum officariis aliis octo ad Weygatz latus australe egressus est, compertum, an incolarum fors quosdam in colloquium pellicere posset. Quod molimen ipsi haud improspere cessit. Nam vix milliare vnum profecti, *Samuitas* quosdam offenderunt, numero fere 10. qui nostros praenimia nebulae crassitiae non animaduenterant, nisi iam propius congressas. Hi duobus se ordinibus numero quinquennario dirimentes, cum arcibus & telis muniti contra nostros constiterant. Quibus tamen cum obuiam noster interpres iret, de suis quoque vnum admiserunt, qui arcui telo imposito ferituro similis stabat. Quo viso, interpres noster inermis, & ob id pauescitae Russica lingua, ut non iacularetur, clamare coepit, & nos amicos ventre attestatus est. Quod audiens & alter, cum telo arcum illico humi illisit, iam ad colloquium miscendum se praeparans. Sed & nos congregientes, cum amicos profiteremur, saluere iussi, capite prope in terram declinato ab illis excepti fuimus. Sciscitanti deinde interprei nostro de ratione terrae Weygatz & maris Tartarici, responderunt, nobis angulum quendam, quinque dierum ferre na-

re navigatione ab eò loco versus Austrocurum dissitum, transambendum esse, quo loco postea patentissimum nobis mare occursum esset, votis nostris impetrandis commodissimum. Addebant hi quoque, Moscovitas quotannis per angustias illas vsque ad fluuium *Gisilij* penetrare, vbi à Tartaris pro cacabis æneis, ferro, filo cupreo ad aciculas formandas parato, & Norimbergicis mercibus aliis, pretiosa vellera de Martibus, atris vulpibus & animalibus similibus permutando reciperent. Domi quoque sibi quædam talia vellera esse asserebant: quæ tamen cum sociis Moscovitis permutare auderent, quod Moscovitæ vectigales & subditi essent.

*Fluuius
Gisilij.*

Homines hi staturæ breuioris sunt, vix pedes 4. longi, crinibus promissis in nodū plicatis & de collo pendulis insignes. Vultus habēt latos & patētes profosq; à frigore rigentes & fuscos habent, caput pro corporis magnitudine grandius habent, oculos paruos, crura breuia, ad arcus formam incurua, cum genua eorum non ad nostram similitudinem prorsum, verum ex latere exteriori promineant aut protuberent. Cursus tamen interim pernicious & adeo celeris sunt, vt à nullo nostrum attingi possent. Vestes ex pellibus Damarum aut Rangiferorum consutas habent, corpori vniuerso exquisitissime applicatas, ita tamen, vt hispida pars extrorsum sit. Vittæ capita eorum strictim velant. Arma gerunt arcus & spicula. Tum viri tum scemina variis vestibus vtuntur: ditiorum tamen capitibus rubro panno, pellibus subsuto contactis. Deum nullum norunt. Solem, si præsentem recipiunt (quo tantum 9. septimanis gaudent) eum tum die tum noctu lucentem habent: quem ob id cultu quodam venerentur. Sole recedente aut Lunam aut astrum aquilonium adipiscuntur, quæ & ipsa deuotione quadam, vt & singularia conficta idola colunt. Carnes aut omnino crudas, aut in rigido aere siccatas, animalium ferorum manducant: vt fetorem cutis fere rancidum expirent. Cæteroquin prudentes & industrij sunt, & suo more scaphas sibi quasdam parant, quibus ad pisces in fluuiis captandas vtuntur. Regem quoque agnoscunt, quem religiosè colunt aut venerantur. Hic ad cæterorum fere similitudinem apprime vestitus est, nisi quod vitta ex panno vel rubro vel viridi vel Cyaneo sarto & pellibus pretiosis subsuto caput tegatur. De hoc quidam commentantur, quod nasum & aures plumbi lamina inducere soleat. Primitus regem nullum agnouerant. Cum vero ab Asiaticis populis bello impeterentur, regem è sui medio selegerunt, cui & hodie parent. Mortuos suos sepeliunt, & pro iisdem quotannis tum Soli, tum Lunæ & astro Septentrionali oblationes magnas præstant, ex Damis & Rangiferis, quæ tota pedibus saltē & Cornibus præfectis, adurunt. Partium harum præfectarum loco quodam tam copiosam multitudinem inuenimus, vt iis integra nauis onerari potuisset.

*Samitarum
descriptio.*

*Vnde Samitarum
primitus
descriptio.*

Simulachra quædam lignea, crasso modo & rudi dolata habent: quorum facies lata & pansa, nasus nonnihil exertus, & vtroque latere supra Crenis aut foraminibus binis excauatus, quæ oculos significant. Sub naso foramen aliud excisum est, æris symbolum. Idola hæc plerumq; in littora maris exponunt, vbi eorum numerum maximum nos obseruauimus, comprimis apud angulum Idolorum, quem ex euento nomine isthoc donauimus. Hæc nullo dubio ab ipsis adorantur, cum ante eadem multum cineris, vt & cornua pedesq; Damarum strata repererimus.

Discessione tandem vtrinque facta, cum ipsi in penitiorem terram, nos vero ad scapham nostram reuerteremur, nostrorum quidam in littore rude & crassissimum erectum tale Idolum secum abripuit, & scaphæ importauit. Quo facto derepente incolarum quidam ad littus Rangifero suo accurrunt, cum

comminatione singulari sublatum Idolum re poscens. Quod illidem propterea nihil tergiverfati restitimus. Homines hi exteris parum fidunt. Cum enim postero die nempe 1. Septembr. denuo in terram, cum iis de rebus quibusdam contractum, egressi essemus, & nostrum quidam, fiducia iam quasi stabilita: amicitiae videndum sibi à quodam arcum sollicitaret: & nutibus & verbis certis se parum fidere, nostris indicium dabat. Sed & Rex ipsorum passim locis multis excubitores statuerat, qui accurate, quid quoque loco fieret, quae commercia, quae emptio venditioque agerentur, attenderent. Incolarum hoc tempore nobiscum fere 60. fuerant, curribus apparatis per omnia instructi. Currus hi seu trahæ à binis plerunque rangiferis promouebantur, quibus cursum tam pernitem agitabant, ut equis nostris incitatis eosdem consequi impossibile nobis esset. Dum mutuo contraheremus, quidam è nostris Muscettam forte disploserat: cuius fragore illi adeo percussi sunt, ut furiosis similes quoquouersum dissilirent. Sed tamen cum viderent, suorum nullum læsum, & animo haud malo id factitatum esse: pacati instrumentum illud oppido admirati sunt. Per interpretem cum ipsis significarem, instrumenta hæc nobis loco arcuum esse, documētum sollicitantes, id videre apprimè fatagebant. E nostris ergo quidam, lapidem collidam longo interuallo distanti imponens, eum spectantibus ipsis tam præcise conferiit, ut in fragmina multa commineretur. Quæ res ipsis instar miraculi cuiusdam erat. Expeditis iam itaq; expediendis, postquam discedere tempestium videretur, cum magna vtrinque reuerentia discessum est. Postea Wilhelmus *Barentz*, nauclerus primarius cum Admirante & cæteris decreuit, ut omni nisu ad actis nauibus de perumpenda glacie & transitu moliendo laboraretur. Die itaque 2. Septembr. primo mane, anchoras nostras leuauimus, quod & austroze-phyrus nobis commodus spiraret, & statio nostra propter humilitatem loci non satis tuta esset. Ad sinum crucis anchoras iterum iactauimus, ut viceprætoriam nauem glaciei cumulis impeditam, expectarem. Quod si nauium fors nostrarum quædam glaciei fragminibus intricaretur, eam aut excussis anchoris eruere coacti sumus, aut nostrorum quosdam in crustas glaciales demittere, qui extemporanea ope impactas expedirent. Nauis prædicta cum circa vesperam ad nos rediisset, die 3. inde porro vela fecimus, & breui in angulo dissidij versus aquilonem appulimus: vnde tamen propter ingentem crustarum fluctuationem retrocedere coacti sumus. Nam & venti horrendum fremebant, & nebulae tam crassæ oboriebantur, ut nec cursum recta tenere, nec naues mutuo contueri possemus. Et licet nauis nostra propter magnitudinem suam vel è distantissimo loco videri deberet: ad vnius tamen lapidis iactum propter interiectam nebulam spectabilis haud fuit. Ut ergo mutuuum signum displosis Muscettis & inflatis tubis præstarem, necessum erat. Quibus symbolis cum die integro, bono ordine metæ tamen nullius conscij procederemus, circa vesperam, prætoriam nauem cum sociâ vicaria ad Statuum insulam se conuertisse intelleximus. Nam inde displosis maioribus tormentis sui cursus nobis signum dabant: quas ob id & nostris ad actis nauibus pone consecuti sumus, tormentorum fragore perducti. Nocte tamen illa ærumnas infinitas passi sumus. Ex collisis siquidem glaciei frustis tanti & tam horrendi fragores crepitusque edebantur, ut omnia totius mundi fundamenta euerti credi possent. Gratia tamen diuina eruti, mane circa auroram prædeuntem in Statuum insula conuenimus.

Somogithij scopariorum admiratores.

Crucis sinus.

Dissidij angulus.

Statuum insula.

Deuotio nauigantium.

Die 4. glaciei iniuriis compulsi, anchoras leuauimus, & intra Somogithiam dictamque insulam confidentes, à glacie tuti & aliquandiu securi fuimus. Hoc loco ieiuniis & precibus, & binis concionibus audiendis diem confecimus, Deo supplices, ut porro cursum nostrum tueretur. A litore naues hinc nostræ tam breui spacio aberant, ut rudente illi alligari possent. Ibidem nostrum multi

multi excurrentes, lepores, aliquot, quorum ingens copia visibatur, ferierunt. *Leporum copia.*
 Die 6. Septembr. è nostris aliquot in Continentem Moscoviæ, (Vrsorum *Crystalli & Adamantum copia.*
 regionem postea dictam) egressi, multum crystalli, vt & genus quoddam adamanti inuenerunt. Cum vero diuisi & distracti oberrantes illi longius progredirentur, vrsus quidam macer & vastus ex improviso profiliens vnum eorum corripuit & obruncauit. Ad cuius clamorem cum exciti aliquot accurrissent, vt socium suum vrsus eriperent: ipse deserto primo, alterum quoque vnguibus inuasit, & in conspectu caterorum dilacerauit. Qua re ad Admirantem à cateris profugis denunciata, obuuis armis cum sociis multis contra vrsum egressus est. Quorum tres audaciores nimirum Cornelius Iacobi, Wilhelmi Barentz nauta, Ioan Nuffeler, ipsius Scriba, & Wilhelmus Gysen gubernator, cum ad vrsum propius adirent, cum irritis aliquot ictibus tentarunt. Tandem Ioan Nuffler, quam potuit proxime, vrsus se acclinans, glande caput eius traiecit. Quo tamen ipse ictu non admodum motus, de præda sua voranda nondum abstiruit: vsque dum adacto frequentius sclopeto profusus sterneretur. *Vrsus binos lanias.*
 Cadauera duo direpta & lacera- *Vrsus sternitur.*
 rata die 7. Septembr. in dicta Insula post solenni pompa, moreque militari humata sint: & vrsus corium detractum est, quod in Hollandiam secum quoque intulerunt.

Die 6. Ex statuum insula soluentes, & oram tantum legentes, impellentibus glaciæ crustis retrocedere breui coacti sumus. Eo loco nauis prætoria & Rotterdamum fundo illidebantur: sed Dei gratia illæ se inde rursus eruerunt.

Die 13. Circa meridiem tempestas maxima cum nebulæ densa caligine, & niue creberrima oborta est, ita vt sine velis in mari quoquouersum iactaremur.

Die 14. tempestas hæc non nihil remisit. Eodem ex nostris aliqui iuxta alterum latum Continentis Samogithiæ canalem ingressi, ad insulam *Insula Candata.*
 Candatam casam quandam ligneam, sed vacuam inuenerunt. Deinde cum de continuando nostro cursu iterum laboraremus, mare Tartaricum de nouo tentauimus. Contra quos tamen occurrentes glaciæ moles tanto impetu deruerunt, vt leuatis anchoris recta fretum Weygatz deserere, & versus occasum naues agere *Maflo & Delgoy.*
 cogere. Ita ergo in patriam reuersuri, eodem die insulam Maflo & Delgoy attigimus, cum tota nocte caelo valde niuoso vela fecissemus.

Die 30. In Warthuys appulimus: vbi ad 10. vsque octob. substitimus. Inde *V Warthuysen.*
 vero porro soluentes, die 18. Nouembr. in Hollandiam votiue appulimus.

Finis secunde navigationis.

Spurious alleg. Linnæus

TERTIA

TERTIA NAVIGATIO
 AB HOLLANDIS SV-
 PRA NORVEGIAM, MOSCO-
 VIAM ET TARTARIAM, VERSVS
 CATHAY ET CHINAM TEN-
 tata. An. 1596.

*Navium bi-
 narum pra-
 fecti.*

*Paſſa nau-
 tarum.*

*An. 1596.
 5. Maij.*

*Sol triplex
 prodigioſus.*

*Oua Me-
 roarum,*

VM ſeptem Hollandicæ naues menſe Nouembr. An. 1595. ex locis Septentrionalibus rediſſent, & Belgij ordinibus rerum geſtorumque omnium ſummam expediuiſſent: ſingulis ad exactâ amuſſim pēſitatis placuit vnitis prouinciis, de tertia inſuper claſſe in dictas regiones emittenda cōſilium aut decretum aliquandiu differre. Si quæ tamen priuatim ciuitas, aut confœderati mertatores ſuo illam periculo & ſumptu adornaturi eſſent: tum ſe terrarum illarum inuentoribus grandem pecuniæ vim honorariam, haud irrita ſtipulatione pro-

mittere velle. Qua re ergo ciuitatis Amſtelredami ſenatus anni 1596. initio priuato ſuo ſumptu naues binas inſtruxit, primæque illarum Iacobum Hembſkirch nauarchum & bonorum commiſſarium, Wilhelmum vero Barentz nauclerum ſummum præſtituit. Alterius nauis præfectus & commiſſarius *Cornelius Ryp* ſtuebatur. Naues has, mercibus ſibi viſis onerarunt, quotquot mercatores lucri periculum facere aliquod voluerunt. Nam & à veſtigali immunia erant bona, & de nauo quoque ſecura. Nauæ autem conditione duplici conducebantur: quid nimirum mercedis accepturi eſſent, ſi re infecta reuerterentur, & quid iterum, ſi feliciter continuato curſu terras illas detegerent. Qui ſcribebantur nauæ, plerique omnes cælibes ſeligebantur.

Die 5. Maij. vtriuſque nauis nauatarum luſtratio inſtituta eſt.

Die 10. Ex Amſtelredamo ſoluerunt.

Die 13. in *Vlien*, Texeliæ finitimam inſulam peruenerunt.

Die 16. Ex *Vlie* ſoluerunt. Sed deſluo mari, & Cæcia ſeu aquilocuro flante in ſtationem recurrere coacti ſunt. Nauis *Cornelij* in fundo ſidens, ſe breui ruſus eruit.

I V N I V S.

Die 1. Noctem nullam habuimus.

Die 4. vento commodo intra Septentrionem & orientem promouimus.

Hoc die Sol circa meridiem prodigioſus apparebat. Ex vtroque enim latere Sole alio ſtipatus triplex videbatur, iride duplici ſuccinctus: quarum vna ſoles ternos vndiquaque ambibat: altera tranſuerſum interſecabat: cuius pars inferior grad. 28. ſupra Horizontem attollebatur.

Die 6. glaciæ tanta moles comparuit, vt eam penetrare non liceret.

Die 9. cum prius curſum varie contorſiſſemus, inſulam quandam attigimus, mill. 5. ſpatioſam, ſub grad. 74. min. 30. poli eleuati ſitam.

Die 11. in Continentem ſeu terram egreſſi, præalto quodam monte, niuib. vndiquaque conſtrato, Oua Meroarum plurima inuenimus.

Deſcenſuris propter præcipitium, periculum haud temendum inſtabat: quod tam abruptum erat, vt in nates confidentibus illud deſcendendum eſſet.

Die 12.

Die 12. aurora promicante, album quendam vrsumannatantem conspicati sumus. Quem cum variis armis quatuor fere horarum spatio frustra impetiuissemus: tandem securi dorso impacta tam saeue vulneratus est, vt in profundo corpore securis infixae praestaret. Quam cum fauciatus enatando secum auferret, pone plagis multis eum insectantes, tandem interfecerint. Detrecta cutis 12. pedes longa erat. Cuius carnes qui gustarunt, certam noxam experti sunt. Regionem hanc Vrsinam vocauimus.

Vrsus grandis.

Regio seu terra vrsorum.

Cadaver Cete factum.

Die 21. Cete vastissimum mortuum in mari fluctuare conspeximus, foetorem tetrum quoquoersum expirans.

Die 21. postquam 18. orgiis anchoras demississemus, saburram ad nauem rectius firmandam ingessimus. Ibidem comparentem immanem vrsum scaphis admissis praeruentes, eundem tandem multis frustra contractis gladiis prostrauimus: cuius corium pedes 13. aequabat. Inde scapha impulsamilliare vnum progressi, portum tutum & fundum commodum adiuiimus. Quo bolidem demittentes, orgiis 12. & 16. deprehensis primum, post insulam quandam versus ortum conspicati sumus.

Vrsus grandis.

Anseres vabri, alius Barnicla.

Hoc loco anserum rubentium oua magno numero collegimus. Huius generis anseres quotannis magna copia in Hollandia ad Wiringam capiuntur: qui quo loco sua oua excluderent, haecenus nemini adhuc compertum fuit: cum multi eosdem in Scotiae arboribus nasci frustra contenderint. Quam tamen veritatem nauigatio nostra confirmatiorem reddidit. Siquidem ante nos quenquam ad grad. eleuat. Poli 80. transcendisse, nulla historia testata est.

Sed & hoc obseruatu dignum est, quod hac in regione, (quam Groenlandiam arbitrati sumus) 80. gradibus eleuata, tum herbas tum gramina virentia, cum de pascentibus eadem animalibus, vt Capreolis & similibus inuenerimus: cum tamen sub grad. 76. in Noua Zembla non herbipastas animantes, sed meros vrsos aut vulpes inuenire licuerit.

Groenlandia sita.

Die 23. leuatis anchoris intra Septentrionem & occidentem perreximus. Cum vero propter obstantem glaciem cursum continuare non possemus, ad modo dictam regionem reflectendum fuit. Noctu poli elevationem aestimantes, 79. grad. 42. minutias inuenimus. Inde ergo dentuo soluentes, cum ad occidentem nauigaremus, quidam e nostris terram egressi sunt, vt pyxidibus nauticae declinationem metirentur. Interea Candidus vrsus ad nauem annatare visus, cum prolatis sclopetis impeteretur, conuersus recta ad illum locum se recepit, quo nostri egressi erant.

Vrsus Candidus.

Quos cum nullis armis instructos esse recordaremur, scapha in littus expositi, clamore concitato eundem a littore abegimus, & contra insultum eius nostros admonuimus. Hi ad naues reuersi, compassi ligulam a linea Septentrionali 16. gradib. motam confirmarunt.

Die 24. vento austrozephyro spirante, cum insulam egredi statuissemus, aduerso obstante vento coacti, longius retrocessimus. In proximo portum quendam intrauimus. Ex quo nostrum quidam in terram excendentes, Rosmarorum binos dentes, 6. libras appendentes inuenerunt: quos ad naues apportarunt.

Dentes Rosmarorum.

Die 25. sublatis anchoris iuxta latus australe oram legimus, vsque dum sub grad. 79. sinum quendam portectissimum 10. mill. emensi, cum non amplius peruium deprehenderemus. Vnde velorum obliquatione facta nobis regrediendum fuit.

I V L I V S .

Calendis Iulij vrsorum terram iterum conspeximus. Quo tempore, Ioan. T Corne-

Cornelius cum cæteris officiariis nauem nostram adierunt deliberaturi, quæ meta porro procurrendum esset. Cum vero sententiæ dubiæ nutarent, statutum est, ut altera nauis, quoquo vellet, portenderet, & nobis quoque nostro pronauigare auspicio liceret. Illa ergo ad terram supra dictam, sub gradu 80. sitam, vela iterum fecit: quod iuxta vicina littora transitum repertum iri præsumpisset. Nos vero contra vitandæ glaciæ causâ austrum versus contendimus.

*Nauium
dicarum
dinortium.*

Die 14. glaciæ vndiquaque irruente ita inuoluti sumus, ut perumpere nulla via possemus. Fundus ibi 90. orgiarum erat: polus vero 74. grad. 10. min. cleuabatur: adeo ut propter glaciem cursus nobis relegendus esset.

Vrsus.

Die 16. versus austrozephyrum impellentes, glandissimum vrsus glaciæ crustæ insidentem conspicati sumus. Quem cum propius annauigantes confosuri essemus, ipse profugit.

Die 19. ad insulam Crucis rediimus, sub poli gradu 79. & min. 10. sitam.

Vrsus.

Die 20. Apud dictam insulam substitimus, quod propter glaciem obiectam progredi non liceret. Exista cum nostrum octo lintre in terram exponeremur, duo vrsi grandes contra nos posticis pedibus erecti incedebant. Quos tamen cum inermes adoriri non auderemus, passu conuerso ad lintrem nos recepimus.

Die 21. Muscettis & vncatis ad locum priorem redeuntes, cum vrsos nullos inuenissemus, iuxta Cruces binas tertiam ereximus, & lintea nostra vsque ad diem 5. Augu. extensimus. Hoc loco ligulam pyxididis 17. grad. declinasse animaduertimus.

AUGUSTVS.

Die 4. scapham nostram, in littore lapidibus oneratam, magno labore ad naues deueximus.

Die 6. C. de Nassou attigimus.

Die 17. Sinum Solatij ingressi sumus, qui glaciæ omnino carebat. Circa vesperam nebula tam densa inualuit, ut naues nostras de glaciæ monte quodam religare cogeremur.

Huius congelatio inferne 36. orgiarum, & superne 16. org. erat, aqua omnino ad fundum vsque, 36. orgias altum, conglaciatum.

Vrsus.

Die 8. & 9. cum adhuc priore loco consideremus, vrsus scaphæ nostræ tabulam transfulturus erat. Quem tamen sclopetis effulminatis abegimus.

Die 10. rupta & contracta vndiquaque glaciæ, ne omnino illius alluione obuallaremur, magnis laboribus annisi sumus. Crustæ enim latissimæ interdum nauibus nostris tanto fragore illidebantur, ut eam frustillatim minutum iri crederetur.

Die 12. ad sinum glacialeminorem perreximus.

Die 13. Pronauigantes, vrsus fudimus.

*Orangia in
sula.*

Die 15. Cum ad Orangia insulam appulissimus, ibidem glaciæ vastis tumulis ita vndiquaque obruti fuimus, ut de nauis seruanda spei parum superesset.

Vento itaque austroeuro persflante, in stationem tutam naues agere coacti fuimus.

C. Desiderij.

Die 19. non nisi progressis multis ærumnis ad C. Desiderij peruenimus. A quo versus austroeurum progressi, locum illum glaciæ vndiquaque rigentem offendimus. ut nobis hinc ad capitis angulum, & porro ad caput Vliissingen versus notozephyrum contendendum esset.

Die

Die 21. in portu glaciali pernoctauimus. Postero die inde ad angulum Insulæ promouimus. Quo loco, cum crassæ nebulae turbinibus mixtæ essent, in ingenti crusta glaciali naues firmauimus. In quam cum postea ex nauibus nos demissemus, super eo 40. Oua volucrum reperimus.

Die 23. & 24. Cum naues nostræ glaciæ prociuctum erupturæ essent, inualescentibus cumulis ita oppressi sumus, vt & clauis pars magna, & scapha glaciæ vi contusa frangerentur: & de ipsis nauibus quoque tuendis spes nulla superesset.

Die 25. Iterum conatu irritu de nauibus eruendis laborauimus. Sole tamen superueniente liquata glaciæ paulatim defluxit. Qua commoditate cum secundum latus occidentale nouæ Zemblæ in austrum per Weygarz transituri protenderemus, vias omnes obstructas inuenimus. Quibus tot vndiquaque obstantibus malis animum despondentes, iam de reuersione in patriam cogitare ocepimus. Quo instituto cum ad *Strombbaj* venissemus, prægressa nocte tam profunde corriguisse mare intelleximus, vt retro naues agere iterum cogere mur.

*Decretum
reuerfus.
Strombbaj*

Die 26. commodo vento spirante ad angulum Desiderij nos denuo comparauimus. Portum tamen glaciale præternavigaturi, occurrente glaciæ vndiquaque occupati & obsessi fuimus. Ex qua nos eruere nulla industria licebat. Tres nostrum in crustam defilientes, cum soluenda naue occuparentur, hiatu deridente facto quin vniuersi simul perirent, parum aberat. Quorum vnus, cum rostrum nauis, alter funem veli, tertius funem à puppi pendulum corripuisset, ope nostra mature seruati sunt. Circa vesperam, in partem portus glacialis occidentalem incurrimus: quo loco totam hyemem exegimus.

Die 27. glaciæ nauem nostram vndiquaque obuallauit: quæ tanta copia sese subinde aggerebat, vt nauis nostræ proa pedum 4. altitudine attolleretur, & puppis non secus ac in fundum subsideret. Qua re terrefacti nostri, scapham maiorem iam in mare demittebant.

*Proa nauis
attollitur.*

Die 28. glaciæ pars aliqua iterum paulatim defluere cepit, ita, vt nauis æqualem positum redipisceretur. Wilhelmus Barentz & gubernatores alij, cum se in glaciæ emisissent, spectatum an æquali situ nauis tuta staret: tanto fragore glaciæ repente discrepuit, vt de vita vniuersi periclitarentur.

Die 28. Cum operam omnem nauis eruendæ frustra impendi videremus, posterum vni Dei auxilio intendebamus.

Die 30. glaciæ de nouo tam cõfertim sese accumulauit, vt nauem nostram totam obtecura videretur. Sed & antica parte subeuntibus crebris crustis eadem adeo erecta & eleuata fuit, vt iam stanti fere similis esset.

Die vltimo, nauis nostra 4. pedum altitudine iterum surrecta est. Quo casu, cum iam vita vniuersorum periclitaretur certissime, post 4. horas sese glaciæ diffundere insperato ocepit. De quo euentu quantopere gauisi fuerimus, ij æstiment, qui casibus similibus quondam fors exerciti sunt.

SEPTEMBER.

Cal. Septembr. Die Dominica quadam precibus dictis, subiens confertim glaciæ, nauem rursus pedes aliquot surrouit. Itaq; ad vitam seruandam lintrem rursus demittentes, nauem horrendo adeo fragore crepare audiimus, vt iam omnibus consultum videretur, lintre in terram egredi: cuius rei quoque gratia 13. tonnas panis, & 2. dolia vini in omnem euentum illi imponebantur.

Nauis eripat.

Die 4. Etsi solem lucentem haberemus, gelu tamen in tantum omnia corrigebant, vt promoueri non liceret.

Die 3. tempestas serena & Sol clarus fulgebat. Nihilominus tamen glacies nauem nostram in alterum latus subuertit, omnium opinione iam breui tempore funditus perituram. Periculi ergo instantis ratione inita, naui velum pro extruendo in Continenti tentorio detractum est, vt & sclopeta, & panes, & vinum, & instrumenta cætera extruendæ domui necessaria in scapham illata sunt.

*Nauis con-
torquetur.*

Die 6. & 7. Cum tempestas iterum commoda esset, de nauis salute spem nouam nobis faciebamus. Ex nostris terni in Continentem egressi, fluuium aquæ dulcis inuenerunt, ad cuius ripam magna lignorum copia iacebat, aquarum exundatione eo perlatorum.

*Hyberna-
turi domum
extruenda
construunt
inesunt.
Noua Zem-
bla arbori-
bus caret.*

Die 10. & 11. nostrorum octo armis necessariis probe instructi terram ingressi sunt, vt ligni conspecti ratione certiore explorarent. Cum enim hyemæ præforibus esse, & nullam nauis seruandæ spem restare præuideremus: eo loco hybernare coacti, de domo contra varias hyemis iniurias extruenda necessarium decretum fecimus. Et licet in omni noua Zembla ne vnica quidem arbor succrescat: nihilominus tamen ad institutum nostrum ea ligna sufficere videbantur, quæ ad fluuij ripam ex Tartaria aut Moscouia illata erant. Quod & ipsum singulari Dei prouidentia ita procuratum iudicabamus, vt non solum ad aedes extruendas, sed & succendendos focos, ligna abunde nobis sufficerent. Quibus destituti, nullo dubio vitam tueri sub illo rigore non potuissimus.

Die 12. loco quoque alio ligna quædam inuenimus.

Die 13. propter vicinos vrlos terram ingredi non ausi fuimus, quod densior nebula illorum prospectum nobis adimeret.

Die 14. Cælum clarum quidem, sed apprime gelidum erat. Eo ergo, priusquam niue obtegerentur, ligna necessaria conueximus.

Die 15. quæ Dominica erat, tres Vrli se proferebant. Quorum vno ad glaciæ crustam resistente, duo scapham nostram recta impetierunt.

*Vrli ser-
uitur.*

Hi cum in transitu macram quandam, macerata carne plenam à nobis expositam inuasissent, eorum alter glande caput trajectus, festino concidit. Quo spectaculo alter territus aufugit. Cadauer cæsi vrli exenteratum, & frigori expositum exiccaturi eramus, vt illud redituri naui nostræ imponeremus.

Die 16. 17. 18. 19. 20. 21. & 22. ad domum extruendam trahis paratis indies ligna adueximus, passuum fere 6000. spatium permetientes.

*Tignarius
obit.*

Die 23. Cum nebuloso oborto aere ventus orientalis spirabat. Eodem die tignarius noster, sub vesperam ab operis domum reuersus, subito expirauit. Hic ex Purmerent oriundus erat.

Die 24. eundem fissura seu hiatu montis cuiusdam consēpliuimus, quod propter intensum gelu fodere solum non liceret.

Die 25. aere obscuro existente, ventus Zephyro auster glaciæ magnam partem quidem difflauit: nauem tamen nostram non destituit. Hoc die trabes seu fundamenta nostræ domus stabiliuimus, cum hybernationis sententia nobis firma perstaret.

Die 27. vento aquilone spirante, aer intenso frigore ita corriguit, vt, si quis forte more ædificantium clauum ori inderet, eundem extracturis, cutem pertinacissime agglutinatam simul auelleret. Hoc die glaciæ iterum non nihil fluctuare cepit.

Die 28. & 29. vento primum Zephyro, deinde Euro spirante, Sol clarus consulgebat. Et licet glaciæ mare fere vacuum esset, nihilominus tamen fixa nauis perstabat.

Die 30. Vento orientali & Euronoto spirante, confertim ningeat, adeo, vt ad ligna aduicenda nulla commoditas esset.

OCTOBER.

Cal. Octob. tempestate ventis & niue permixta aer ita obumbratus est, vt nulla prospicere liceret.

Die 2. Domum nostram tignis omnibus absoluiimus, eius cacumini signum ex niue congelata imponentes.

Die 3. operas continuantes inuicto frigore corriguimus.

Die 4. propter magnam niuis copiam operis vacare ordinariis minime potuimus. Nihilominus tamen anchoras nostras, ad solidius firmandam nauem in glaciem emisimus.

Die 5. Glacies vniuersa è mari dispulsa disparuit: adeo, vt quoquouersum eius nihil residuum videretur. Illa tamen substrata nauis nostra nihilominus firma constabat. Hoc ipso die proræ interioris tabulas detraximus, quas tegendæ nostræ domui accommodaremus. Quæ hoc die eò perducebatur, vt iam contra omnes fere casus munita staret.

Tabula nauis detrahuntur.

Die 6. Venti niue permixti adeo increbuerunt, vt ex naui prospectare nullitutum esset.

Die 7. aere tranquilliore existente, puppis partem interiorē diruimus, vt tabulis auulsis domus nostræ defectum suppleremus aut sarciremus.

Die 8. Ventorum & niuium tantus fremitus inualuit, vt suffocatione prope omnes extingueremur.

Die 10. aura paulo mitiore & tranquilliore facta, ventoque austrozephyro flante vnda duorum pedum altitudine succreuit.

Die 11. è naui & panes nostros & vina in terram exportauimus. Quibus transferendis cum occuparemur, vrsus occurrens sclopetis elisis fugatus est.

Vrsus.

Die 12. dimidia pars virorum nostrorum primo in pomo extracta pernoctauit, qua nocte frigoris maxima infestatione percussi sunt: cum nec cubilia accommodate instructa essent, nec propter caminos deficientes ignis succendi necessarius posset.

Die 13. traha cereuisiæ dolium ad domum nouitiam vecturi, oborto ingenti & ventoso frigore, opus deferentes ad nauem nos receperimus. Vbi tamen frigore haud mitiore excepti sumus.

Die 14. ad dolium cereuisiæ relictum remeantes, illud ædibus intulimus: quod tamen frigore rigidum, aquam pro cereuisia deinde ministrabat.

Die 15. aere tranquilliore reddito, vestibulum domus ianuae præposuimus, vt contra irruentem auram tutiores essemus.

Die 16. asseres aliquot ad vestibulum muniendum à naue diruimus.

Die 17. & 18. mare tam magna glaciæ vi iterum perfluctuauit, vt nullius vnda prospectus esset.

Die 19. cum in nauem tres tantum reliquerentur à nostris, inter quos tamen vnus agrotus, & alter puer erat: vrsus quidem prouens nauem inscendere satagebat. Quem cum arreptis fustibus illi impeterent abigendum, nihilominus tamen tanto robore contranitus est, vt de saluandis se nostri dispicere cogentur. Cum ergo duo in nauem interiorē se reciperent, & puer dolonem ascenderet: nostrum interea aliqui ad nauem procurrentes: vrsum muscetta traiecerunt, qui se faucium sentiens profugit.

Vrsus.

Die 20. Sol clarus promicabat, & tamen Oceanus omnis glaciæ obdutus erat. Cereuisiam nostram ex nauem in recentem domum transfichentes, illam omnem congelatam, & doliorum insuper ferrea aliquot vincula frigore perfracta inuenimus.

Die 23. Ad socios nostros ceteros abducendos nauem accessimus, qua ægrotum viribus adeo exhaustum & enervatum offendimus, vt de abducendo eo consilium mutandum esset.

Die 24. Octo reliqui socij nostri ad domum pergentes, ægrum traha secum aduehebant. Sed & scapham magno labore domui admouimus, vt seruata illa futuris necessitatibus seruiret. Quo tempore cum recedens Sol nos plane destitutus videretur, ex nauis mercies & comæatum, & res alias quascunque necessarias trahis domui apportauimus.

Tres vrsi. Die 25. cum instrumenta & armamenta vniuersa scaphæ aut lincæ necessaria domui inferremus, traham vltimam admoturos ponè tres vrsi cõsecrati sunt. De quibus cauendis cum nauta noster clamore concito nobis signum daret, funiculis tractorijs nos expedientes ego & nauta bipennes arripuimus, vt irruituros perfoderemus. Cæteris interim nostris socijs ad naues iterum profugientibus, vnus in glaciæ hiatus impingens cecidit, cui ob id cum de vrsis irruituris valde metueremus: accidit tamen, vt illi deserto hæc cæterorum maiorem numerum cõsecrarentur, quibus ad nauem intromissis, vrsi quoque eandem insulturi erant: qui tamen post variam pugnam obuicis armis à nostris tandem abacti sunt.

*Horologii.
Lampas.* Die 27. Aere valde niuoso existente, nostri vulpem candentem glande ferierunt, quem assatum quoque comedimus, leporis vicem suppletem. Eodem & horologium nostrum reparabamus, & lampadem insuper ad lucem nocturnam ministrandam concinnabamus, pro oleo adipem indentes, ex casis vrsis extractum.

NOVEMBER.

Cal. Nouemb. cum nocturnæ tenebræ iam prodirent, Lunam ex ortu surgere conspicati sumus, cum Sol adhuc supra Horizontem non nihil extaret. Hoc die propter rigidissimum gelu domo egredi nulli licuit.

Solis breuissima meta. Die 2. Solis vniuersum corpus Horizontem non ascendebat, sed obliquatione breuissima terram ambiebat. Hoc die rursus vulpem captatum esitauimus, cum Sol nobis adhuc supra horizontem esset, vulpes nullos videramus, sed meros vrsos. Postquam vero iam Sol nobis omnino disparuisset, porro nullos vrsos deprehendimus, solis vulpibus spectatis, vsque dum cum Sole reuerso reuertentur quoque vrsi.

Vicissitudo mira.

Die 3. Sol apud ortum emergens intra meridiem & occasum rursus occidit: ita, vt cum altissimus esset, vix summam eius faciem videre possemus, etsi malo nauis altiore loco staremus. Eo tẽpore Sol grad. 11. min. 48. scorpionis peragrabat, versus meridiem ab æquatore declinat. 15. grad. 24. min. facta.

Sudarium extemporaneum.

Die 4. Aer tranquillus erat. Eodem Solem amplius non vidimus. Chirurgus noster sudarium ex grandiusculo dolio vinario cõstruxerat, quo singuli successiue lauabant & sudabant, cuius vsu plerique oppido reficiebantur & confirmabantur.

Die 5. Ventus spirabat æquilunaris. Hoc quidem die Oceanum patere videbamus: sed nostra tamen nauis glaciæ accreta adhuc immota perstabat. Et cum iam apud nos perpetuæ noctes essent, Lunaque supremum signum occupasset, eam totis diebus & noctibus conspicuam habuimus, non minus ac antea Solem.

Die 6. etsi tenebræ densæ essent, nihilominus tamen ligna quædam rogo succendendo adueximus.

Horologii à frigore immobile sit.

Die 7. & 8. cum horologium nostrum frigore obriguisset, & non moueretur, scire non potuimus, quod vel tempus diei vel noctis esset. Sed & præsentis panis

panis quantitatem supputantes, & cum dierum, quibus nobis eo loco adhuc manendum esset, numero cōferentes, minorem multo copiam inuenimus, quam quæ tempori sufficeret. Nam cum prius singulis diebus quinis vna tonna distribuatur, porro id singulis octonis diebus fieri oportuit. Ergo qualibet septimana cuiuslibet libræ 4. cum vnciis decem appendebantur. Carnium aut piscium partendorum nulla adhuc necessitas comparebat: etsi & potus dispensandi consilium ineundum esset. Nam cereuisia frigore conglaciata, insipida & minime alimentosa erat: & aqua iam dum ipsa quoque deficiebat.

Panis partitio.

Die 10. Quæ nauis nostræ conditio esset, percontatum egressi sumus. Illam ergo aqua adeo adimpletam inuenimus, vt supra grauamenta seu saburram illa promineret, quam tamen congelatam exsentinare non potuimus.

Die 11. Cum aura satis commoda esset, ex funibus & reticulis factas vulpi-

Decipula vulpium.

bus decipulas statuimus. Die 12. Distributione vini instituta, quilibet indies binos saltem haustus accipere cœpit. Qua mensura qui non contenti esse poterant, hi niuem collectam, & ad rogam liquefactam potare cogebantur.

Vini distributio.

Die 18. nauarchus inter nos pannum laneum distribuit, vt ex eo vestibus futis contra gelu tutiores & paratiores effemus.

Die 19. Cista prolata cuiuslibet panni lintei ad indusia paranda sua portio data est: cum ea presentis illius temporis ratio esset, vt ad tuendum corpus modi omnes excogitandi essent.

Die 20. Cum tempestas placida esset, linteamina & indusia nostra extersumus. Quæ quam primum ex feruente aqua extraherentur, strictissimo illico gelu obrigescebant.

Die 22. E caseis Hollandicis superstibus 17. numeratis, sedecim nostrum quilibet vnum sortitus est, & decimus septimus æquali pondere in commune dissectus.

Die 23. Vulpibus indies maiori numero comparentibus, decipulas alias ex crassioribus asseribus erectis, & desuper lapide aggrauatis, infra vero ligula substructis, extruximus, quibus vulpes captauimus haud paucos.

Die 24. Aliqui ex nostris sanitatis gratia purgabantur pharmacis, & sudabant. Eodem 4. vulpes captauimus, & eosdem esitauimus. Die postero duos iterum cepimus.

Die 26. Tempestas valida cum vberissima niue ita confremuit, vt eius copia domus nostra vniuersa integeretur, nec cuiquam exitus inde daretur.

Exitus domus interclusus.

Die 27. & 28. eadem similiter tempestas continuauit.

Die 29. perfossa & perrupta niuis mole, exitum nobis & egressum ex ædibus moliti sumus. Eodem & decipulas capture aptas reparauimus: vt non solum captatis vulpibus victitaremus, sed & eorum pellibus vittas nostras subsueremus, adeoque contra inuictum frigus hoc nos pacto muniremus.

Vulpium captorum duplex usus.

Die vltimo, tempestate placida & vento zephyro spirante nostrum sex ad peruidendam nauem egressi, in eadem vulpem viuam captarunt.

D E C E M B E R.

Die 1. 2. & 3. Nunc domus nostra iterum contegebatur, & propter delabentem in conclaue fumum, ignem non succendere licebat: adeo, vt quilibet suo in torulo percubaret. Cocus tamen ad elixandos cibos, quacunque arte poterat, ignem adhibebat. Immenso frigore cum automatarium nostrum horologium perpetuo restitaret: clepsidram arenariam 12. horarum comparauimus, vt ea de diei statu doceri possemus.

Die

Die 4. toto in remouenda niue, & exitu foribus parando occupati fuimus, operas successiuas inter nos dispartientes, nauclero tamen & gubernatore ab hac prouincia liberis.

Dies 5. & 6. frigore sæuissimo iterum rigeabant, adeo ut ad focum ardentem vix incallescere liceret: & vinum Hispanicum, natura calidissimum, omne congelaretur. Huius quilibet indies partem mēsuræ octauam fortiebatur, qua contentos cum niuali aqua esse oportebat. Vinum hoc bibituri, id prius ad focum liquare aut dissoluere coacti fuimus.

Die 7. Cum frigus intenderetur acerbius, inter nos deliberatum est, quam arte inuictum & penetrantissimum gelu illud sustinere aut temperare liceret. Ex medio vero nostro cum quidam suaderet, ut Lithanthracibus subditis ignem foueremus, eius suafui obtemperantes, id tentauimus, & tum rimas quilibet conclauis, tum & camini patorem exquisita diligentia obturauimus. Breui tamen elapso tempore vertigine & cephalatria ita confertim occupabamur, ut ægroto nostro, ita conclusum porro iacere impossibile videretur. Quare referari caminum opus erat. Cum vero & alius quispiam fores domus panderet, occurrente aere attonitus illico in terram prouolutus est: quem suffuso aceto vix reficere licuit. Per apertam tamen ianuam frigidior aura ingressa, animam omnibus restituit: quibus porro integre confirmandis nauarchus aliquid vini præministravit.

Die 8. & 9. exitum nostris foribus iterum moliti sumus.

Die 10. & 11. pedes nostri frigore ita obriguerunt, ut calcei necessario extendi essent. Soccus itaque patientiores conficientes, illorum paria tria vel quatuor pedibus induximus, & pellem ouinam in super obdidimus, ut hoc remedio rigorem euitaremus.

Die 13. 14. 15. & 16. cum captatis aliquot vulpibus, lignum pro foco superstes nullum haberemus, magno illud labore è niuis mole erucere coacti sumus, duobus iunctim semper opus hoc agentibus.

Diem 17. 18. tantum vulpibus capiendis exegimus.

Solstit. hyemale.

Die 19. & 20. Cum Solem iam depressissimum locum tenere recordamur, de eo nunc paulatim reconscensuro nobis mutuo solatium amicum præstitimus, oppido interim dolentes, nobis iucundissimo Solis aspectu tam diu orbatis in crassis tenebris viuendum esse.

Die 21. 22. 23. & 24. fere semper niue foribus amouenda occupati fuimus, cum operæ nostræ & crebro interromperentur, & loca purgata, niue nouitia subinde consternerentur.

Iocus tris.

Die 25. Tempestate ventis & niue aspera continuante, vulpes quosdam supra tectum nostrum discurrere audiuius. Quam rem cum mali ominis quidam pronunciaissent, de causa rogati, iocose responderunt, dexterioris augurij futurum, si veribus affixi hærent, & ita nobis in cibum darentur.

Die 26. & 27. aere multo grauius rigescente, frigus tam immane viguit, ut nulli vel caput foribus proferre immune esset. Nam & intus nec ad focum, nec instratis tegetibus, nec candefactis silicibus frigus sufficienter amoliri poteramus. Spe tamen & solatio iam indies ad nos altius ascendentes Solis ærumnas istas attemperauimus.

Die 28. perstante rigore quidam è nostris cum per ædificij foramen quoddam caput extulisset, quæ rerum foris facies esset, prouisurus, eodem quam celerime retracto significauit nobis, niuis delapsæ eam altitudinem esse, ut supra ædes nostras quam longissime eminentet.

Die 29. cum per nostros aliquot, scalarum figura niuis cumulos excidisset: iis niuem transcendentibus, decipulis surrigendis operam dedimus.

Die

Die 30. vento & immani turbine niue quoquouersum iactata, tum scilicet decipula nostra rursus diruta & oppressa sunt.

Die 31. propter eandem tempestatem, quasi vinculis districti in domo nostra perstitimus.

A N N I 1597.

I A N V A R I V S.

Postquam vero crebris periculis, ærumnis infinitis, frigoreque asperimo annum 1596. exuperassemus: annum sequentem 1597. ingressi, eius auspiciis nihil lenius experti fuimus.

Nam 1. illico die rigor aeris ita exasperabatur, vt ne pedem quidem domo efferre latum auderemus. Tum temporis prior vini portio cuilibet quoque minuebatur, quod moræ nostræ id minime suffecturum videretur.

*Vinum par-
cius dispen-
satur.*

Die 2. 3. & 4. perdurante subinde rigore, nec ad aduehenda ligna quoquam nostrum egredi sustinente, cum ad ignes sufflandos nihil materiæ superesset, ex omnibus angulis fragmenta obuia corrasimus. Truncos quoque tundendis rescicatis piscibus defixos, eruentes, illos foco adhibuimus. Quod si noscendi venti aliquando cupido esset, hastam longiorem, suprema parte linea lacinia religatam, e camino exporreximus, & ex eius motu venti genus captauimus. Quam nisi breui illico tempore retraheremus, vexillum illud in continenti ita obrigescebat, vt instar ligni durum, flecti amplius non posset.

*Compendi-
um noscendi
venti.*

Die 5. cum frigus nonnihil mitesceret, exitu per effossam niuem facto in æra liberum semel prorupimus, & immunditias captiuitatis nostræ tempore collectas exturbauimus. Sed & lignis cædendis importandisque diem omnem confecimus, vt contra futuros similes casus apparatus nobis aliquis promptus esset. Reiectancorum quoque gratia vestibuli locum quendam effossium, latrinæ addiximus.

Multis tandem laboribus isto die consumpto, cum vesperam illam tribus Regibus sacram esse recordaremur, patronum nauis compellantes rogauimus, vt aliquam post tot ærumnas nobis recreationem indulgeret, & collegium vini parte quadam muneraret. Quo annuente schedulas pro more patrio, officiiis peculiaribus inscriptas, viritim distribuimus: quarum denunciatione Connestabli noster Rex nouæ Zemblæ (quæ terra 200. milliarium ambitum habet, & duobus vtrinque Oceanis clauditur) declaratus erat. Ad huius diei festiuitatem celebrandam binæ nobis purioris farinæ libræ supererant, ex qua placentulas compingentes, easdem in oleo coximus, & biscoctum panem vino intingentes, prandium Regale instruximus, non aliud quam in patria opipare nos victitare persuasum habentes.

*Festum triū
Regum ce-
lebrant.*

*Prandium
mendicore-
gium.*

Die 6. tempestate quieta demum egressi decipulas nostras redintegrauimus, & ad condenda ligna foueam latam parauimus.

Die 7. nonnihil ningebat.

Die 8. pacatior tempestatem redibat, & cum iam indies Sol altius ascenderet, hoc primum diei aliquot specimen captauimus, quem à nocte discernere haud obscure potuimus. Quæ res nouo omnibus gaudio obuenerat.

*Primum So-
lis redun-
dit documē-
tum.*

Die 9. 10. 11. 12. & 13. Diei incrementum expressum notauimus, ita vt iam interdum globo luderemus, cuius antehac cursum obseruare nobis haud licuerat propter crassas tenebras.

Die 14. & 15. ad nauem progressi, sex à nobis rete nauis *Bolckfanger* dictum detractum, & parte quadam dilaceratum inuenimus. Quod factitasse vrsos certis signis existimari poterat.

Die 16. 17. 18. & 19. clariore subinde aura prodeunte, interdum animi gratia prodeambulauimus, circa meridiem aerem rubicundum obseruantes, quod appropinquantis Solis lætum nobis signum erat, maxime cum & dies noctibus nonnihil calidiores essent. Nihilominus tamen lithranthracibus succensis perpetuo opus erat, quorum tamen virus aperto camino moderari cogebamur.

Vulpes dispersant, vrsi valeunt.

Die 20. & 21. Captura vulpium deficere cœpit, quod iam Sol iterum appropinquaret, vrsi vero denuo comparebant.

Die 22. & 23. cum tempestas tranquilla esset, iactandis globis nos exercebamus, & de prope cuius hyeme nobis gratulabamur, sperantes, desideratissimam patriam nos breui reuisuros.

Die 24. Ego cum Iacobo Hemskerck nauclero nostro & aliquot viris aliis è domo ad littus maris, versus nouæ Zemblæ australem partem firum progressus, Solis mihi supremam partem videre visus sum, quod nuncium cum ad Wilhelmum Barentz, virum peritissimum deferretur, dictum inficiatus ante 14. dies eum nondum visum iri liquido pronunciauit.

Vrsi bini.

Die 25. Binos vrsos, quorum nullos iam longo tempore conspexeramus, conspicati sumus.

Aeger obiit.

Die 26. aeger noster longo ex morbo misere diuexatus, tandem à media nocte expirauit.

Die 27. eundem qua potuimus solemnitate tumulauimus, & psalmis aliquot decantatis, tempori conuenientes preces loco funebri cōcionis diximus. Nauclerus noster cum forte ex camino, quem animi gratia ascenderat, prospiceret, Solis integrum corpus supra Horizontem extare cōspicatus est. Quod & nos ipsi post vocati vniuersi, læto spectaculo verum esse comperimus.

Die 28. cum clara tempestas vigeret, currendo & iaculando corpora nostra exercuimus, vt ignaua & torpida membra agilia redderemus.

Die 29. & 30. propter tempus niuosum domi nos continuimus.

Die 31. niuem rursus demoliti sumus: interim & vrsus glande trajicientes: qui tamen saucius nobis elapsus est.

FEBRUARIUS.

Dies 1. & 2. tempestatibus crebris ita horrebant, vt niuis copia rursus includeremur.

Die 3. 4. 5. 6. & 7. sub nebulæ caliginem nix iterum tam profunda diruit, vt referata ianua intus omnes concluderemur. Quod si quapiam fors ex causâ foris quis quicquam acturus esset, hunc per caminum & egredi & regredi necesse fuit.

Die 8. mitescente tempestate, aura clarior refulsit, Solem hoc die apud euronotum surgere, & ad austrozephyrum occumbere obseruauimus.

Vrsus grandis.

Die 9. 10. 11. & 12. cœlo sereniore, Solis calorem aliquem iam dum sentire cœpimus, Sub noctem vero cum gannitus vulpium obaudiuissimus, & ob id his captandis decipulas surrigeremus, interea temporis immanis vrsus quidam restâ ad domum nostram irruebat. Quem nos anteuertentes, cum in domum festinanter rediissimus, sclopetis & muscettis prolatis eum ianue iam vicinum tam parate excepimus, vt glans pectori impulsâ parte posteriore elideretur, instat nummi planata & dilatata. Ab ictu ille ergo resiliens, cum triginta circiter pedes profugisset, demum cecidit. Huic excoriato & exenterato adipem 100. librarum quantitate detraximus: quem liquatum lucernis post adhibuimus.

Bacchanalia agunt.

Die 15. & 16. horrida tempestas perfremebat. Cum vero Bacchanalia instarent, singulis vini sui dimensum in commune conferentibus, ærumnarum nostrarum acorem conuiuatiuncula quadam diluimus.

Die

Die 17. Reclusa domus ianua, quinque è nostris ad nauem perrexerunt. Quam statu priore adhuc positam cum multis vrforum vestigiis inuenimus.

Die 18. 19. 20. 21. & 22. Lignorum penuria coacti, è nostris decem armatos emisimus, qui traha ligni aliquantum adueherent. Quod tamen niue vndiquaque obsessum difficulter eruerunt. Circa vesperam aquas multas patentes maritimas dispexerunt, gaudio perfusi non modico.

Die 23. 24. 25. 26. 27. & 28. tum captandis vulpibus, tum aduehendis sumptibus confecimus.

MARTIVS.

Calend. Mart. aura valde rigida perflante, nihilominus tamen parcissime ligna impendimus, quod id non nisi magno labore parari posset: Aegris interim silices calefactos ministrantes, & nos ipsos tum saltu, tum cursu, tum exercitiis similibus mouentes.

Die 2. altitudo Solis 6. grad. 48. min. erat, vnde poli eleuationem iterum 76. grad. existimauimus.

Die 3. agri nostri aliquot è lectis surgentes, domi se non nihil mouebant, sed successu non nimium felici.

Die 4. & 5. vndam maris detectiorem notauimus. Sed tamen & 6. 7. die de camino patulum mare quoquouersum conspicati sumus, vnde nobis metus obiebatur, vt insperantibus nobis nauis aliquando glacie eruta abigeretur.

Die 8. 9. & 10. Ex nauis in media glacie adhuc confidente aut defixa nostrum nouem ligna auexerunt.

Die 11. Solis supra Horizontem eleuationem grad. 10. min. 10. tenuimus. Hæc dies & ipsa nobis propter aduehenda ligna laboriosissima fuerat.

Die 18. 19. & 20. & copiose ningeat, & maris glacies violenter rupta latissime magno fragore crepabat, ita, vt ad ædes vsque nostras sonus perueheretur.

Die 21. Sol 1. grad. arietis ingrediebatur, circa meridiem grad. 14. eleuatus. Ex quo rursus nos sub grad. eleuat. poli 76. subsistere, certo concludebamus. Hoc tempore, cum longiore frigore calcei nostri cornu duritiem asciuisent, ex villosis vittis nostris calceos consuimus, priorum abiectorum locum suppleturos.

Die 22. & sequentibus ad finem vsque frigus nihil remisit. Postremo tamen ventus præualidus obortus glaciem violenter diduxit & dimouit, adeo vt iam longissimo tractu mare pateret: nauis tamen nostra nihilominus perpetuo fixa stante, in qua vrsi mira vastatione tumultuabantur.

APRILIS.

Die 1. 2. 3. 4. 5. & 6. clara quidem, sed rigidissima aura erat. Ne qua vero nauis soluta glacie solueretur, funibus eam delegauimus: Interea vrso nostræ domui appropinquante, cum ad traijciendum ipsum pergeremus, puluis pyrius humefactus ignem non concipiebat. Vestigia ergo nostra iam vrsum legere incipiebat, & ianua patenti ita contente adfestinabat, vt naua, qui postremus erat, vix effugere posset, post se tamen ianuam ocludens. Quin tamen vrsum vnà cum ipso irrueret, parum aberat. Postea trepidatione nostrorum fugatus cum breui spatio abiisset, conuersus, illico rediit, & domus tectum conscendens, caminum quassando & vellicando tantos motus edidit, vt omnia destructum iri trepidi metueremus. Et cum camino extrinsecus velum quoddam pro arcenda pluuia aut niue prætendissemus, illud adortus totum in frustra comminuit, & satiato animo tandem discessit.

Die 14. glaciæ fragmenta tanta altitudine nauem nostram succinxerunt, vt congestio præaltissimam domum æquaret. Quæ res vt nobis terrori fuit haud modico: sic quoque nauem non frustillatim conteri & comminui, oppido admirati sumus.

Die 15. septem nostrum spectandæ nauis causa egressi, eandem priore facie adhuc positam offendimus. Sed & ipsum littus surrectis vbilibet ingentibus crustis, turritæ cuidam vrbi simile apparebat.

Die 16. 17. 18. variante tempestate, super crustis glaciæ versus mare incedentes, auem quandam se subinde vndis mergentem conspicati sumus. Quæ res parentis maris nobis indicium promebat. Ibidem ex Solis altitudine poli elevationem grad. 76. esse, rursus obseruauimus.

Die 19. balneo nostro sudauimus.

Die 20. Lintea nostra mundaturi leberem trahæ impositum ad locum quendam, ligni copia ditissimum deueximus: vbi minore labore beneficio feruentis aquæ ea extergi poterant.

Die 21. 22. 23. 24. 25. & 26. aura plerunque tranquilla fuit.

Die 30. Solem cum versus Septentrionem pressissimus esset, supra horizontem tamen eum leuatum totum vidimus: à quo tempore deinceps totis tum diebus tum noctibus eundem in conspectu habuimus.

M A I V S.

Cal. Maij aer lucidus, & ventus occidentalis vigebat. Hoc die salitæ carnis bouinæ partem vltimam decoximus, quam tamen maioribus vsibus diu præseruaramus.

Die 2. & 3. vento austrozephyro glaciæ pleraque ita disiecta est, vt mare iam quoquouersum pateret. Eodem die quoque quicquid carnis suillæ supererat, inter nos æquis partibus distributum est, ita, vt diebus singulis vn cuique vniciæ 4. tantum cederent. Quod ideo nobis maximæ incommoditati fuerat, quia tum temporis refectioe magis, quam esurie egeremus.

Die 4. è nostris quinque ad nauem contententes, eam glaciæ adhuc obrutissimam inuenerunt.

Die 5. 6. & 7. nix iterum tanta mole deruit, vt eius copia rursus vndiquaque occluderemur.

Die 8. & 9. augete nostris indices in patriam redeundi desiderio, statuerunt, hanc suam sententiam Wilhelmo Barentz, vt gubernatori primario, pandere, eumque rogare, vt commissario de reditu parando tandem autor esset. Qui tamen rem aliò dilaturus, placidis nos verbis delinuit & dimisit.

Die 11. Societas apud Barentz iterum rogando institit, vt commissario æquum suum de meditando reditu consilium detegeret. Id quod die 14. repetiuius.

Die 15. cum tempestas placida esset, data opera omnes domo egressi sumus, vt Wilhelmo Barentz commissarium compellendi, eidemque societatis desiderium denunciandi commodior occasio esset. Cui id factitanti responsum est, commodius hanc meditationem in mensem saltem vnicum differri, quo elapso, nisi nauis glaciæ cruta esset, tum se cymbam nulla longiore mora extructurum. De quo responso plerique oppido gauisi sunt, cum solitudinis illius & miseræ omnes pertæsi essent.

Die 19. inter nos deliberatum est, quo adminiculo scapha nostra in mare referenda esset.

Die 20. Socij ipsimet Commissario de adornando reditu locuti sunt, qui postquam sibi suam vitam æquè ac aliis charam esse prædixisset, tamen singulis ad

Sol totis diebus & noctibus visus.

Wilh. Barentz cum commissario de reditu colloquium.

ad lintea nouanda & sarcindas vestes, & necessaria alia curanda mandatum dedit: vt nimirum post istis leuioribus non impedirentur, sed ad grauiora parati essent.

Die 21. 22. 23. 24. & 25. quolibet ad iter sese instruente, cum lignorum penuria esset, vestibulo diruto focum pro necessitate fouimus.

Die 26. & 27. Vento aquiloeuro iterum magna glaciei copia congesta est.

Die 28. quicquid funium, velorum, & ceterarum rerum ad cymbam nostram extruendam necessarium videbatur, inde aueximus.

Die 29. Maiorem alteram scapham, quam ad littus prope nauem reliqueramus, allatum exiimus. Illa vero, cum profunda in niue quasi sepulta esset, magnis & operosis laboribus à nobis effodienda fuit: nec tamen vlla industria ad domum nostram conuchi potuit, quod nec numerus nec vires nostræ sufficerent. Itaque cum operam omnem à nobis ludi vidissemus, à meridie decreuimus, vt illam scapham, quam quondam iuxta domum reclinaueramus inuersam, assutis agglutinatisque ad latera asseribus maiorem & capaciore condederemus, vt ad mare sulcandum illa nobis idonea foret. Probe etenim præciturum habebamus, quod nō nisi infinitis prius exantlatis periculis & ærumnis patriam nostram reuisuri essemus, etsi arte & opera solidissima omnia conderemus. Huic ergo rei curandæ cum intenti essemus, Vrsus quidem sæuus & atrox domui nostræ tam propinque successit, vt quendam è nostris sub ianua stantem incautum prope corripuisset. Quem tamen glandibus aliquot perfossim, strauimus. Ventre eius aperto, phocam minorem, pelle pilisque adhuc vestitam, nuperrimeque deuoratam, extraximus.

Scapha ampliatur.

Phoca in ventre vrsi inuenta.

Die 30. Vento occidentali cum magno frigore spirante, nostrum aliqui in scapha amplianda perreximus, tectum domus & asseres alios aliunde destruentes, vt illis ad præsentem necessitatem vteremur. Domi interea nonnulli alij vela & funes consuebant.

Die 31. cum condenda naui valde occuparemur, vrsus iterum quidam proficiens, operas nostras impediuit. Quem tamen tribus prolatis sclopetis simul & semel perfoctum, haud magno labore confecimus. Nihilominus tamen & à mortuo illo periculum nobis impenderat haud speratum. Cum enim exemptum eius hepar nostri elixassent, & deuorassent, eius esu tres illorum adeo infirmati & ægroti redditi sunt, vt vitæ nulla spes superesset.

Mirum symptomata ex vrsi iccore uorato.

His sanescentibus cuticula vniuersi corporis, à capite ad calcem, miro symptomate distringebatur aut radebatur.

I V N I V S.

Cal. Iunij pars nostrum maxima à comeso vrsi iccore adhuc languebant, vt ad operas inidonei essent. Quatuor tamen, qui ceteris robustiores erant, ad nauem progressi sunt, spectatum an nihil ad iter nostrum commodum ibi restaret. Qui dolium vnum, piscibus salitis refertum, inuenerunt: quos ob id in commune diuisimus.

Die 2. qua commodissime via scapha nostra in mare prouolui posset, dispectum est. Nam glacie altum surrecta omnia asperrima & inaccessa erant.

Die 3. Cum agri nostri vtrunque reualescerent, ad extruendam scapham communes operas contulimus, vt illa die plane conficeretur.

Scapha absoluitur.

Die 4. Ex nostris vndecim ad nauem egressi sunt, & lintrem illum quoque maiorem fecerunt. Quod enim postica parte angustus & compressus esset, illa præcisa, amplior & capacior alia assuta fuit, vt ad mare sulcandum aliquanto aptior fieret. Hoc ipso die binas trahas annona refertas, ad naues traximus, vt mari com meatus vicinior esset.

Lintre ampliatur.

Die 5. ventus grandine & niue permixtus, mare magna parte patefecit. Per hanc tempestatem cum nobis domo egredi non liceret, intus remos, malos, vela & rudentes, vt etiam sclopeta, hastas, gladios, & alia necessaria adornauius.

Die 6. Cum binis trahis merces aliquas ad nauem prolaturi essemus, ventus iterum turbine & niue confertus tam violenter increbuit, vt tempestatem similem nos nunquam expertos recordaremur. Deserto ergo instituto domum redeundum nobis erat, qua & ipsa tamen contra aeris has iniurias non satis muniti latebamus, quod prioribus diebus ad scapham condendam asseres aliquot de tecto auulsissemus: quod spacium iam saltem tenui pratensio velo, totum hiabat. Tempestate eadem via quoque seu fundus ita emollitus est, vt liquefacta niue, pellicos nostros calceos deponere, & abiectos priores resumere cogemur.

Die 7. pretiosiores merces compegimus aut conuasauius, vt in aperta naue vchenda, contra imbres tuta laterent.

Die 8. Merces easdem lintri iam absoluto, indidimus. Scapham quoque postquam actuariam, immenso labore funibus equorum more innexi, a domo ad nauem protraximus.

Die 9. Indusia & lintcamina alia eluimus.

Die 10. Trahis quatuor merces quoque alias nauis adduximus vinu, quod supererat, doliis minoribus diuisimus seu partiti fumus, vt & cuilibet nauis sua portio cederet, & si fors glacie rursus obrueremur, dolia minora promptius effferri possent.

Die 11. Cum turbo immanissimus sauiet, valde metuimus, vt eius impetu glacie rupta, nauis nostra violenter solueretur, & disiceretur. Qui casus nostram omnem salutem euersurus fuisset, cum res omnium pretiosissima, & ad iter peragendum commodissima in illa adhuc superessent.

Die 12. Cum securibus, martis & instrumentis aliis ad planandam aequandamque viam vniuersi egressi sumus, vt nimirum via per glaciem in patentem Oceanum commoda esset, qua scapha nostra promoueretur. Cui labori cum vacaremus, vrsus vastus a Tartaria finibus nos impetens, glande traictus & obtruncatus est. Cuius excusos dentes asseruauimus.

VVilb. Barentz agrotat. Discessus statuitur.

Schedam post se Hollandi relinquunt.

Nauis Oceano mandant.

Die 13. Rebus plerisque absolutis & expeditis, cum nauclerus apertum mare probe explorasset, ventusque spiraret Zephyrus: ille ad Wilhelmum Barentz, iam aliquandiu agrum, in domum rediens, consultum iam sibi videri, vt tandem in patriam reuersuri, itineri auspiciu faceremus, significauit. Vtriusque ergo consensu statutum est, vt scapha in maris vndam impelleretur, & primo quouis tempore ex noua Zembla solueretur. Schedam quandam iam ante Wilhelmus Barentz cortici nucis Indica indiderat, eamque ex Camino suspenderat: qua, si fors aliqui alij post nos eo venturi essent, commemoratum describerat, quod nimirum Hollandi in China regnum nauigaturi, eo loco glacie impediti domum istam condidissent, & decem continuis mensibus miserias & arumnas infinitas sustinuisent.

Cum vero duae hae nostrae scaphae longissimo illo reditus tractu pericula varia aditurae essent: patronus nauis binas, sed eas tamen vnus argumenti consignauit epistolas, quas manu sua omnes subscripserunt: quarum quauis nauis vnam assumpsit, vt si in reditu fors disungerentur, superstes tamen suae causae aut necessitatis quoddam testimoniu haberet. Quibus ita confirmatis, scapham in mare extrahentes, lintrem quoque ipsum tandem admouimus, & trahis vltro citroque missis, reliqua quoque necessaria adduximus: studiose hoc operam dantes, vt quantumcunque mercium seruare possemus, tantum nobiscum

cum auheremus. Scaphis ergo imposuimus, fascēs 6. Panni lanei subtilissimi, *Quid rerū imposuerūt* cistam plenam panni linei, fascēs duos panni holoserici, cistas duas pecuniæ, vasa bina armamentis plena vestes nautarum & indusia, tonnas 13. panis, tonnam 1. casei, tergum vnum lardi, duo olei dolia, sex vini dolia, bina dolia aceti, & supellectilem similem aliam quamplurimam. Quam qui vno cumulo congestam vidisset, vniuersam binis istis nauibus capi posse nunquam credidisset.

Ista omnia cum iam scaphis indita essent, tum & Wilhelmus Barentz, & Nicolaus Andreas ægroti trahis ad mare adducti sunt, quorum quilibet cuiuslibet nauis imponebatur. Prius vero, quam inde solueremus, consignationes supra dictæ, huius fere argumenti ab vniuersis & singulis subscriptæ fuerunt.

POST QUAM nos infra scripti ad hunc vsque diem in isthac nouæ Zemblæ regione cum infinitis ærumnis & calamitatibus commorati, spem nostram omnem de naue ex glaciæ molibus eruenda & eadem redimenda vanam & frustraneam esse cognouimus, ob hanc causam, nauclerus ego & commissarius cum V Vilhelmo Barentz supremo Gubernatore, vt & cum cæteris officariis nautisq; omnibus rerum omnium accuratam deliberationem institui: Et cum omnibus videretur impossibile esse, vt naus ex horrendis illis glaciæ congestibus vlla industria aut expectatione redimatur, ideo casibus extremis compulsi, de mediis quibusdam cogitauimus, quibus tum nostram vitam, tum merces quasdam tueri aut redimere possemus. Cum vero commodior via nulla ad hoc impetrandum prostraret, quam vt scapham nostram altius extrueremus: ideo summo id studio annisi sumus, vt eam tum contra frigus, tum pericula & aduersitates quasunque alias obuias quam tutissime muniremus ob hanc potissimum causam, quod & iam tum ex nostris quatuor admodum infirmi essent, & qui sanorum robustissimus videretur, adeo detritis & exhaustis viribus langueret, vt viri vix dimidium robur habeat, cum tamen interim res indices in peius quoque ruere videantur.

Nam & ad cursum nostrum conficiendum apparatus nullus superest, cum panes nostri vix ad vltimum vsque Augusti diem suffecturi videantur, nobisque incertum sit, an interea vllibi locorum reficiendi nostri causâ appulsuri simus. His ergo ex causis necessariis nauigationem nostram diutius protrahere non potuimus, cum & naturali lege quilibet ad vitam & salutem suam asserendam obligetur & distringatur. Quod ita decretum, & à singulis subscriptum hoc loco attestari voluimus. Actum 1. Iunij, An. 1597.

Cum itaque infra scripti expeditis omnibus, ventum satis commodum & mare quoq; apertum haberemus, diuinæ gratiæ auspicio inde vela fecimus, cum nauis nostra propter profundam glaciem instar cautis adhuc immota perstaret. Quam ob id rebus omnibus desperatis, deserere coacti fuimus. Dat. 13. Iunij Anno 1597.

Iacobus Hembskirch.

V Vilhelmus Barentz.

Petrus Petri Vos.

Leonhardus Heinrichs.

Laurentius V Vilhelm.

Iacob Ian Schiedman.

Gerhardus de Veer.

M. Ioan. Vos.

Petrus Cornelius.

Iacobus Ioan Sterenburg.

Ioan. Reyniers.

Die tandem 14. Iunij mane primo, cum Sol oreretur, scapha nostra actua- *Soluunt.* ria & lintre, vento occidentali impulsæ versus cæciam ex noua Zembla soluimus. *C. Insularū.* Ad insularum angulum promoti, milliarium 5. interuallo, iam illico primum *Aspiciunt* nauigationis auspiciam minime secundum experti fuimus, cū glaciæ immensis *malum.* molibus vndiquaque intricaremur.

Quo

Quo loco, cum nostrum 4. loci conditionem dispectum egressi essent, in ru-
quadam 4. volucres lapidibus coniectis obruncarunt.

C. Vliffin-
gen.
C. Deside-
ratorum.
Orang. inf.

Die 15. Oceano nonnihil rursus expedito vento australi versus aquilone
contendimus, C. Vliffingen permetientes & ad C. Desideratorum 13. mill. pr-
gressi.

Angulus
glacii.

Die 16. ad *Orangie* insulam 8. mill. processimus: ad quam cum lebetae no-
stro egressi sumus, vt liquata niue bina dolia aquis impleremus, & aues quasdam
aut oua pro nostris agris legeremus. Inde vero austroeuo versus occidentem
nauigantes, cum pluuiosa tempestate Angulum Glacii attigimus, propter a-
pertas naues toti madidi & compluti. Hanc ad metam scaphae nostrae quam pro-
xime iungebantur, adeo vt mutuo colloqui possemus, & de valetudine nostro-
rum percontari.

Periculum
à glacie.

Die 17. Glacies tanto impetu iterum nostras naues concussit, vt minutis-
sime illae contractum iri viderentur, nobisque iam praesentanea mors praefori-
bus esset. Tandem tamen quidam e nostris in ingentem & latissimam crustam
exilientes, naues funibus in eandem pertraxerunt & statuerunt, bono quidem
euentu, sed vitae alea periculosissima. Ibi tum merces tum agros nostros expo-
nentes, naues concussionibus validis oppido labefactatas reparauimus & fir-
mauimus.

Merces &
agri expo-
nuntur.

Die 18. singulari Dei prouidentia lignorum copiam inuenimus, tum li-
quandae picis, tum nobis calefaciendis idoneam. Post in terram egressi pro agris
nostris 4. volucres captauimus.

Die 19. propter obstantem glaciem progredi non potuimus.

VVilb. Ba-
rentz &
Nic. An-
drean diem
obstant.

Die 20. tempestas tranquilla, & ventus occidentalis erat. Hoc die, cum
nunciaretur, Nicolaum Andream, morbo misere tortum, diu non superuictu-
rum, Wilhelmus Barentz, nec se suae vitae spem vel minimam habere respon-
dit. Et postquam colloquia quaedam cum praesentibus de statu rerum respon-
dit, tandem sibi vini haustum porrigi rogauit. Quod cum datum bibisset, varie
corpus & oculos contorquens subitanea morte obiit. Quem paulo post Nico-
laus Andreas quoque fato fere simili consecutus est. Quorum obitus nos per-
culsit haud modice.

Die 21. Glacies Oceani, vento austrozephyro flante dispulsa defluxit.

Die 22. naues nostras magno labore supra glaciem in mare redabegimus,
ad passus fere 300. vnde cum solueremus, glacie obuersa ita iterum obcingeba-
mur, vt fixi staremus. Qua tamen breui sua sponte dissoluta, cursum secundum
omnia promouimus.

Aqua pa-
randa com-
pendium.

Die 23. Cum Sol intra austrum & orientem mearet, ad Caput Solatij, ab
angulo glacii 25. mill. distans appulimus. Vbi glacie rursus intricabamur. Illo
loco solis altitudinem per astrolabium captaturi, eum grad. 37. eleuatum depre-
hendimus. Aer quidem lucente Sole illustris erat, sed imbecilliores tamen ra-
dij, quam vt niuem liquare possent. Itaq; vt aquam potabilem compararemus,
stannea & cuprea vasa omnia niue plena Soli exposuimus, vt eius radiis illa liqua-
ta, magnae nostrae siti compefendae aquam colligeremus.

Promontor-
ium de
Nassau.

Die 24. Sole in meridie existente, mare rursus ingressi, vento orientali co-
modo quam felicissimo promouimus, ita, vt ad vesperam C. de Nassau intra-
turi videremur. Aqua tamen meta glacies tribus miliaribus nos abstinuit, lo-
cum praesumptum videntes quidem, sed non attingentes. Ibi sex nostrum egressi,
lignorum copiam offenderunt. De qua quantum quisque sufferre humeris po-
tuit, secum apportauit. Ad succensum ergo ignem pulstem aqueam decoximus,
vt aliquando tandem cibum calidum ventriculo ingereremus.

Periculum
euidens.

Die 25. & 26. turbo ex austro vehementissimus, crustam illam, qua nauis
nostra

nostra confidebat, valenter dirupit, nosq; ea ruina casibus mille exposuit. Nam & de vita omniū iam spes nulla supererat: & nos nisi omni littus adituri, metam hanc penetrare non poteramus. Inualescentibus ergo magno fremitu procellis, & glaciē cumulis ad cœlum vsq; sese prouehentibus, quin iam viui omnes expirarem parum absuit: præcipue autem, quod fluctus tumentes iam se omnibus locis in nauem confertim ingererent, Efficax tamen in extremis Dei manus nos tandem hoc malo clementer eripuit. Fortuna isthac sociam alteram scapham disiectam omnimodo desiderauimus. Quam tamen, Muscetta displosa, ex respōsu dato facile venari potuimus, in mediis nimirum glaciē struibus defixam.

Die 27. promontorium Nassovicum vnus miliaris spacio transmisiimus. In Continente illius, Rosmāros (marinas bellicas) tanto grege collectos obseruauimus, vt numerari com mode nō possent. Sed & auium magnum numerum conspicati, illarum vndecim glandibus excussis prostrauimus.

Rosmaro-
rum magni
greges.

Die 28. Cum scaphæ nostræ ingenti crustarum glacialium fluctuatione iterum misere quaterentur: vt submersiōnis periculum vitare liceret, eas infirmam glaciē rursus extraximus. Quarum ex velis detractis, & fulcris quibusdam obtensis cum tegmentum parassimus, quietem sub eo capturi, quosdam excubitores in vicinia constituimus. Dum ergo propius ad Septentrionem Sol esset, excubitorum vnus, tres vsos appropere, vociferatus est. Quos prope, facto clamore exciti, prolatis tormentis adorti sumus, & vnum eorum glande grandiore constrauimus, ceteros in fugam coniecimus. Postero die bini iidem vsi ad cœsum redeuntes, faucibus eum arreptum, & aliquousque pertractum, iam paulatim admordere visi sunt. Quos tamen iterum tormentorum fragore propulsauius.

Tres vsi.

Die 30. propter nebulas cassissimas dicto loco substitimus: & præter vsos aliquot nihil obseruauimus.

I V L I V S.

Cal. Iul. cum Sol. intra austrocurum decurreret, glaciē cumuli se tanta cōgestione inuicem subierunt, vt solida illa & fixa crusta, qua naues nostræ stabant, in partes multas discreparet, & naues extremo periculo exponerentur. Cum ergo omni nisu minorem scapham versus terram propius per contiguam fixā glaciē extraheremus, adeoque recurrentes tum scapham maiorem quoque, tum ex ea merces quasdam allaturi essemus, hinc inde frustillatim dirupta glaciē, bonorum pars maxima nobis periit, & Oceano mancipata est. Quod acerbissimum infortunium, quicquid spei & animi iam reliquū erat, nobis vniuersum vno prope momento elisit, nec nostrimet ipsis consciis, nec medij pōtrotentadi per omnia gnaris. Scapha illa, qua ægrorum quidam cum cista pecuniaria vehebatur, glaciē crustis tota fere obruta erat. In qua cum situm nobis esset quamplurimū, eandem quomodolibet collatis virib. semifractam & laceram extraximus. Qui ærumnosi & periculorum plenissimi labores sex horis integris nos miserando modo fatigabant & conficiebant. Hac tumultuatione & trepidatione tonnas binas panis, cistam vnam panni lintei, vas vnum armorum, annulum astrologicū, fascem vnum panni coccinei, doliolum olei vnum, & item vini vnum, caseos aliquot & remos perdidimus, quæ omnia cōfractione ista glaciē in mare delapsa mergebantur. Die Iulij 2. sub exortum Solis, vastus se quidam albus vsus proferens, mox tamen disparuit. Sex ergo nostrum ad redintegrandos scaphas nos parantes, sex alios ligna & lapides, super quibus succenso igne picem liquaremus, quasitum & allatum emisimus: qui vna quoq; dispicerent, an arborem fors aliquam malo recenti condendo idoneam, reperire possent. Nam tumultu isto & collisu violento malus noster confractus erat. Emissitij illi res omnes nobis ne-

Notabile
periculum.

*Signum, ad
C. de Naf-
sau fuisse
homines.*

cessarias oportune inuenerunt, vt & iam ante casa quaedam ligna alia, pro rei documento cuneos nimirum illos referetes, quib. illa ante nos fissa erant. Quod signū, iam ante nos ibi homines quosdam fuisse, abunde nobis attestabatur. Sed & locij nostri quasdam secum volucres afferebant, quas glandibus ferisissent.

Die 3. sociorum quidam ad mare egressi, ibidem remos duos, fascem panini coccinei, cistam linteorum, & cassidem ex dolio armorum inuenerunt. Illarum rerum, quantum baiulare poterant, apportabant, & rem ad nostrum enuntiabant. Qui & ipsi eo se recipientes, ex vnda in firmam glaciem omnidextraxerunt. Ad occasum solis, quidam nostrorum occurrentem vrsū traxerunt. Qui tamen saucius refugit.

Die 4. Dies tam clara & serena fulgebat, vt similem in omni Noua Zembla non viderimus. Holofericum ergo nostrum, ex vnda salsa madefactum extractum, dulci aqua niuali eluimus, & eundem resiccatum compegimus.

*Ioan. Frantz
Harlem.
obit.*

Die 5. Ioannes Frantz Harlemensis, Nicolai Andreae cognatus, diem fatalem obiit. Interim glacies magno iterum insultu aduersus nos confluauit: vt nostris pluribus allatis lignis opus esset.

Die 6. admodum nebulosa, ventus tamen ex austro & ortu perfluit, nobis reficiendis haud incommodus.

Die 7. Volucres 13. confiximus.

Die 8. & 9. Vento glaciei moles fere omnis dispulsa est. Scaphas itaque nostras passibus 340. supra glaciem magno labore prouolentes, soluimus. Cum vero Sol in occasu esset, priorem locum rursus corripere coacti fuimus, quod ibi glacies nondum omnis defluxisset.

Die 10. parum progressi, obuerfante glacie iterum retropulsi sumus.

*Vrsus im-
manis, 8.
pedes cras-
sus.
Ins. Crucis.
Ouorum &
anatum
copia.*

Die 11. cum adhuc supra glaciem moraremur, grandis & obesus vrsus ad nos contendere visus est. Quem cum Musquetis tribus operiremur, in eum 30. passibus adhuc absentem vna vice ita expedite defulminauimus, vt mortuus in continenti caderet. Pinguedo vulneribus eius effluens, instar olei aquae supernatabat. Huic cum dentes excussissemus, octo pedes eum crassum dimensi sumus. Circa meridiem nostrum tres Continentem ingressi, è longinquo insulam Crucis conspexerunt. Ad quam postquam Russos aliquos quæsitum & aditum excurrissent, nullos inuenerunt. Ibidem tamen & ouorum & montanorum anatum magnum numerum conspicati sunt. Hoc quoque die vini reliquū inter nos diuisum est, quolibet mensuram sesquialteram sortiente.

*Vrsus, vt
nix candens.*

A Die 12. vsque ad 18. magno omnium tædio supra glaciem, commorati sumus: quod tempus legendis lapillis crystallinis & figendis anatibus fere exegimus. Interea & vrsus, niue ipsa candidior à nobis stratus est, postquam discretis & vicibus & locis quinque sclopetorum glandibus eum traiecissemus. Ex editiore quoque terra despecturi, an alicubi apertum mare esset: illud ad passus 1000. longe à nobis aliqua patere obseruauimus. Inducto ergo labore tum scaphas nostras, tum merces vniuersas supra glaciem è sede nostra promouere illo coacti 18. die leuatis velis, mari nos iterum dedimus, glacie confluente tamen breui iterum obsessi: adeo vt in firmam glaciem scaphæ rursus extrahendæ essent. Ex quo loco Insulam crucis ad milliare vnum distantem prospicere potuimus.

Die 19. Iulij. cum è loco dicto promouere non liceret, è nostris septem insulam Crucis adierunt. Ex qua versus occidentem apertum mare quoquoersum conspicati sunt. Illico ergo ad naues reconuersi, in reditu 100. circiter oua legerunt, nostrisque de patente & nauigabili viso Oceano indicium fecerunt. Sperantes itaque, hanc vicem fore postremam, qua scaphas nostras per glaciem tracturi essemus, de postrema ista fortiter tentanda alea nos inuicem cohortati sumus. Et cum festinanter decocta oua deuorassimus, opus aggressi, naues cum mercibus ite-

rum pas-

rum passibus 270. supra glaciem promouimus, validoque cæcia diuinæ gratiæ auspicio vela fecimus. Sub occasum solis iam insulam Crucis transmiseramus, à C. de Nassau 10. milliariibus absitam: quo loco glaciem omnem dispulsam obseruauimus. Velis itaque perniciousè impulsis, duodecim quibuslibet horis, nostra opinione octodecim horas promouebamur: qui successus felix iam nobis omnibus notius erat.

Die 20. Constanti felicitate velificantes: cum Sol intra Orientem & meridiem 12. mill. distans, angulum Nigrum, à Crucis insula 12. mill. distantè attigimus. Vnde ad occidentem cursum agentes, Sole casuro Insulam *Admiralitat* proximam, 8. mill. à nobis distantem. In finitimis istis supra crustam quadam glacialeml vltra 200. Rosmaros stabulari vidimus. Quos cum præternauigantes terrefaciendo abigeremus, desilientes illi, confertim vnoq; impetu scaphas nostras tanta contentione impetiuerunt, vt nisi prosperiore vento eos anteuertissemus, periculum ab iis experturi haud leue fuerimus.

Die 21. promontorium seu C. Plancij vento secundo transmisimus.

Die 22. C. de Cant tenuimus, & circa meridiem ad scopulum quedam egressi 22. volucres, faxis eiectionis interfecimus, ducentas aut trecentas ferituri, nisi vento commodo pergendum fuisset. Sole intra meridiem & occasum medio existente, cum iterum auium ingentem numerum prospexissemus, in continentem egressi, illarum 125. manibus nostris è nidis suis sustulimus, quæ ad nostrum conspectum ne nidulis se quidem emouebant. Ouarum ibi ingens copia prostabat: quolibet tamen in nido, vno saltem ouo inuento.

Nidi harum auium nullo sceno aut stramine constrati erant, sed in nudos lapides conferti, quod admiratione digna nos omnes ferit.

His captatis cum scapham repeteremus, commodus noster ventus in aquilozephyrum valde nobis aduersum mutatus est. Contra quem tamen, cum vela obliquarem, glacie noua obruti sumus. Interim cum versus oram patere vnam conspicissemus, in eam cursum tentauimus. Quod cum alterius scaphæ nauclerus, qui iam profundius in mare procurerat, vidisset: cursum nostrum sublegens, post binas demum horas, nobis iunctus est. Portum hoc loco commodum, & contra ventos tutissimum nacti sumus. Sed & ouorum, volucrum, lignorumque optata ibidem copia, obuenit. Lignis ad ignem, ouis & auibus ad cibum vsi sumus.

Die 23. propter turbidum & nebulosum aerem, ventumque aquilonarem quieuius.

Die 24. circa meridiem Solis altitudinem astrolabio metientes, eam 73. grad. 50. min. inuenimus: cuius declinatio 20. grad. 10. minut. fuerat. Qua de inuenta altitudine subtracta, grad. 17. minut. 10. relinquuntur. Hoc loco ex nostris quidam egressi, lapillos quosdam inuentos secum referebant.

Die 25. nebulae crassissimæ erant.

Die 26. sereniore facto, sole meridiem tenente loco illo soluimus. Qui cum Golfo seu sinus magnus esset, cuius terra penitus in mare porrigeretur, eius terræ angulum seu apicem extremum vix post 12. horas attigeramus. Quo superato, velis positis, secundum terram remis promouimus.

Die 27. durante aura placida cum perpetuo iuxta terram per effractæ glaciei tramitem procurreremus, occidentè sole ad *Costint* nos versari arbitrati sumus: quod ibi sinus seu fluius magnus, opinione nostra in mare Tartaricum excurrere, conspiceretur. Sole Septentrionem tenente Crucis angulum transmisiimus. A quo insulam quandam adiuius, qua nos scapha altera antegressa opperiebatur.

Die 28. aere lucido, & vento cæcia vigente secundum littus vsque ad Propugna-

*Angulum
Niger.
Inf. Admir-
ralitatis.
A Rosma-
ris 200. pe-
riculum.*

*C. Plancij.
C. de Cant.
Auium co-
pia mira.*

*Oua in
faxis me-
ris.*

*Costint-
sarch.
Ang. Cru-
cis.*

Angul. pro-
pugnaculi
seu Baij S.
Laurentij.
Logdia na-
uis Russica.

pugnaculi angulum, alias Baij S. Laurentij dictum perreximus. Vbi binas *Logdias* seu naues Russicas offendentes, primo oppido gauisi fuimus, quod nunc tandem homines videre liceret, quos 13. mensibus integris non conspicati essemus. Postea tamen, cum multitudinem eorum, nempe viros 30. numerarem, non nihil iterum subtristati fuimus, cum, qui & quales essent, nobis incompertum foret. Nihilominus tamen magnis laboribus nos ad terram adigebamus. Illi dum nos appellere vidissent, desertis suis operis, nobis sese acclinare coeperunt. Quibus & nostrum aliquot poterant (nam ex Scorbuto seu Stomacace quidam cecidauerunt decumbebant) obuiabant. Congressi, more cuiuslibet nationi sueto dexteras iunximus, nos manus deosculando ipsi ingeniculando & se demittendo. Cū vero nos tam squalidos & exhaustos auidius conuerterentur, nonnulli eorum nos cognouisse visi sunt. Quos eisdem & nos attentius contemplati, illos esse recognouimus, qui ante sesquiannum nobiscum in naui prope Weygatz seu fretum Nassouicum fuissent. Qui gestibus & vultu satis prodebant, magna se nostri misericordia affici quod olim tam expeditis & magnifice instructis nauibus euntes, iam tam panno habitu, & corpore squalido exiccoque, adeoque tenui nauium apparatu rediremus. Illorum autem praecipue duo mihi & nauclero valde humaniter loquebantur, manibus humeros nostros pulsantes: eo facto significaturi, nos iam ante hoc tempus pridem familiariter conuersatos fuisse. Et cum de *Crabble* nostra seu naui quaerere viderentur, quo loco eam perdidissemus: interpretis defectu tum nutibus, tum signis confectis, eam in glacie periisse inuimus. Ita ergo rogitantibus, *Crabble pro Pal*, id est, periitne vestra naui *Crabble pro Pal*, id est, periit naui, respondimus. Et praeter haec paucula cum ipsis colloqui nihil potuimus. Nutibus quoque significare videbantur, quod quondam in naue nostra vinum sibi porrectum bibissent: ideoque quod iam genus potus nobiscum haberemus, sciscitabantur. De quo, ut ipsis responsum daremus, e nostris vnum ad scapham festinanter misimus, qui allatam semiputrem aquam, illis gustandam praerberet. Quam cum sapuissent, capite vibrato *No dobbre* id est, non est bona, responderunt. Post haec nauclerus noster propius ad eos se ingerens, digitum in os intendit, significaturus, nos Stomacace misere torqueri: & hac innuitione de remedio ipsos sollicitaturus. Cum vero ipsi illo nos gestu famem indicare praesumerent, ex *Logdie* sua cursim panem secalinum grandem, & libras appendentem, cum infumatis quibusdam piscibus attulerunt. Quae cum gratis accipientes, eosdem vicissim 6. biscoctis remunerauimus. Sed & binos ex illis praecipuos nauclerus noster in scapham secum abduxit: quibus de duabus vini mensuris adhuc superstibus praeministravit. Sic itaque amica conuersatione aliquandiu commorantes, ipsorum praesentia arumnas nostras plerasque commode diluebamus.

Russi ab eis
Hollandis
sequuntur.

Die 29. cum tempestas satis commoda esset, Russi, ut inde soluerent, se parantes, ex littoris arena defossas aliquot piscium pinguedinis tonnas eruerunt, & *Logdiis* suis imposuerunt. Quos cum recta cursum in Weygatz tenere videremus, velis incitatis & nosmet eorum vestigia consecuti sumus. In medio autem cursu, nebula crassa oborta e conspectu illos nostro perdidimus, ignari, sinumne quendam ingressi essent, an in mari perrexissent. Nos etiam aquiloze phyro versus Euronotum intra duas insulas vela promouebamus, quo loco glacie noua vndiquaque iterum obsepti sumus. Quod nobis augurio erat ab angustiis Weygatz nos non procul abesse. Ibi vero cum ante nos aquam omnem oclusam prospiceremus, conuerso cursu retro in insulas vela fecimus: ad quas Sole intra Septentrionem & Eurum nutante propter tempestatem confidere coacti fuimus.

Die 30. eodem loco substitimus.

Die 31. Ad aliam quandam insulam, duabus defixis Crucibus insignem, vela

vela fecimus. In qua cum inuentum iri homines speraremus, terram egressi magno nostro commodo herbam Cochleariam offendimus, contra stomacacem, qua omnes fere macerabamur, medicinam commodissimam. Quam ob id integris manipulis manducauimus, vim aut virtutem eius, antea saltem fama cognitam, opere ipso experientes.

*Cochlearia
herba con-
tra Scorbu-
tum.*

AUGUSTVS.

Aug. ad aliam insulam, Cochleariam quæsitum, traiecimus: qua tam prompto stomacace nostra sanescebat, vt prodigij simile quid esset.

Die 2. Nebula densa oborta est. Hoc tempore cōmeatus noster omnis absumptus erat: vt ad reficiendas vires cibum vno omnes desiderio desiderarent. Nam & laboribus simul & fame enecari, durum erat.

Die 3. Vento commodiore Aquilozephyro perflante terram Nouæ Zemblæ deserere, & in alteram maris partem, Russia celebrem, traicere decreuimus. Ergo intra meridiem & Septentrionem impellentes, Sole oriente glacie obruente iterum irretiti sumus. Quem euentum cum sperassemus minime, eo de nouo grauius perculsi sumus: maxime, quod vento nullo flante, solis remis naues per glaciem transadigendæ essent.

Quam tamen diuino auxilio iuti, sole austrozephyrum premente, feliciter perurpimus. Itaq; per patentem porro Oceanum 20. milliar. meantes, Russia nos breui ingressuros sperabamus. Attamen cum Sol Septentric zephyrū tere- ret, glaciem rursus incurrimus. Qua calamitate iterum perculsi, de perumpēda glacie prope vniuersim desperauimus. Quamuis autem actuaria scapha, cum altera pari passu non procederet: attamen gyris conspectis tutioribus illa obiens, breui cum actuaria eandem metam tenuit.

Die 4. vno comitatu scaphis ambabus versus austrum festinantibus, tādē Moscoviā seu Russia ex aduerso nobis obiectam conspicati sumus: quod spectaculum ingenti vniuersis gaudio fuit. Ad hanc cum propius appulsemus, velis demissis, remis ad terram adegimus, à noua Zembla 30. milliarib. distantem, pressam humilemque, & vt videre erat, exundationibus certis obnoxiam. Ibi vero cum ad commodum nostrum nihil appareret, iuxta Russia littus pronauigantes occurrentem Russicam *Iolen* seu nauem attigimus. Ad quam cum remos impelleremus, ipsi nobis visis in superiorem nauis partem se omnes statuerunt.

*Russia ap-
paret.*

Quibus cum *Candinos* acclamarem (rogantes nimirum, an ad mare candidum seu *Candinos* propius consisteremus) *Petzora Petzora* ipsi responderunt, nos *Petzora* proximis esse, indicantes. Cumq; secundum oram perlegentes, pro *Busola* seu compassi nostri indicio, nos ab occasu in Septentrionem cursum facere arbitraremur, vt nimirum *Candinos* angulum attingere possemus: à *Busola* nostra, quæ supra cistam binis ferreis Laminis succinctam statuta erat, duabus integris lineis versus meridiem decepti fuimus: vt iam austro opinione nostra viciniore essemus. Pro nostra siquidem supputatione iam *Candinos* tenere debebamus: vnde triduo integro tamen nos abfuisse, postea demum comperimus. Ea nocte loco illo substitimus.

*Iole nauis
Russica.
Candinos
mare.*

*Compassi
dolum.*

Die 5. ex nostris quidam terram ingressus, eam herbis, & fruticibus quibusdā virentem inuenit. Quare reuersus magno clamore suasit, vt cum sclopetis pro feris quibusdā figendis aliqui egredierentur. Quod cum fecissent, re frustra tentata, consultum visum est, vt nauibus desertis penitus in terram discurremus: cum annona nostra omnis adeo consumpra esset, vt fame & inedia iam omnibus ferme pereundum foret.

*Fame ma-
cerantur.*

Die 6. mitescēte tempestate, remis impulsis ad 3. circiter milliaria versus Euronotum promouimus, vt ex sinu illo nos extricare possemus. Vento tamen

nobis aduersissimo impediti, & viribus omnibus fracti, progredi non potuimus. Quare cum cibus nullus superesset, oppido iterum percussi fuimus.

Die 7. ventus commodus obortus, ex sinu nos expulit: à quo ad angulum illum, vbi deerramus prius, progressi, propter recta aduersum ventum, confidere coacti sumus, publico omnium planctu & eiulatu, quod tum mox, tum famas apud nos aufercerent, & venti aduersi progressum insuper nos in-
hiberent.

*Exemplum
famie.*

Die 8. 9. 10. Ex vtrisque scaphis bini egressi, phocam in littore seculatrem & late foetentem inuenerunt. Quam nihilominus, vt prædam nobilem longo tractu ad scaphas allatam, compescendæ funestissimæ famis gratia vocaturi erant. Quod tamen à nobis dissuasum est, dicentibus, huius esum præsentaneam ipsis mortem attracturum. Deo itaque potius fiderent, qui tot periculis & erum-
nis sua ope nos nunquam destituisset.

Die 11. Nauclerus, vt nos pararemus, admonuit. Inde ergo æquo cursu promouentes, vento austrino flante remos inhibuimus, & scaphas ventis commisi-
mus. Circa vesperam validissimo oborto turbine ad littus concessimus: vbi ton-
toriolum erecturi, vi pluuiarum tonitribus permixtarum impediti fuimus.

*Russi & Hol-
landi nuti-
bus saltem
colloquuntur.*

Die 12. Ex littore, cælo claro existente, Russicam quandam Logdien pleris
velis currentem conspicati, ad eam expeditis scaphis festino cõtendimus. Quam
cum attigissemus, nauclerus noster eam conscendens, de Cãdinos distantia eos
rogauit. Qui pro responso nihil aliud, quam 5. digitos crexerunt, Cãdinos quin-
que cruces habere rati. Cũ ergo nec ipsi nos, nec nos ipsos intelligeremus: nau-
clerus digitum in dolium quoddam piscibus refertum intendit, & manu altera
Regalem octonorum protulit. Quod iam intelligentes illi, pro Regali pisces 102.
& placentulas aliquot nobis expenderunt: quæ postea magno gaudio inter nos
æquis partibus diuisimus. Inde porro vela facientes austro versus aquilonem
perreximus.

*Hollandi ci-
bos mercan-
tur.*

Die 13. Vento nobis aduersante, iuxta littora confedimus. Vbi ex nostris ali-
qui Cãdinos angulum dispectum in terrã egressi sunt. His bono nuncio reuer-
tentib. Euro perflante pro eorũ indicio pronauigauimus. Circa meridiẽ conspi-
cati sumus, illã terram versus austrũ exporrigi: vnde certo documẽto conclude-
bamus, illũ Cãdinos angulũ esse, & iam mare candidũ nobis transmittendum
esse. Prægustato itaq; cibo, spe Lappiæ breui tẽpore adeunde animose promoui-
mus. Sub mediã noctem vero ex Septentrione tantus turbo confurrexit, vt no-
stra nos vela religare, & ea constrictiora facere cogere mur. Quod tamen nostri
foeij nec sciuerant, nec præ caligine videre poterant. Ipsi ergo scapha expeditio-
re & incitatore præfestinantib, hoc sic tempore dirempti & disgregati fuimus.

*Cãdinos
angulus ap-
paret.*

*Bina scapha
separantur.*

Die 14. socios nostros longo ante nos interuallo prouidimus, sed eos tamẽ
assequi minime potuimus. Cursum ergo nostrum tenẽtes, spem nobis fecimus,
fore, vt in Septentrionalibus locis certo reconueniremus.

Die 15. Sole in austro versante, iam naue solitaria velificantes terram quan-
dam conspicati sumus, quam Lappiam esse, & mare candidum iam nos exuper-
asse credebamus. Propius ergo littori appellentes, sex Russicas naues inuenimus,
quarum Dominos, quam longe Kilduno in Lappia abessemus percõtati sumus.
Etsi vero nostrum sermonem plene non assequerentur, nutibus tamen quali-
buscunque, nos inde longissime distare, & vix latus orientale Cãdinos tenere,
responderunt, & manibus porrectis significarunt, mare candidũ nobis primum
tranauigandum esse. Quam metam si scaphis nostris paruis emensuri essemus,
fore, vt magnis periculis obiectaremur. Panes vero cum ab ipsis rogassemus, v-
num saltem porrexerunt: quem digressi, iuxta oram nauigantes, aridum deuo-
rauimus. Hic Logdiam aliam quoque contuiti sumus.

Die 16.

Die 16. circa nos vtrinque cinctos obseruauimus, sinum occupantes. Ad Russicam ergo nauem contententes, eos de *Sembla de Col*, siue *Kildyn* percontati fuimus. Qui capite nutantes, *Semblam de Candinos* esse, responderunt. Quod tamen credere minime nobis promptum erat. Emptis itaque ab illis quibusdam piscibus, deestis illis vela nostra leuantes, longius promouimus. Cum vero nos non legitime aut monstrata via currere iidem viderent, cum grandi pane binos scaphas amandarunt, qui nutibus certis nos ad nauem suam reuocarent, ut ibi deestis commoda rectius institueremur. Ad quos itaque reuersi fuimus. Cum vero *Candinos* multum & crebro sua lingua loqueretur, tandem prolata mappa nostra ostenderunt, quod Cuncum *Candinos* nondum transmissemus, sed eius partem orientalem adhuc teneremus. Qua re cognita, moerore haud leui concussi fuimus: quod iam sciremus, mare album cum certo periculo nobis adhuc transfulcandum esse, cum tamen nec quicquam annonae superesset, & insuper socij nostri nos deseruissent. Iubente ergo necessitate à Russis quid annonae impertiendae sollicitauimus, qui pecunia numerata, tres farinae saccos, lardi tergora bina cum dimidio, ollam butyri Russici, doliumque mellis nobis porrexerunt. Quibus acceptis discedentes, terrae appulimus, & pultem ex farina, lardo & melle coximus, optantes, ut vnà conuiuari nostris liceret sociis absentibus.

Die 17. Ad Russicam nauem quandam è mari albo egressam, admouimus, itineris rationem certius exploraturi. Hi vel non rogati panem illico nobis porrexerunt, qualicumque gestu significantes, quod cum sociis nostris collocuti sint, quorum scilicet septem fuerint, qui iam longa meta nos anteuertent: & quod nauclerus noster compassum illis donauerit, quem prolatum ostendebant: quod item nostris carnes, panes & pisces vendiderunt. Quibus omnibus cum singulari gaudio perceptis, velis incitatissimis socios nostros assecuturi, sub mediam fere noctem dulcis aquae fluuium ingressi sumus, unde scaphas nostras pro necessitate instruximus.

Die 18. Ex hoc fluuiio soluente, paulo post mare album ingressi sumus: quod 40. milliariibus latum, die 20. August. Dei gratia 30. horarum spatio vento & remis secundis feliciter tranauigauimus, cum sub ortum Solis Lappiae terram *Lappa*. versus occidentem sitam prius tenuissemus.

Die 20. cum in Continentem egredieremur, vento Caecia subitaneo ingruente, scaphas nostras in portum proximum egimus: in quo Russicam nauem inuenimus, iuxta illum & domum quandam, & eam inhabitantes homines offendimus. Quos cum adissemus, nos humaniter acceperunt, tum in aestuariis vestes nostras resiccantes, tum pisces coctos apponentes. Domo dicta 13. Russi habitabant, qui quotidie Sole oriente duabus scaphis piscatum egrediebantur, parce & tenuiter victitantes, & pisces recentes siccatis piscibus panis loco commanducantes. *Lapporum panperior.* Praeter hos duo quoque Lappi cum ternis foeminis & infante ibidem habitabant: qui vitam paupertinam trahentes parcissime & vilissime viuebant, praeter piscium capita à Russis porrecta, nihil comedentes. Hi discessuros nos, ut cum ipsis maneremus diutius humaniter obsecrabant. Pro quo tamen officio gratiis actis, ad scaphas nos nostras recepimus.

Die 21. post matutinam pluuiam à meridie aer clarius effulsit. Cum vero à Russis nauclerus noster pisces magna copia emisset, iis coctis saturi moerorem nostrum, & famem diutinam pensauimus. Postea cochleariam quae situm egressi, in colle quodam viros duos conspicati sumus, qui iam ad Russicam nauem visam descensuri erant. Illi cum nobis propiores fierent, socij nostri, ante 10. dies à nobis disgregati, inuenti & agniti sunt. De qua nostra reconuentione ut valde gauii fuimus, sic ex mutua gestorum relatione comperimus, eos nobis multo pluribus arumnis & periculis exercitos fuisse. *Disiis socij conueniunt.*

Die 22. scapham suam actuariam nostræ iunxerunt. Cum vero panis nobis deficeret, Russico coco farinam nostram pinsendam dedimus. Cum interea à piscatoribus 4. asellos (piscis sunt, saliti qui tonnis induntur) emptos coqueremus & iunctim esitarem: ad discumbentes Russorum præfectus aduentans, cum nos pane defici videret, de suo nobis apporrexit. Quem cum ad epulum inuitarem, cōsidere propter ieiunium noluit, nec & de poculo ostrogustare. Adeo suæ religionis tenaces erant.

Russorum abstinentia.

Confort.

7. Insula.

Die 23. pisto pane, & vento meliore flante, loco illo iterum solui. Postquam petenti Russorum præfecto non nihil pulueris pyrii, & focis factæ farinae cum panibus aliquot impertuissemus, locum illum Confort, id est, refectioem & refocillationem indigetauimus, tum quod amica tractatione ibi vñ essemus, tum quod disiuncti reconuenissemus.

Die 24. Euro spirante, mane ad 7. insulas peruenimus: ad quas piscatores multos inuenimus. Hos cum de *Cola* seu *Kilduno* percōtaremur, versus occidentem intenderunt digitum: quo & nos loco illam sitam ante opinabamur. Cum vero ad fines insulæ pertigissemus, piscatores aliquot ad nos remigātes, vbi *Crabble* nostra relicta esset, quæ siuerunt. Quibus cum *Crabble* pro *Pal*, id est, nauem peritisse respōdissemus, ipsi nos excipientes, *Cola Brabantse Crabble*, id est, ad Colam Brabanticas naues esse, reclamauerunt. Quibus tamen nos non multum fidebamus, cum versus *Warthausen*, Danorum regi subditam, vela facere constituissemus, metu Russorum, qui Magno Duci subiecti cursum nostrum perstringere possent.

Die 25. Sole austrum tenente, prospecto *Kilduno* intra Septentrionis & occasus medium impulimus: vbi ad fines insulæ occidentales diligenter dispeximus, an forte domus aliqua aut homines apparent. Tandem conspectis nauibus aliquot Russicis, & loco ipso alias commodo apparente, littori appulimus. Nauclerus in Continentem egressus, 5. vel 6. casulas, Lappis habitatas inuenit. A quibus comperit, ibi *Kildunum* esse, & ad Colam tres Brabanticas naues subsistere, quarum duæ eodem die inde soluere cōstituisent. Nihilominus tamen, cum iter nostrum in *Warthausen* dirigeremus, inde emouimus. Dum vero meram haud longam emensi essemus, oborta tēpestare fluctus tam portentose inastuarunt, vt intra duos scopulos securitatis gratia versus terrā concedere cogeremur. Quo loco in casula quadā tres Russos cum cane inuenimus, nos saluere humaniter iubentes. Qui cum cognouissent, nos in Hollandiam pertēdere, idem cum prioribus, nimirū tres naues ad Colam morari affirmarunt. Rogati isti, vt de suis vnum nobiscum in Colam pacta mercede emitterent, renuentes officium, sibi illo loco egredi non licere causati sunt. Sed tamen ad montem quendam proximum nautam nostrum cum alio socio deduxerunt, vbi Lappos multos, & inter hos vnum, qui Regalium duorum mercede aliquem è nostris in Colam comitaretur, inuenerunt. Socio ergo nostro itante, nauta retro ad nos perrexit.

Quas potus Russorum.

Die 26. valde serena lucente, naues littori admotas, mercibus inditis exonerauimus, & easdem ventilando resiccauimus: ad focos interim Russorum cibos nostros elixantes. Bis enim de die iam epulabamur, quod parata pecunia apud homines istos annonæ nulla caritas esset. Sed & incolarum potus, Quas dictus, ex pane certo modo confectus, valde nobis sapidus erat: quod ante id tempus mera aqua bibenda fuisset. In ista regione myrtillos quoque & rubi idææ fraga, scorbuto valde conferentia, legimus.

Die 27. Cum nostrum pars maxima apud Russos degeret, oborta sc̄ua tempestate, fluctibus infestis scaphæ nostræ prope submersæ fuerunt, quæ tamen turbine sidente saluæ manserunt.

Die 28. & 29. cum de socio emisso solliciti, reditum eius ex conscenso subinde

inde monte venaremur, sub vesperam Lappum solitariū aduentare conspeximus, qui literas nauclero inscriptas afferebat. Illarum à *Ioanne Cornelio Rypo* subscriptarum hæc fere summa erat: tum se, tum vniuersos comites suos oppido nostrum ætatem mirari, cum pro defunctis iam passim apud omnes dudum habitis esset. Gaudere se tamen de reditu nostro prospero, & iam prompte cum omnino comite ad nos visendos egredi velle. Etsi vero literæ hæc à *Ioanne Cornelio Ryp* expresso nomine subscriptæ essent: attamen veri fieri nobis haud potuit, cum *Ioannem Cornelium* illum esse, qui nobiscum altera scapha ex *Hollandia* soluisset, & mense primo Iulio apud vadum vrsinum à nobis discessisset. Sic ergo de hoc viro omnino ambigui, lætabundi tamen de eius commiseratione & humanitate secure condormiuimus. Iter hoc, quod dierum binorum & totidem noctium erat, Lappus reuersus expeditissima celeritate ita confecerat, vt toto cursu cibum semel tantum sumpserit. Quem ob id iusta mercede, & vestibus insuper Hollandicis probe remunerauimus, vt iam Hollandum omni habitu referret. Is perdicem ad nos secum quoq; attulerat, sclopeto in reditu transossam.

Ioan. Cornel. Ryp litera.

Lappi cursores expeditissimi.

Die 30. cum de *Ioanne Cornelio* adhuc dubiis iudiciis ambigeremus Iol seu nauem quandam Russicam aduolare conspeximus, qua *Ioannes Cornelius* cum socio aduentabant. Quibus iam in terram egressis cum gestientes obuiaremus, iunctis dextris tanto cum gaudio nos saluere inuicē iussimus, quasi ex mortuis in vitam rediissemus. Aduexerat ille secum dolium vnum cereuisiæ Rosuicensis, cum vino tum simplici, tum sublimato haud pauco, vt & panes, carnes, Iardum, salmones, saccharum, & quicquid ad refectiōem nostram facturum ipsi videbatur. Diem ergo illum, de optata conuentione gratulabundi genialiter sumpsimus.

Ioan. Cornelius idem qui antea cum ipso in eadē navigatione fuerat.

31. Aeris constitutio satis proba, & ventus orientalis erat. Quo ad Colam ad eundam nos parantes, cum de hospitalitate oblati honorariis dignis Russis gratias egissemus, sub mediam noctem, mari altissimo existente, vela fecimus,

SEPTEMBER.

Calend. Septemb. sub auroram fluuium Colam ingressi sumus, quem nauigantes tandiu penetrauimus, dum mare æstu suo deflueret. Quo facto lapidem, qui anchoræ vice nobis erat, in fundum iactauimus, dum mare reflueret. Postea à meridie vsque ad noctem mediam iterum promouimus, & tempus reliquum vsque ad diem alterum quieuius.

Die 2. cursum continuantes, in littore arborem quandam cōspicati sumus, admodum lætabundi, quod integri anni spatio illa nobis prima vidēda daretur. Ad *Salmas* vero tribus à *Cola* miliaribus distantes, peruenientes, aliquandiu illic morati, hilariter epulati sumus, vnde nauem *Ioan. Cornelij* grandiore attigimus, eamq; ingressi, sociorum nostrorum, qui priore anno nobiscum ex *Hollandia* naue *Ioan. Cornelij* soluerant, quamplurimos inuenimus, quos salute dicta, desideranter amplexi sumus. Hinc soluētes, profunda nocte ad *Colam* apulimus. Ibi nostrorum aliqui in Continentem egressi sunt. Cæteris vero, qui in nauibus remanserāt, cibaria necessaria & optata omnia apportata sunt, vt communi hilaritate sese serēantes, de tot ærumnis & aduersitatibus superatis, Deo gratias meritas funderent. Licet autem ante hæc tempora nauigatio in *Colam* suscepta valde longinqua putaretur: nostra tamen cum hac collata, vltra terrarum orbis dimensum suscepta merito videri poterat.

Salma ad Colam.

Die 3. mercibus ex nauibus omnibus expositis, ibi nos opipare refecimus, & tum famem, tum labores, tum ærumnas misere exantlatas die lætiore diluimus.

Die

*Scapha in
perpetuam
memoriam
asseruatur.*

Die 11. Scapham nostram actuariam, qua cum omnium ingenti admiratione 400. milliaria emensi sumus, *Bayarti* seu Magni Moseouiae Ducis praefecti consensu in domum mercatoriam intulimus, inaudita & distantissima navigationis nostrae indicem testemque perpetuam futuram.

Die 15. Cum mercibus & sociis omnibus naue Russica, ad Ioan^{is} Cornelij nauem a ciuitate dimidio milliari distantem, fluij per decliue descensus a meridie tantodem iterum spatio porro promouentes, vbi Cornelij nauem nostram cum naue aduenturos opperiti sumus: qui die 17. ad nos peruenerunt sub vesperam.

Die 18. diuinæ gratiæ auspicio ex Cola fluuio soluimus, oram ventus australi versus aquilozephyrum legentes.

Die 19. apud Warthuyfen appulimus, vbi iactatis anchoris nauibus egressi sumus, vt, quæ ibi Cornelius bona haberet, nauibus imponerentur. Illic ad 6. Octobr. vsque diem morati fuimus, quo tempore nos indies paulatim commoda cura refecimus & confirmauimus.

OCTOBER.

Die 6. circa vesperam ex Warthuyfen soluimus: vnde die 29. *Mose* ductu in *Masland* Hollandorum appulimus. Quæ nauigatio cum iam trita sit, locorum mentioni superfedere libuit.

Amstelredamum rediunt An. 1597. 29. Octobr.

Die 29. ex *Masland* per *Delfos*, *Hagam* & *Harlemum* terrestri itinere contententes, Cal. Nouemb. circa meridiem Amstelredami feliciter appulimus, vestibus & pileis, pellibus vulpium candidis subsutis, & in noua Zembla paratis, conspiciendi: adeoque in *Petri Hasselars*, ciuitatis in instruendis nauibus commissarij ordinarij ædibus diuertimus, quos reduces, quotquot viderunt, cum stupore admirati sunt, cum iam mortui omnibus crederemur.

Ipso hoc tēpore *Cancellarius* cum Regiæ Maiestatis Danicæ Legatis in principis aula conuiuabatur. Ad hos à prætore & binis Senatoribus solenniter introducti, coram Legatis & ipso Consule, de tota nauigatione nostra ab ouo ad mala expedire coacti fuimus. Quo facto, domum se quisque suam recepit. Cæteri qui domos nō habebant proprias, in diuersorium sibi destinatum deducti sunt, dum honorariorum merita dispensatio fieret. Quibus acceptis, quo commodum & volupe fuit, porro se quisque contulit.

NOMINA EORVM, QVI AMSTELREDAMUM redierunt, hæc sunt:

<i>Iacobus Hembskirch, Nauclerus & Commissarius.</i>	<i>Petrus Petri.</i>
<i>Gerhardus de Veer.</i>	<i>Ioannes Fuchs, Chirurgus.</i>
<i>Iacobus Ioannes Sternburg.</i>	<i>Leonhardus Heinrichi.</i>
<i>Laurentius Wilhelmi.</i>	<i>Ioan. Hildebrandi.</i>
<i>Iacob Ioannis Hochvout.</i>	<i>Petrus Cornelius.</i>
<i>Ioan. de Buysen.</i>	<i>Iacobus Euerts.</i>

F I N I S.

0-0-0
0-0-0

28

1
s

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

[Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and appears to be a formal document or letter.]

[Handwritten signature or initials in the bottom left corner, written in cursive script.]

Insula et arvis Mozam-
bique descriptio ad fines
Melande sive eburno parisi,
auro et ambare odoratis
affluenti hinc magna
servorum numerus in
Indiam abduuntur.
Kantboten inventi.

Eigenliche Beschreibung
der Insel Sampt dem
Schloß MOSAMBIQUE
So da liget am gestaden
MELINDE mit dem
gelegenheit

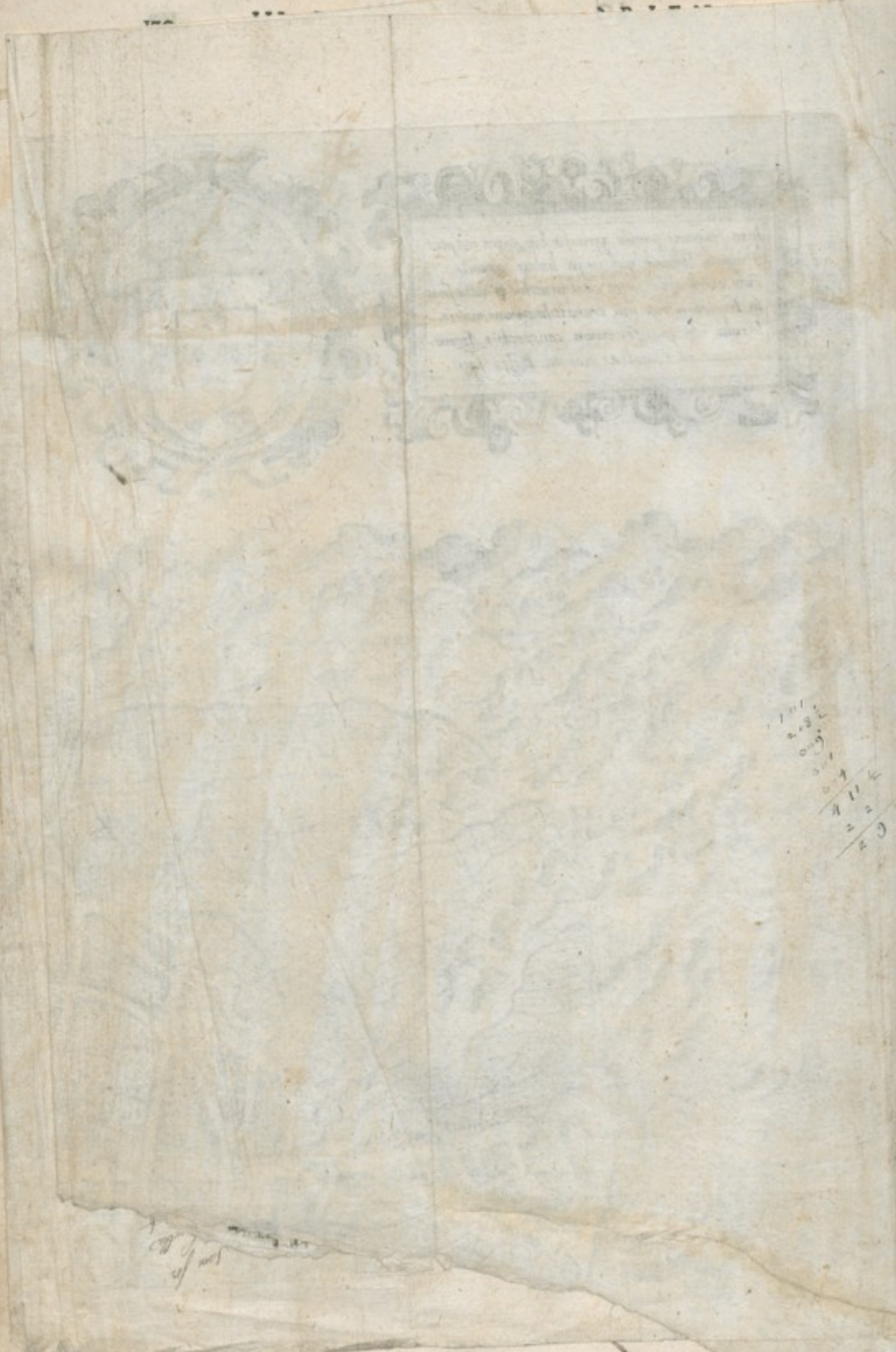
III. PARS INDIAE ORIENT.

Dicit. Scapham nostram actuariam, qua cum omnium ingenti admira-
tione 400. millia ementi sumus, Bayarti seu Magni Moscouiae Ducis praefecti

Handwritten notes in a cursive script, possibly a signature or date, located in the lower-left quadrant of the page.

*Insula frequens populo
Pinguis Tercerae qui
Ista quod arce sacra
tu Imperium regit huc
Insula ubi quae salce
Nascitur in Flandria*

1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

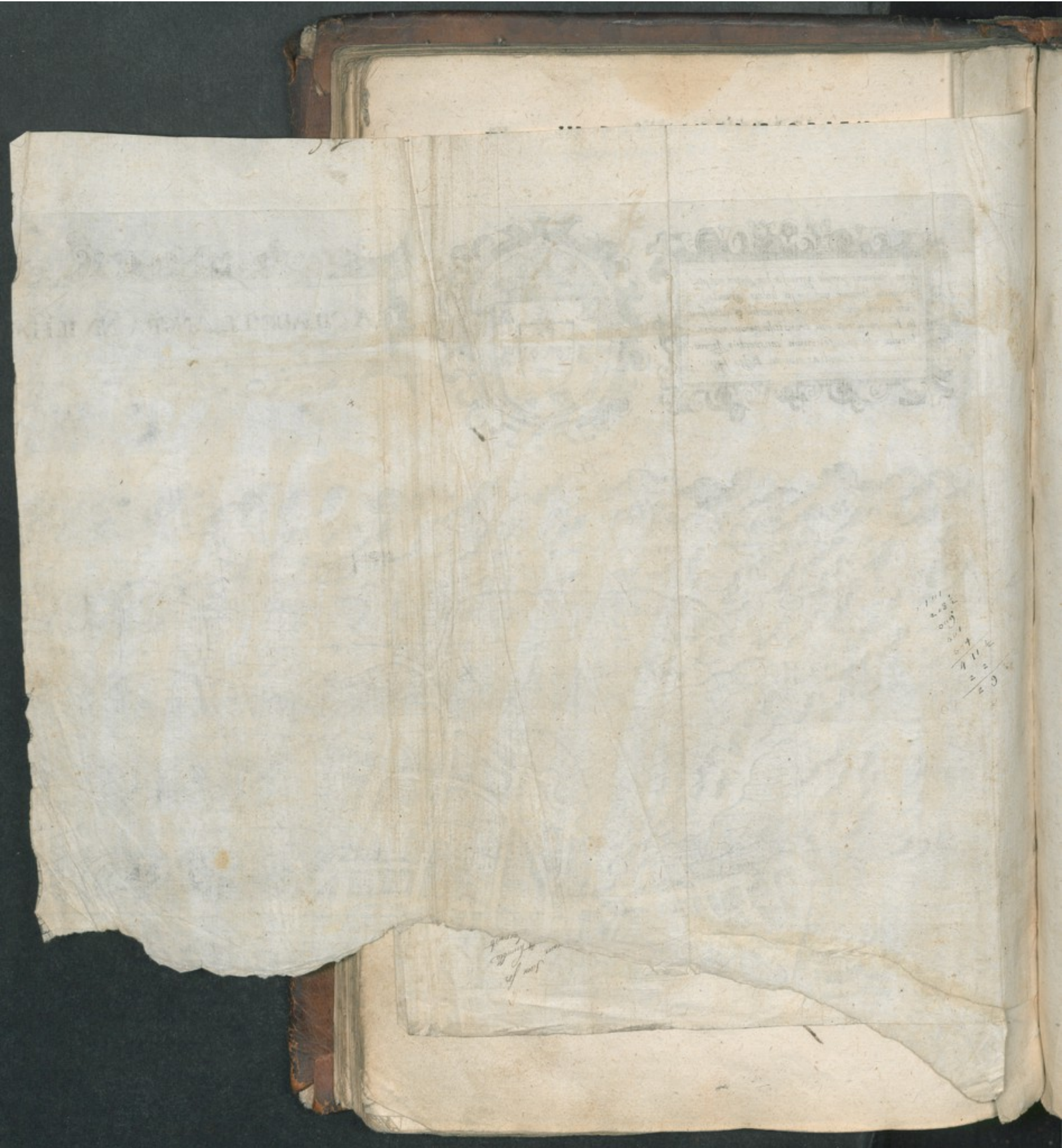
1600
1601
1602

*Ipsa frequens populo agricolis haec, supra receptus
Pinguia Tercere qui riga bobus arant.
Tuta quod arce, sacro quod praesidio et aucta sena
In Imporium reg. huc transitulitque maris,
Insula ubi quas falconum conspectus szores,
Nascius id, Flandras nauita Regu sagit
Plogeri*

A CIDADE DE ANGRA NA ILHA

$$\begin{array}{r} 0.0.6 \\ 0.0.6 \\ \hline 0.1.8 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2.3 \\ 0.6 \\ \hline 1.1 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2.8 \\ 1.1 \\ \hline 3.9 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2.2 \\ 0.1.7 \end{array}$$

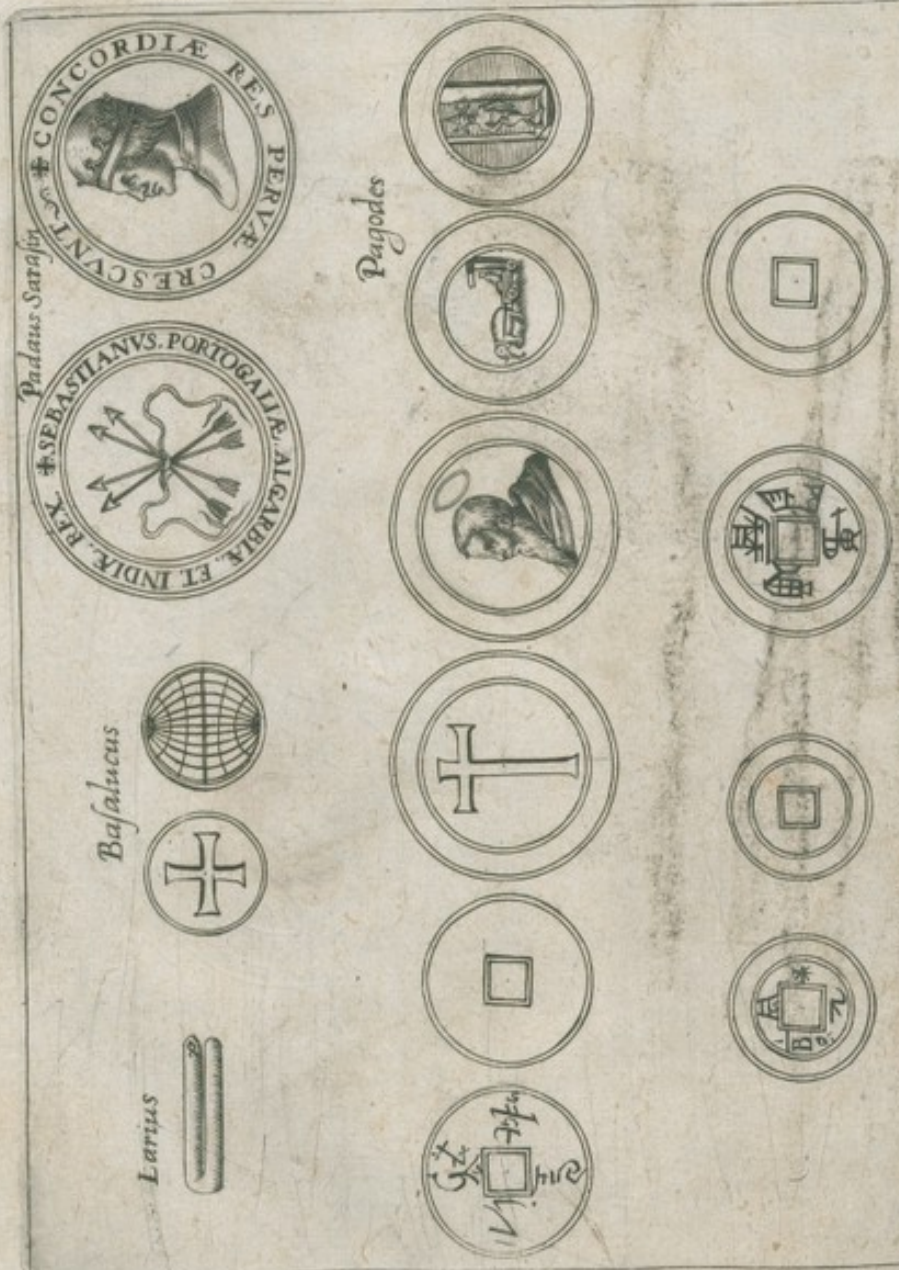
$$\begin{array}{r} 0.8.9 \\ 1 \\ \hline 1.3 \end{array}$$

0.2.10

3) $\frac{86}{2}$ (ez)

$$\begin{array}{r} 0.0.0.0.0.0.0 \\ 0.0.0.0.0.0.0 \\ \hline 0.0.0.0.0.0.0 \end{array}$$

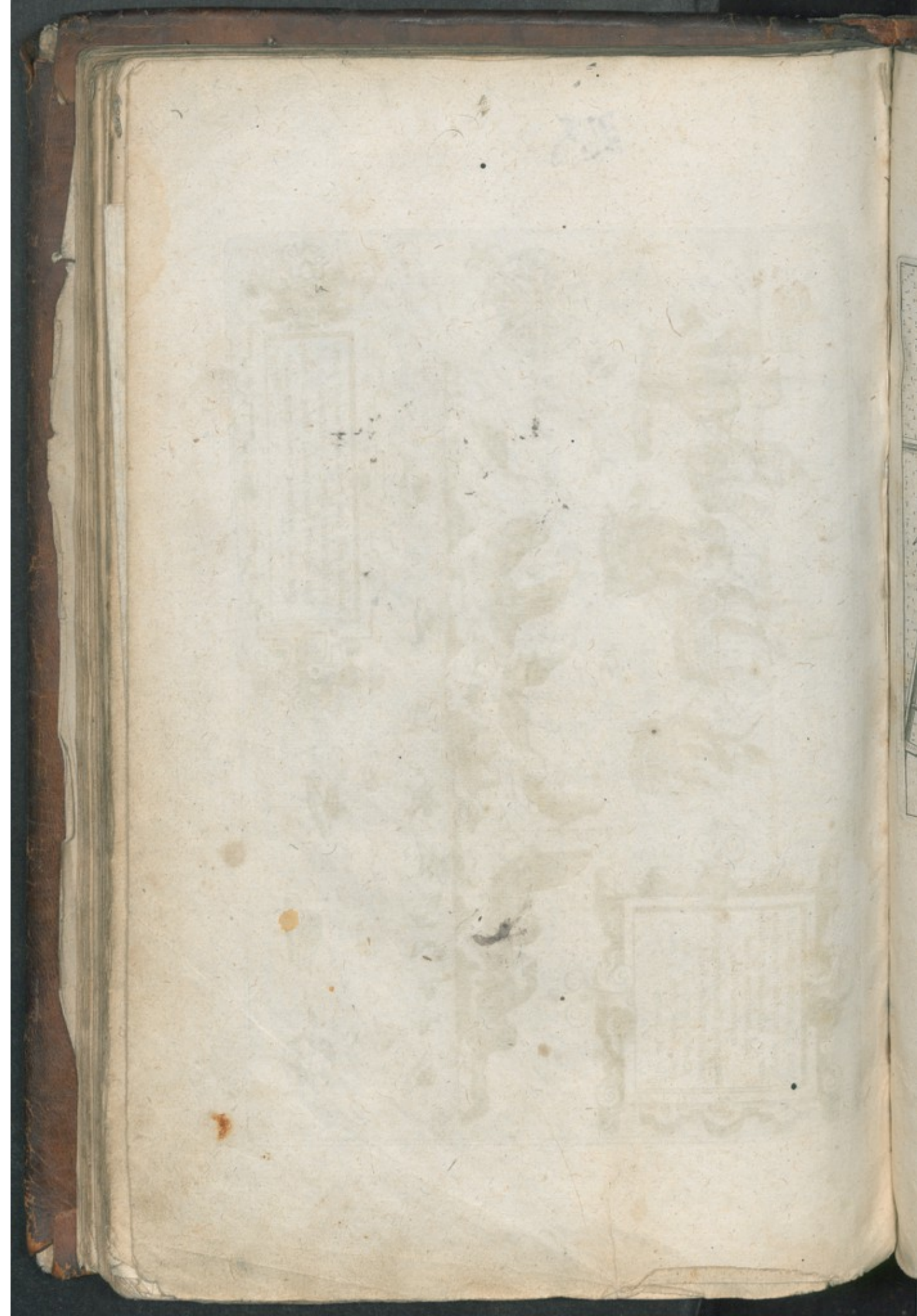

Die Gensers so ist dem Orientalischen Indien als in CAMBAYA OROMUS MALAYAN COPOMANDEL BENGALA SUMATRA KALLICA IAVA BOROVO und in den anliegenden

Vera effigies et delineatio
 Insulae Ascensionis occupatae
 sicut in altitudine & gradatione
 ad austrinum lincet
 equinoctialis
 variegatae. Contactus undae
 furibundae. det. p. 101
 ASCENSION, so da
 ligt. vnder dem 8. grad
 in Suabn.

Nullus mihi terra ferax, atq; indiga ponus
 Piscatu dives litus et auspicio:
 Tota rubore satur medys atolor in vultu,
 Qua videt austrinum torida zona polium.
 Hoeger

DESIGNATIO HORRENDI CVIVS-
DAM LATROCINII, IN GOA CIVITATE PA-
trati: ad quod obruncati viri coniux tum opem suam,
tum consilium proterua contulit.

Historia hac ipso in opere fusius explicata est, Quo lectorem amandamus. Franciscus quidam, Antverpius, Ad-
mantum politor, à cognato suo data grandi pecunia vi ad terræ exteras missus est, ut ea questum aliquem emendat
& vendendis gemmis pararet. Is ergo in Aleppo partem auri dimidiam abluens, adeoque cõspectum cognati veri-
tatis, negotiandi causa cum superstiti pecunia Goam traiecit. Vbi Indica ex Gallo patre nata femina ducta, negotia-
tionis sua operari cepit. Interim libidiosa eius uxor cum Lusitano quodam Francisci secreto amico & diali socio
irresita, clam viro congressu illicito se longo tempore permiscuit, harum rerum matre puella per omnia conscia, &
promotrice. Quodam autem tempore, cum Franciscus collectis quibusdam amiculis epulum in viridario seu horto suo adibus contiguo
daret, in cuius parte quadam ruinosâ quæ iam & undique elisis parietibus aperta casa seu adicula stabat: mulier autem Francisci, q-
uidlibunda & hospites ignotos nonnihil subtinens, intus in adibus cum ancillis & seruulis remaneret: accidit, ut re Lusitano patefa-
cta, ipse ad eam ingrederetur, & manu correptam ad horti dictam casam, vix passus aliquot ab in gramine fufis conuiuio distans
abduceret. Quo loco eam sub aspectum tum famulorum tum ancillarum astantium exemplo nefario subegit & constuprauit. Ex qua
re eum ad Franciscum rumusculi haud infrequentes de uxoris (adulteri tamen nomine haud conarrato) libidine & proterua per-
uolitantem indit: ipse iam hanc rem accuratius obseruaturus, cum Lusitano, adultero ipso, de remedio inueniendo secreto consilium
inuit. Cum vero inter cetera perenseret, cogitare se inuentum seu deprehensum cum coniuge adulteram, medium ferro traicere: de-
cretum id adulter, ut sanctissimum non saltem approbauit, sed ad occasionem excogitandam facinus q- vrgendum Francisco opem quo-
re eum ad auxiliariam addixit: se interim clam ad Francisci coniugem recipiens & propositum viri vniuersum denudans. Cum qua ob id
deliberationem agens, præuere viri scilicet statuerunt, & ad eum primum conficiendum priam quamuis occasionem meditati sunt.
Quam etiam maturo inuenerunt. Cum enim Franciscus breui tempore post amicos quosdam cõ sociis sua cõmula adhibuisset: hac oc-
casione frata adultera, cum matre scelerata poculum ex Duro herba marito comiscuit, cuius huiusmodi inexpressibili sopore inua-
sa illico, cum meretrice coniuge q-ben & appotus in lectulum diuertit. Cum itaq, ex pacto & re composita sub noctem adulter adesset, il-
lum bestia per cubiculi fenestras ad mariti lectum pertractum, iam ad constitutum facinus parandum animose adhortata est. Qui ob
id ferrum distringens, & punctibus aliquot dormientem alte, medium traiciens, cum socia adultera conuasiatis ingentis pretij gemmis
profugit: scilicet interim frustra vicinos ad auxilium clamore excipientibus, &c.

DESIGNATIO HORRENDI CIVIS
D. M. LATROBINI IN COA CIVITATE PA
TIA: ad quos in quibus in consilio de civitate
CIVITATE HORRENDI CIVIS

Faint, illegible text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side of the leaf.

V.
 INVSITATA TERRAE CONCVS-
 SIO, IN INSVLA S. MICHAEL FACTA.

ANno 1591. in S. Michaël insula ingens terramotus ob-
 ortus, à 26 Iulij vsque ad 12 Augusti duravit: vt omni
 interlapso tempore desertis domibus incolæ in planis cam-
 pis oberrare cogentur, vbi magno numero confusi &
 glomerati, inedia, precationibus & planctibus tempus ex-
 egerunt. Per hanc succussationem præter multas ades, canobiaq; vniuer-
 sa quoque Ciuitas Villa Franca è culmine deruit: sub cuius ruinis infiniti
 homines expirauerunt. Terra passim multis sese hiatibus diduxit: rupesq;
 & saxa ab vno loco in alium disturbata, sedes subinde mutarunt: & mon-
 tes insuper aliqui submersi sunt.

INVSTITATA TERRAE CONCIVS
 SIC IN INSSIA MICHAEL FACTA

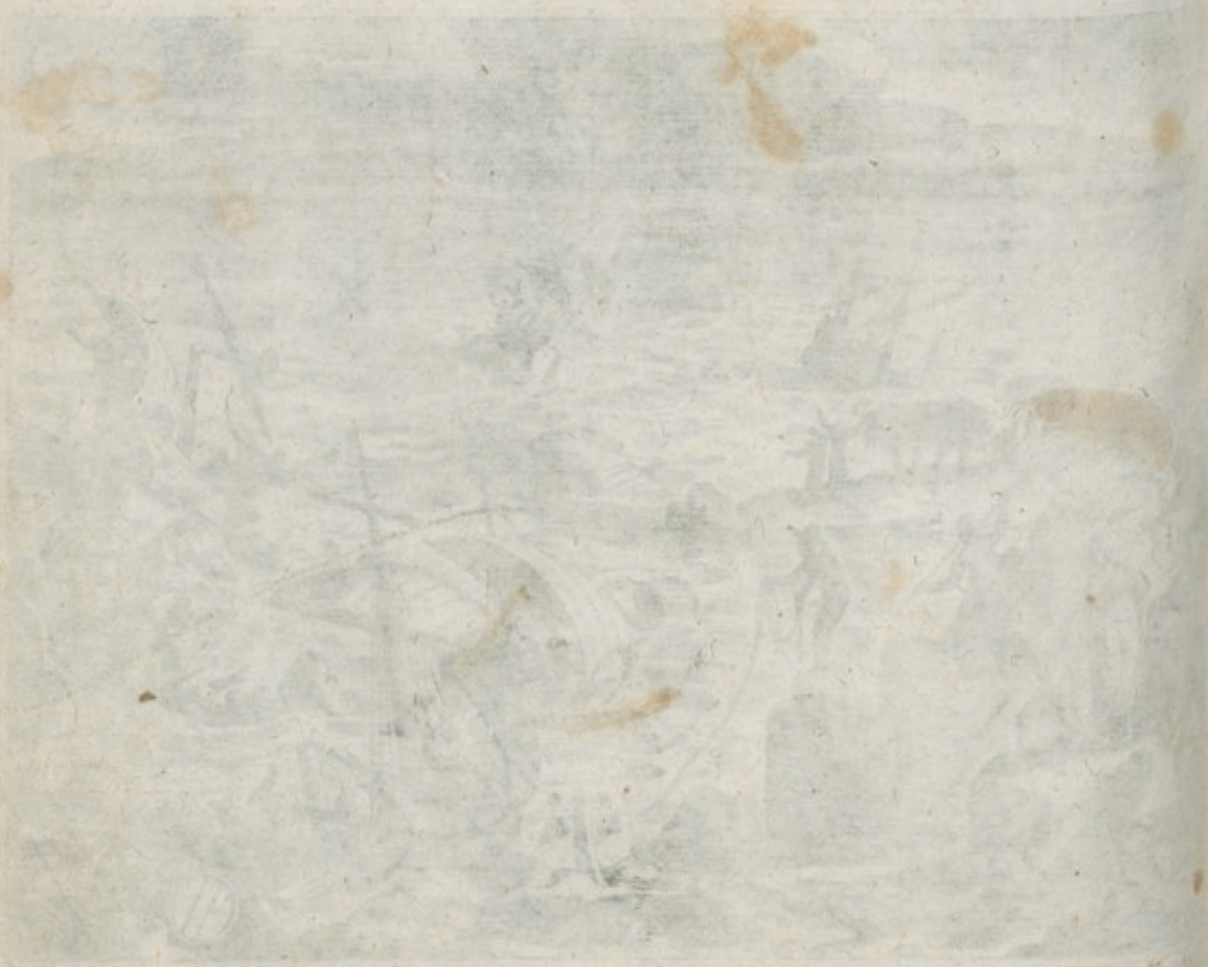
In hoc libro continetur descriptio regionis
 sive provinciae Inssiae in Imperio Romano
 Germanico sita. Hic describitur
 situs, etiam nomina locorum
 praecipua, et quaedam de
 antiquitate et origine
 huius provinciae. Praeterea
 adduntur quaedam de
 rebus ibi peculiaribus
 et de hominum
 moribus, et aliis
 rebus huiusmodi.

VI.
 SÆVISSIMA TEMPESTAS
 AD TERCERAM.

*C*um in Tercera morarer, quodam tempore ultra 140 naues conuenerant; quarum pars Hispanorum classis, Flotam ex India operibatur, pars altera Flota ipsa Indica fuerat. Haec cum aliquando coniungerentur, desubito tanti turbines tempestatesq; oborta sunt: ut attestantibus ipsis incolis nulla talis omni memoria inualuerit. Species hic rerum omnium inusitatissima apparebat. Mare insulam Terceram omni momento absorpturum videbatur. Vnde aestu maris excussa litus ipsum longe transliebant: quod tamen adeo sublimè & elatè attollitur, ut despectantibus de super vertigo concitetur. Tempestas ea diebus quinque integris horrenda rabie consaniit, ita ut & in solidis qui erant homines lethali horrore concuterentur, ne de iis dicam qui furientium ventorum in nauibus iam non nisi mancipia ludusq; fuerant. Ad solum Tercerae litus 12 naues perierunt; alibi multo pluribus passim scopulis illisis, aut horrendis vorticibus absorptis. E nauibus nisi fremitus, planctus, eiulatus nihil obaudiebatur. Et licet insulani demissis & arrectis funibus obnatantium extractioni operose studerent: propter crepidinis tamen vastitatem nihil effectum est. Vt vno q. verbo dicam, Tempestatis huius immanitate tot & naues & homines perierunt, ut tabulis confractis omnis Oceanus q. contegeretur, & insulani expiscandis passim & tumulandis suffocatis, littori admotis, integrum decendium occuparentur.

SAEVISSIMA TEMPESTAS
VLT. TERRAM.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is difficult to decipher due to its low contrast and the age of the paper.

SEQUENTES HÆ FIGURÆ HI-
STORIAM HOLLANDICÆ NAVIGATIONIS, ET
primo, in Insulas Iauam & Sumatram susceptæ ad-
probè designant.

*Effigies & habitus earum gentium, quæ ad promontorium seu
Capo Bonæ Spei habitant. 1.*

Ens isthac statura admodum humilis est, coloris phænicei, tota nuda, nisi quod pal-
lij loco corium bouinum introrsum villosum appendunt. Cesto lato ex eodem cario
facto succingunt sese, cuius quadam portiuncula dependente pudorem velant. Pedes
nonnulli tenui quodam ligno ad securitatem supplantant. Ornamenta ipsorum po-
tissima sunt, annuli, armilla ex cupro aut ebore fabrefacta. Cum aliquando nostris
vsius bouem mactassemus, acclinantes illi ad nos, & viscera execta sollicitantes,
data ea cruda & recentia illico vorarunt. Qui si interdum gula blandire volunt,
erectis sudibus partem corij bouini pertendunt, vt in medio illud declinius sit instar Cacabi: cui postquam
aquam infudere, lignumq; seu flammã subiicere, cacabo illi intestina & viscera inmergentes, obiter eadem
coquunt, & sic amicis epulis adhibent: Sicut ex effigie hac videre est.

SEVENTIES HAFFIGURAE HI-

STORUM HOLLANDICAE NAVIGATIONIS ET

primae in huius saeculi & superioribus saeculis

probe designantur

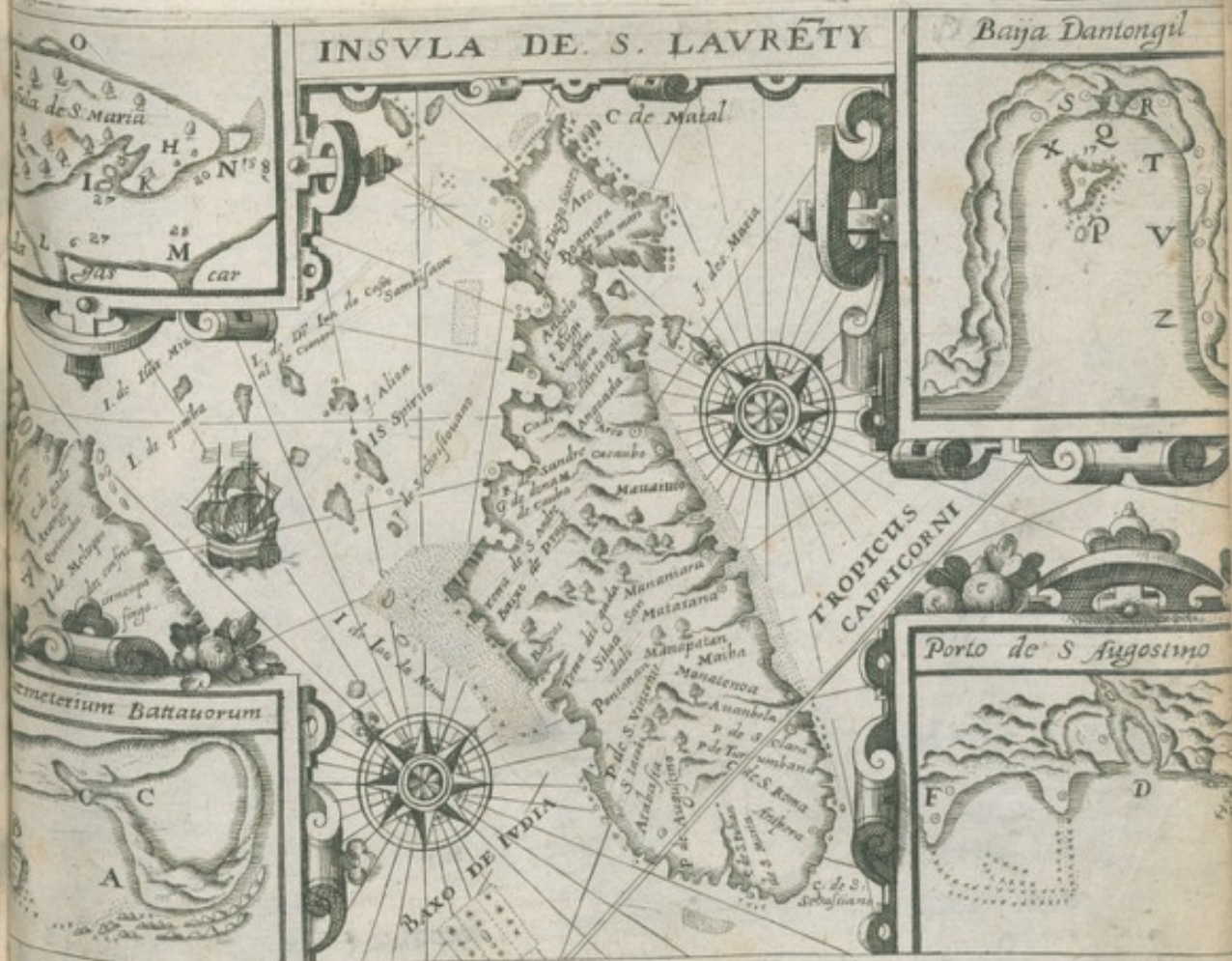
Tabulae & Tabulae eorum qui ad praesentem usque

Cum hoc spectantur

Faint text at the bottom of the page, likely bleed-through or a continuation of the text from the reverse side. It is difficult to read due to its faintness.

INSVLA MADAGASCAR,
 ALIAS S. LAURENTII DICTA:
 & huius conditio. 2.

Madagascar Insula unicum cum suis brevibus, vadis, & scopulis, sicut & alia similes insula, hoc se modo habent, quo hic depicta sunt. A. Locus est, quo anchoras missimus. B. Insula, seu Battavorum camiterium: ita dictum, quod è gente nostra ibi quamplurimi sepulti sunt. C. Lacus aquam dulcem præbens. D. Riuus aqua dulcis. E. Battavorum castrum. F. Angulus anterior de Porto S. Augustini. G. Parua insula, versus Meridiem sparsa. H. Insula S. Maria. I. Sinus eiusdem insule. K. Insula dicta pagus primarius. L. M. Duo maris brachia. N. Cautes ad faciem insule occidentalem. P. Insula parua sinus maioris, unde aqua dulcis auferitur.

Q. Riuus est. R. Vicus S. Angela. S. Vicus Spakenburg. T. Vicus ad Septentrionem. V. Vicus, ad quem primo anchora missus, X. Pagus, quo primo negotiati sumus. Y. Z. Pagi duo alij.

IN SVLA MADA GASA

AIAS S. MARITIMI DICTA

intranscendens.

Alphar... (Faint, mirrored text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side.)

Handwritten notes or markings in red ink, including a signature or date, located in the bottom right corner.

IX.

IMAGO INCOLARVM
INSVLÆ MADAGASCAR SEV
S. Laurentij. 3.

Incolarum Madagascariæ arma sunt, tela oblonga, Assagajias sine Loffo dicta, quibus tam expeditè & directè iaculari norunt, ut sexies continuatis vicibus absq; omni errore prafixum sibi Talerum ferire queant: tanto etiam cum impetu & robore, ut, quicquid sclopeto nostrate transadigi potest, eorum quoque iactum nihil remittentius permittat. Horum semper tria vel quatuor secum gestant. Nec religionem nec politiam ullam colunt: solius naturæ legibus ut bruta viuentes. Hi tres olim Batauos, qui terram illam exploratum venerant, adorti sunt. Quos contra, cum se Batani districtis gladiis tuerentur: Indi collectis lapidibus, tanta frequentia in eos defulminarunt, ut illi se victos sistere cogerentur. Quos Indi ob id exermantes & vestibus denudantes, nudos iterum dimissos fecerunt.

IX
IMAGO INCOLARVM
INSULAE MADAGASCAR. SEV.
M.D.C.LXXIII.

Faint, illegible text, likely a description or caption for the illustration above. The text is mirrored and appears to be bleed-through from the reverse side of the page.

XII.
 VERA DVORVM INDI-
 CORVM IN INSVLA S. MARIA
 oppidorum delineatio. 6.

Ici seu oppida in dicta insula, circum circa sudibus inclusa, accessum saltem geminum, unum à terra, alterum à mari habent. Domos quodlibet 200. ferè præfert, palis omnes subnixos, & propendentiis seu subgrundiis promissis contra insecta arripentia subiectas. In oppidi cuiuslibet medio ampla quadam & ceteris eminentior domus extructa est, qua peruigilia & excubia ordinaria fiunt. Istorum pagorum unum Spackenbourg, alterum S. Angela indigetauimus. In Spackenbourg permutatio rerum nobis haud infelix obtigit: in quo regem bene potum offendimus, qui & ipse nobis honorarium potum ex oryza & melle coctum, è bonino cornu præbuit. Sed & in isto vico diuersorium publicum aliud inuenimus, quo nauta nostri socij cum Indianis perpotantes, hilariter genium suum habuerunt.

XIII.
 INDIANORVM, INSVLAE
 PVGNATAN INCOLARVM, ET
 item Abexini effigies. 7.

IN Pugnátam insula, nõ procul à Sunda sita, homines toti nudi ambulant ad morem Brasilianorum, quos etiam corporis colore referunt. Crines promissos fouent: & pro armis arcus & tela minuscule habet. Piscatu potissimum vitant, & tenui parcaq; diæta vtuntur.

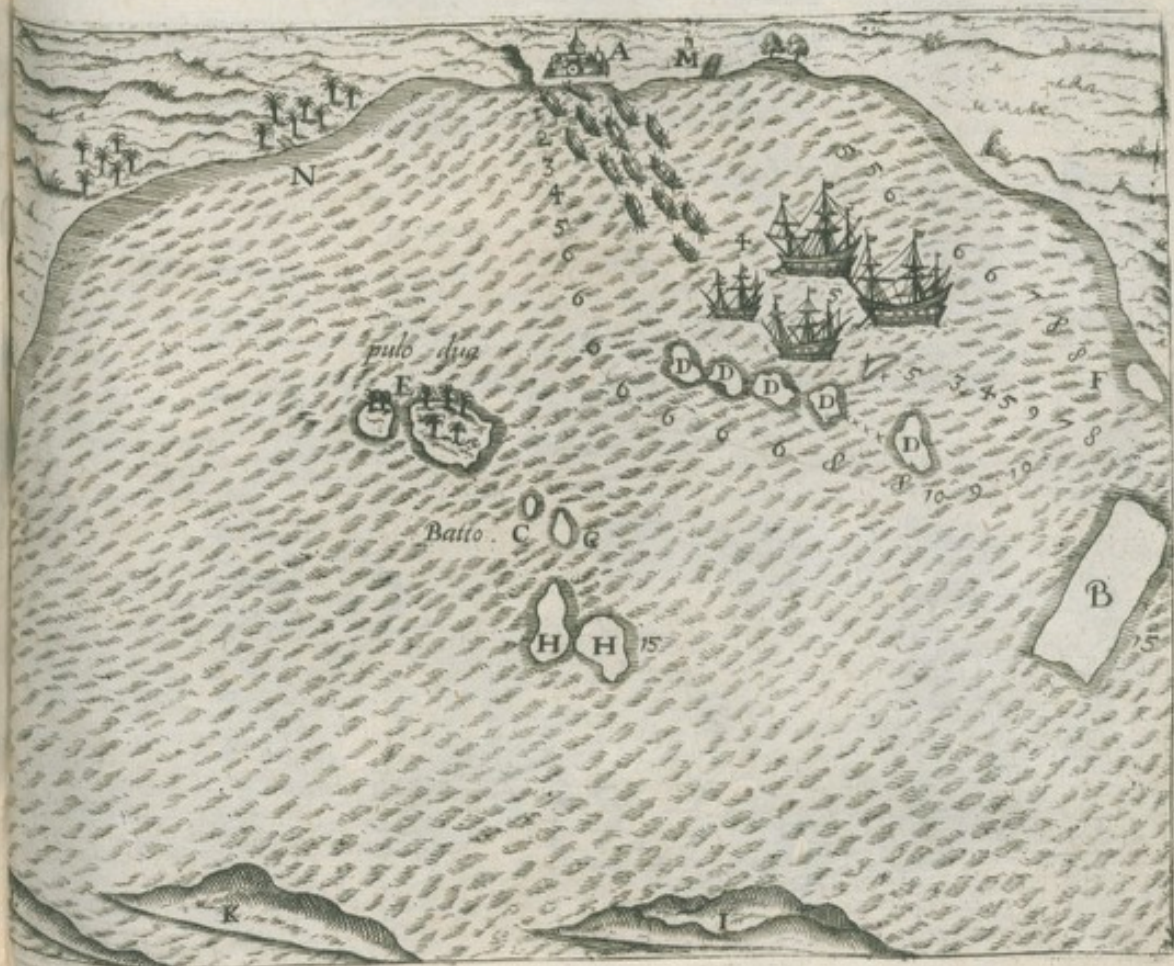
Abexin hic ex presbyteri Ioannis terra aduena est. Gens ea tota nigricat, labra tumida & q. inuersa, oculosq; spatiosos habens. Magna ex parte periti negotiatores, sed nautæ tamen meliores sunt.

XIII
 INDIANORVM, INSVLAE
 PUGNATAE INCOLARVM, ET
 ICHTHYOFAGORVM

The following text is a Latin passage, likely a description of the scene above. It discusses the interactions between the indigenous people of the island and the European visitors, mentioning the exchange of goods and the behavior of the natives.

QVAE RATIO CONDITIOVE
PORTVVM ET NAVIVM STATIONIS
ad ciuitatem Bantam, insulasque & flumina
caetera finitima sit. 9.

BAntam in fula Iaua Metropolis, portum tutiffimum & commodiffimum habet. A. Ciuitas Bantam est. B. Infula Paniam dicta, ad quam emendam Lufitani 200000. cruciatorum fpoponderunt. Sed quod venditio ifta ad Iauanenfium regni detrimen- tum fpectare videretur, illam ab incolis non obtinuerunt. C. Scopulus est, ex media vnda prominens. D. Infula quinque, poft quas nos anchoras miferamus, ab infula- nis Pulo Lima dicta. E. Infule alia duae, Pulo Duo nominata, Indianis palmis & arboribus fructiferis aliis valde facta, ad quam pineas noftra cum 24. fuftis con- flixerat. F. Angulus extremus est verfus occidentem, vbi vicus quidam Anio, & ad hunc parua infula alia confita est. G. Duo scopuli. H. Infula dua paruae. I. K. Infula alia dua altiores, viridariis ornatiffima. L. Infula est, ad quam noctu naues militares contra omnem euentum excubias a- gunt. M. N. Duo fluuij exigui.

QVAE RATIO CONDITIONE
PORTVM ET NAVIVM STATIONIS
ad Germaniam, in Hispania & Italia
Ceteris hinc de

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page, located in the bottom left quadrant.

R
Faint text located in the bottom right quadrant, starting with a large initial 'R'.

XVI.
 CIVITAS BANTAM TORMEN-
 TIS NOSTRIS OPPVGNATA, ET PI-
 neas cum fustis 24. conflictata. 10.

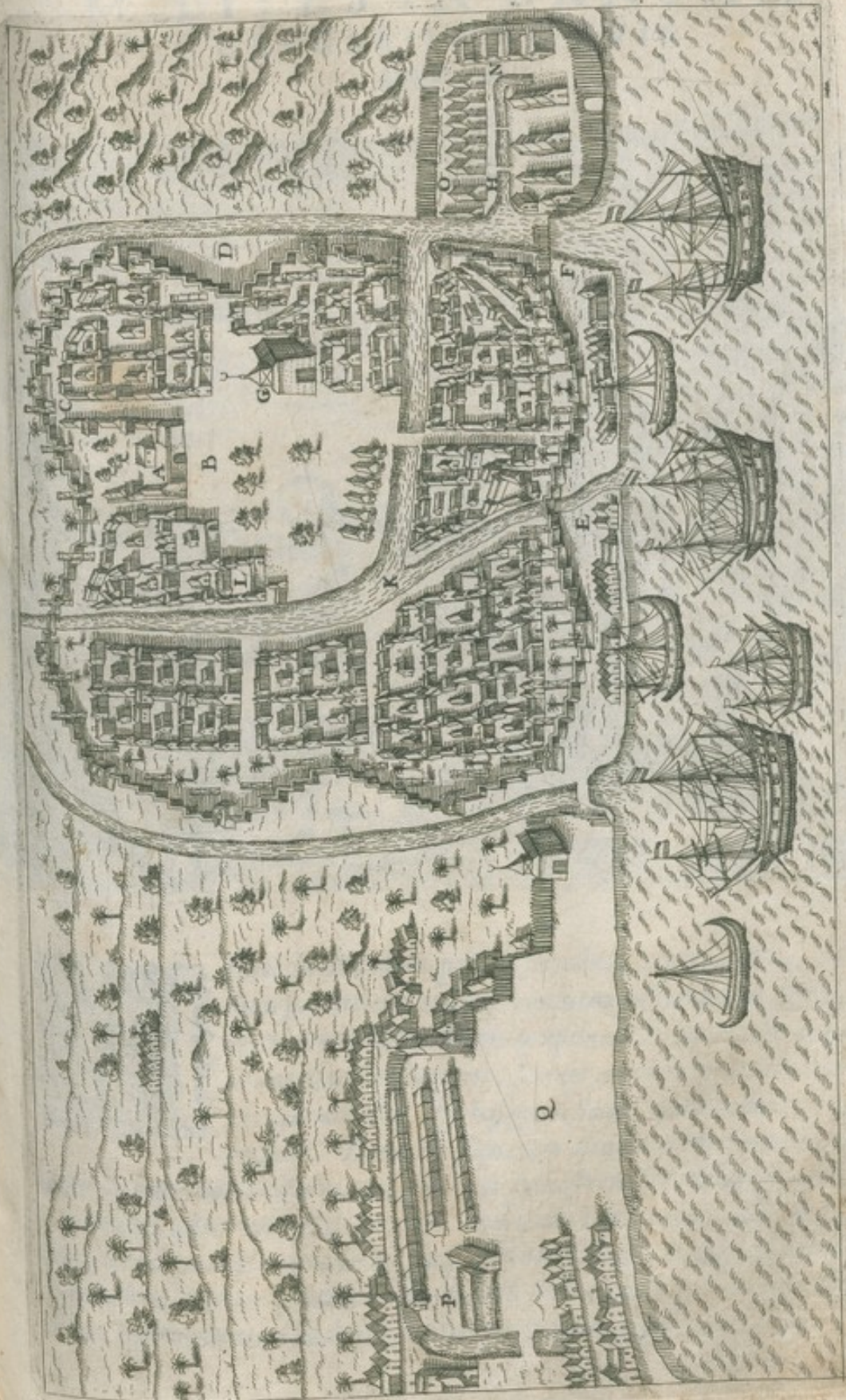
Postquam intellexissemus, Gubernatorem ciuitatis com-
 mercia & negotiationes nostratium inhibere: naues no-
 stras ad ciuitatem tam proxime adegimus, vt displosis
 contra eam aliquot tormentis ipsum regis palatium con-
 tingeremus. Quare urbani perculsi, nostrates in liberum
 pedem statuerunt. Pineas interim nostra, nauem Jaua-
 nensem quandam infectata, insperato in breuia impingens, vix ma-
 gno labore sese extricare sciebat. Quod e ciuitate prospicientes, desubito
 24. cymbas ad illam oppugnandam miserunt. Contra quas tamen Pi-
 neas se tam animose tutata est, vt emissas cymbas non saltem in fugam re-
 digeret, sed etiam multis cesis, aliquot illarum plane submergeret: de suis
 interim ne vnico quidem lesa.

XVII.

SITVS CIVITATIS BANTAM. II.

Antam Metropolis In sula Jawa maioris, hoc situ, & modo posita est.

BA. Palatium Regis. B. Pacenam sue forum. C. Porta terrestris. D. Porta Palatij.
E. Porta ad mare. F. Crates ad sumen noctu intercludendum structa. G. Templum sue
Mesquite. H. Chinesum habitatio. I. Aedes Capitanei ciuitatis, quem Payera Guban
nominant. K. Riuis ciuitatem perluens. L. Sabandei aula. M. Aula Almirantis. N. Chi-
nensum forum. O. Domus Hollandorum mercatoria. P. Gussaratorum & Bengalo-
rum habitatio. Q. Bazar sue forum, maiori forma cum mercibus suis deinceps priuatum expressum.

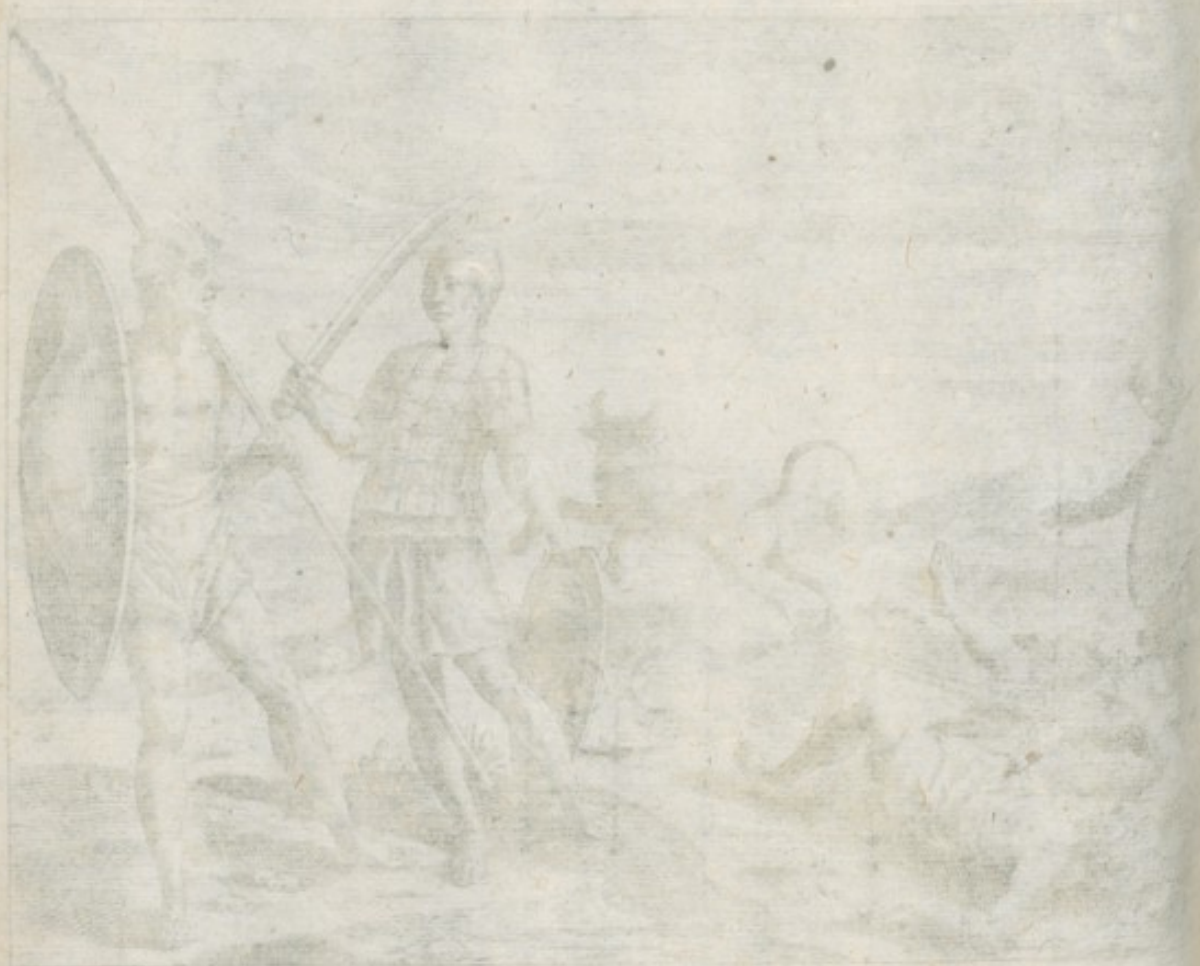

XX.
 MILITES IN BANTAM
 GREGARII CVM SVIS
 armis. 14.

Milites in Bantam peltas interdum contractiores, interdum patentiores ex corio consutas gestare solent, & hastas iuxta ferro flammiformi præpilatas. Thoraces hi ex quadrangularibus laminis, ferreis annulis cōsutos induunt, in ceterum & gladijs insignes. Sed sclopetis tamen uti non possunt. Tempore siquidem aliquo, cum Fauanus quidam, prius à nobis informatus, taurum sylvestrem feriturus esset, sclopetum bucca admotum & displosum, hominem tam valido illisu prostravit, ut aliquandiu attonitus, suiq; non bene compos humi iaceret. Qua displosione taurum quidem ferijt: sed ipsi sibi tamen binis excussis dentibus, postmodum ad audendum idem persuaderi nullo modo potuit.

XX
MILITES IN BANTAM
GREGARII CVM SVIS
annis. 14.

libris in Bantam p[er]tas interduam contractores, inter-
dam p[er]tentores ex corio consistit esse v[er]sant. Et h[ab]ent
inter se ferro h[ab]ent v[er]sant p[er]cipit. T[er]tio in ex p[er]ta
drang[er] h[ab]ent h[ab]ent, ferro annu[er] esse, or indant
in p[er]ta & gladij in p[er]ta. Sed scilicet t[er]tio or non
possunt. T[er]cio h[ab]ent h[ab]ent, cum f[er]ta p[er]ta
h[ab]ent, p[er]ta in p[er]ta t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio
t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio
t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio
t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio t[er]tio

CONTINUED FROM PAGE 10

10

10
11
12
13
14

Denbigh

7 131

131

XXIV.
 CHINENSIVM IN BAN-
 TAM SVPERSTITIO ET
 idololatria. 18.

Chinenses in Bantam peculiare quoddam Idolum vene-
 rantur, sub specie Cacodemonis, hac figura expressi. Huic
 offerunt omnis generis fructus, quos eius altari depo-
 nunt: iuxta quod in faciem proni deuoluti, humo tam
 diu incubant, dum oblati satiatum Idolum, & eadem ab
 ipso satis consecrata putant aut imaginantur. Tum se
 ergo humo iterum attollentes, fructus sacros domum asportant, & illos
 cum gaudio quodam esitant, ratum habentes, Idolum porro ipsis nihil in-
 commodi, verum salutaria & votiuia omnia prestiturum.

CHURCH OF THE HOLY TRINITY
LONDON
1845

Three faint horizontal lines, possibly a signature or a decorative element, located in the center of the page.

Faint, illegible text impressions at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side or a watermark.

XXIIX.
 NAVIVM, QVIBVS BAN-
 TANI VTVNTVR, GENERA
 quatuor. 22.

DRater dictas naues Javani adhuc genera quatuor in usu
 habent. Vnum grandius, duobus malis & totidem ve-
 lis insigne. Secundum minus, quo serè oram legere, &
 merces ex loco in locum trajcere solent. Tertium, sca-
 phe piscatoria simile: quo tanta concitatione & celeritate
 vehuntur, ut volitare propè videantur. Unde & voli-
 tantes naues dicuntur. Harum carbasa magno numero in Bantam, aliæ
 ex arborum folijs, aliæ ex alga conficiuntur. Ad puppim gubernaculum
 nullum annectunt, sed utrinque prefixis remis nauem pro lubitu agunt.

XIIIX
NAVIVM QVIBVS BAN
TANI VTIVTVR GENBRA
QUALITOT. 22

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

P
...
...
...
...

XX

ACCVRATA DESIGNATIO
BANTAM, CVM S

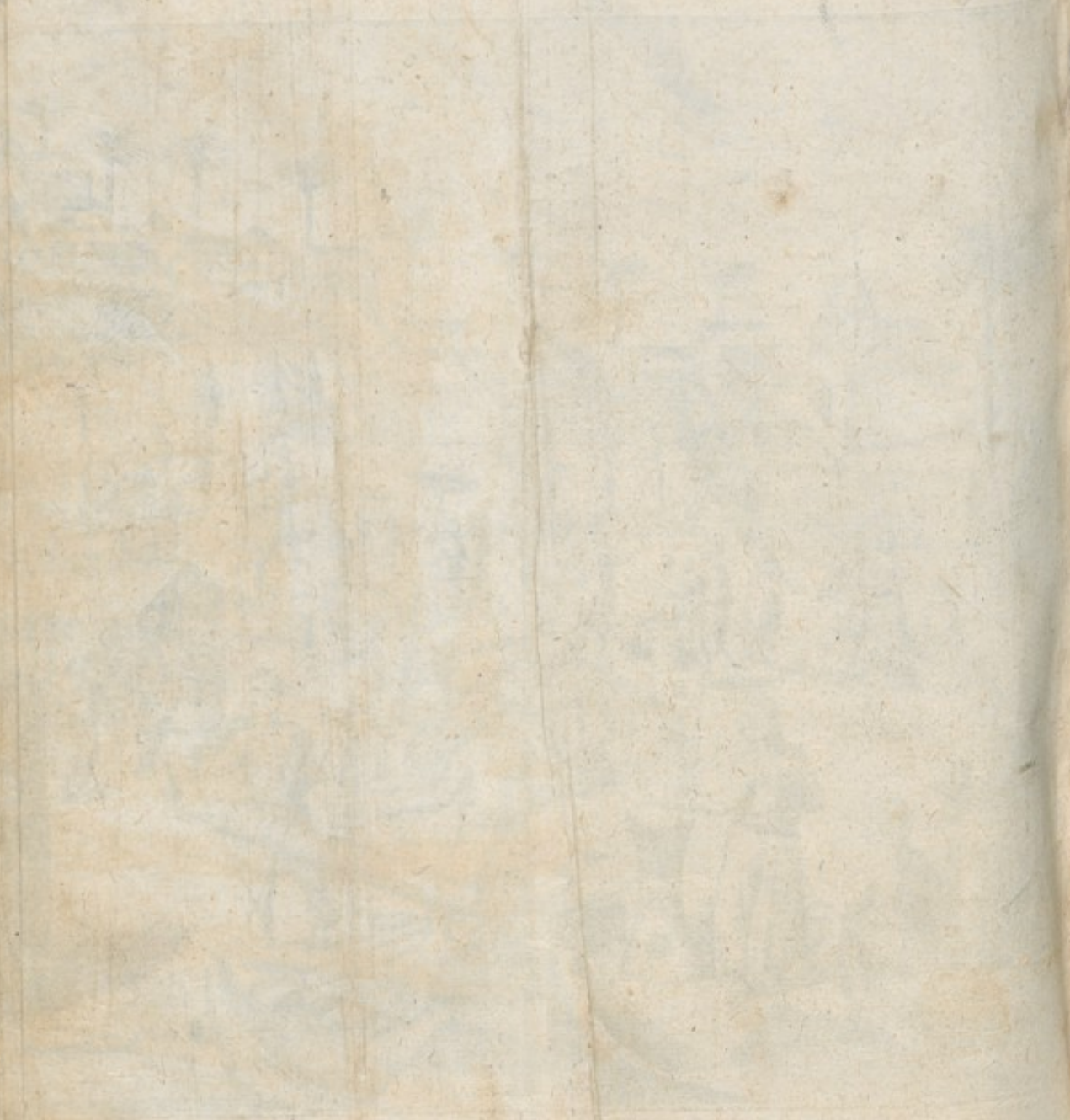

Forum in Bantam ita constitutum est. A. Locus, quo Melones, cucumer
barum forum. D. Statio Bambi, seu cannarum saccharearum exponenda,
neos pannos viri. G. eosdem fœmina vendunt. H. Officina aromataria. I. I
na. M. Forum piscatorium. N. Forum pomarium. O. Forum olitorium. P.
torum. T. Gemmariorum taberna. V. Naucula, aliunde victualia conue

XX

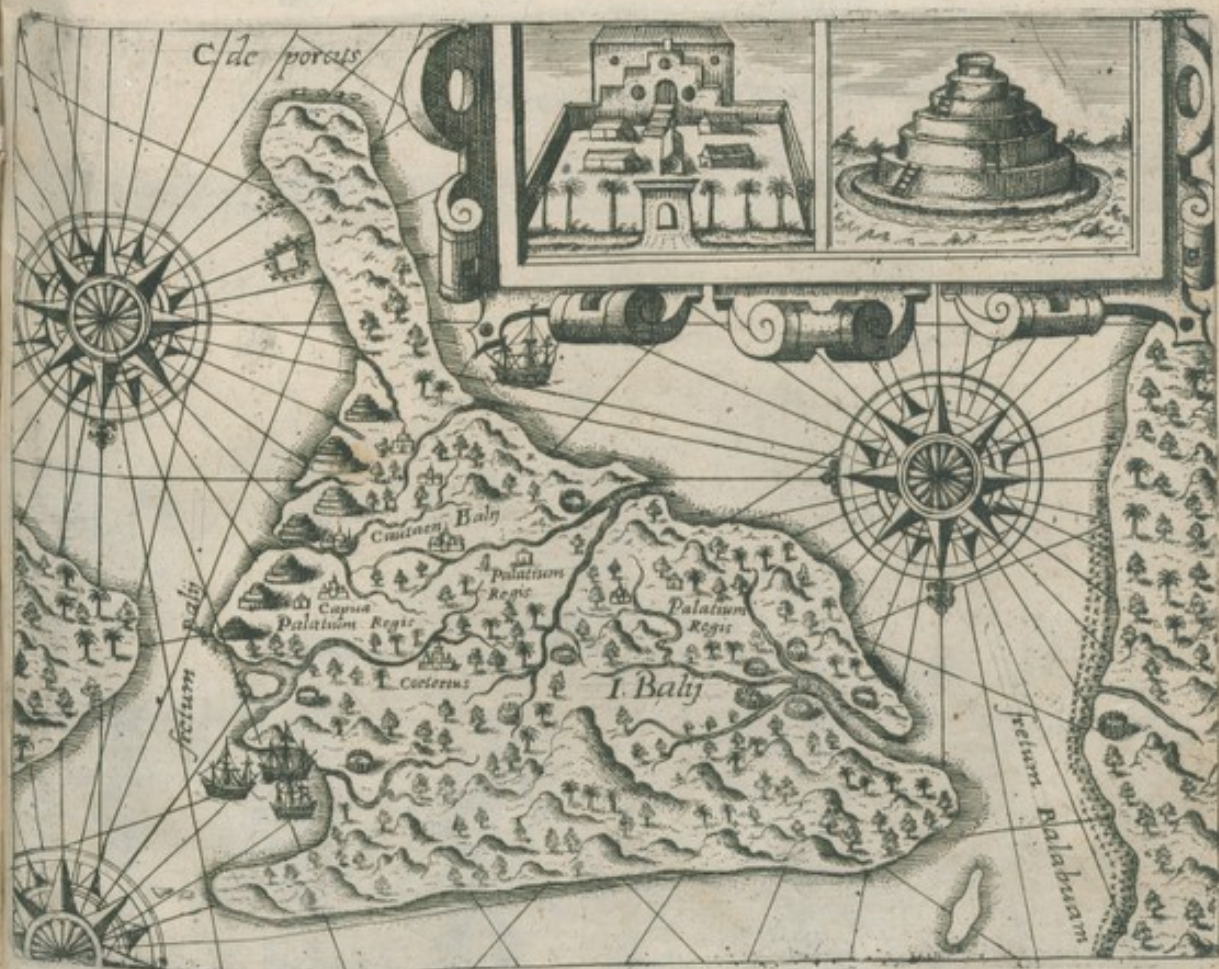
ACCURATA DESIGNA

PLANITAM, QUA

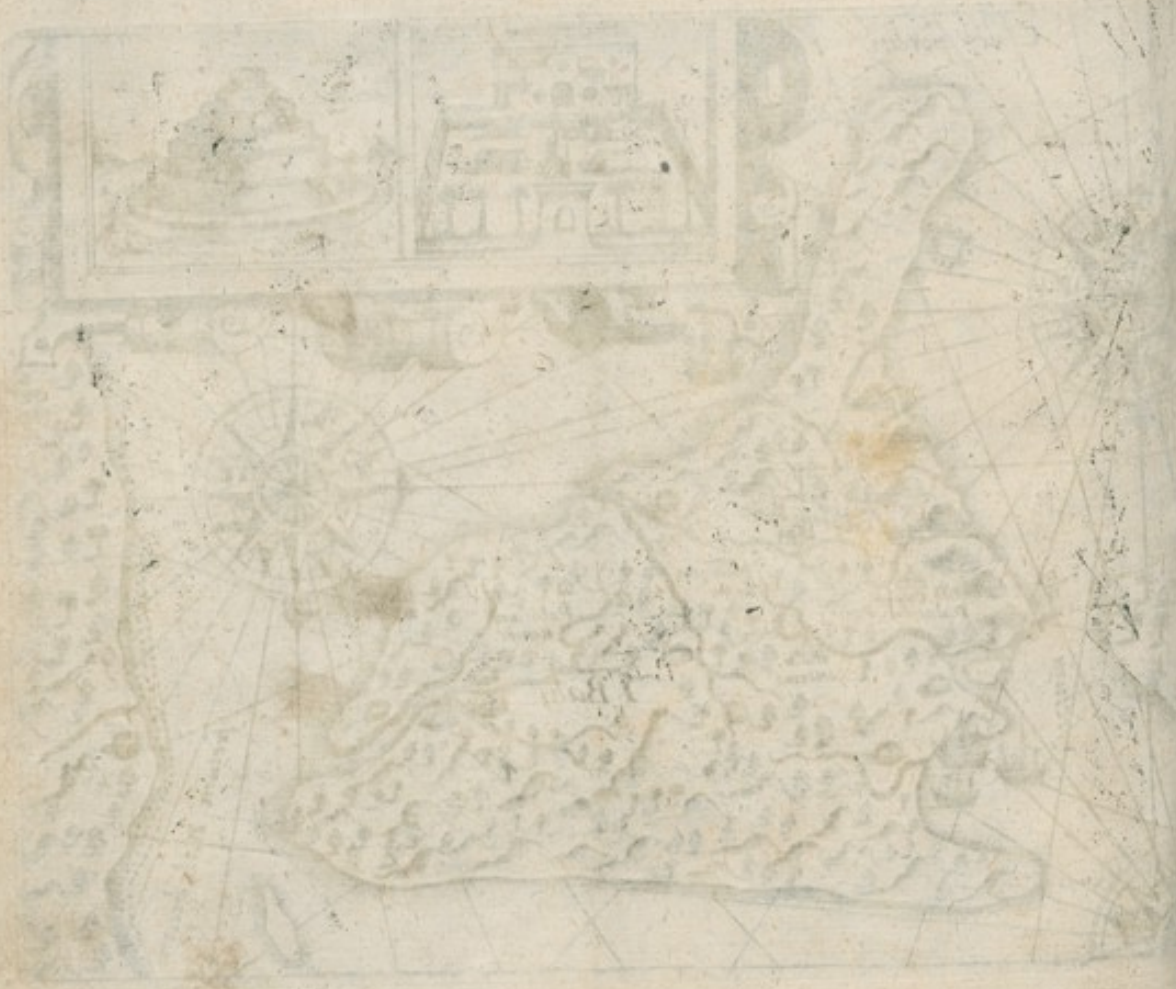
Orbis in Partibus...
 latitudinem...
 longitudinem...
 ne...
 formam...

XXXIII.
 INSVLAE BALY CON-
 TRAFACTVRA. 27.

Insula hac versus Orientem ad magnam insulam Jawa sita est, ambitum 12. circiter milliarium Germanicorum habens. Huius angulus Septentrionalis ad gradus 5. ex-
 porrigitur, valde asper & montosus. Meridiem versus insula in profundum fretum aliquousq; protensa excur-
 rit. Hac valde populosa est, cum cuilibet tot ducere uxores liberum sit, quot animo lubet. Qua occasione indies numero magno crescunt: taceo, quod subinde mancipiorum seu Sclavorum magnum numerum emptione comparent. Negotiantur ut maxime pannis zylinis, quas probe textos postmodum insulanis vendunt. Sed & agriculturioni student, cum terra ista omnium rerum, pecorum, frumenti & fructuum aliorum valde ferax sit. Aedes & palatia habent, arte optima ornata & extructa.

XXXIII
 IN SVLAE BALY CON
 TRAFACTVA 27

Nihil hoc vestrum Orientem ad mare non infelicitate
 sunt est. Ambitione et concupiscentia Christianorum
 habent. Hinc magis est in orientem mare
 portum, unde affertur et in orientem mare
 infertur in profundum fretum ad portum
 ut. Hic vultus populosus est. cum cultibus
 quod anno habet. Et ad orientem in his partibus
 quod habundantia habent in delatione
 quorum captione comparat. Et orientem et mare
 per hoc textum postmodum infertur orientem. Et
 cum terra ista omnium terrarum decem sunt
 omnia vultus est. Ad orientem habent et in orientem
 et in orientem.

SEQVNTVR IAM ELEGAN- TISSIMÆ QVÆDAM FIGVRÆ ET HISTORIÆ

memorabiles triplicis Hollandorum nauigationis per Norvvegiam, Russiam & Lappiam versus Septentrionem per glaciale Oceanum susceptæ: expressissime & integerrime ex ipso Originali assertæ.

Vrsus cymbam nostram inuadit, & quid ei euenerit. 1.

*C*um naues nostra apud Bernfurtum anchoris firmarentur, vrsus in sperato album immanem animaduertimus. Illico ergo in cymbam nos deiicientes, ex illa sclopeto eliso vrsus transfiximus. Quo ictu bestia truculenta infuriata, saltu rapidissimo in aquam desiliens nos adoritura videbatur. Contra quem cum qui in nauis essent, remos impellerent, laquea eius collo iniecto viuum in nauem pertracturi erant. Vrsus autem expedite nauem ad siliens, nullo negotio vniuersos oppressisset, nisi singulari Dei consilio laqueus clauis unco circumuolutus, eius insulium prohibisset. Quem tamen tandem confectum excoriarunt, & pellem in Hollandiam importarunt.

SECVNTVM IAN. FLEGGAN
HISTORIA QVADAM PICTAR ET HISTORIA

Historia de Ingolis Hollandorum navibus in Norvegia. Kulland
Lappam verum septentrionem per glaciem Oceanum inter

August 7
August 7

Vestigia vestigia in insula & quibus in insula

Vestigia vestigia in insula & quibus in insula
Historia de Ingolis Hollandorum navibus in Norvegia. Kulland
Lappam verum septentrionem per glaciem Oceanum inter
Historia de Ingolis Hollandorum navibus in Norvegia. Kulland
Lappam verum septentrionem per glaciem Oceanum inter

XXXVII.
 VERA EFFIGIES MONSTRO-
 RVM MARINORVM ROSMARORVM,
 seu Vallreussen dictorum. 2. 2. 2.

Ray of the world

*C*um ad insulam Oraniam commoraremur, in continente genus quoddam monstrorum marinorum Rosmarorum seu Vallreussen, dictorum offendimus, animalia equis grandiora, crinibus hispida ad leuorem fere canis marini. Pedes quatuor habent, & dentes ex maxilla superiora geminos ad dimidij cubiti longitudinem prominentes, quibus ad iniurias declinandas industriè uti norunt. Hos laesi nauiculis tanto robore impingunt, ut quasi vncis eas euertere leui opere possint. Id quod & nobis accidisset, nisi valido clamore concitato paucos eos aspulisset. Monstrorum horum ad 200. iuxta littus quoddam in arenarum cumulo sese circumuolutantes conspeximus. Quæ cum dentium auferendorum gratia adoriremur, eorum tamen nullum interficere potuimus, etsi arma nostra omnia comminueremus. Hoc tamen loco & alium vrsum candidum consecimus, de quibus in historia prolixius.

VERA EFFIGIES MONSTRORUM

EX MARI ORVM ROSMARORVM

EX VARIANTIBUS DISFORMIBUS

For the first time, the author of this work, the learned
 and most famous astronomer, has discovered the
 true nature of the sea monsters, which have
 hitherto been accounted for by various
 fables and traditions. He has shown that
 they are not imaginary creatures, but
 real animals, which are found in all
 the seas, and are of various kinds.
 Some are as large as whales, and
 some are as small as fish. They are
 all of them very dangerous to
 the ships and crews, and are
 the cause of many disasters.
 The author has given a description
 of each kind, and has shown how
 they are to be avoided. This
 work is of great use to all
 who are engaged in sea trade,
 and to all who are curious
 in the history of nature.

XLI.
VIVA SAMOGITHIO-
RVM SPECIES. 6.

S Amogithios hos offendimus in Contiente quadam, VVaygat dicta. Externa specie quidem feri, sed illicò tamen ad colloquium nostrum humani, & bene morati inuenti sunt. Statura sunt breuis, vultus lati & depressi, oculorum paruorum. Genua ipsis extrorsum prominent. Crines alunt promissos, quos intortos ab occipite religant. Vestitum gerunt ex pellibus hispida sartum, quo à vertice ad pedes vsque conteguntur. Hi trahis necessaria conuehunt: quarum singulis duas dammas presigentes cursum tam concitatum agunt, vt celeritatem eam nec expeditus equus aquare queat.

XII
VIVA SAMOICITHIO
KAM STEGIES

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

XLII.
 NAVI NOSTRA GLACIEI
 CVMVLIS DEFIXA, NOSTRVM
 tres propè merſi. 7.

Dostquam glaciei obiectu perpetuo nostrum cursum praepediri intelleximus, vnanimi consensu retrò in Hollandiam reuerti statuentes, iam primum circumquaque congelato mari nos obseptos animaduertimus, ita vt nec porro, nec retrò cursus nobis pateſceret. Nautarum ergo tribus ad rescindendam glaciem, adeoque nobis eruptum parandum è naui demissis, accidit, vt glacie sua sponte diruta & soluta, illi periclitarentur haud leuiter. Qui tamen mutuo caterorum auxilio nauis retinaculis acceptis, ita erepti & seruati sunt.

XLIV.
 RVPTA ET SVCCVMVLA-
 TA GLACIES NAVIS NOSTRÆ PRO-
 ram furrigit. 9.

Postquam media glacie navis nostra tota confixa staret,
 propediem eam resolutum, nobisq; egressum datū iri, sub-
 inde speraueramus. Nihilominus tamē interim accumu-
 lata glacies nauem nostram subiens tanto impetu sustulit,
 ut prora ultra pedes quinque eleuata staret, nosq; omnes
 iam iam perituros persuasum esset. Sociis ergo reliquis, qui
 in Continentem ex causa egressi fuerant, vexillo nauis maiore suffixo si-
 gnum dantes, cymbamque in glaciem extrahentes illam doliis aliquot pa-
 ne confertis onerauimus, ut, si omnino nauis pessum iret, vitæ tamen no-
 stræ consultum esset.

XLV.
DOMVS A NOBIS EXTRV-
CTA ET ERECTA, QVA PER HYEMEM
 commodè lateremus. 10.

Rebus omnibus desperatis cum animaduertēremus, ante astatem futuram nos Oceano glaciati haudquaquam ereptum iri: collectis votis decreuimus, loco quodam commodo dispecto, domicilium quoddam, mansioni hyberna aptum, extruere. Cui instituto mira quoque gratia Deus nobis fauere visus est. Esi enim tota illa insula, nec ligna, nec stramen, nec folia, aut gramen ferret: ripam tamen quandam ad littus illud indagauimus, tot arboribus, ramis & radicibus, alluione fortuita, eò illatis oblitam, vt & ad ades parandas, & hyemis iniurias foco mitigandas ligna abundè sufficerent. Quæ fortuna nisi singulariter nobis alluxisset, propter intensissimum frigus operis captis peruacare nullo modo potuissemus. Et quod mirum erat, acerbissimum gelu ita iam inualuerat, vt forte clauo occasione aliqua ori indito cutis tam pertinaciter adhereret, vt extractum ea expeditè cum certa hamorrhagia sequeretur.

DOMVS A NOBIS EXTRV

CTA ET RECTA. QVA PER HYEMEM

commodè habitamus. 10.

This block contains several lines of text, which are extremely faint and difficult to read. The text appears to be a continuation of the Latin text from the top of the page. On the right side of this block, there is a decorative initial letter, possibly a 'Q' or 'R', rendered in a stylized, calligraphic font with red and blue accents. The text is arranged in a single column and is separated from the illustration above by a thin horizontal line.

XL VIII.
 EX STRATO VRSO ADI-
 PIS PONDO 100. COLLECTA. 13.

Hoc ergo pacto priuatam & solitariam vitam viuentes, cum aliquoties ad decipulas, vulpibus captandis struetas, redintegradas domo egrederemur, de improviso immanis vrsus occurrens, plerosque ad ades retrò fugauit. Quem tamen arrepto sclopeto quodam tam expedite per medium pectus transfixit, vt glans cor medium peruadens postica parte prorumperet. A quo ictu, cum adhuc passus 30. procederet, cecidit, & nobis prada mansit. Excoriati pellis pedes nouem longa & septem lata fuerat. Adeps inde ad 100. pondo exemptus, nostris magno commodo venit ad fouendas lucernas.

EX STRATO VRSO ADI

PIS FONDO 100 COLLECTA R

Hic text is mirrored and extremely faint, appearing as bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and includes a prominent initial letter 'H'. The content is illegible due to the low contrast and mirroring.

XLIX.

QVO PACTO NOS AD RE-
 VERSIOMEM IN HOLLANDIAM
 præparauimus. 14.

Ingenti rigore, varijs arumnis & periculis infinitis hyeme tandem hoc loco euiçta, Maio mense maris glacies deinceps soluta, nauigationem nobis tutam pollicita est. Quod uero nauis nostra ad iter tam longinquum inepta esset, cymbam nostram firmare & sarcire, adeoq; altius erigere statuimus, ut ea iter commodius exequi liceret: cum ad loca hominibus habitata milliaria 300. nobis exuperanda præstarent, unice ergo operis intentos tribus diebus continuis tres nos adorti vrsi sunt, quos tamen sclopetorum glandibus tandem strauimus.

VOORFACTO NOS AD RE
VERSIONEM IN HOLLANDIAM
preparatus. 14.

The text below the illustration is extremely faint and illegible. It appears to be a block of text, possibly a preface or a chapter heading, but the characters are too light to read. There is a large initial letter, possibly 'D', at the beginning of the first line of text.

L.
QVA ARTE ET OPERA NO-
BIS VIAM STRUXIMVS, AD NA-
 uem nostram cum mercibus mari nun-
 cupandam. 15.

Neje

*Brothier
 neere*

*A*bsoluta nauicula nostra, & ad cursum parata, viam ad
 mare obtinendum tam asperam & praeceptam offendi-
 mus, ut eandem pastinis, rutris & ligonibus magno la-
 bore aquare cogere mur. Quibus sic iterum operis inten-
 tis versus praegrans occurrit: quem tamen sclopeto con-
 fecimus, & semispirantem effractis dentibus reliquimus.

I.
QVA ARTE ET OPERA NO-
BIS VIAM STRAXIMVS AD NA-
 uis nostras cum mercibus mari nau-
 cupandam. R.

Plura nautica nosse, Et ad suscipiendam viam ad
 mare obtinendam tam aliter, et praecipue offendi-
 mus, ut eandem possint, vixit, et hinc mare no-
 bore ad mare eodem. Quibus sic iterum opera in-
 ter vixit praestanda occurrunt: quibus tametsi sepe con-
 facimus, et semper vixit esse hinc hinc vixit.

LI.
NAVIGATIONIS NOSTRAE
PRINCIPIVM M. 16.

Viam ad apertum mare nobis structa, nauiq, nostra cum
omni commeatu & mercibus, aquis data, agrisque binis
VVilhelmo Bernhardt & Nicolao Andreas adductis,
postquam geminis nauibus nos equali numero partiti es-
semus, diuinae gratiae auspicio, magno patriae desiderio, &
loci hyemalis certo fastidio soluentes, ventis nos dedimus.

IN
NAVIGATIONIS NOSTRAE
PRINCIPIVM

(The following text is extremely faint and appears to be bleed-through from the reverse side of the page. It is largely illegible but seems to contain a list or a detailed description.)

3

1441

LII.
QVO PACTO VIX MA-
GNA AGILITATE NAVFRA-
gium euitauimus. 17.

Vix triduo nauigauimus, cum aliquoties orã repetentes no-
uis periculis affligebamur. Glacies enim utramque ratis
nostra partem tanta mole & vi illiserat, vt vita nostra o-
mnes dubij essemus. Nec salutis spes vlla alia superstes fu-
isset, nisi è medio nostro quidam certo periculo è naui in
frustum continenter aliud ab alio insiliisset, nauemque nostram fune fir-
mata adhuc glaciei illigasset. Quo loco mercibus nostris iterum expositis,
& agris binis supra glaciem reclinatis, nauem resarciuimus, & nouum pe-
riculum adituri, ventos iterum admissimus.

III
OVIDIUS NASO
METAMORPHOSES
LIBER V

Printed by
G. G. & Co. No. 17, 18, 19
St. Paul's Churchyard, London

